ЖАҢА ӨМІР

يېڭى ھايات

ЙЕҢИ ҺАЯТ

1993 ژىل
3-ئاپرېل
شەنبە
№ 13
(3667)

ئانا يۇرتۇڭ
ئامان بولسا،
رەڭگى-روييۇڭ
سامان بولماس

گېزىت 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

ئىتالىيە ژۇرنالىغا ئىنتېرۋيۇ بەردى

بىز دۇنيا جەريانلىرىنىڭ قاجرالماس بىرلىكىنى ئېتىراپ قىلىپ، جۇمھۇرىيەتنىڭ دۇنياۋىي ئىختىسادىي بوشلۇقتا چارىسان كىرىشىنى مۇھىم ۋەزىپىلەرنىڭ بىرى دەپ بىلىمىز. قازاقستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئىتالىيەنىڭ «ئېكوس» ژۇرنالىغا بەرگەن ئىنكاسىدا ئەينە شۇنداق دەپ بىلدۈردى.

ئېنى دولەت يېقىلغۇ كونتسېرنىنىڭ ئورگىنى بولغان «ئېكوس» ئايلىق ژۇرنالى ژۇرنالخانلارغا قازاقستانغا بېغىشلانغان مەخسۇس سان چىقاردى. ژۇرنال قازاق، رۇس، ئىتالىيەن ۋە ئىنگلىز تىللىرىدا چىقىرىلدى.

ن. نازاربايېۋ ژۇرنال رېداكسىيەسىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بېرىپ، قازاقستان ئالدىغا قويغان ۋەزىپىلەرنى ھەل قىلىش ئۈچۈن بارلىق ئەرسىگە ئېگە ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى.

ئۇلار، بىرىنچىدىن، قازاقستان ناھايىتى چوڭ خام ئەشيا، سانائەت، يېزا ئېگىلىگى ۋە كادىرلار پوتېنسىيالىغا ئېگە. ئىككىنچىدىن، جۇمھۇرىيەتتە تۇراقلىق ۋە ئىجادىي سىياسىي ۋەزىيەت موجۇت. ئۇ بازار ئىختىسادىي ئىسلاھاتلىرىنى ئاكتىۋ ژۈرگۈزۈشكە ياردەم بېرىدۇ. ئۈچىنچىدىن، جۇمھۇرىيەت رەھبەرلىگىنىڭ ئېگىلىكنى ژۈرگۈزۈشنىڭ بازار ئىختىسادى شەكلىگە كۆچۈشنىڭ زورۇرىيىتىگە ئېنىق ئىشەنچىسى دۇر.

ن. نازاربايېۋ ئىسلاھاتلار پروگراممىلىرىنى قانۇنىي جەھەتتىن تەمىنلەش، ئەركىن رىقابەتچىلىكنى رەغبەتلەندۈرۈش، كارخانىلارنى دولەت قارىمىغىدىن ئېلىش ۋە خۇسۇسىلاشتۇرۇش بويىچە چارىلەر توغرىلىق ئېيتىپ بەردى. بىز چەت ئەل ئىنۋېستىسىيەلىرىنى ھەل قىلىش، تاشقى ئىختىسادىي پائالىيەتنىڭ ئاساسىي پرىنسىپلىرى توغرىلىق قانۇنلارنى قوبۇل قىلدۇق. ئۇلار چەت ئەل ئىنۋېستورلىرى ئۈچۈن خېلە قولايلىق شارائىتنى تەمىنلەيدۇ، دېدى پرېزىدېنت.

(تاسس— قازتاگ).

«يېڭى ھاياتقا» يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

ئەسلى ئۇيغۇر يېزىغىدا، مۇقەددەس ئانا تىلىڭىزدا چىقىدىغان «يېڭى ھاياتقا» 1993— ژىلنىڭ 2— يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش باشلاندى.

موشۇ ئاپرېل ئېيى ئىچىدە ئوز ئىختىيارىڭىز بىلەن «يېڭى ھاياتقا» ئوۋەندىكى كۇپونسىيەنى تولتۇرۇپ، ئوزىڭىز تۇرۇۋاتقان يەردىكى ئالاقە بولۇمىگە يولۇقۇپ، مۇشتىرى بولۇۋالسىڭىزلا ھەپتىلىك گېزىتىڭىز قۇتلۇق خانىڭىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇتلۇق قەدىمى ئائىلىڭىزگە قۇت- بەخت، سائادەت بېغىشلىغاي! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چارەك ئەسىرلىك سادىق دوست، خالىس مەسلىھەتچىڭىز «يېڭى ھاياتقا» بىزنىڭ ئويىڭىزگە بېرىشىمىزنى كۈتمەي، ئوزەڭلار «سويۇزپېچاتقا» بېرىپ يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

«يېڭى ھاياتنىڭ» 2— يېرىم ژىللىق باھاسى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پۇخرالىرى ئۈچۈن 410سوم.

گېزىتنىڭ ئىندېكسى— 65359.

ئالىي كېڭەش سېسسىيەسىدە

30— مارت كۈنى ئالمۇتىدا ئەتگەنلىكى سائات 10دا پارلامېنت ئويىدە ئالىي كېڭەشنىڭ نۆۋەتتىكى ئونىنچى سېسسىيەسى ئىشىنى باشلىدى.

ئالىي كېڭەش رەئىسى سېرىكبولسىن ئەبدىلدىن پارلامېنتارىيلارغا كىرىشمە سوز بىلەن مۇراجەت قىلدى.

بۇ سېسسىيەنىڭ مارت ئېيىدا چاقىرتىلىشى دېدى ئۇ، ھەممىدىن ئاۋال ھۆكۈمەت ژۈرگۈزۈۋاتقان ئىختىسادىي ئىسلاھاتنى قوشۇمچە قانۇنىي جەھەتتىن تەمىنلەش زورۇرىيىتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولدى. دېپۇتاتلارنىڭ دىققىتىگە بانك ۋە سېلىق سىستېمىسىنى، جۇمھۇرىيەتتە ۋاليۇتىنى تەڭشەش ئاساسلىرىنى تۈپ- ئاساسىدىن ئۆزگەرتىش بويىچە قانۇن لايىھىلىرىنىڭ پاكېتى تەۋسىيە قىلىنىدۇ. مۈلۈك، خۇسۇسىلاشتۇرۇش، كارخانىلار توغرىلىق قانۇنلارغا ۋە بىر قاتار باشقىمۇ قانۇنلارغا خېلە چوڭ تۈزىتىشلەرنى كىرگۈزۈش كوزدە تۇتۇلۋاتىدۇ. ئاگرار- سانائەت كومپلېكسىغا كرېدىت بېرىش مەسىلىلىرىمۇ پرىنسىپال بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ئىككىنچىدىن، دەپ داۋاملاشتۇردى سوزىنى پارلامېنت رەھبىرى، مۇستەقىل دولەتلەر ھەمدوستلۇغىدىكى سىياسىي ۋەزىيەت، قازاقستاننىڭ ئاكتىۋ تاشقى سىياسىي پائالىيىتى مەزكۆر سېسسىيەدە بىر قاتار دولەتلەر ئارا كېلىشىملەرنى ۋە خەلىق ئارا ھوقۇق-ھوججەتلىرىنى قاراپ چىقىشنى ۋە قوبۇل قىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

* * *

31— مارت كۈنى ئالىي كېڭەش سېرىكبولسىن ئەبدىلدىننىڭ رەھبەرلىگىدە سېسسىيەدە ئىككىنچى ئوقۇشىدا قويۇلغان سۇ نىزامنامىسىنى ماددىلار بويىچە قوبۇل قىلىشنى داۋاملاشتۇردى. ئاگرار مەسىلىلەر ۋە ئوزۇق- تۈلۈك بويىچە كومىتېتنىڭ رەئىسى يۈردى ئىلەششىنو دېپۇتاتلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى. نىزامنامە پارلامېنتارىيلارنىڭ پىكىرلىرىنى ھېساپقا ئېلىپ قوبۇل قىلىندى.

سېرىكبولسىن ئەبدىلدىن سېسسىيەدە قارىلىدىغان بارلىق قانۇن لايىھەلىرى بويىچە قارارلار جۇمھۇرىيەتنىڭ يېڭى كونستىتۇتسىيەسىگە مۇۋاپىق كېلىشى، ئۇنىڭ قائىدىلىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشى لازىملىغىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. ھازىر شۇنداق ۋەزىيەت قېلىپلاشتىكى، قايتا قوبۇل قىلىنغان ئاساسىي قانۇن ۋىلايەتلىك كېڭەشلەرنىڭ سېسسىيەلىرىدە قارالدى، جايلاردا مۇھاكىمە قىلىندى. ئۇنى سوزمۇسوز ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە چارىلەر بەلگۈلەندى.

(قاز تاگ).

СП-1

Байланыс министрлігі Министерство связи

АБОНЕМЕНТ газетке / на газету / журналға / на журнал

65359
Басылым индексі / индекс издания

«Йеңи һаят»

Комплектілер саны / колич. ком.

1993 жылға, айлары на 1993 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						X	X	X	X	X	X

Қайда / Куда
(почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге / Кому
(фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

ДОСТАВОЧНАЯ КАРТОЧКА
ТАСЫМАЛДАУ КАРТОЧКАСЫ

ПВ / ПВ	орны / место

газетке / на газету / журналға / на журнал

65359

«Йеңи һаят»

Бағасы / стоимость	жазылу / подписка	410 сом 00 т. / руб — к	комплектілер саны / количество комплектов
	адресін өзгерту / переадресовка	410 сом 00 т. / руб 00 к.	

1993 жылға, айлары на 1993 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						X	X	X	X	X	X

Қайда / Куда
(почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге / Кому
(фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

قىيىۋېلىپ، پايدىلىنىڭ!

ھايات تەلىۋى شۇنداق...

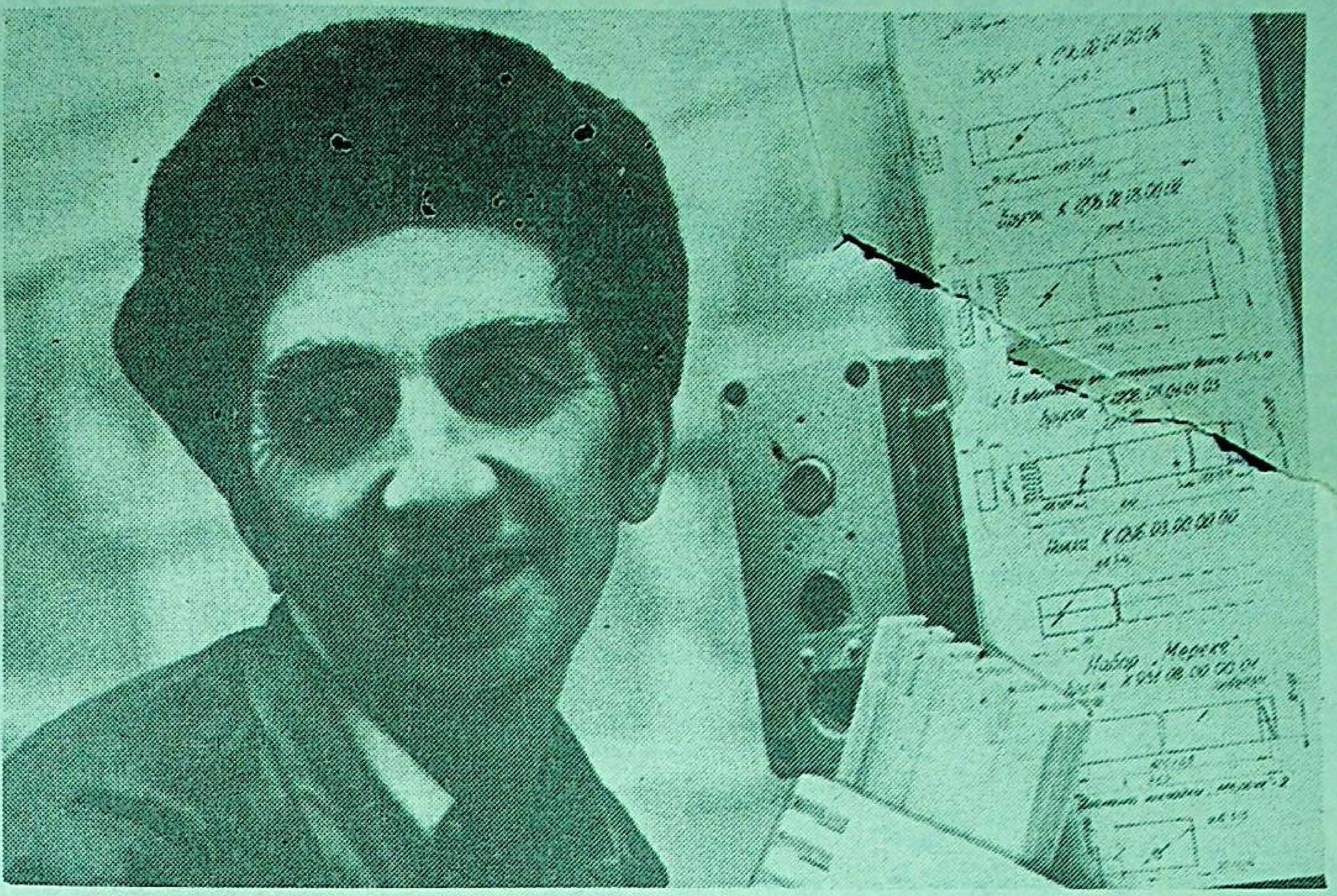

ئاخىرقى ۋاقىتلاردا ئالمۇتا شەھەرىدىكى كوپلىگەن ئىشلەپ چىقىرىش كارخانىلىرى ئاكسىونېرلىق جەمىيەت بولۇپ ئۆزگەرتىلىپ، مەھسۇلات سۈپىتىنى خېلىلا ياخشىلىدى. مانا شۇنداق كارخانىلارنىڭ قاتارىغا «مېربې» مېبېل ئىشلەپ چىقىرىش بىرلەشمىسىمۇ كىرىدۇ. يېقىندا بىز موشۇ بىرلەشمىنىڭ بىرىنچى سېخىدا بولۇپ، سېخ باشلىقى مومۇنېك مىرزىگۇل ئوغلى ئاسرووۋقا يولۇقۇپ، ئۇزى باشقۇرۇۋاتقان سېخ پائالىيىتى ھەققىدە ئېيتىپ بېرىشنى سورىغىنىمىزدا، ئۇ مۇنداق دېدى:

– بىزنىڭ مەھسۇلات تەييارلاش سېخى 1992– ژىلى مارت ئېيىدىن باشلاپ ئاكسىونېرلىق جەمىيەت بولۇپ ئۆزگەرتىلدى. سېخ كوللېكتىۋىنىڭ ئاساسىي قىسمىنى ئۇيغۇرلار، قازاقلار، رۇسلار تەشكىل قىلىدۇ. يۈزدىن ئوشۇق ئادەمنىڭ بېشىنى قوشقان مەزكۇر سېخنىڭ ئىناق كوللېكتىۋى ئاساسەن «ئاسىل»، «ئارمان» جەھازىلىرىغا، شۇنداقلا «شالقار»، «مېدېۋ» دىۋانلىرىغا كېرەكلىك قىسىملارنى تەييارلاشتىن ئىبارەت. مەسىلەن، ستېنكىنى ئالايلى، ئۇنىڭ ئىشكىلىرىنىڭ چورىسىگە قېقىلىدىغان نەقىشلىق ئۇششاق رېيكىلارنى، ئەندى دىۋانلارغا بولسا پۇتلارنى ياسايمىز. بىرلەشمە ئاكسىونېرلىق جەمىيەتكە ئۆتكەندىن كېيىن ئىشىمىزمۇ، ئىش ھەققىمىزمۇ ياخشىلاندى. ئاكسىونېرلىق جەمىيەتنىڭ ئەۋزەللىكى شۇنىڭدىكى بىرلەشمە تولۇغى بىلەن بىزنىڭ ئىختىيارىمىزغا ئۆتتى. چۈنكى بىزنىڭ قانچىلىك مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىشىمىز، چەت ئەللەر بىلەن كېلىشىم تۈزۈشىمىز ئۆزىمىزگە باغلىق. قىسقىسى، بىرلەشمىمىزنىڭ كېلەچەك تەغدىرى ئۆزىمىزنىڭ قولۇمىزدا. شۇنى تەكىتلەپ ئۆتمەكچىمەنكى، بىرلەشمە ئاكسىونېرلىق جەمىيەتكە ئۆتكەندىن كېيىن بىز مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىشنى ئۆتكەن ژىللاردىكىدىن كام بەرمىدۇق. ئۇنىڭ ئەۋزەللىكنى ياخشى چۈشەنگەن سېخ ئىشچىلىرى مەھسۇلات سۈپىتىنى كۆندىن– كۈنگە ياخشىلاپ، ئىش نورمىلىرىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلىماقتا. ھازىر ھەر بىر ئىشچى 40 مىڭ سومدىن ئاشۇرۇپ مائاش ئالىدۇ.

ئۇمۇمەن، بىرلەشمە ئاكسىونېرلىق جەمىيەت بولۇپ ئۆزگەرگەندىن كېيىن ئىشتا ئىجابىي ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى. چۈنكى بۈگۈنكى ھايات شۇنى تەلەپ قىلماقتا.

سۈرەتلەردە: 1. ئىشچى ئەخمەتجان ئىسلاموۋ. 2. برىگادىر ئايدار ساغىموۋ، گېننادىي ئۇخىن. 3. م. تۇردىيېۋا، ۋ. ئورسېيتوۋا، غ. باياقتىيېۋا.

ن. قىزاتوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

بىر كەسىپتە 30 ژىل

قەھرىمان ئانايەتوۋ ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ چوڭ دېخان يېزىسىدىن. ئۇنىڭ گودەكلىك ۋە ئوسمۇرلۇك ژىللىرى مۇدھىش ئۇرۇش ژىللىرىغا توغرا كەلدى. بۇ ھال ئۇنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپنى كېچىكىپ، يەنى 1958– ژىلى ئۇتتۈگىتىشكە سەۋەپ بولدى. ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىغا بېرىشقا شارائىت يار بەرمىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە دادىسى ئانايەت ئۇرۇشقا كېتىپ، قايتىپ كەلمىدى. ئائىلىنىڭ پۈتكۈل ئېغىرچىلىقى باللارنىڭ چوڭى قەھرىماننىڭ زىممىسىغا ژۈكلەندى. ئانىسى ۋە ئىنى– سىڭىللىرىنى بېقىش ئۈچۈن ئۇ كولخوزغا كىرىپ، كېچىنى كېچە دېمەي، ئىسسىق سوغقا ئېتىۋار قىلماي، تىرىشىپ ئىشلىدى.

سەۋرىنىڭ تېگى سېرىق ئالتۇن دېگەندەك، ژىللار ئوتۇشى بىلەن ئىنى ۋە سىڭىللىرى بىرىنىڭ ئارقىسىدىن بىرى چوڭ بولۇپ، قەھرىمانغا ياخشى يار– يولەك بولۇشقا باشلىدى. ئەتىجەدە ئائىلىنىڭ ئازىراق بولسىمۇ خاتىرجەملىكى قەھرىماننىڭ ئاتىسىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ساز– نەغمىگە قىزىقىشقا يول ئېچىپ بەردى. كولخوزدىكى سەنئەتخۇمار ياشلارنى ژىغىپ ھەۋەسكارلار ئانسامبلىنى تۈزدى ۋە بوش ۋاقىتلاردا كولخوزچىلار ۋە چارۋىچىلارغا ئويۇن قويۇپ بېرىپ، كوپچىلىكنىڭ ئىززەت– ھورمىتىگە سازاۋەر بولدى. كوپ ئوتمەي يېزىدىكى مەكتەپ مەمۇرىيىتى ئۇنى ئۆزلىرىگە تەكلىپ قىلىپ، ساز كرۇژوكىنى باشقۇرۇشقا ۋە مۇئەللىملىك قىلىشقا شارائىت يارىتىپ بەردى.

ق. ئانايەتوۋنىڭ ئۇستازلىق پائالىيىتى ئەينە شۇ چاغدىن 1961– ژىلدىن باشلاندى. 1964– ژىلى بولسا ناھىيەلىك مائارىپ بولۇمى ئۇنى يېزىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە مۇئەللىملىككە يوتكىدى. بۇ ژىللاردا ئۇ ئالىي بىلىم ئالمىسا بولمايدىغانلىقىنى ياخشى ھېس قىلىپ، قازاقىستان پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىغا كىرىپ، جۇغراپىيە فاكۇلتېتىنى مۇۋاپىيەقىيەتلىك تۈگەتتى. مانا شۇندىن بېرى قەھرىمان ئانايەتوۋنىڭ مۇئەللىملىك قىلىۋاتقىنىغا 30 ژىلدىن ئاشتى. ئوتكەن ژىللار ئىچىدە ئۇ ياشلارغا ساپالىق بىلىم بېرىش بىلەن بىللە ياخشى مۇئەللىملەرنىڭ تەجرىبە ئارتۇرۇشىدا يېقىندىن ياردەم بېرىپ، ئۇلارنىڭمۇ چوڭ ھورمىتىگە سازاۋەر بولدى.

– ق. ئانايەتوۋ كوللېكتىۋىمىزدا ئوزىنىڭ كىچىك پېئىللىقى، ئادەمگەرچىلىكى ۋە ئۆز كەسپىنىڭ مۇتەخەسسىسى سۈپىتىدە چوڭ ھورمەتكە ئېگە. ئۇ ياخشى مۇئەللىم بولۇش بىلەن بىللە ھورمەتلىك ئاتا، ئۇ ئومۇرىيولداشى كامىلەم بىلەن كوپ بالا ئۆستۈرۈپ قاتارغا قوشتى. ھازىر ئۇلار خەلق ئېگىلىكىنىڭ ھەر خىل ساھالىرىدا ھالال ئەمگەك قىلماقتا.

ت. بېيشا.

سىز «يېڭى ھاياتقا» يېزىلدىڭىزمۇ؟

ПРОВЕРЬТЕ ПРАВИЛЬНОСТЬ ОФОРМЛЕНИЯ АБОНЕМЕНТА!

На абонементе должен быть проставлен оттиск кассовой машины.

При оформлении подписки (переадресовки) без кассовой машины на абонементе проставляется оттиск календарного штемпеля отделения связи. В этом случае абонемент выдается подписчику с квитанцией об оплате стоимости подписки (переадресовки).

Для оформления подписки на газету или журнал, а также для переадресования издания бланк абонемента с доставочной карточкой, заполняется подписчиком, чернилами, разборчиво, без сокращений, в соответствии с условиями, изложенными в каталогах Союзпечати.

Заполнение месячных клеток при переадресовании издания, а также клетки «ПВ—МЕСТО» производится работниками предприятий связи и Союзпечати.

—راۋەر تەخسىم قىلىش توغرىلىقمۇ ئويلاشتۇرغان. بۇ «يەتتىلىك» ئەزالىرى پارلامېنتىنىڭ موشۇ سېسسىيەسىدىن كېيىن باش مىنىستىر ۋە ئۇنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى، پخخۋم دايىمىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى، شۇنداقلا بىرلىك سەپنىڭ يېتەكچى ئورگانى— خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىنىڭ رەھبىرى لاۋازىمىرىنى ئېگىلىدى. بۇ سىرتتىن كىمدۇ بىرىنىڭ تەڭپۇڭلۇقنى بۇزۇش نىيىتىنىڭ ئالدىنى ئېلىشى كېرەك. لېكىن تەڭپۇڭلۇق قانچىلىك دەرىجىدە مۇستەھكەم؟ چۈنكى ھەتتا پارلامېنتنىڭ موشۇ سېسسىيەسىمۇ كۆتۈلمىگەن ھادىسىنى پەيدا قىلدى. باش مىنىستىر لاۋازىمىغا ياڭلىۋاشتىن كورسىتىلگەن لى پىڭنىڭ نامزىتى تەستىقلىنىدىغان ۋاقىتتا، دېپۇتاتلارنىڭ 10 پروتسېنتتىن ئوشۇغى ئۇنىڭغا «قارشى» ئاۋاز بەرگەن ياكى ئاۋاز بېرىشكە قاتناشمىغان.

ئەگەر لى پىڭنىڭ 1989- ژىلى ستۇدېنتلارغا قارشى ئەسكەرلەردىن پايدىلىنىش تەرەپدارى بولغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ كونسېرۋاتور ئېكەنلىكىنى ھېساپقا ئالىدىغان بولساق، پارلامېنت ئەزالىرىنىڭ بىر قىسمىنىڭ «ئىسيان كوتىرىش» سەۋەپلىرى روشەن بولىدۇ. دېمەك، ھەتتا خىتايلارنىڭ ئوزلىرى بەزىدە پارتىيە قارارلىرىنى ئىزچىل ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان «رېزىنكا تامغا» دەپ ئاتىلىدىغان پخخۋم تەركىۋىدىمۇ، بۇ قارارلارغا قارشى تۇرۇشقا تەييار ئادەملەر ئاز ئەمەس ئېكەندە.

ۋلادىمىر سكوسىرېۋ،
«ئىزۋېستىيە».
بېيجىن.

مەملىكەتتىكى بىرىنچى شەخس

پارتىيەنىڭ باش كاتىۋى خخج رەئىسى بولۇپ سايلاندى

پۈتكۈل خىتاي خەلق ۋەكىللىرى مەجلىسىنىڭ (پخخۋم) سېسسىيەسى ئېخى داۋام قىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى— خخج رەئىسىنى ۋە باشقا رەھبەرلەرنى سايلاش ھەل قىلىندى. خكپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش كاتىبى جياڭ زېمىن دولەت باشلىقى بولدى.

باش كاتىپ جياڭ زېمىن دىڭ شياۋپىڭنىڭ رازىلىقى بىلەن مەملىكەتتىكى بىرىنچى شەخسكە ئايلانماقتا، دىڭ شەخسەن ئۇنى مەملىكەتنىڭ كوللېكتىۋلىق رەھبەرلىرىنىڭ «مېغىزى» دەپ ئاتىدى. ئەندى بۇ بولسا ھېچ بولمىغاندا، 88 ياشلىق دولەت ئاتىسى دىڭ ۋە خكپ مەركىزىي كومىتېتى سىياسىي بيۇروسىنىڭ 7 ئادەمدىن ئىبارەت دايىمىي كومىتېتىنىڭ باشقا ئەزالىرى ھايات ۋاقتىدا ئۇنى قوللاپ— قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىنى كاپالەتلەندۈرىدۇ.

جياڭ زېمىننىڭ كوتۈرۈلۈشى بىرىنچى نۆۋەتتە دىڭ شياۋپىڭ تەرىپىدىن باشلانغان ئىسلاھاتلارغا بولغان يولغا ۋارىسلىقنى تەمىنلەش زورۇرىيىتى بىلەن باغلىق. باش كاتىپ سىياسىي بيۇرودىكىلەرنىمۇ ۋە شۇنداقلا دىڭنىڭ سەپداشلىرى— ۋېتېرانلارنىمۇ قايىل قىلالايدىغان مۇرەسسەلىك شەخس بولۇپ چىقتى.

جياڭ زېمىن تورت ژىلغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان خكپغا رەھبەرلىك قىلىپ، ھەممىدىن ئاۋال پارتىيە يولىنى ئېنىق ژۈرگۈزۈش بىلەن پەرىق قىلدى.

لېكىن شۇنىڭغا قارىماي، شەخسىي ھاياتىدا، شىڭخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، يېڭى رەئىس ئوزىنى ئەدەبىيات ۋە سەنئەتنى ياخشى چۈشىنىدىغان، كلاسسىك مۇزىكىنى سويىدىغان ئادەم سۈپىتىدە نامايەن قىلدى. ئۇ نەي چالىدۇ، بېجىن ئوپېراسىدىن ئارىيەلەرنى ئىجرا قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بولۇپ، ھەر ئىككىلىسى چەتئەلدە بىلىم ئالغان.

جۈملىدىن، جياڭ زېمىننىڭ ئوزىمۇ چەتئەلدە خېلە ئۇزغۇن ۋاقىت بولغان. 1955- ژىلى ئۇ موسكۋادا ستالىن نامىدىكى (ھازىرقى لىخاچېۋ نامىدىكى) ئاۋتوزاۋودتا ستاژىروۋكىدىن ئوتكەن. شۇنىڭدىن بۇيان ئۇ رۇسچە ئەركىن سوزلىشىپلا قالماي، بەلكى ناھايىتى ئۇزغۇن ماقال- تەمسىللەرنىمۇ ئەستە ساقلىغان.

موسكۋادا تېخنىكىلىق تەييارلىقتىن ئوتۈش ۋە شۇنداقلا شاڭخەي دارىلفۇنۇنىدا ئىنژېنېر- ئېلېكترىك مۇتەخەسسىسلىكىنى ئېگىلەش بېكار كەتمىدى. ھازىرقى باش كاتىپ ۋە خخج رەئىسىنىڭ ئىش پائالىيىتىنىڭ كوپ قىسمى سانائەت بىلەن باغلىق. ئۇ فابرىكا دىرېكتورى، ئىلمىي- تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ دىرېكتورى، ئېلېكترونىكا مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى بولۇپ ۋە باشقا مەمۇرىي لاۋازىملاردا ئىشلىدى. 1985- ژىلى ئۇ شاڭخەي شەھىرىنىڭ ھاكىمى بولۇپ تايىنلاندى.

1989- ژىلى ئىيۇندا تيەنئەنمېن مەيدانىغا نامايىشقا چىققان ستۇدېنتلارغا نىسبەتەن ئوز مۇھەببىتىنى نامايەن قىلغان خكپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىلگەركى باش كاتىبى لاۋازىمىدىن ئېلىپ تاشلىنىپ، مىرزا قاماققا ئېلىنغان چاغدا، جياڭ زېمىننىڭ نامىتى كەلگەن ئېدى. ئەينە شۇنىڭدىن كېيىن ستۇدېنتلار نارازىلىقلىرىنى باشقۇرۇشقا نىسبەتەن ئىشلارغا ئالاقىسى بولمىغان شاڭخەي شەھىرىنىڭ بۇ ھاكىمى بېجىنغا ئېلىپ كېلىندى ۋە پارتىيەنىڭ رەھبىرى قىلىپ سايلاندى.

جياڭ زېمىنغا خىتاينىڭ يېڭى «كۈچلۈك ئادىمى» بولۇشقا نېسىپ بولارمۇ؟ بېجىندىكى چەتئەل دىپلوماتلىرى مۇنداق ۋارىيانتقا ئانچىمۇ ئىشىنەرلىك ئەمەس دەپ ھېساپلايدۇ. جياڭ زېمىن 67 ياشقا كىرگەن، يېشى يېتىپ قالغان ئادەم. خىتاينىڭ پەردە ئارقىسىدىكى رەھبىرى دىڭ رەھبەرلىكىنىڭ ۋارىسلىقلىقىنى توغرىلىق ئويلىغاندا، سىياسىي بيۇرو دايىمىي كومىتېتىنىڭ يەتتە ئەزاسى ئارىسىدا دولەتتىكى مۇھىم لاۋازىملارنى با

رادىئوستانسىيەلەر ئىشلەۋاتىدۇ

ئىنساننىڭ ئاساسىي ھوقۇقلىرىغا سوز ئەركىنلىكى ۋە ئەخباراتنى ئەركىن ئالماشتۇرۇش تەئەللۇقتۇر. ئومۇمىي ئىنسان ھوقۇقلىرى دېكلاراتسىيەنىڭ 19- ماددىسىدا تەكىتلىگىنىدەك، **«ھەر بىر ئادەم ھەر قانداق ۋاستىلار بىلەن ۋە دولەت چېگارىلىرىدىن قەتئىي نەزەر ئەخباراتنى ۋە ئىدىيەلەرنى ئىزدەش، ئېلىش ۋە تارقىتىش... ھوقۇقىغا ئىگە»**. ئەپسۇسكى، كوپلىگەن مەملىكەتلەردە تا ھازىرغىچە سوز ئەركىنلىكى ھورمەتلەنمەي كېلىۋاتىدۇ. بۇ مەملىكەتلەردە گېزىتلەر، رادىئو ۋە تېلېۋىدېنىيە تولۇق ھوكۇمەت تەرىپىدىن نازارەت قىلىنىدۇ، يە قاتتىق چەكلەشلەرگە ۋە سېنزۇرىغا دۇچار بولىدۇ. ئايرىم ھادىسىلەردە ھوكۇمەتلەر ھەتتا خەلق ئارا رادىئو ئاڭلىتىش پروگراممىلىرىنىڭ ئىشىغا ئارىلىشىشىمۇ مۇمكىن. سوغ مۇناسىۋەتلەر ئورۇشى ژىللىرىدا سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىدىكى كوممۇنىستىك ھوكۇمەت «ئامېرىكا ئاۋازىنىڭ»، «ئازاتلىق» رادىئوسىنىڭ، «ئەركىن ياۋروپا» رادىئوسىنىڭ ۋە باشقا ستانسىيەلەرنىڭ ئاڭلىتىشلىرىنى ئوچۇرۇپ تۇرغان ئېدى.

مۇنداق ئوچۇرۇشلەرگە قارىماي، «ئامېرىكا ئاۋازى» ۋە باشقا رادىئو ستانسىيەلەر ئاڭلىتىشلىرىنى داۋاملاشتۇردى ۋە ئەندى ھازىرقى ۋاقىتتا بولسا، سابىق كسجئىنىڭ ۋە شەرقىي ياۋروپانىڭ بىر قاتار مەملىكەتلىرىدە دېموكراتىك ھوكۇمەتلەر قۇرۇلدى. لېكىن دۇنيانىڭ باشقا رېگىئونلىرىدىكى كوممۇنىستىك ھوكۇمەتلەر تا ھازىرغىچە ئادەملەرنىڭ سوز ئەركىنلىككە بولغان ھوقۇقىنى چەكلىمەكتە ۋە خەلق ئارا رادىئو ئاڭلىتىش پروگراممىلىرىنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلاشماقتا. كۇبىدا فىدېل كاستروۋنىڭ دىكتاتورلىق ھوكۇمىتى «ئامېرىكا ئاۋازىنىڭ» بولۇملىرى ئامىمباپ «مارتى رادىئوسىنىڭ» ۋە «مارتى تېلېۋىدېنىيەسىنىڭ» ئاڭلىتىشلىرى بىلەن كورسىتىشلىرىنى ئوچۇرۇشنى داۋام قىلماقتا. 1989- ژىلى باھاردىن باشلاپ خىتاي ھوكۇمىتى «ماندارىن» رادىئوسىنىڭ ۋە بى-بى-سى پروگراممىلىرىنى ئوچۇرمەكتە. 1991- ژىلى مارتتا «ئامېرىكا ئاۋازى» تىبەت تىلىدا ئاڭلىتىشلارنى باشلىغان چاغدا، خىتاي ھوكۇمىتى بۇنىڭغىمۇ ئارىلىشىشقا باشلىدى.

لېكىن بۇنىڭغا قارىماي، «ئامېرىكا ئاۋازى» ئاڭلىتىشلارنى داۋاملاشتۇرىدۇ. قوشماشتاتلار ھەر دايىم ئەخباراتنى ئەركىن ئالماشتۇرۇش ئىدىيەسىگە سادىق بولۇپ كەلدى. ئاق ئوي پرېزىدېنتى كلىنتون ئوزىنىڭ لاۋازىمغا كىرىشىش مەراسىمىدا قىلغان سوزىدە «ئامېرىكىنىڭ ئاساسىي كۈچى بىزنىڭ ئادەملىرىمىزنىڭ كۈچىدە، ئۇلار تا ھازىرغىچە كوپلىگەن ئەللەر ئۈچۈن يېگىلىق بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بىز پۈتكۈل دۇنيادا بۇ ئىدىيەلەرنىڭ ئىنكاسقا ئىگە بولۇۋاتقانلىقىنى كورۇپ ئوزىمىزنى بەختلىك ھېساپلايمىز. بىزنىڭ ئۈمۈدلىرىمىز، بىزنىڭ قەلبلىرىمىز بارلىق قىتئەلەردە دېموكراتىيە ۋە ئازاتلىق يولىدا ئەمگەك قىلىۋاتقانلار بىلەن بىللە. ئۇلارنىڭ ئىشى-ئۇ شۇنداقلا ئامېرىكىنىڭمۇ ئىشىدۇر»،- دېگەن ئېدى.

(يۇئېسئىئا ئاگېنتلىقى).

تىپچىلىق تەكلىۋى رەت قىلىندى

خىتاي دالاي لامىنىڭ مۇزاكىرىلەرنى باشلاش تەكلىۋىنى رەت قىلدى

بېجىن مۇھاجىرلىقتا ياشاۋاتقان تىبەتلىكلەرنىڭ روھانىي لىدېرى— دالاي لامىنىڭ تىبەت مۇئەمماسىنى تىپچىلىق يولى بىلەن ھەل قىلىش بويىچە مۇزاكىرىلەرنى باشلاش تەكلىۋىنى رەت قىلدى.

بۇ توغرىلىق 22- مارت كۈنى بولۇپ ئوتكەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە تىبەتتىكى ئالىي مەمۇرىي لاۋازىملارغا بېجىن تەرىپىدىن تايىنلانغان تىبەت مىللىتىگە مەنسۇپ ئىككى رەسمىي شەخس تەرىپىدىن بىلدۈرۈلدى. تىبەت ئاۋتونوم رايونى خەلق ۋەكىللىرى مەجلىسى دايىمىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى رائىدىنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، دالاي لاما تىبەتنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماقتا ۋە «ۋەتەننى پارچىلاۋېتىشنى» نىيەت قىلىۋاتىدۇ. ئۇ ئوزىنىڭ بۇ پائالىيىتىنى توختاتمىغىچە مۇزاكىرىلەر ژۈرگۈزۈلمەيدۇ.

رائىدىنىڭ مۇرەسسەسىزلىك روھتا قىلغان بىلدۈرۈشى خىتاينىڭ خەلق ئارا ئابرويىنى ياخشىلاشقا ئېلىپ كەلمىسە كېرەك، چۈنكى دالاي لامىغا قارشى قانداقلا ئەيىپلەر قويۇلمىسۇن، ئۇ ھېچ بولمىغاندا يۈز مىڭلىغان تىبەتلىك مۇھاجىرلار ۋە غەرىپ جامائەتچىلىكى ئالدىدا تىبەتلىكلەرنىڭ ئوز تەغدىرىنى ئوزى ھەل قىلىش ئىنتىلىشىنىڭ رەمزى بولۇپ قالماقتا. 1959- ژىلدىكى خىتايغا قارشى قوزغىلاڭ مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن ئوز ئولكىسىنى تاشلاپ كەتمىگەن تىبەتلىكلەرگە توختىلىدىغان بولساق، بېجىن بۇ ئاۋتونوم رايونغا ناھايىتى ئىستىسنا ھالەتلەردىلا مۇستەقىل چەتئەللىك بايقىغۇچىلارنىڭ بېرىشىغا رۇخسەت قىلىۋاتقان بىر چاغدا، ئۇلارنىڭ كەيپىياتى توغرىلىق پەرەز قىلىش ئوڭاي ئەمەس.

لېكىن ئۇ يەردىكى ۋەزىيەت تامامەن خاتىرجەم دېگىلى بولمايدۇ. بۇنى 22- مارت كۈنى بولغان مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە تىبەت ھوكۇمىتىنىڭ رەئىسى نويۇنىڭ قىلغان بىلدۈرۈشىدىن كورۈۋېلىش تەس ئەمەس. ئۇ «بىر ئوچۇم ئادەملەرنىڭ» بەزىدە «جەمىيەت تەرتىۋىگە خىلاپلىق قىلىۋاتقانلىقىنى» ئېتىراپ قىلدى.

تىبەتلىكلەرنى شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئولكىسىگە خىتايلارنىڭ ئىشلەش ئۈچۈن بارغانسىرى كوپ كېلىۋاتقانلىقى غەزەپلەندۈرمەكتە. بۇ يەرگە خىتايلارنى كوچۇرۇپ كېلىش شۈبھە تۇغدۇرمايدۇ. لېكىن ئۇنىڭ مىقياسى قانداق؟ تىبەت ئۈچۈن يۈرىستلارنىڭ خەلق ئارا كومىتېتى تەرىپىدىن نەشىر قىلىنغان كىتاپچىدا يېقىندا تىبەت ئاھالىسى 1,8 مىللىون ئادەمنى تەشكىل قىلىدىغانلىقى، ئەندى خىتاي ئاھالىسى بولسا ھازىرنىڭ ئوزىدىلا 1,5 مىللىونغا يەتكەنلىكى تەكىتلەنگەن ئېدى. ئەندى رەسمىي ستاتىستىكا مەلۇماتلىرى بويىچە، تىبەتلىكلەر ئاھالىنىڭ 96 پروتسېنتىنى، ئەندى خىتايلار بولسا- بارى- يوقى 2,9 پروتسېنتىنى تەشكىل قىلىدۇ.

ئەمەلىيەتتە دېموگرافىيەلىك ئەھۋال قانداق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، دالاي لامىنىڭ ھىندىستانغا قېچىپ كەتكەندىن كېيىنكى ئوتكەن چارەك ئەسىر ئىچىدە ئۇ ئوز پۇخرالىرى بىلەن بىۋاستە ئالاقە قىلىشنى يوقاتقانلىقى ۋە تىبەتلىكلەر ئارىسىدا ئۇنىڭ تەسىر قىلىش دەرىجىسى توغرىلىق بىر نېمە دېيىش ئوڭاي ئەمەسلىكى روشەندۇر. روھانىي رەھبەر بېجىن بىلەن كېلىشىمنى قولغا كەلتۈرۈپ ۋەتىنىگە قايتىپ كېلىشنى خالىغان بولار ئېدى. «مۇھاجىراتتىكى ھوكۇمەت» خىتاينىڭ تىبەتلىكلەرگە دىنىي ئەركىنلىكنى ۋە ئوزىنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئوزلىرى ئېگىدارچىلىق قىلىش ھوقۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈشكە رازى.

ۋلادىمىر سكوسىرېۋ،
«ئىزۋېستىيە».
بېيجىن.

مەنىۋى- روھىي قەدرىيەتلىرىمىز

كەمتەرگە كامال، مەنمەنگە زاۋال

كەمتەرلىك مۇسۇلمان كىشىنىڭ خۇش ئەخلاقى خىسلەتلىرىدىن بىرى. تەكەببۇرلۇق بولسا ئىنسانغا يات. ئادەم قانچە كەمتەر بولغانسىرى باشقىلارغا يېقىنراق بولۇپ، ئابرويى ئاشىۋېرىدۇ. ئەكسىچە تەكەببۇر بولسا، ھەممە ئۇنىڭدىن ئۇزاقلىشىدۇ، ئابرويى چۈشۈپ كېتىدۇ. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام: مالدىن بېرىلگەن سەدىقە ئۇنى ئازايتمايدۇ، بىرىنى ئەپۇ قىلىپ، كەچۈرگەن كىشىنىڭ ئاللاتائالا مەرتىۋىسىنى ژۇقۇرى قىلىدۇ. ئاللا ئۈچۈن كەمتەر بولۇپ ژۈرگەن كىشىنىڭ مەرتىۋىسىنى ئاللا ئاشۇرىدۇ، دەپ ئېيتقان.

تەكەببۇر كىشىلەر قىيامەت كۈنى بەكمۇ كىچىك زەررە تەڭلىگىدە ئادەملەر سۈرىتىدە مەھشەرگاھقا كەلتۈرۈلىدۇ. ئۇلارنى ھەر تەرەپتىن خارلىق ئوراپ ئالغان بولۇپ، دوزاققا قاراپ ھەيداپ كېتىلىدۇ.

قۇرئانى كەرىم ۋە رەسۇلۇللانىڭ ھەدىسلىرىدىكى شۇنىڭغا ئوخشاش كەمتەرلەرگە ساۋاپلار ۋەدە قىلىنىپ، ئۇنىڭغا تەرغىپ قىلىنغانلىقى، تەكەببۇر كىشىلەرگە ئازاپلار بارلىغىنى بايان قىلىپ، ئۇنىڭدىن قايتارغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلىغان ھەر بىر مۇسۇلمان كىشى قەلبىدە كەمتەرلىككە ئىنتىلىش، تەكەببۇرلۇققا نەپرەت ھىسلىرىنى ئويغىتىدۇ.

ئاللاتائالا رەسۇلۇللانى كەمتەرلىككە چاقىرىپ: «سىزگە ئەگەشكەن مومىنلەرگە رەھىمدىل ۋە مېھرىۋان بولۇڭ» دەپ ۋەھى قىلىدۇ.

رەسۇلۇللامۇ ئۆز مومىنلىرىنى كەمتەرلىككە چاقىرىپ، ئېيتىدۇكى: ئاللاتائالا ماڭا: كەمتەر ۋە يۇۋاش بولۇڭ، ئۆزىڭىزنى باشقىلاردىن ئارتۇق ساناپ گىدەيمەڭ، بىر بىرىڭىزگە زۇلۇم قىلماڭ — دەپ ۋەھى قىلغان. يەنە بىر ھەدىسلىرىدە تەكەببۇرلۇقتىن قايتۇرۇپ ئېيتىدۇكى:

قىيامەت كۈنىدە ئاللاتالا ئۈچ تائىپىدىكى كىشىگە سۆز قىلمايدۇ. ئۇلارنى گۇنادىن پاكلىمايدۇ، نەزەرمۇ قىلمايدۇ. ئۇلارغا قاتتىق قاخشاتقۇچى ئازاپ بېرىلىدۇ. بۇلار: **زىناكار كىشى، يالغانچى پادىشا ۋە تەكەببۇر- مەنمەن كىشىدۇر.** ئىنسان ئەگەر ئۆز تەڭداشلىرىدىن ئۆزىنى ژۇقۇرى تۇتماسا، ئىلمي پەزىلەتلىك كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىنى جايىغا قويسا، ھەر بىر كىشىنى ئوچۇق يۈز، شېرىن سۆز بىلەن قوبۇل قىلسا، ئۆزىدىن مەرتىۋىسى تۆۋەن كىشىلەر بىلەن ھەم ياخشى مۇئامىلىدە بولسا، كەمبەغەل مىسكىنلەر ۋە بىمارلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالسا، ھېچ نەرسىنى ئىسراپ قىلمىسا، كەمتەرا ئادەم بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ئىسلام دىنىدا سەۋر يۈكسەك ئەخلاقىي پەزىلەتلەردىن بولۇپ، مومىن- مۇسۇلمان كىشىنىڭ روھى تايانچى ۋە ھىدايەتكە باشلىغۇچى ئامىلدۇر. سەۋر ھەققىدە قۇرئانى كەرىمدە يەتمىش قېتىم زىكىر قىلىنغانلىقى سەۋەپسىز ئەمەس. باشقا ھېچ قانداق پەزىلەت بۇ مىقداردا زىكىر قىلىنمىغان. مانا شۇنىڭ ئۆزى سەۋرنىڭ قانچىلىك ئۇلۇقلىقى ۋە باشقا پەز-

سەۋر- قانائەت

لەتلەرنىڭمۇ ئاساسي ئىكەنلىگىگە دەلىلدۇر. ھەر بىر پەزىلەت سەۋرگە مۇھتاجدۇر. مەسىلەن، شىجائەت جىھاد (ئۇرۇش) قىيىنچىلىقلىرىغا سەۋر قىلىشتىن ئىبارەت. ئىپپەت بولسا شەھۋەتلەرگە سەۋر قىلىشتۇر. يۇۋاشلىق ئاچچىقنى كەلتۈرگۈچى نەرسىلەرگە سەۋرلىك بولۇشتۇر ۋەھاكازا...

شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئاللاتائالا سەۋرلىكلەرنى ياخشى كۆرىدۇ ۋە قۇرئانى كەرىمدە «سەۋر قىلىڭلار، ئەلۋەتتە، ئاللا سەۋر قىلغۇچىلار بىلەن بىرگىدۇر»، «سەۋر قىلىشىڭىز ۋە تەقۋادار بولۇشىڭىز ئىزگۈ ئىشلاردىن سانىلىدۇ» دەيدۇ.

سەۋرلىك كىشىلەردە ئۈچ خىسلەت مەۋجۇتتۇر:

بىرىنچىسى- ئۇلارغا ئاللانىڭ مەغپىرەتلىك ئىكەنلىگى.

ئىككىنچىسى- ئاللانىڭ رەھمىتى.

ئۈچىنچىسى- ئۇلار ھىدايەتتە ژۈرگەن كىشىلەر ئىكەنلىگى.

شېرىيەت مۈلكىنىڭ سۇلتانى ئەلشىر ناۋائىي سەۋر- قانائەت نائەتنى ئۆزىگە كەسىپ قىلغان توغرىسىدا: «كىمكى سەۋر- قالىمدۇ» دېگەن.

بولسا، بۇ خىسلەت ئۇنى باي قە

ئالتۇن، كۈمۈش بىلەن زىبۇ- زىننەتلەرنى بايلىق دەپ بىلمە، ھەقىقىي بايلىق سەۋر- قانائەت ئالتۇنلىرىدۇر. قانائەت ئالتۇنى ھېچ قاچان يوقالمايدۇ. ئەينە شۇ ئالتۇننى قولغا كىرگۈزۈپ، شۇ ئارقىلىق بىيىشقا ھەرىكەت قىل. گەمدە قانائەت قىلىپ ئولتارغان دەرۋىش تاماگەر پادىشادىن ئەۋزەلدۇر. قانائەت قىلغاننىڭ جايى ئىززەت تەختىدۇر.

> ئېيتسام غەلىتى بولار، لېكىن ھەممە نەرسىدىن خرىستىان (مەسىھي) غايىلىرىنى ۋە چىن مەنىدە مەسىھىلىق تەلىماتىنى ژۇقۇرى قويىدىغان مەندەك بىر ئادەممۇ مۇھەممەد دىنى ئۆزىنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشى بىلەن چېركو مەسىھىلىگىدىن قىياسلاپ بولمايدىغان دەرىجىدە ئۈستۈن تۇرىدۇ، دەپ بىلىمەن. شۇنداق ئېكەن، مابادا ئادەم ئالدىغا خرىستىان دىنىنى ياكى مۇھەممەد (ئىسلام) دىنىنى تاللاش مەسىلىسى قويۇلسا، ھەر قانداق ئاڭلىق ئادەم ئىككىلىنىپ تۇرماي، مۇھەممەد دىنىنى تاللايدۇ. باشقىچە بولۇشى مۇمكىنمۇ ئەمەس.
>
> لېۋ تولستوي، رۇس يازغۇچىسى.

يالغان گۇۋالىق

ئاللاتائالا «يالغان گۇۋالىق قىلمايدىغانلارغا ئۇلۇق ماكانلار ھازىردۇر، ئۇ يەردە سەممىي سالاملار بىلەن قارشى ئېلىنىدۇ» دەپ نازىل قىلىدۇ.

بۇتقا چوقۇنۇشتىن ژىراق بولۇڭ ۋە يالغان سۆزلەشتىن ساقلىنىڭ. يالغان سۆزلەش بۇتپەرەسلىك قاتارىغا قويىلىدۇ.

پەيغەمبىرىمىز ئۆز ھەدىسلىرىدە «قىيامەت كۈنى يالغان گۇۋالىق قىلغۇچىنىڭ ئاياقلىرى، ئۇنىڭغا دوزاق ۋاجىپ بولغىچە (دوزاققا ھۆكۈم چىققىچە) قوزغالمايدۇ (ئۇ دوزاققا كىرىدۇ)» دەيدۇ.

يالغان گۇۋالىق قىلغۇچى تۆۋەندىكى گۇناھلارنى قىلىدۇ:

1. يالغانچى ۋە بوھتانچى گۇناھنى ئالىدۇ. ئاللاتائالا ھەددىدىن ئاشقان يالغانچىلارنى ھىدايەتكە باشلىمايدۇ، دەيدۇ.

ھەدىس شەرىپتە، مومىن تەبىئىتىدە خىيانەت ۋە يالغانچىلىقتىن باشقا ھەممە نەرسە بولىدۇ، دېيىلىدۇ.

2. كىمگە قارشى گۇۋالىق بېرىلىۋاتقان بولسا، ئۇنىڭ مېلى، ئابرويى ۋە ھاياتىغا زەرەر كەلتۈرۈشى بىلەن زۇلۇم قىلىدۇ.

3. كىمنىڭ پايدىسىغا گۇۋالىقتىن ئۆتسە، ئۇنىڭ ھارام مالغا ئىگە بولۇشىغا سەۋەپ بولىدۇ. ھارام مالنى ئالغان كىشىنىڭ جايى دوزاقتۇر.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام «كىمگە بۇرادىرىنىڭ مېلىدىن ناھەق (نا ئېنىقلىق تۈپەيلى) بېرىلىشكە ھۆكۈم قىلىنغان بولسا، ئۇ مالنى ئالمايدۇ. بەلكى، ئۇنىڭغا بىر پارچە ئوتنى كېسىپ بەرگەن بولىمەن» دەپ مەرھەمەت قىلىدۇ.

4. ئۇ ئاللاتائالا دەخلىسىز قىلغان نەرسىلەرنى: باشقىنىڭ مېلى، قېنى ۋە ئابرويىنى يەسكە ئۇرغان بولىدۇ.

ھەدىس شەرىپتە «ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ مېلى، قېنى ۋە ئابرويى ئىككىنچى مۇسۇلمانغا ھارامدۇر» دېيىلىدۇ. پەيغەمبىرىمىزنىڭ ساھابەئى كەرەملىرىگە گۇنا ۋە قىلمىشلىرىنى سىناپ، يالغان سۆزمۇ شۇلار قاتارىغا كىرىدۇ دەپ بىر قانچە قېتىم ئەسكەرتكىنىدىنمۇ ئۇنىڭ قانچىلىك ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىگىنى مۇسۇلمانلار بىلىشى لازىمدۇر.

ئوغۇرلۇق

ئوغۇرلۇق ساغلام تەبەتلىك ھەر بىر ئىنسان ھەزەر قىلىدىغان ئىللەتتۇر. بۇ ئىللەت ئىنسانىيەت باركى قارىلىنىدۇ. چۈنكى ئۇ جەمىيەتنى غۇلىتىشقا يېتەكلىگۈچى دەرتتۇر.

ئاللاتائالا ئوغرى ئەر ۋە ئايالنى قىلمىشلىرىنىڭ جازاسى ۋە ئاللاتائالانىڭ (ئۇلارغا) نەپرىتى ئۈچۈن قوللىرىنى كېسىڭ! دەپ مەرھەمەت قىلىدۇ.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقتە جۈملىدىن شۇنداق دەيدۇ:

ئارقان ئوغۇرلاپ قولى كېسىلىدىغان ئوغرىنى ئاللا لەنەتلىسۇن. ئەگەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ قىزى فاتىمە ئوغۇرلۇق قىلسا، قولىنى كېسەتتىم.

ئوغۇرلۇق قىلغان كىشىلەر شۇنى بىلىشى كېرەككى، ئوغۇرلاپ ئالغان نەرسىلىرىنى ئىگىلىرىگە قايتارمىغىچە تەۋبىسى قوبۇل بولمايدۇ. مابادا ھېچ نەرسىسى بولمىسا، مال ئىگىسىنىڭ رازىلىغىنى سورىشى لازىم.

مۇسۇلمان بولۇپ ئۆلدى

تۈركىيە. بۇرسا- ئۇلۇغتاغ ئارىسىدا ئىشلەۋاتقان ۋە بۇرسانىڭ رەمزىگە ئايلانغان تېلېمۇنارنىڭ مەشھۇر ئىنژېنېرى ئېمىس ھۇبېرت سوندېرمان ئىسلامغا بۈيۈك ئېھتىرام بىلدۈردى.

ئۇ ئەسلى خرىستىان بولۇشىغا قارىماي، ئۆمۈرىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدە مۇسۇلمانچىلىق شەرتلىرىگە قەتئىي ئەمەل قىلغان ھالدا باشقىلارنىمۇ شۇنىڭغا دەۋەت قىلىپ، ئالەمدىن ئۆتتى.

گېرمانىيە ئەلچىخانىسىنىڭ مەمۇرلىرىنىڭ ۋە ئوغلىنىڭ رازىلىقى بىلەن مەرھۇم «ئەمىر سۇلتان» مازارىغا ئىسلام قانۇن- قائىدىسىگە مۇۋاپىق دەپىن قىلىندى. ئۆلكىدە بۇ ۋاقىئە كۆپچىلىككە زور تەسىر كۆرسەتكەنلىگىنى ئەسكەرتىمەكتە.

تىرىكلىككە ئىشەنچ

بىر كۈنى ئەبۇبەكرى، ئوسمان ۋە ئەلى (ئاللا ھەممىسىدىن رازى بولسۇن) ھەزرىتى رەسۇلى ئەكرەم سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسساللامدىن:

— يا رەسۇلۇللاھ، تىرىكلىككە قانچىلىك ئىشەنچىڭىز بار؟- دەپ سوراشتى.

رەسۇل ئەلەيھىسسالام ئېيتتى:

— ئەي، دوستلىرىم، مەن سىزلەرگە جاۋاپ بېرەي. ئامما ئېيتىڭلارچۇ سىزلەرنىڭ قانچىلىك ئىشەنچەڭلار بار؟

ئەبۇبەكر رازىيەللاھۇ ئەنھۇ دېدى:

— يا رەسۇلۇللاھ، بامدات نامىزىدىن كېيىن پېشىن نامىزىغا ئىشەنچىم يوقكى، ئۇنى ئوقالايمىزمۇ ياكى يوقمۇ؟

ھەزرىتى ئۆمەر رازىيەللاھۇ ئەنھۇ دېدى:

— يا رەسۇلۇللاھ، پېشىن نامىزىنى ئوقۇسام، ئەسىر نامىزىنى ئوقۇشقا ئىشەنچىم يوق.

ھەزرىتى ئوسمان رازىيەللاھۇ ئەنھۇ دېدى:

— يا رەسۇلۇللاھ، ئەسىر نامىزىنى ئوقۇسام، شام نامىزىنى ئوقۇشقا ئىشەنچىم يوق.

رەسۇلى ئەكرەم سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەساللام دېدى:

— ھەيھات، ھەيھات! ئەي يارەنلىرىم، سىزلەر ئۆلۈمنى شۇنچىلىك ئۇزاق تەسەۋۋۇر قىلىدىكەنسىزلەر. مەن مۇھەممەد بولۇپ تۇرۇپ، ئوڭ تەرەپكە سالام بېرىپ، سول تەرەپكە سالام بەرگىچە تىرىكمەنمۇ ياكى يوقمۇ- بىلمەيمەن.

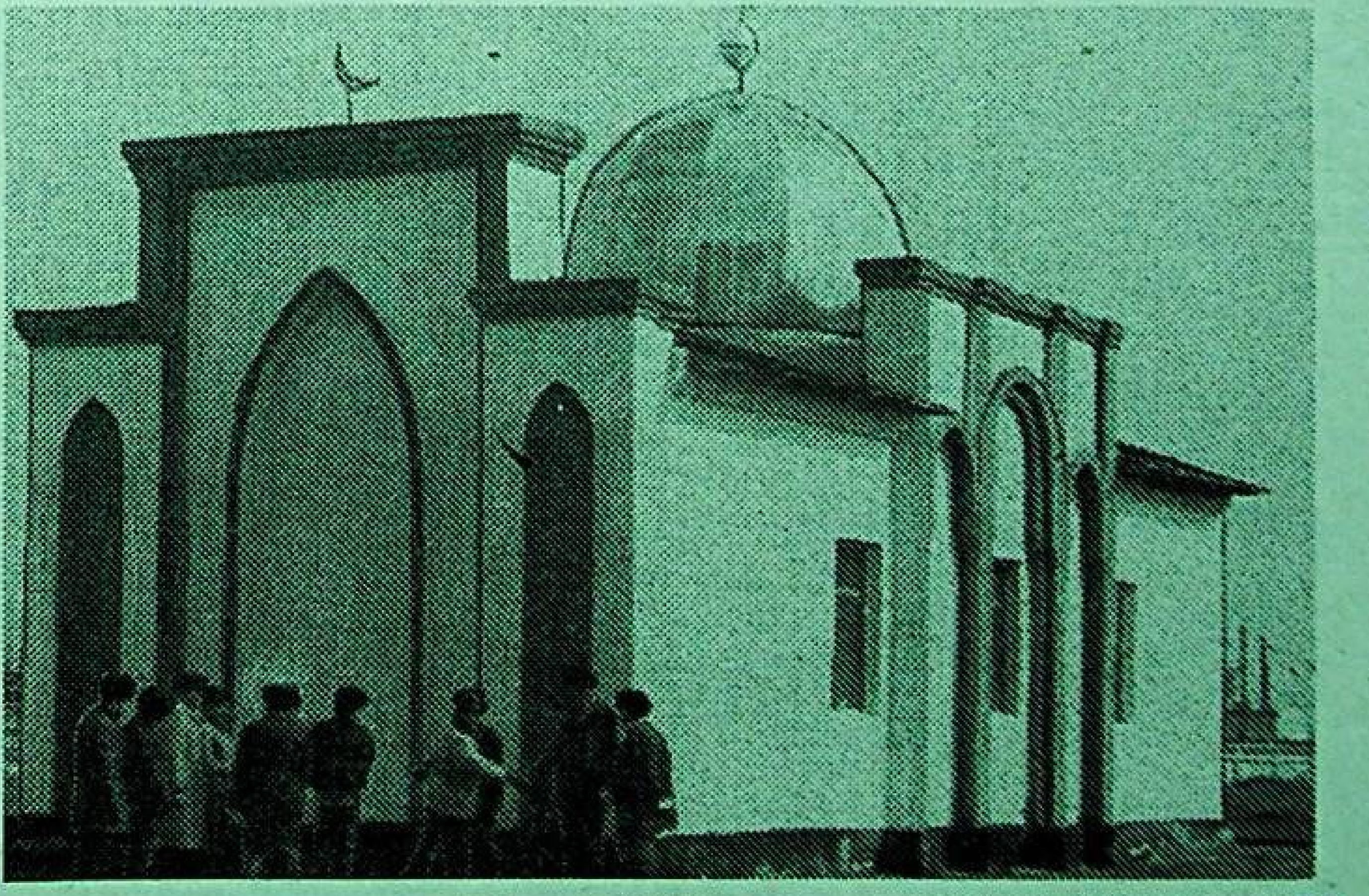

* * *

ئۇيغۇر ناھىيەسى. تاشتىقارا سۇ سوۋخوزىدا كېيىنكى ژىللاردا يېڭى بىنالار سېلىنىپ، ئۆز قىياپىتىنى ئۆزگەرتمەكتە. يېقىندا 120 ئورۇنلۇق مەسچىت پايدىلىنىشقا بېرىلدى.

سۈرەتلەردە: 1. مەسچىتنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى. 2. مەسچىتنىڭ ئىمامى (سولدىن) ئابلىز ھوسەينوۋ مەھەللە جامائەتچىلىگى بىلەن سۆھبەتلەشمەكتە.

ر. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

* * *

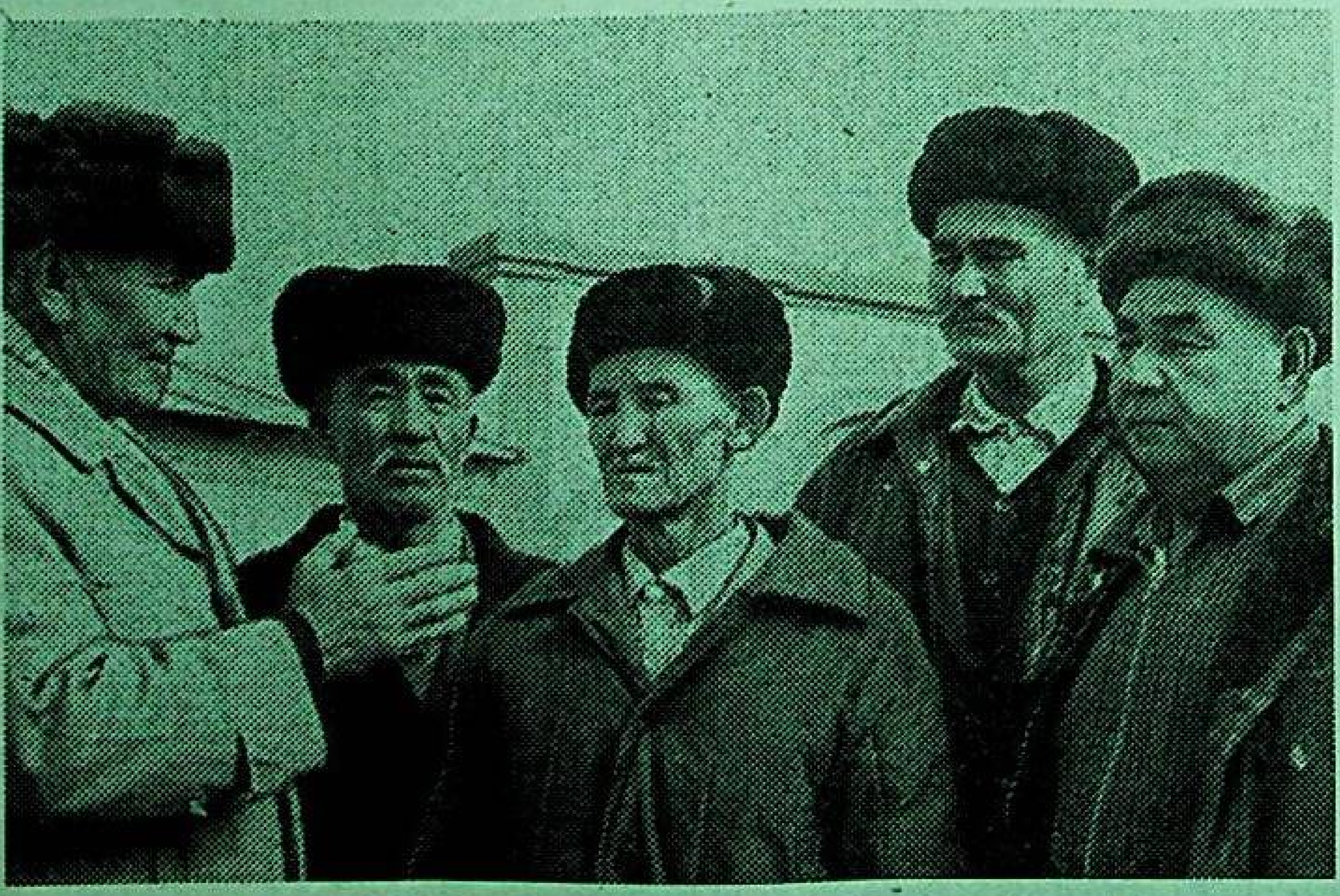

مىمار ئەختەرىددىن

1991- يىلى «شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى» تەرىپىدىن يورۇق كۆرگەن «يۈەن سۇلالىسىدا ئۆتكەن مەشھۇر ئۇيغۇر شەخسلەر» دېگەن كىتابنى يورۇققا چىقىرىشتا ئابلىز مۇھەممەت سايرامى بىلەن ئابدۇراززاق توختىلارنىڭ يىڭنە بىلەن قۇدۇق قازغاننىغا ئوخشاش ئالىيجاناب ئەمگەكلىرىنىڭ گېزىتخانلىرىمىز دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلالىشىغا ئىشەنچىمىز كامىل.

بىز بۈگۈن مۇھتەرەم گېزىتخانلار دىققىتىگە مەزكۇر كىتابتىكى «ئارخىتېكتور ئەختەرىددىن»نى تەغدىم قىلىۋاتىمىز.

ئەختەرىددىن يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن مەشھۇر ئۇيغۇر بىناكارى بولۇپ، ئۇ، يۈەن سۇلالىسىنىڭ پايتەختى (ھازىرقى بېيجىڭ شەھىرى)نى لايىھىلىگەن ھەم شىنجاڭلىق ئۇستىلارنى تەشكىللەپ، زور كۆلەمدىكى ھەيۋەتلىك قۇرۇلۇشنى بىنا قىلغان.

ئەختەرىددىننىڭ ئىسمى يۈەن دەۋرىدىكى تارىخنامىلاردا خەنزۇچە يېزىلغان بولۇپ، كونا- يېڭى «يۈەن سۇلالىسى تارىخى»دا مەخسۇس تەزكىرە قالدۇرۇلمىغان، ئامما يۈەن دەۋرىدە ئۆتكەن ئەدىب ئۇۋۇياڭشۈەن ئۇزىنىڭ «گۈيخەي توپلىمى» ناملىق ئەسەرىنىڭ 9- جىلدىدا ئەختەرىددىن ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرىدىن مىرئەلى شاھ، مۇبارەك شاھ، قۇتلۇق شاھ ھەم ئارغۇن شاھلارنىڭ پائالىيىتىنى تونۇشتۇرغان. يېقىنقى يىللارغا كەلگەندە، چىن يۈەن ئەپەندى ئەختەرىددىن ھەققىدە تەتقىقات ئېلىپ بارغان ئىدى.

مىلادى 1215- يىلى چىڭگىزخان باشچىلىقىدىكى موڭغۇل قوشۇنلىرى جىن سۇلالىسىگە قارشى يۈرۈش قىلىپ، ئۇنى ئىشغال قىلىش ۋاقتىدا بۇ جايغا ئوت قويۇۋەتكەن، نەتىجىدە بۇ ئاۋات شەھەر بىپايان قاقاسلىققا ئايلىنىپ، ھېچقانداق شەھەر قىيابىتىنى ساقلاپ قالالمىغان. ئارىدىن 52 يىل ئۆتكەندە، يەنى مىلادى 1267- يىلى، يۈەن، سۇلالىسى بۇ جايغا قايتىدىن قەسىر ۋە ئىمارەتلەرنى ياسىتىپ، بۇ يەرنى خانبالىق (دادۇ) دەپ ئاتىغان. تارىخىي مەنبەلەردە كىشىلەر ئەختەرىددىن ۋە ئۇنىڭ خىتاي بىناكارلىق تارىخىغا قوشقان مۆلچەرلىگۈسىز ئۇلۇغ تۆھپىلىرى ھەققىدە مەخسۇس توختالغان.

مەسىلەن، «مۇسۇلمان شەخسلەرنىڭ تەرجىمھالى»نىڭ 7- جىلد 92- بېتىدە ئەختەرىددىن يۈەن دەۋرىدىكى داڭلىق بىناكار بولۇپ، ئۇ يۈەن سۇلالىسىنىڭ پايتەختى خانبالىقنىڭ ئوردا، قەسىر ۋە باشقا ئىمارەتلىرىنى لايىھىلىگۈچى ھەم قۇرۇلۇشقا تەشكىللەپ، يېتەكچىلىك قىلغۇچى دەپ تەسۋىرلىگەن. ئەختەرىددىننىڭ ئەسلى يۇرتى شىنجاڭ بولۇپ، ئۇ قۇبلايخان تەختكە ئولتۇرۇشتىن ئىلگىرىلا ئۇنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىپ، ئەتىۋالاپ ئىشلىتىشىگە مۇيەسسەر بولغان.

مىلادى 1260- يىلى ئوردا ئەختەرىددىننى چادىر- بارگاھ جوجۇقىغا ئامبال قىلغان (بۇ مەخسۇس ساراي - قەسىرلەرنى ۋە شەھەر- بازار قۇرۇلۇشلىرىنى باشقۇرىدىغان مەھكىمە ئىدى.) ئوردىغا قاراشلىق قول ھۈنەرۋەنلەر ۋە قۇرۇلۇشچىلار ئەختەرىددىننىڭ باشقۇرۇشى ئاستىدا ئىدى.

مىلادى 1263- يىلى ئەختەرىددىن ھازىرقى جۇڭنەنخەينى قايتا كېڭەيتىپ، بىنا قىلىشقا تەكلىپ قىلىنغان. مىلادى 1264- يىلى شۇنىڭدىن كېيىن يۈەن سۇلالىسىنىڭ چادىر- بارگاھ جوجۇقىنى ئەختەرىددىن ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى ئىدارە قىلىدىغان بولغان.

يۈەن سۇلالىسى پايتەختى خانبالىق شەھىرىنىڭ قايتا بىنا بولۇشى- جۇڭگو شەھەر قۇرۇلۇشى تارىخىدىكى مۇھىم ۋاقىە، شۇنداقلا، ئەختەرىددىننىڭ يۈكسەك ئەقىل- پاراسىتىنىڭ مەھسۇلى ھېساپلىنىدۇ. «غەربىي يۇرت ھەققىدە قىسسە» دېگەن كىتابنىڭ 124- 125- بەتلىرىدە بۇ تەپسىلات مۇنداق بايان قىلىنغان: ئەختەرىددىن «دادۇ» شەھىرىنى لايىھىلەش ۋە ئۇنى خان ئوردىسىغا لايىقلاشتۇرۇشتىن ئىلگىرى يەر شەكلىنى ئۆلچەپ، ئاندىن خەنسۇچە ئىمارەت شەكلىگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇپ، تەرەققىيات شارائىتى بىلەن شەھەر قۇرۇلۇشى ئورنىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، پۈتۈن شەھەرنىڭ ئومۇمىي پىلانىنى تۈزۈۋالغان. ئىش باشلاپ، دەسلەپكى قەدەمدە ئۇ يەر شەكلىنىڭ يانتۇلۇقىغا ئاساسەن يەر ئاستى سۇ يولى ياساپ، سۇ چىقىرىش ئۆسكۈسىنى ئورناتقان. ئىككىنچى قەدەمدە ئاندىن شەھەردىكى تارماق رايونلارنىڭ ئورۇنلىشىش ئەھۋالىغا ئاساسەن لايىھىلەشكە كىرىشكەن. چۈنكى، ئەختەرىددىننىڭ لايىھىلىگىنى ئادەتتىكى شەھەر قۇرۇلۇشى بولماستىن، بەلكى، فېئودال خانلارنىڭ پايتەختى بولغاچقا، لايىھىلەشتە خان ئوردىسىنى تەبىي ھالدا ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىدىغان ئەڭ مۇھىم ئورۇنغا قويماي بولماتتى. شۇڭلاشقا ئەختەرىددىن ئوردا قۇرۇلۇشىنى ئورۇنلاشتۇرۇشنى لايىھىلىگەن ۋاقىتتا ھەرگىز قەسىرلەرنى پۈتۈن شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپلا بولدى قىلمىغان، بەلكى كامالەتكە يەتكەن ئەجايىپ سەنئەت ئۇسلۇبىنى قوللىنىپ، ھەيۋەتلىك، كۆركەم خان سارايلىرى بىلەن خىلمۇ- خىل تەبىي مەنزىرىنى زىچ بىرلەشتۈرۈپ، ھەر جەھەتتىن ماسلاشقان، يارىشىملىق بىر گەۋدىنى ھاسىل قىلغان.

ئەينى ۋاقىتتا ئەختەرىددىن چوڭ- كىچىك قەسىرلەرنى ئايرىم- ئايرىم ھالدا ئۈچ بۆلەك قۇرۇلۇش رايونىغا بۆلۈپ، بۈگۈنكى جۇڭنەنخەي بىلەن بېيخەي باغچىسىنى لايىھە مەركىزى قىلىپ، ئۈچ بۆلەك قەسىرلەرنى كۆلنىڭ ئىككى قىرغىقىغا ئايلانما شەكىلدە ئورۇنلاشتۇرغان. كۆلنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىكى قەسىرلەرنىڭ ئالدى جەنۇبقا قارىتىلغان بولۇپ، بۇ خاننىڭ بىر يۈرۈش سارىيىغا تەۋە ئىدى. بۇ ئوردا دەپ ئاتالغان بولۇپ، ساقلاپ قالغاندىن باشقا غەرب تەرەپكە ئوتتۇدىغان كورۇك سېلىنىپ، ئالدى تەرەپتىكى كەڭ يېشىللىقنى چىنخۇاڭداۋ ئارىلى بىلەن تۇتاشتۇرۇلغان. ئۇلىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى تەخمىنەن بۈگۈنكى جىڭشەن باغچىسى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى جايلارغا توغرا كېلىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا ئەختەرىددىننىڭ پىلانلىشى بىلەن بۇ جايدا ئەتىۋارلىق قۇشلار بىلەن غەلىتە ھايۋانلار بېقىلغانلىقتىن، بۇ جاي خانلىق ئەجايىپخانا دەپ ئاتالغان.

كۆلنىڭ غەربىي قىرغىقى، يەنى جەنۇپ- شىمالىدىكى ئىككى بۆلەك قەسىرلەر بولسا شاھزادە، مەلىكە ۋە خان جەمەتلىرىنىڭ تۇرارگاھى بولۇپ، ئۇ خان ئوردىسى بىلەن كۆل ئارقىلىق ئايرىۋېتىلگەن. بۇ ئىككى تۇرارگاھ قەسىرنىڭ ئوتتۇرىسىدا كۆلنى كېسىپ ئۆتۈپ، شەرق- غەرب يۆنىلىشىدە چوڭ بىر ياغاچ كۆۋرۈك ياسالغان. بۇ ھازىرقى بېيخەي چوڭ كورۇكىنىڭ ئالدىنقى قىسمى، بۇ خىل ئۈچ يۈرۈش ئوردا سارايلار بىر- بىرىگە بەكمۇ ھوسن قوشقان بولۇپ، كۆل ۋە كۆلنىڭ شىمالىدىكى چىنخۇاڭداۋ قەسىرلىرى ئۆز ئارا تۇتاشقان پۈتۈن بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ، پۈتكۈل ئوردا شەھىرى ئورۇنلاشقان مەركەز بولۇپ قالغان. بۇ خان ئوردىسىنى مەركەز قىلىپ، ئەتراپىغا سېپىل سوقۇلغان. ئەينى ۋاقىتتا ئۇ «ھەرەم» دەپ ئاتالغان. كېيىنكى كۈنلەردە يەنە «ئوردا» دەپمۇ ئاتالغان. ئۇنىڭ سىرتى شەھەر بولۇپ، تۆت تەرەپكە شەھەر دەرۋازىسى ئورنىتىلغان، قارمۇ- قارشى دەرۋازىلار ئوتتۇرىسىدا ھارۋا قاتنايدىغان داغدام يول سېلىنغان.

بۇنىڭدىن باشقا كۈن نۇرى تولۇق چۈشىدىغان ۋە قىش پەسلىدىكى شىمال بورىنىنىڭ ھۇجۇمىدىن مۇداپىئەلىنىدىغان ئۇزۇنسىغا، توغرىسىغا كەتكەن ئېگىز ئىمارەتلىك كوچىلارمۇ ئەختەرىددىننىڭ لايىھىسىدىن سىرتتا قالمىغان، شەھەر ئىچىدە توغرا سېلىنغان كوچىلارنى بويلاپ 50تىن كۆپرەك ئۇستىخانىلار (قول ھۈنەر كارخانىلىرى)مۇ ئورۇنلاشتۇرۇلغان. خانبالىق شەھرىنىڭ كوچىلىرى ئاساسەن چوڭ، ئوتتۇرا ۋە كىچىك دەپ ئۈچ خىلغا بۆلۈنگەن. «شىجىن تەپسىراتى»دا: «پايتەخت كوچىلىرى ئەجايىپ رەتلىك ھەم بىر- بىرىگە ماسلاشقان بولۇپ، چوڭ كوچىلىرى 24 قەدەم كەڭلىكتە، كىچىك كوچىلىرى 12 قەدەم كەڭلىكتە، 364 چوڭ كوچا، 2009 كىچىك كوچا بار...» دېيىلگەن.

ئەختەرىددىننىڭ پايتەختنى مۇنداق چوڭ- كىچىككە ئايرىپ لايىھىلىشى ھەم شەھەر قۇرۇلۇشىغا ماسلاشتۇرۇپ ئورۇنلاشتۇرۇشى شەھەر قاتنىشىنىڭ ئوخشاش بولمىغان ئېھتىياجىنى ئاساس قىلغانلىقتىن بولغان. ئۇنىڭدىن باشقا خان شەھىرىنىڭ شەرقى، يەنى ھازىرقى دۇڭشېي بىناسىنىڭ ئەتراپى بىلەن خان شەھىرىنىڭ غەربى- يەنى ھازىرقى شىتەي بىناسىنىڭ ئەتراپىدا بىر يۈرۈشتىن كاتتا ئىمارەتلەر بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتا ئۇ جاي مەخسۇس بىر شەھەر رايونى ئىدى. خان ئوردىسىنىڭ شەرقى تەرىپىدە خان ئىبادەتخانىسى، غەربىي تەرىپىدە موللىلار ۋە دىنىي زاتلار تۇرىدىغان جاي، يەنى فېئودال خان- پادىشاھلارنىڭ نەزىر- چىراق قىلىدىغان يەرلىرى (تۇپراق بېشى) بىلەن دىنىي مۇراسىم ئۆتكۈزىدىغان جايمۇ بولغان. مۇنداق قارمۇ قارشى ئىككى ياققا رەتلىك، يارىشىملىق قىلىپ سېلىنغان ئىمارەتلەر لايىھىلەش ۋە ئورۇنلاشتۇرۇش ئارقىلىق ئوردا شەھرى ئورنىنىڭ مۇھىملىقىنى تېخىمۇ كۈچەيتكەن. ئوردا شەھرى ئىچىدىكى مەركىزىي قەسىر بىلەن چوڭ ئوردىنىڭ مەركىزىدىكى قەسىر، يەنى شەرقى شەھەر بىلەن غەربىي شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مەركىزىي نۇقتا خاننىڭ ئوردىسى بولغان ھەمدە دەل پۈتكۈل شەھەر لايىھىسىنىڭ مەركىزىي لىنىيىسى بولغان. بۇ مەركىزىي لىنىيە بويلاپ شىمالغا ماڭسا يەنە باشقا بىر كۆل، يەنى ھازىرقى شىشاخەينىڭ شىمالىي قىرغىقى، بۇ جايدا يەنە ئالدى- ئارقا قىلىپ سېلىنغان ئىككى بىنا قەد كۆتەرگەن. قوڭغۇراقخانا بىلەن ناغرىخانا بولۇپ، پۈتۈن شەھەرگە ئوختۇرۇش قىلىدىغان، خەۋەر تارقىتىدىغان تەشۋىقات مەركىزى بولغان.

دېمەك، زۇقۇرىدا كۆرسىتىپ ئۆتۈلگەن ئوردا، قەسىر ۋە ئىمارەتلەر مەشھۇر بىناكار ئەختەرىددىننىڭ بىۋاسىتە لايىھىلىشى ۋە ئومۇمىي ئىشلىرىغا مەسئۇل بولۇشى بىلەن مىلادى 1264- يىلى مۇۋاپىقىيەتلىك ھالدا پۈتتۈرۈلگەن. موڭغۇل خانلىقىنىڭ ئوردىسى ۋە مەركىزى شەھىرىدىن ئىبارەت مۇنداق غايەت زور قۇرۇلۇشلارنىڭ لايىھىسى ۋە ھەرقايسى ھالقىلارنى تەشكىللەپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئىنتايىن مۇھىم ئىدى. شۇڭلاشقا، ئەختەرىددىن كۈندىلىك ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، ئۇستىلارنى تاللاش، ماتېرىيال تەييارلاش، يۆتكەش، توشۇشنى تەشكىللەش... قاتارلىق ئىشلارنى ھەل قىلىشتا ئۈنۈملۈك تەدبىر قوللىنىپ، ئاخىر غايەت زور مۇۋاپىقىيەتنى قولغا كەلتۈرگەن. شۇ ۋەجىدىن قۇبلايخان باشلىق ئوردا ئەمەلدارلىرى بىلەن خان جەمەتلىرى ئەختەرىددىننىڭ شەرىپىگە كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ، ئۇنى تەبرىكلەشكەن.

«يۈەن سۇلالىسى تارىخى» 125- جىلد «كاۋجياۋنىڭ تەرجىمھالى»دا مۇنداق دېيىلگەن: «چىنخۇاڭداۋ ئارىلىنىڭ قۇرۇلۇشى خەنسۇچە ئىمارەت شەكلىگە مۇۋاپىقلاشتۇرۇلۇپ لايىھىلەنگەن غايەت زور قۇرۇلۇش ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا غەربىي شىمالدىكى مەلۇم بىر ئەلدىن ئەلچى كېلىپ: «بۇ قۇرۇلۇش خەنسۇلار ئىمارىتى بولۇپ قاپتۇ، نېمە ئۈچۈن بۇنداق لايىھىلەندى؟...» دەپ سوئال قويغاندا، ئەختەرىددىن ئۇنىڭغا: «موڭغۇللار شىمالدا ياشىغان، چېدىرلاردا ئولتۇرىدىغان مىللەت. ئۇلار بۇ ئەلنى ئات ئۈستىدە تۇرۇپ ئەلەم كۈچى بىلەن بويسۇندۇردى. لېكىن يەنىلا ئات ئۈستىدە تۇرۇپ ئىدارە قىلالمايدۇ ۋە مەدەنىيىتى قېدىمىي بولغان ئەلنى باشقۇرۇشتا ئەسلىدىكى شەكىلدىن پايدىلانماي بولمايدۇ. موڭغۇل ئۆيلىرى ئاددىي، ئەندى بۇ ئەلگە خان بولغان مىللەتكە ياراشمايدۇ» دەپ جاۋاپ بەرگەن.

زۇقۇرىدىكى تارىخىي خاتىرىلەردىن مەلۇمكى، بېيجىڭ شەھىرىنىڭ تەرەققىي قىلدۇرۇلۇشى ئۈچۈن ئەختەرىددىن ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىغا ئوخشاش نەچچە يۈزلىگەن ئۇيغۇر ئۇستىكارلىرى ئەجايىپ ئۆچمەس تۆھپەلەرنى قوشقان. شۇڭلاشقا ئەينى زامانىدىكى يۈەن سۇلالىسىنىڭ پايتەختىدە ئۆي- ئىمارەتلەرنىڭ نامىمۇ ئۇيغۇرچە سۆز بىلەن «چادىر» دەپ ئاتالغان.

«يۈەن سۇلالىسى تارىخى» 8- جىلد «شىزۇخان ھەققىدە خاتىرىلەر»دە كۆرسىتىلىشىچە، (مىلادى 1274- يىلى) بۇ زور كۆلەملىك پايتەخت تامامەن پۈتۈپ، ئىشلىتىشكە تاپشۇرۇلۇش ئالدىدا قۇبلايخان خان جەمەتى، ۋەزىر- تۆرىلەر ۋە باشقا ئوردا ئەمەلدارلىرىدىن 100 نەچچە كىشىنى باشلاپ كېلىپ، يېڭى ئوردىنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك ياسالغانلىقىنى تەبرىكلىگەن ۋە ئەختەرىددىننى تارتۇق قىلغان. بەي شۈينىڭ مۇھەررىرلىكىدە تۈزۈلگەن «ئۇيغۇرلار تەپسىراتى» ناملىق كىتابنىڭ 94- 95- بەتلىرىدە كۆرسىتىلىشىچە، ئەختەرىددىن ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئوردا ئۇنىڭ ھەيكىلىنى ئالاھىدە ياساتقۇزۇپ، قەبرىسى ئالدىغا تىكلىگەن، لېكىن ئۆلگەن كىشىنىڭ ھەيكىلىنى ياساش ۋە رەسىمىنى سىزىپ، چاپلاش ئىشلىرى ئىسلام دىنى قائىدىسىگە ئۇيغۇن كەلمىگەنلىكتىن، بۇ ئەھۋال ئۇيغۇرلارنىڭ قوللىشىغا ئېگە بولالمىغان.

قۇبلايخان بۇ ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، «ئۆز مىللىتىنىڭ دىنىي دىنىي قائىدىسى بويىچە بولسۇن!» دەپ ئۇنىڭ قەبرىسى ئالدىدىكى ھەيكىلىنى ئالدۇرۇۋەتكەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئەختەرىددىننىڭ ئوغلى مەھمۇد شاھ دادىسىنىڭ مەنسۇپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، يۈەن سۇلالىسىنىڭ چادىر- بارگاھ جوجۇقىغا ئامبال بولغان ھەمدە تەمرات پىرقىسىنىڭ دىۋان ۋازارەت مۇئەككىللى، قول ھۈنەرۋەنلەر مەھكىمىسىنىڭ دارغاچى بولغان. مەھمۇد شاھ ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى مىرئەلى شاھ دادىسىنىڭ مەنسۇپىگە ۋارىسلىق قىلغان. ئۇنىڭدىن كېيىن، ئىككىنچى ئوغلى مۇبارەك شاھ ۋارىسلىق قىلغان. ئۇ ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۈچىنچى ئوغلى قۇتلۇق شاھ ئاتا- بوۋىسىنىڭ مەنسۇپىگە ۋارىسلىق قىلغان ھەمدە خاڭجۇ، سەنشى قاتارلىق ئولكىلەرنىڭ ئوردا تەپتىش بېگى، ئولكىسىنىڭ دارغاچى، خانبالىق مەمۇرىي رايونىنىڭ دارغاچى، تۈتۈن پىرقىسىنىڭ دىۋان ۋازارەت مۇئەككىلى قاتارلىق مەنسەپلەردە ئولتۇرغان. ئۇ ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئەختەرىددىننىڭ 4- ئەۋلاد نەۋرىسى (ئەختەرىددىننىڭ ئوغلى مەھمۇد شاھنىڭ نەۋرىسى) مىرشاھ ئاتا- بوۋىلىرىنىڭ مەنسۇپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، يۈەن سۇلالىسىنىڭ چادىر- بارگاھ جوجۇقىغا ئامبال بولغان ۋە باشقا ئىش بېجىرگۈچى دارغاچ قاتارلىق مۇھىم مەنسەپلەردە ئولتۇرغان. ئەختەرىددىننىڭ 4- ۋە 5- ئەۋلادلىرى تاكى مىڭ سۇلالىسىنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە يۈەن سۇلالىسى خوتەن، كۇچار، جىمسار قاتارلىق جايلاردىن ياڭجۇغا ئاپارغان 1050 ئائىلىلىك ئۇيغۇرلار قۇرۇپ، مەشغۇلات ئېلىپ بېرىۋاتقان ياڭجۇ توقۇمىچىلىق، بوياقچىلىق جوجۇقىغا ئامبال بولغان.

دېمەك، ئەختەرىددىندىن باشلاپ ئۇنىڭ 4- ئەۋلادىغىچە بولغان بىر نەچچە ئۇيغۇر بىناكارلار ئائىلىسى يۈەن سۇلالىسىنىڭ چادىر- بارگاھ جوجۇغىنى ئىدارە قىلىپ كەلگەن. شۇنداقلا جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ پەخرى- غۇرۇرى- مەدەنىيەت تارىخىنىڭ ئۇلۇغ نامايەندىسى، دۇنياغا مەشھۇر پايتەخت بېيجىڭ شەھەر قۇرۇلۇشىنىڭ قايتىدىن بىنا قىلىنىشى، كېڭەيتىپ ياسىلىشى ھەم بۈگۈنكىدەك پىلانلىق، رەتلىك شەھەر قۇرۇلۇشىغا ئاساس سالغان شۇڭا، بېيجىڭ شەھەر قۇرۇلۇشى بىناكارلىقىنىڭ تەرەققىيات تارىخىنى ئەختەرىددىننىڭ تۆھپىلىرىدىن ئايرىم قاراشقا بولمايدۇ.

بۇ يەردە يەنە شۇنىمۇ تىلغا ئېلىش زۆرۈركى، ئەختەرىددىن خانبالىق شەھىرىنى لايىھىلەپ بەرپا قىلىشتىن ئىلگىرىلا، ئىچكى ئولكىلەردە ئىسلام بىناكارلىقى بىلەن شۆھرەت قازانغان داڭدار ئارخىتېكتور ئىدى...

ئانا ۋەتەننىڭ ئازاتلىغى

هۆسەيىن قارى ئىسلامى هېلىم ئىمام هاجىم ئوغلى 1917–يىلى ئاستىن ئاتۇش ناھىيەسىنىڭ مەشھەد كەنتىدە موتىۋەر دىنىي زات ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. باشلانغۇچ بىلىمنى ئاتۇش ناھىيەسىدە ئېلىپ، 1934–يىلى مۇھەممەد ئەلى ئەپەندى تەرىپىدىن ئىستارچى كەنتىدە ئېچىلغان «مۇئەللىملەر تەربىيەلەش كۇرسى»دا ئوقىدى ۋە ئۇنى تۈگىتىپ، مۇئەللىملىك قىلدى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي قەشقەر كونا شەھەر ئوردا ئىشىكى ئالدىدا ئېچىلغان «ئەپەندىلەر مەكتىۋى»گە قوبۇل قىلىنىپ، ئۇنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىغا مائارىپ خىزمىتى ئۈچۈن ئەۋەتىلدى. ئۇيۇشما ئۇنى ۋىلايەتنىڭ ئاۋات ناھىيەلىك ئۇيۇشمىغا رەئىسلىككە ئەۋەتتى. ئۇ بۇ يەردە ئاۋات ياشلىرىنى توپلاپ «ياشلار تەشكىلاتى» قۇردى. بۇ تەشكىلاتتىن چۆچىگەن ناھىيە ھاكىمى ئۇنى سوراق قىلىش باھانىسى بىلەن قاماقتا ئالدى. ئەمما ئاقسۇ ۋىلايىتىنىڭ ۋالىسى نىياز شېرىپ بەگ ئۇنى ئۆز ھىمايىسىغا ئېلىپ، قاماقتىن بوشىتىۋالدى.

نىياز شېرىپ بەگ ئەسلى تۇرپانلىق بولۇپ، گېنېرال ماھمۇت مۇھىتىنىڭ ئىنقىلابىي سەپداشلىرىدىن بىرى ئىدى. ماھمۇت مۇھىتى 1931–يىلى جەنۇبىي ۋىلايەتلەردە خەلقنى مىللىي ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەشكە يول ئاچقان ۋە 30 مىڭ ئۇيغۇر ئەسكەرلىرىنىڭ باش قوماندانى ئىدى. ئۇ پۈتكۈل ئەسكەرلىرى بىلەن جەنۇبىي ۋىلايەتلەرنى خىتايلارنىڭ تەسىرىدىن پاك تۇتۇش ئۈچۈن خىتايلارنى كەلتۈرمەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا تۈركىيەدە ئوقۇپ كەلگەن شەرقىي تۈركىستانلىق ئەپەندىلەردىن پايدىلىنىپ، قىسقا مۇددەتتە شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى مائارىپ، مەدەنىيەت ۋە مىللىي ئاڭ سەۋىيە ھەمدە ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەپ، خەلقنىڭ مۇستەقىل ياشاش ئىستىقبالىغا ئېگە بولۇشىغا خىزمەت قىلغۇچى ئىزباسار ئىنسانلارنى يېتىشتۈرۈشكە چوڭ ھەسسە قوشتى.

هۆسەيىن قارى ئىسلامى مەزكۇر تەلىم-تەربىيە بويىچە ئوقۇپ-يېتىشكەن ياشلارنىڭ بىرى ئىدى. ئۇ 14 يېشىدىن باشلاپلا شەرقىي تۈركىستاننىڭ چەت ئەل تاجاۋۇزچىلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ئېزىلگەنلىكىنى چۈشەنگەن ئىدى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇ مۇستەملىكە زۇلۇمىغا قارشى قوزغىلىش ھەرىكىتىنى كۈتۈپلا يۈرەتتى. بۇ ۋاقىتتا ماھمۇت مۇھىتى قەشقەردە مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ، چەت ئەلگە چىقىپ كېتىدۇ. ئابدۇنىياز بەگ ئۇنىڭ قالدۇق ئەسكەرلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ ئىنقىلاپ ئېلان قىلىدۇ. ئۇ باشچىلىق قىلغان ئىنقىلاپ غەلبە قىلىپ، قەشقەردىن ئاقسۇنىڭ ئاۋات ناھىيەسىگىچە بولغان جايلارنى خىتايلاردىن تازىلايدۇ ۋە ئاۋات ناھىيەسىنى قوتقۇزۇش مەركىزى قىلىدۇ. هۆسەيىن قارى ئىسلامى بۇ ئىنقىلاپقا قوشۇلىدۇ. قوزغىلاڭ ئەسلى يەركەنتتىن باشلانغان بولۇپ، ئاقسۇ ۋە كۇچارلاردىن مۇستەملىكىچىلەرنىڭ تەسىرىنى يوقىتىدۇ. دېمەك، شەرقىي تۈركىستان قىسقا مۇددەت ئىچىدە ئازاتلىق دەرۋازىسىغا كېلىپ قالىدۇ. بۇ ئەھۋالدىن چۆچىگەن رۇس كېڭەش ھاكىمىيىتى م. مۇھىتى قولىدا تەربىيە كۆرگەن ئەسكەرلەرنىڭ سۇلھى-سالاغا ئۇنمايدىغانلىقىنى بىلگىنى ئۈچۈن خىتايلار بىلەن بىرلىكتە ھۇجۇم قىلىشقا كېلىشىپ، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىلگىرىكى كېڭەش ئىتتىپاقى بىلەن چېگراداش ئۇچتۇرپان، ئاتۇش، قەشقەر، قاغىلىق ئوخشاش جايلارنىڭ ھەممىسىدىن بىر كۈندىلا بوران-چاپقۇندەك بوسۇپ كىردى. ئالدىدا خىتاي كەينىدە رۇس ئەسكەرلىرى قورۇغلۇقتا تانكا، زەمبىرەك، پۇلېميوتلار، ھاۋادىن ئايروپلانلار بىلەن ئۇشتۇمتۇت ۋە ئويۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، بەكمۇ كۆپ سالدا قەتلىئام ۋە قىرغىنچىلىق ئېلىپ باردى. شەرقىي تۈركىستان ئازاتلىقى ئۈچۈن ھەرىكەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ۋىلايەت ۋە ناھىيەلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر كۈندىلا بېسىۋالدى. ئۇ كۈنلەردە گېنېرال ئابدۇنىياز بەگ، ئۇنىڭ ھەم كاتىۋى، ھەم مەسلىھەتچىسى هۆسەيىن قارى ئىسلامى قوشۇنلىرى بىلەن ئاۋات ناھىيەسىدە بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ، تەكلىماكان چۆلىگە قاراپ راۋان بولىدۇ. ئۇلارنىڭ يەنە بىر قىسمى تەكلىماكاننىڭ بىر چېتىدىكى غىرو چۆل ناھىيەسى ئارقىلىق ئاقسۇ ۋە يەركەنت دەريالىرىنى كېسىپ ئۆتۈپ، قاياقلارغىدۇ كېتىپ قالىدۇ. ئۇزۇن ئۆتمەيلا رۇس ۋە خىتاي ئەسكەرلىرى ئاۋات ناھىيەسىگە يېتىپ كېلىپ، ناھىيەنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، تەكلىماكان چۆللىرىدە ئابدۇنىياز بەگنىڭ ئەسكەرلىرىنى قوغلاپ يېتىدۇ ۋە ناھايىتى دەھشەتلىك ئۇرۇش بولىدۇ. چۆل-باياۋانلاردا ژۈرۈپ جېنىدىن تويغان مىللىي ئەسكەرلەر ئاخىرەتلىك بەختى-سائادىتى ۋە ۋەتەن، مىللەت يولىدا جاننى پىدا قىلىش ئۈچۈن شېھىت بولۇشنى پېشانىلىرىغا پۈكۈپ، باتۇرلارچە جەڭ قىلىدۇ. 20 مىڭغا يېقىن خىتاي ۋە رۇس ئەسكەرلىرىنى ئۆلتۈرىدۇ. ئەمما ئارقا-ئارقىدىن يېغىپ كېلىۋاتقان دۈشمەنلەرنىڭ تانكا، ئايروپلانلىرىنىڭ كۆپلىكى مىللىي ئەسكەرلەرنى مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىتىدۇ. يېڭىلگەن مىللىي ئەسكەرلەر ئاچلىق ۋە يالىڭاچلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن تەكلىماكاننىڭ ئوتتۇرا-قىرغاقلىرىنى كېسىپ ئۆتۈپ، يەركەنتكە ژۈرۈش قىلىدۇ. قانخور، ياۋۇز دۈشمەن ئەسكەرلىرى چۆل-باياۋانلاردا ژۈرۈپ، ھالىدىن تايغان مىللىي ئەسكەرلەرنى ئۆلتۈرۈشنى داۋام قىلىدۇ. پەقەت يۈزگە يېقىن كىشى يەركەنتكە يېتىپ كېلىدۇ. ئەمما گېنېرال ئابدۇنىيازبەگ ۋە ئۇنىڭ مۇئاۋىنى كىچىك ئاخۇن قاتارلىق بىر قانچە ئەسكەر باشچىلىرىغا يەركەنتنىڭ سېپىلى ئۈستىدە ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدۇ، شۇندىلا شەھەردە بىر نەچچە كۈن قىرغىن قىلىش ھەرىكىتى داۋاملىشىدۇ.

هۆسەيىن قارى ئىسلامى يەركەنتكە ژۈرۈش قىلىش جەريانىدا غىروچۆل ناھىيەسىدە مۇھەممەت نىياز ئەلەم قاتارلىقلار بىلەن دۈشمەن قولىغا چۈشىدۇ. بۇ ئۆلۈم جازاسىدىن ئېشىپ قالغان ئىنسانلارنى ئاۋات ناھىيەسىدىمۇ تۇرغۇزماستىن ئاقسۇ شەھىرىدىكى چوڭ تۈرمىگە سولايدۇ. بۇ تۈرمىدە ئۇ شائىر ل. مۇتەللىپ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ بولغۇسى رەھبىرى ئەلىخان تۆرە ئوخشاش ئىلىملىك ئادەملەر بىلەن بىر كامېردا ياتىدۇ. ئابدۇنىيازبەگنىڭ كۈچىنى مىجىۋەتكەن خىتاي ۋە ئۇنىڭ ئارقا تىرەگى بولغان كېڭەش ئەسكەرلىرى شەرقىي تۈركىستاندا ئادەم قاماش پىلانىنى كەڭ يولغا قويۇپ، ۋىلايەت ۋە ناھىيەلەرنىڭ ھەممىسىدە چوڭ-چوڭ تۈرمىلەرنى سالدۇرىدۇ. بۇ تۈرمىلەرگە ئالىملارنى، بايلارنى، ئىنقىلابچىلارنى، دىن، مىللەت، ۋەتەن ۋە ھۆررىيەت توغرىسىدا غورۇرى ۋە مىللىي ھېسسىياتى بار ئىنسانلارنى، شۇندىلا كېڭەش ھۆكۈمىتىنىڭ ھىلە-مىكرىگە ئالدانغان غوجانىياز ھاجىم باشلىق ئۇنىڭ پۈتكۈل كىشىلىرىنى ۋە ھەتتا يۇرت ئىچىدىكى ئىمام، مەزىن، يۈز بېشى ۋە مىڭ بېشىلاردىن ئارتىپ بىر كۈن ئىچىدە 500 مىڭ كىشىنى تۈرمىگە قامايدۇ. بۇ بىگۇناھ ئادەملەرنىڭ بىرى هۆسەيىن قارى ئىسلامى ئىدى. تۈرمىدە يېتىۋاتقان مەلۇماتلىق كىشىلەردىن بىرى ئۇنىڭغا تۆۋەندىكىلەرنى سۆزلەپ بېرىدۇ: «كېڭەش ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئازات ۋە مۇستەقىل دۆلەت بولۇشىنى خالىمايدۇ، چۈنكى ئەگەر شەرقىي تۈركىستان ئازات ۋە مۇستەقىل بولۇپ قالسا، كېڭەش ئىتتىپاقىدىكى ئۆزبېكىستان، قازاقىستان، قىرغىزىستان، تاجىكىستان ۋە تۈركمەنىستان ئوخشاش جۇمھۇرىيەتلەرگە يامان تەسىرى يېتىپ قېلىشىدىن قورقىدۇ. كېڭەش ھۆكۈمىتى ئىلگىرىدىنمۇ شەرقىي تۈركىستاندىكى مىللىي ھېسسىياتى ژۇقۇرى بولغان غورۇرلۇق كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆز جاسۇسلىرى ئارقىلىق بىرمۇ-بىر تىزىملاپ كەلگەن. بۇ قېتىم شۇ تىزىمغا ئاساسەن بېسىقتۇرۇش ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى. رۇسلار تۈركىستانلىقلارنى ئىلگىرىدىن باشلاپ ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن قۇربان قىلىپ كەلدى. كېڭەش ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاننىڭ بايلىقلىرىنى كېڭەش ئىتتىپاقىغا ئېلىپ چىقىپ كېتىش ھەرىكىتى خىتايلار تەرىپىدىن زەربىگە ئۇچرىسا، ئۇلارغا تەھدىت سېلىش ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى خىتايلارغا قارشى ئىنقىلاپ قىلىشقا ۋە ئىسلام جۇمھۇرىيىتى قۇرۇشقا دەۋەت قىلىپ، ئاز-تولا قارا مىلتىق، ئوق-ياراقلارنى بېرىپ قويۇپ، ئىنقىلاپ قوزغايدۇ. ئەندى خىتايلارنىڭ بېشىغا كۈن چۈشۈپ، ۋاي ئاكا دېگەندىن كېيىنلا، ئۆز مەخسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋېلىپ، شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى ئۆلتۈرۈشكە يەنە ئۆزى ياردەم بېرىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئىنقىلاپچىلار بەزىدە خىتايلارنىڭ، بەزىدە رۇسلارنىڭ قولىدا قىرىلىپ تۈگەيدۇ...

بۇ ھەقىقەتلەرنى ئاڭلاپ، چۈشەنگەن مەھبۇس هۆسەيىن قارى ئىسلامى ئاقسۇ تۈرمىسىدە بىرگە ياتقان شائىر ل. مۇتەللىپ، ئەلىخان تۆرە ۋە سالى داموللاملار بىلەن ئىككى يۈزلۈك، تۆرت قاناتلىق دۈشمەنلەر قولىدىن قانداق قۇتۇلۇش ۋە ئۇلاردىن ئىنتىقام ئېلىش ھەققىدە ۋە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى قۇرۇش توغرىلىق ئۆز ئارا سۆھبەتلىشەتتى.

1937–يىلى خىتاي ھۆكۈمىتى پۈتكۈل ۋىلايەتلەردە بىر مەزگىلدە 350 مىڭدەك مەھبۇسنى ئۆلتۈردى. تۈرمىلەرنىڭ سوراقچىلىرى روسسىيەگە بېرىپ ئادەم ئۆلتۈرۈش، رەھىمسىزلەرچە سوراق قىلىش قاتارلىقلارنى ئۆگىنىپ كەلگەنلەر بولۇپ، رەھىم-شەپقەت دېگەننى بىلمەيدىغان، كوممۇنىزم بايرىقى ئاستىدا چوڭ بولغان قارا ژۈرەك ياشلار ئىدى.

هۆسەيىن قارى ئىسلامى ئاقسۇ تۈرمىسىدە تۈرلۈك ئازاپ-ئوقۇبەتلەرنى باشتىن كەچۈرۈش بىلەن بىر يىل بىر ئاي سولانغاندىن كېيىن ھەر ناھىيەدىن بىردىن تاللانغان ئادەملەرگە قوشۇپ ئۈرۈمچىدىكى مەركىزىي تۈرمىگە ئەۋەتىلدى. ئۈرۈمچى تۈرمىسىنىڭ ئەھۋالى ئاقسۇنىڭكىدىن بىر نەچچە ھەسسە يامان بولۇپ، ئۇ يەردە سابىت داموللام (ئابدۇقادىر داموللامنىڭ ئوغلى)، ئابلىز مەخسۇم، ئابدۇراخمان ئەپەندى، سەئىد ئەپەندى، زەيدىن كوۋادان، ئادىل ھاجىم، يۇنۇس كېل، تاھىربەگ قاتارلىق چوڭ ئالىم، زىيالى ۋە مىللىي ئىنقىلابچىلار بىلەن ھەمسۆھبەت بولىدۇ.

1942–يىلىغا يېقىن خىتايلارنىڭ سىياسىتى ئۆزگىرىدۇ. شەرقىي تۈركىستاننى جۇڭگو مەركىزىي ھۆكۈمىتىگە باغلايدۇ. كېڭەش ئىتتىپاقى ئادەم ئۆلتۈرۈش پىلانلىرىنى تۈگىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ قانخور جاللاتلىرىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىدۇ. ئەمما روسسىيەدە قانخورلۇقنى ئۆگىنىپ كەلگەن، دادىسى تۈرمىگە كىرىپ قالسا، ئۇرۇپ-سوقۇپ ئۆلتۈرىدىغان قارا ژۈرەك شەرقىي تۈركىستانلىق غالچىلىرىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىدۇ. خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ قارا ژۈرەكلەر، رۇسلار قولىدا تەربىيە كۆرگىنى ئۈچۈن، كېلەچەكتە روسسىيە ھۆكۈمىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ، روسسىيەنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى بېسىۋېلىشىغا ياردەم بېرىدۇ، دېگەن گۇمان بىلەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تۈرمىگە سولاپ، ئۆزلىرى ۋەھشىلىك بىلەن ئازاپلىغان مەھبۇسلارنىڭ كۆزلىرىگە كۆرسىتىپ تۇرۇپ، قاتتىق ئازاپلاپ ئۆلتۈرۈشكە باشلىغاندا، سوۋېت تەسىرىنى ئالمىغان سوراقچى دوستى ئىبراھىم يۇنۇس ئەپەندىنىڭ ياردىمى بىلەن هۆسەيىن قارى ئىسلامى، شۇندىلا ھەممە ۋىلايەتلەردىن بولۇپ بىر مىڭ بەش يۈزگە يېقىن ئادەم تۈرمىدىن قۇتۇلۇپ چىقىدۇ. ئەلىخان تۆرەممۇ شۇ كۈنلەردە تۈرمىدىن چىقىدۇ. ئۇلار تۈرمىدە ياتقان تۆرت يىل ئىچىدە تۈرمىلەردە يۈز مىڭلىغان ئادەملەر ئۆلۈپ كېتىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە 30، 40 مىڭغا يېقىن مىللىي ئەسكەرلەرمۇ بار ئىدى.

1931–يىلدىن 1942–يىلغىچە بولغان ئون بىر يىل ئىچىدە پۈتكۈل شەرقىي تۈركىستان بويىچە خىتايلار بىلەن رۇسلارنىڭ زۇلۇمى ئاستىدا ئۆلگەنلەرنىڭ سانى بىر مىللىيوندىن ئېشىپ كېتىدۇ. قارا يۈز خىتايلار شۇنچە چوڭ ۋاقىئەلەرنىمۇ يوشۇرۇن ۋە مەخپىي تۇتۇشقا ئۇرۇنىدۇ. تۈرمىدە ياتقانلار، سىرتتا پەقەت ئادەم قالماي، ھەممىسى سولاقتا ئېكەن، دەپ ئويلاپ قالغۇدەك دەرىجىدە تۈرمىدە ئادەملەر كۆپ ئىدى.

هۆسەيىن قارى ئىسلامى تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن خىتاي زالىملىرىغا بەرگەن «ۋەدىسىگە» قارىماي، تۈرمە ئىچىدىكى تەڭسىزلىك، زۇلۇم، ھاقارەت ۋە باشقا مۇدھىشلىكلەرنى خەلققە سۆزلەپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ غەزىۋىنى ئورلىتىپ، ئۇلارنى ئىنقىلاپ قىلىشقا ئۈندەيدۇ. بولۇپمۇ تۈرمىدە ئۆلگەنلەرنىڭ ئائىلە-تاۋاباتلىرىغا ئۇلارنىڭ قانچىلىك ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆلگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ دۈشمەنگە قارىتا غەزىۋىنى ئورلىتىپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك ھېسسىياتىنى كۈچەيتىپ، ئىنقىلاپقا يۈزلىنىشكە چاقىردى. كېيىنرەك ئەلىخان تۆرەمنىڭ غۇلجىدا خەلقنى ئىنقىلاپ قىلىشقا ئۈندەپ، خەلقنى ئويغىتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، غۇلجىغا بېرىپ ئىنقىلاپقا قاتنىششقا ئىنتىلىدۇ. ئۇ ئاقسۇ ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ بىر نەچچە كادىرلىرى بىلەن ئاتلىق مۇزداۋان يولى بىلەن غۇلجىغا قاراپ يولغا چىقىدۇ. ئىلى دەرياسى بويىغا يېقىنلاشقاندا، دەريا بويىدا ئاتلىق ۋە پىيادىلار بولۇپ بىر نەچچە مىڭ ئادەملەرنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرىدۇ. يېقىنىغا كەلگەندە ئۇلارنىڭ قازاق ۋە قالماق ئىنقىلاپچىلىرى ئىكەنلىكىنى، غۇلجىدا خىتايلارغا قارشى ئىنقىلاپ بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، ھەقىقىي خەۋەرنى كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى بىلىدۇ. بىر ئىلىلىق يىگىت ئەلىخان تۆرەمنىڭ باشچىلىقىدا ئىنقىلاپ كۆتۈرۈلۈپ، خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئىلىدىكى مۇھىم ئىدارىلىرىنى ئىگەللەپ بولغانلىقىنى ئاڭلىتىدۇ. بۇ خوش خەۋەرنى ئاڭلىغان هۆسەيىن قارى ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى دەريادىن ئۆتۈپ، شەھەرگە كىرىپ كېلىدۇ ۋە ئەلىخان تۆرەم بىلەن كۆرۈشىدۇ. ئەلىخان تۆرەم ئۇنى ئىنقىلاپقا قاتنىششقا تەكلىپ قىلىدۇ. هۆسەيىن قارى بۇ ئىنقىلاپنىڭ باشلىنىش ۋە ئارقا كۈرىشىدىن خەۋەر تاپماي، جاۋاپ بېرەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. ئەلىخان تۆرەم بۇ ھەقتە ئۇنىڭغا قىسقىچە سۆزلەپ بېرىدۇ: مەلۇم بولۇشىچە، ئەلىخان تۆرىنىڭ ئىنقـ

ئۈچۈن كۆرەش يولىدا

لاپ قىلىش مەخسىتىنى بىلگەن كېگەش كونسۇلى، بۇ ئىنقىلاپقىمۇ ئېگە بولۇش ئۈچۈن، كۆپ مىقداردا ياردەم بېرىدىغانلىغىنى مەلۇم قىلدى. ئەلىخان تۆرەم ئۇلارنىڭ ئىلگىرىدىن مەلۇم ھىيلە-مىكىرلىرىنى بىلگەنلىگى ئۈچۈن، ياردىمىنى قوبۇل قىلمايدىغانلىغىنى ئېيتىپ، تەلىۋىنى رەت قىلدى ۋە ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن ژىراق تۇرۇش ئۈچۈن بورىتالادىكى ئارشاڭغا مەدەن سۈيى بىلەن داۋالىنىش باھانىسى بىلەن كېتىپ قالدى، بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان كېگەش كونسۇلى تاشپولات دېگەن ئۆزبەكنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ بېرىپ، ئۆزلىرىنىڭ بۇندىن ئىلگىرى شەرقىي تۈركىستاندا بىر قانچە قېتىم چوڭ خاتالىقلار ئۆتكەزگەنلىكىنى ۋە پاجەلىك ۋاقەلەرنىڭ يۈز بېرىشىگە سەۋەپچى بولغانلىقلىرىنى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭمۇ كۆپ خاپا ئېكەنلىكلىرىنى ئېتىراپ قىلىپ، ئەندى بۇنداق خاتالىقلار بولمايدىغانلىغىغا ۋەدە بېرىپ، بۇ قېتىمقى ئىنقىلاپقا ئادەم ۋە قورال كۈچى ياردەم قىلىدىغانلىغىنى، شەرقىي تۈركىستان ئازات بولغاندىن كېيىن، ئۇنى بىرىنچى بولۇپ ئۆزلىرى ئېتىراپ قىلىدىغانلىغىنى، ئىچكى ۋە تاشقى ئىشلىرىغا ئارىلاشماي خوشنىدارچىلىق ھالدا ئۆتىدىغانلىغىنى ۋە بۇ ۋەدىلەرنىڭ ئېغىزدا بولماستىن موسكۋادىن رەسمي ھالدا تەستىقلىنىپ، ئاندىن ھەرىكەت باشلىنىدىغانلىغىنى سۆزلەپ ئەلىخان تۆرەمنى يۇمشىتىدۇ، ئەلىخان تۆرەم ژۇقۇرىدىكى ۋەدىلەرنىڭ موسكۋا تەرىپىدىن رەسمي تەستىقلىنىشىنى، كېگەش ئەسكەرلىرى كەلتۈرۈلگەندە، رۇسلارنى ئەمەس، ئۇ يەردە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق مۇھاجىرلارنى كەلتۈرۈشنى ۋە شۇنداقلا تەلەپسىز قورال كەلتۈرمەسلىك قاتارلىق شەرتلەر ئاساسىدا كېگەش كونسۇلىنىڭ تەلىۋىنى قوبۇل قىلىدىغانلىغى ھەققىدە سۆزلەپ بېرىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ھۈسەيىن قارى ئىسلامي ئىنقىلاپقا قوشۇلۇپ، ئەلىخان تۆرەمنىڭ خاس مەسلىھەتچىسى بولۇپ تايىنلىنىدۇ. نەتىجىدە شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرىلىدۇ. ئىستىبدات بايرىغى تار-مار قىلىنىپ، ئىستىقلال بايرىغى- كەلىمەئى شاھادەت يېزىلغان ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك بايراق تىكلىنىدۇ. شەرقىي تۈركىستاندا پۈتكۈل مىللەتلەر- ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئۆزبەك، قالماق، شىبە، سولان، تۇڭگان ۋە كېگەش ئېلىدىن قېچىپ كەلگەن رۇس قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ مۇستەھكەم بىرلىكى بارلىققا كېلىدۇ. ھەر مىللەتنىڭ ئۆزىنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىگە رىئايە قىلىش بىلەن ھۆكۈمەت ئىشلىرىدىمۇ ھېچ قايسى مىللەتنى ئۆز ئەسىۋىسىدىن مەھرۇم قىلمايدىغان شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئالغا ئىلگىرلەپ، ئىلى ۋىلايىتىدىن ھالقىپ، چۆچەك، ئالتاي ۋە ئۈرۈمچىنىڭ ماناس، شىخو، ساۋەن ئوخشاش ناھىيەلىرىگىچە غەلبىلىك كېڭىيىپ، خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنى مەزكۇر رايونلاردىن پۈتۈنلەي تازىلاپ بولىدۇ. ئاز مۇددەت ئىچىدە دائىرىسى تېز كېڭىيىۋاتقان بۇ جۇمھۇرىيەتكە 17 ژىلدىن بۇيان خىتاي ئىستىلاچىلىرىغا قارشى ئىنقىلاپ قىلىپ كېلىۋاتقان ئوسمان باتۇر باشچىلىغىدىكى ئالتاي قەھرىمانلىرىمۇ قوشىلىدۇ. بۇ ئىككى كۈچ بىرلىشىشى بىلەن تېخىمۇ كۈچەيگەن شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى جەنۇبىي ۋىلايەتلەرگىمۇ ژۈرۈش قىلىپ، ئۇلارنى خىتاي مۇستەملىكىسىدىن قۇتۇلدۇرۇشنى قارار قىلىدۇ. ھۆكۈمەت ئەلىخان تۆرەمنىڭ ئوغلى ئاسىلخان تۆرىنى رەئىس، ھۈسەيىن قارى ئىسلامىينى ئۇنىڭغا مۇئاۋىن قىلىپ، سۇپاخۇن پولكوۋنىك باشلىق بىر تۈركۈم ئەسكەرلەرنى جەنۇبىي ۋىلايەتلەرگە ئەۋەتىدۇ. ئۇلار يول بويى جام، قاراتال، ياش ئېرىق، ياقا ئېرىق، بوزدوڭ ۋە ئاقسۇنىڭ بەزى ناھىيەلىرىنى ھېچ قانداق قان تۆكمەي قولغا كىرگۈزۈپ، شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ بايرىغىنى تىكلەيدۇ. ھەتتا ئاقسۇ شەھرى ئىچىگىمۇ بوسۇپ كىرىپ، كونا شەھەرنى ئىستىلاچىلاردىن تازىلاپ، خىتايلارنى يېڭى شەھەردە قورشاۋغا ئالىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن بولسا كۇچارنىمۇ قورشاۋغا ئېلىپ، ئۈرۈمچى يولىنى توساپ، غەلبە ئۈستىگە غەلبە قازىنىپ تۇرغان بىر مەزگىلدە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن كېگەش ئىتتىپاقىنىڭ بىۋاستە ياردىمى بىلەن خىتاي كوممۇنىستلىرى كۈچلىنىشكە باشلايدۇ. خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ غەلبە قازىنىۋاتقانلىغىنى كۆرگەن رۇس كوممۇنىستلىرى كىچىك پارچىدىن چوڭ پارچىغا ئۇلاشماق خام خىيالى بىلەن ھەممە ۋەدىلىرىگە، كېلىشىملىرىگە خىلاپلىق قىلىپ، شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىگە ھۆررىيەت دېگەن نام بىلەن قەغەز قالپاق كىيگۈزۈپ، شەرقىي تۈركىستاننى خىتاي كوممۇنىستلىرىغا تۇتۇپ بېرىش پىلانىنى تۈزدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاپچىلىرىنى ئىككىگە بۆلىدۇ. بىر تەرەپ كېگەش ئىتتىپاقىنىڭ تەرىپىنى ئالسا، يەنە بىر تەرەپ ئەلىخان تۆرەمنىڭ باشچىلىغىدىكى شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەرىپىدە تۇردى. نەتىجىدە بۇ ئىككى خىل كۆز قاراش ئارىسىدا جىددىي كۆرەش بىر مەزگىل داۋام قىلدى. ھۈسەيىن قارى ئىسلامىي مىللىي بىرلىك سەپتە تۇردى. سوۋېت ئىتتىپاقى شەرقىي تۈركىستاننى قىزىل خىتايلارغا تۇتۇپ بېرىپ، ئۇنى قايتا ئىستىبدات ۋە زۇلۇم چاڭگىلىدا باش ئەگدۈرمەك ئۈچۈن ئەمەلگە ئاشمايدىغان 11 ماددىلىق كېلىشىم تۈزۈشكە مەجبۇر قىلدى. ئامما ئەلىخان تۆرەم بۇ كېلىشىمگە نارازىلىق بىلدۈرۈپ، ئىمزا چەكمەيدۇ. بۇ ھەقتە ئەلىخان تۆرەم تەرەپدارلىرى بىلەن مىللىي ئىستىقلالچىلار ئارىسىدا كۆپ ئىختىلاپلار ۋە جىددىي كۆرەشلەر بولىدۇ. نەتىجىدە پۈتكۈل خەلق ئاممىسى ئەلىخان تۆرەمنىڭ تەرەپدارلىغىنى قىلدى ۋە خىتاي-رۇس ئەسكەرلىرىگە قارشى قايتىدىن ئۇرۇش قىلىشنى قارار قىلدى. غۇلجىدا قاتتىق ئۇرۇش بولۇپ تۇرغان پەيتتە كېگەش ھۆكۈمىتى ۋەدىسىگە ۋە كېلىشىمگە خىلاپ قىلىپ، شۇنداقلا ئۆزلىرىنىڭ خىيانەتلىرىنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ ۋە قايتا ئۇرۇش باشلىنىپ قالغان تەغدىردە شەرقىي تۈركىستانغا كېلىۋاتقان خىتاي ئەسكەرلىرىگە ئۇنى ۋاقتىدا تەغدىم قىلالماسلىغىدىن ئەندىشىگە چۈشۈپ، ئەلىخان تۆرەمنى كېگەش ئېلىگە ئوغۇرلۇقچە ئېلىپ چىقىپ كېتىپ، بۇ زاتنى ئارشاڭدا دەم ئېلىۋاتىدۇ دېگەن يالغان ئەخبارات بىلەن خەلقنىڭ كۆزىنى بويايدۇ. نەتىجىدە غۇلجىغا كېگەش تەرەپدارلىرىنى ئورۇنلاشتۇرىدۇ. مىللىي ئازاتلىقنى مەخسەت قىلغان ئەلىخان تۆرەم تەرەپدارلىرى ئۈچۈن بۇ كۈنلەر ئاسمان يەر، يەر ئاسمان بولغاندەك قاتتىق غەملىك كۈنلەر بولدى. بۇ ئەھۋالدىن بېشى قاتقان ۋە ئۆز جېنىنى قۇتقۇزۇشنى ئويلىغانلارنى رۇسلار كېگەش ئېلىگە چىقىپ كېتىشكە مەسلىھەت بېرىدۇ. بىر مۇنچە مىللىي ئىنقىلاپچىلار بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلىپ، كېگەش ئېلىگە چىقىپ كېتىدۇ.

ھۈسەيىن قارى بۇ ئەھۋاللارنى تەپسىلمي چۈشەندۈرۈپ، ئۈرۈمچىدىكى مەسلەكدىشى تۇردى قارى ئارقىلىق مەسئۇت سابرىگە خەت يوللايدۇ. مەسئۇت ئەپەندى بۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلارنىڭ ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئۈرۈمچى ئارقىلىق چەت ئەللەردىكى ھۆر دۇنياغا چىقىپ كېتىشلىرىنى تەرغىپ قىلىدىغانلىغىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ھۈسەيىن قارى كېچىلەپ غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە يولغا چىقىدۇ.

شەرقىي تۈركىستاندا ئازاتلىق كۆرەش ئۈچۈن ھېچ قانداق ئىمكانىيەت قالمىغانلىغىنى كۆزگە كۆرۈنىپ، خىتاي ۋە رۇس كوممۇنىستلىرى قول تۇتىشىپ ھەرىكەت قىلىشى بىلەن مۇستەقىللىق تېخىمۇ قاراڭغۇلۇققا چۆكۈپ كېتىۋاتقانلىغى ئۈچۈن ھۈسەيىن قارى ئىسلامي مەسئۇت ئەپەندىمنىڭ مەسلىھىتى بىلەن ئاتا-ئانىسىنى ئېلىپ قەشقەردىكى پاكىستان كونسۇلىنىڭ تەۋسىيەسى بىلەن ئۈچ مىڭ كىشىلىك ھاجىلار قاتارىدا پاكىستانغا ئۆتۈپ كېتىدۇ. ۋە شۇ ژىلى ھەج پەرزىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن مەككە مۇكەررەمىگە كېلىدۇ. ھەج پەرزىنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن 1949-ژىلى ھۈسەيىن قارى سەئۇدىيە ئەرەبىستانىدا قېلىشنى قارار قىلىدۇ. ھۈسەيىن قارى ئىسلامي بۇ باي دۆلەتنىڭ ئىلتىپاتىنىڭ سايىسىدا پۈتكۈل دۇنيادىن ھەجگە كەلگەن مۇسۇلمانلارنىڭ چوڭلىرىغا شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ قاتتىق بېسىم كۈچى ۋە زۇلۇمى ئاستىدا ئېزىلىۋاتقانلىغىنى ئاڭلىتىپ، شەرقىي تۈركىستاننىڭ خىتاي ئاسارىتىدىن قۇتۇلۇشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ كەلمەكتە. تۈركىيەدە سودا-تىجارەت مەركىزى قۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن تىجارەت ۋە زىيارەت سەپەرلىرىدە بولىدۇ. جۈملىدىن لىۋان، مىسىر، پاكىستان، ئوردانىيە، سۇرىيە، فرانسىيە، ئىتالىيە، ئىسپانىيە، شاڭگاڭ، تائىلاند، كورىيە، فىلىپپىن، مالايزىيە، ھىندونوزىيە قاتارلىق دۆلەتلەردە بولۇپ، بۇ دۆلەتلەردىكى ئىلمىي-مەدەنىي ساھادىكى كىشىلەر بىلەن يېقىندىن تونىشىدۇ. ئۇلار بىلەن شەرقىي تۈركىستان داۋاسى ھەققىدە سوھبەتلەردە بولىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئىشى ھازىر دۇنيادىكى دېموكراتىك ۋە ئىسلام ئالىمىدا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ داۋاسىنى قىلىش، خەلقنى خىتاي باسقۇنچىلىرىغا قارشى ھەرىكەتكە دەۋەت قىلىش بىلەن ئۆتمەكتە.

مەھەممەت قاسىم ئىمىن ھاجىم.

سەئۇدىيە ئەرەبىستانى.

«ئارزۇ» ژۇرنالىنىڭ بەشىنچى سانى

«ئارزۇ» ژۇرنالىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى نۆۋەتتىكى سانىنى كۈتۈپ ھېرىپ قالدىڭىزمىكىن دەپ ئويلايمىز. چۈنكى ئۇنىڭ بەشىنچى سانى تۆرت ئايدىن كېيىن، بىر ئاز ماددىي قىيىنچىلىقلارغا، ئېغىر شارائىتلارغا باغلىق كېچىكىپ قالغىنى ھەق. شۇنداق بولسىمۇ خەلق قوللاپ-قۇۋۋەتلەۋاتقان ژۇرنالنىڭ نۆۋەتتىكى سانى نەشىردىن چىقتى. ئالاھىدە تەكىتلەيدىغىنىمىز شۇكى، ئۇ ئۇيغۇر ناھىيەسى «ئەمگەك» كولخوزىنىڭ (رەئىسى ھاكىم مۇسايېۋ) خىراجىتى بىلەن چىقىرىلدى. مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ، ئۆرپ-ئادىتىمىزنىڭ ئەدەبىياتىمىزنىڭ بىلەن مەتبۇئاتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مىللىي مەدەنىيەت فوندىنى قۇرۇش تەشەببۇسىنى كۆتەرگەن چوڭ ئاقسۇلۇقلارنىڭ بۇ خەيرىخاھلىق ياردىمىدىن كۆپ مىننەتدارمىز. ئىلاھىم، ئۇلارنىڭ ئىزگۈ-نىيەتلىرى ئەمەلگە ئاشسۇن.

ژۇرنالنىڭ نۆۋەتتىكى سانى خىتاي باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئەجايىپ جاسارەتتە خەلق ئاغزىدا رىۋايەتكە ئايلانغان ئۇيغۇر قىزى ئىپارخاننىڭ تەرجىمەھالى بىلەن ئېچىلىدۇ. چوڭ ئاقسۇ يېزىسى- «ئەمگەك»- كولخوزىنىڭ تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللار بىلەن فوتو-سۈرەتلەر ژۇرنال سەھىپىسىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى مۇكاپىتىنىڭ ساھىبى ساۋۇتجان ئادىرىنىڭ «ئۆلگەندىن كېيىنكى ئۆلۈم» پوۋېستى دىققەتكە سازاۋەر. چۈنكى مۇئەللىپ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ژىللىرىنىڭ جاپاغا پاتقان ئېغىرچىلىقلىرىنى، ئارقا سەپتە قالغان بوۋاي، موماي، ياش-ئۆسمۈرلەرنىڭ ئوبرازلىرى ئارقىلىق تەپسىلىي ھېكايە قىلىدۇ.

«شېرىيەت» رۇبرىكىسىدا شائىرە خۇرشىدە ئىلاخۇنوۋانىڭ بىر تۈركۈم شېئىرلىرى بېرىلدى. باتۇر راشىدىن نەشىرگە تەييارلاۋاتقان مەھەممەتئىمىن بۇغرانىڭ «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» كىتاۋىنىڭ، شىرىپاخۇن بارانوۋ ژۇرنالغا تەييارلاپ بېرىۋاتقان ماھمۇد قەشقەرىينىڭ «تۈركىي تىللار دىۋانى» نىڭ داۋامىمۇ مەزكۇر ساندىن ئورۇن ئالدى.

ئۆتكەن ژىلى ئۇيغۇرىستان ئازاتلىق تەشكىلاتى (ئۇئات) نىڭ قۇرۇلغىنى بولۇپ ئۆتكەن ئېدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ژۇرنالخانلار مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ ئىشى توغرىسىدا مەلۇمات بېرىشىمىزنى سوراپ، كۆپلىگەن خەتلەر يازغان. ئۇلارنىڭ تەلىۋىنى ئورۇنلاپ، بۇ ساندا بىز «ئۇئات» تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى ھاشىر ۋاھىدىنىڭ «بىزنىڭ ۋەتىنىمىز» ناملىق ماقالىسىنى بېرىۋاتىمىز.

ئۆتكەن ساندا تەھرىرات ھەيئىتى «مەدەنىي مىراسلىرىمىز» رۇبرىكىسىدا «گۈلەندەم» داستانىنىڭ تولۇق ۋارىيانتىنى ياش ئالىم ھاكىمجان ھەمرايېۋنىڭ تەييارلىشىدا بەردۇق. بۇ قېتىم فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ ئامزاتى ئاسىم باقىيېۋنىڭ «سېيت نوچى» داستانىنى بېرىۋاتىمىز. «لاخشىگەر» رۇبرىكىسىدا جامالدىن روزىيېۋنىڭ مىناتىيۇرىلىرى، ياش مۇئەللىپ ئېرشات ئەسمەتوۋنىڭ بەدىئىي ھېكايىلىرى، لەتىپىلەر بېسىلدى.

ژۇرنال قېدىمىي يۇرتلار ژىلنامىسىنى داۋام قىلماقتا. مەزكۇر ساندا تارىخچى ئاسىم قاسىمىنىڭ ئۆز يۇرتىنىڭ ئۆتمۈش ھاياتىغا بېغىشلانغان «غالجات» ناملىق ماتېرىيالىنى ئوقۇيسىلەر. ئەجدادلىرىمىزنىڭ قول تامغىلىرى» رۇبرىكىسىدا كامال ھاسامدىنوۋنىڭ سالامەتلىكنى ساقلاشقا ئائىت پايدىلىق مەسلىھەتلىرىمۇ بار.

ژۇرنالخانلار «ئەختەرنامە- تەغدىر كىتاۋىنىڭ» باشلىنىشى ياكى ژىگىرمە بىرىنچى ئەسىر ھەققىدە ئۇلۇق مۇنەججىم نوستراداموسنىڭ ئېيىتقانلىرى بىلەن تونۇشقان ئېدى. شاۋدۇن كېبىروۋ تەييارلىغان مەزكۇر ماقالىنىڭ ئاخىرىمۇ مۇشۇ سانغا بېرىلىۋاتىدۇ.

«ئارزۇ» خەلق ژۇرنالىنىڭ نەشىر قىلىنىشىغا ماددىي ياردەم قىلغۇچىلار سانى كۈندىن- كۈنگە كۆپەيمەكتە. «ئانا تىلارغا رەخمەت» ماۋزۇسدا بىر توپ جانكويەرلىرىمىزنىڭ ئىسىم فامىلىيەلىرىمۇ بېسىلغان. سىلەرگە مەلۇم بولغىنىدەك، 20- فېۋرال كۈنى ژۇرنالنىڭ بىر ژىللىغىنى نىشانلاپ ئۆتتۇق. ژۇرنالخانلار بىلەن بولغان ئۇچۇق سوھبىتىمىزدە ژۇرنالنىڭ باھاسىنى كۆتىرىش تەكلىۋىمۇ بېرىلگەن ئېدى. شۇلارنى ئىسكە ئېلىپ ۋە بۈگۈنكى ئېغىرچىلىق شارائىتىدا ئۇنىڭ باھاسىنى 100 سومغا كۆتىرىشنى لايىق كۆردۇق. بۇ باھادا بۈگۈنكى كۈندە بىر پاچكا سىگارېتا كەلمەيدىغانلىغىنى ئېيتساق، ژۇرنالخانلار بىزنىڭ قارارىمىزنى توغرا دەپ ھېساپلايدۇ، دېگەن ئۈمۈتتىمىز. ژىغىن داۋامىدا ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن بولۇپ بىزنىڭ بۇخگالتېرىيەگە 340 مىڭ سوم نەق ئاخچا ۋە 200 دوللار تاپشۇرۇلدى. ئۇلارنىڭ تىزىمىنى گېزىت سەھىپىسىدە ئېلان قىلىش مۇمكىنچىلىگى بولمىغاچقا، ژۇرنالنىڭ تەھرىرات ھەيئىتى، سىلەرنىڭ ئىسىم فامىلىيەلىرىڭلارنى ئۆز ۋاقتىدا بېرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن كەچۈرۈم سورايدۇ.

ئاۋۇت مەسىم،

«ئارزۇ» ژۇرنالىنىڭ مەسئۇل كاتىبى.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

مەلىكە ئامانىنساخان

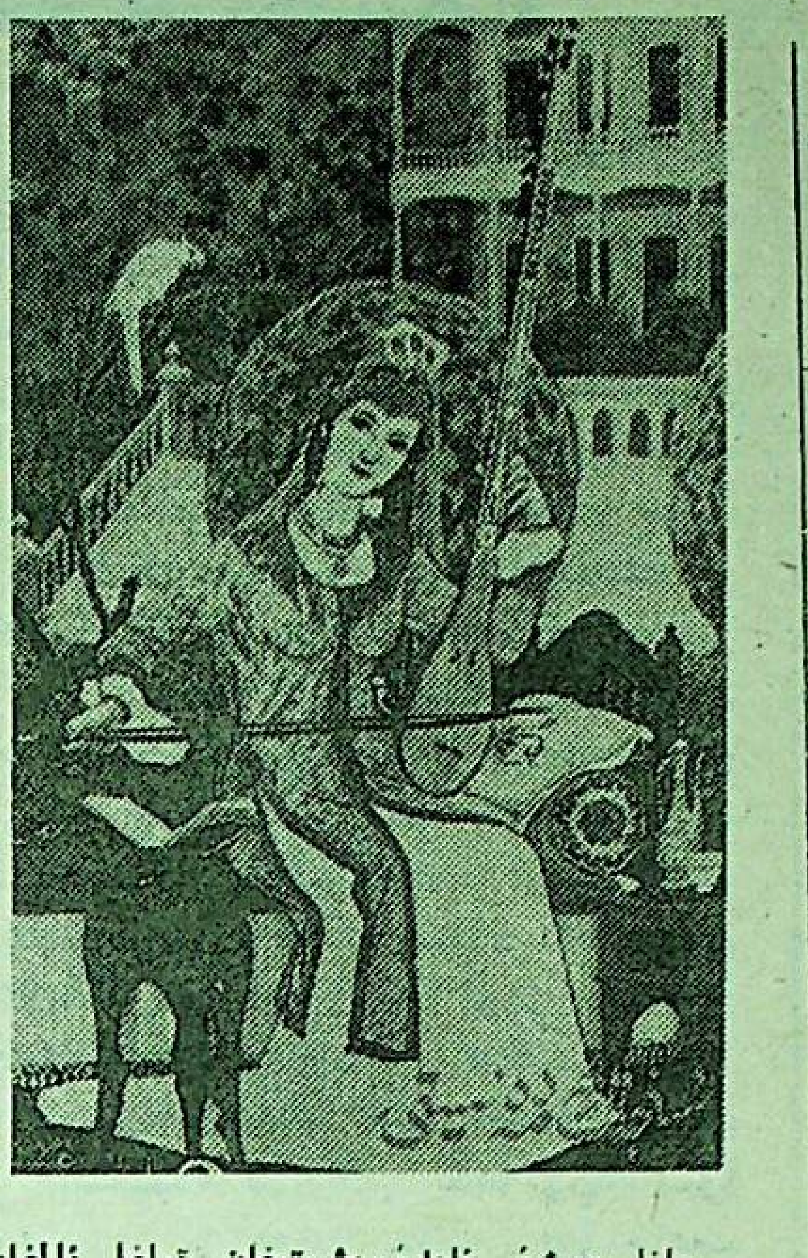

16-ئەسىرنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن مەرىپەتپەرۋەر ئاياللىرىدىن بىرى، شائىرە ۋە ئاتاقلىق مۇقامشۇناس ئامانىنساخان 1533-يىلى قەدىمىي تارىم ۋادىسىدىكى (ھازىرقى كونچى دەرياسىنىڭ ئاياق قىسمىغا توغرا كېلىدۇ) لولان شەھىرىدە ماھۇت ئىسىملىق كەمبەغەل بىر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. تەكلىماكان قۇملىقىنىڭ كۆپچىلىك قىسمىنى بۇنىڭدىن 3،2 مىڭ يىللار ئىلگىرى كوللەر، تاشقىن دەريالار، كەڭ ئوتلاقلار، بوك-باراقسانلىق باغ-ۋارانلار، بىر قانچە چوڭ-كىچىك شەھەر ۋە قىشلاقلار تەشكىل قىلاتتى. ئەينە شۇلارنىڭ ئەڭ چوڭى، شۇ دەۋر خانلىقىنىڭ پايتەختى لولان شەھىرى ئاتىلاتتى. بۇ شەھەر باكتېرىيە، خارەزم، پەرغانە، خوتەن ۋە كۇچار شەھەرلىرى بىلەن تەڭداش سانىلىدۇ.

ئەگەر بىز «سۇڭ تارىخى»نىڭ 491-جىلدىدىكى «ئاتقۇتلار تەزكىرىسى»گە مۇراجىئەت قىلساق، ئاتقۇتلارنىڭ غەربىي-شىمالىي قىسمىدا (تارىم ۋادىسىدا) دالولى، ئىلى، دولۇ دېگەن جايلارنىڭ بولغانلىقىنى بىلىۋالىمىز. شىمالىي سۇڭ سۇلالىسىنىڭ دىپلوماتى ۋاڭ يەندىمۇ ئۆزىنىڭ «قوجۇغا ئەلچىلىككە بېرىش خاتىرىسى» ناملىق دوكلادىدا: قۇملۇق باياۋاننى بېسىپ، سۇ ئىچىپ، ئىككى كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن دولولو ئېلىگە يەتكەنلىكىنى قەيت قىلىدۇ. ئەندى مىرسالە قەشقەرىنىڭ «چىڭگىزنامە» تارىخى كىتاۋىدا بولسا، سەئىدىيە خانلىقىنىڭ ياش پادىشاسى ئابدۇرېشىتخاننىڭ دولانلىق بىر لولىنى (شائىرە ئامانىنساخاننى ئۆز ئەمرىگە ئالغانلىقى تەپسىلىي يېزىلىدۇ. مىرسالە قەشقەرىنىڭ بۇ بىلدۈرۈشىنى ئابدۇرېشىتخان ئۆزىنىڭ چۇچۇك خانىشقا دېگەن.

«جان ئوتراسىدا ئانىڭكى يولى بولسا،
نى ئەيىپ ئانىڭ ئۆزى لولى بولسا...»

قوش مىسرا ئەزمىسى بىلەن تەستىقلەيدۇ.

مانا موشۇ ئابدۇرېشىتخان تىلغا ئالغان لولى ئاتالمىسى ژۇقۇرىدا ئاتاپ ئۆتۈلگەن دالولى، ئىلى، دولۇ، دولولو ئاتالغۇلىرى بىلەن ئوخشاش ھەرىپلەردىن تەشكىل تاپقانلىقى بىلەن ئالاھىدە دىققەتنى جەلىپ قىلىدۇ. بۇنداق دېيىشىمىزدىكى سەۋەپ، ئەشۇ ئاتالغۇلارنىڭ ھەممىسى بىرلا مەنبەدىن، يەنى قېدىمىي ئۇيغۇر قەبىلىلىرىدىن بىرى بولغان دولانلىقلارنىڭ خاراكتېرىنى بەلگۈلىگۈچى ئۇقۇملاردىن كېلىپ چىققاندۇر. ئەگەر بىز ژۇقۇرىدىكى ئاتالغۇلارنىڭ ئوخشاش ھەرىپلەردىن تەشكىل تاپقانلىقىنى ۋە بىرلا مەنا بىلدۈرىدىغانلىقىنى ئىناۋەتكە ئالساق، دولان بىلەن لولان ئاتالغۇلىرىنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى، يىللار ئۆتۈشى بىلەن لولان نامى دولان نامىغا ئۆزگەرگەنلىكىنى بىلىۋالىمىز.

رىۋايەت قىلىشىچە، تەكلىماكان قۇملىقىنىڭ ئاستىدىكى بىر شەھەردە قاچانلاردۇر ئەقىل-پاراسەتتە تەڭدىشى يوق بىر قەبىلە ياشىغان ئىكەن. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئايال-قىزلىرى ئاھايىتى دانىشمەن بولۇپ، جاھاندا بولىۋاتقان ۋە كەلگۈسىدە بولىدىغان ۋاقىئەلەرنى ئالدىن-ئالا ئېيتىپ بېرىشى بىلەن ئۇزاق-يېقىنلارغا داڭ تاراتقان ئىكەن. شۇڭا بۇ قەبىلە ئادەملىرىنى لوللار (تەدبىرلىك، بىلەرمەن مەنالاردا) دەپ ئاتاشقان ئىكەن. سۇلتان ئابدۇرېشىتخان ژۇقۇرىدىكى ئەزمىسىدە لولى دەپ ئەينە شۇ قەبىلىنى ۋە لولان شەھىرىنى كۆزدە تۇتقانلىقى ئېنىق.

ئامانىنساخان ياشلىقىدىنلا ئۇيغۇر خەلق قوشاق ۋە داستانلىرىنى سۆيۈپ ئوقۇيدۇ. بولۇپمۇ ئۇ گۈزەل شېرىيەت، مۇزىكا ئىلمى ۋە مۇقام سەنئىتىنى ئۆگىنىشكە ئالاھىدە ئىشتىياق باغلايدۇ. شۇڭلاشقىمۇ ئۇنىڭ ئوتكۇر مەنالىق شېرلىرى ئەلگە مەنزۇر بولىدۇ. ئامانىنساخاندىكى بۇ ۋە لولانلىقلارغا خاس ئەجايىپ خىسلەتلەر سەئىدىيە خانى ئابدۇرېشىتخانغىمۇ مەلۇم بولۇپ، ئۇنىڭغا ئىختىيارسىز ئاشىق بولۇپ قالىدۇ. ۋە ئۆز ئەمرىگە ئالىدۇ. بۇ ھەقتە تارىخىي مەنبەلەرگە مۇراجىئەت قىلساقمۇ ئېيتقانلىرىمىزنىڭ چىنلىقىغا گۇمان قالمايدۇ. جۇملىدىن، «تەۋارىخى مۇسىقىيۇن» كىتاۋىدىكى مونۇ سەترلەر بۇ جەھەتتىن تولىمۇ مۇھىمدۇر. «مەلىكە ئامانىنساخانىم سۇلتان ئابدۇرېشىتخاننىڭ ئايالى ئىدى. ئۇ «دىۋانى نەپسى» ناملىق شېرلار كىتاۋىنى يازغان ئىدى. خەتتاتلىقتا (ھۆسنىخەتتە) ئۈستۈن ماھارەتكە ئىگە ئىدى. مۇزىكا ئىلمىدىمۇ شۇنداق كامالەت ئىگىسى ئىدىكى، سۇلتان ئۇنىڭغا تاقەتسىز ئاشىق ۋە ئىختىيارسىز شەيدا بولغان ئىدى... مەلىكە ئامانىنساخان ژىگىرمە يىل پادىشا نىكاھىدا تۇردى. ئاللا تائالا ئۇنىڭغا شۇنداق ئەقىل-پاراسەت بەخش قىلغان ئىدىكى، تەرىپلەپ ئولتۇرۇشقا ھاجەت يوق. «دىۋانى نەپسى» شېرلار كىتاۋىدىن تاشقىرى، خانىم-قىزلارغا نەسىھەت، ئۆگۈت مەناسىدىكى «ئەخلاقى جەمىلە» («گۈزەل ئەخلاق») كىتاۋىنىمۇ يازدى. شائىرلىق، نەغمىچىلىك ۋە خەتتاتلىق ھەققىدە بۇنىڭدەك مەنالىق كىتاپ ئاز. «ئىشرەت ئەنگىز» («شاتلىق قوزغاتقۇچى») دېگەن بىر مۇقامنىمۇ مەلىكە ئامانىنساخان ئىجات قىلغان ئىدى. مەلىكە 34 يېشىدا تۇغۇتتا ۋاپات بولغان...».

ئامانىنساخان ئابدۇرېشىتخان سارىيىغا كېلىپ، مەلىكە بولۇپ ياشاشقا باشلىغاندىن كېيىن مۇزىكا ئىلمى ۋە مۇقام سەنئىتىنى ئۆگىنىشنى داۋام قىلدى. چوڭ ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىشى، مەشھۇر شائىر، ئالىم ۋە مۇقام ئۇستىسى قادىرخان يەركەندىيگە شاگىرت بولۇشى، ئۇنىڭ يەنىمۇ كامال تېپىشىغا شارائىت يارىتىپ بەردى. ئۇستازى بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇر مۇقاملىرىنى تىكلەش، تولۇقلاش ئىشلىرىدا كۆپ خىزمەتلەر قىلدى. ئامانىنساخاننىڭ شائىرە، خەتتات، مۇزىكا ۋە مۇقام ئۇستازى سۈپىتىدىكى شۇ دەۋردىكى شوھرىتى، پىداكارلىقى، جەمىيەتتىكى ئىجتىمائىي توسقۇنلۇقلارنى بېسىپ ئۆتۈپ، تارىخ سەھنىسىدە نامايان بولۇشى ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە. ئۇنىڭ مۇبارەك نامى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى تارىخى سەھىپىلىرىدىن ھېچ قاچان ئۆچمەيدۇ.

تارىخىي مەنبەلەر ئاساسىدا
ھاكىم مۇھەممەت تەييارلىغان.

ۋەھشىلىك پاش قىلىندى

20 مارت كۈنى پايتەختتىكى ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مەجلىسلەر زالىدا قازاقىستان مۇسۇلمان ئاياللىرى جەمىيىتى ئۇيغۇر خانىم-قىزلىرى باشقارمىسى بىلەن خەلق ئارا شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ تەشەببۇسى ۋە بىۋاستە قاتنىشىشى بىلەن خىتاي ھۆكۈمىتى ژۈرگۈزۈۋاتقان ۋە ئوتكەن ئايدا رەسمىي قانۇنىلاشتۇرۇلغان تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتىنىڭ ئېغىر ئاقىۋەتلىرىنى پاش قىلىشقا ۋە ئۇلارغا دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ دىققىتىنى جەلىپ قىلىشقا بېغىشلانغان كونفېرېنسىيە بولۇپ ئۆتتى. كونفېرېنسىيەگە شۇنداقلا كۆپلىگەن جەمىيەتلىك بىرلەشمىلەر بىلەن ھەرىكەتلەرنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ، خەلق ئارا يادرو پارتلاشلىرىغا قارشى «نېۋادا-شەمەي» ھەرىكىتى «لوبنۇر» بولۇمىنىڭ، جۇمھۇرىيەتلىك ئانىلار بىلەن باللارنىڭ ھوقۇقلىرىنى قوغداش جەمىيىتىنىڭ ۋەكىللىرى، ئىنسان ھوقۇقى بويىچە مۇتەخەسسىسلەر، دىموگرافلار قاتناشتى.

كونفېرېنسىيەنى ئۇيغۇر خانىم-قىزلىرى باشقارمىسىنىڭ رەئىسى، بۇۋىخان ئەلاخۇنوۋا ئاچتى.

ئاتىق خىتاي ھۆكۈمىتى ژۈرگۈزۈۋاتقان تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا ياشاۋاتقان ئۇيغۇر، قازاق ۋە باشقىمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۈچۈن پاجىئەلىك بولىۋاتقانلىقىغا توختىلىپ، بۇ ئەھۋالنىڭ پەقەت قازاقىستانلىقلارنىڭ ئەمەس، شۇنداقلا دۇنيا جامائەتچىلىكىنى تەشۋىشكە سېلىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى.

— بىز قازاقىستانلىق مۇسۇلمان ئاياللار، — دېدى ئۇ سۆزىنىڭ داۋامىدا، — خىتاي رەھبەرلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستانلىق خانىم-قىزلارنىڭ-بىزنىڭ-قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئانا بولۇش، پەرزەنت كۆرۈش ھوقۇقىنى چەكلىشىگە قارشى. بىزگە ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئۇنىڭ ئېغىر پاجىئەلىك ئاقىۋەتلىرى توغرىلىق كۆپلىگەن ھۆججەتلەر مەلۇم. شۇڭلاشقىمۇ بىز بۈگۈن موشۇ زالغا يىغىلىشقا مەجبۇر بولىۋاتىمىز. مەخسىتىمىز-شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ئاھ-زارىنى، دەردىنى، تەبىكى ئۆزىمىزنىڭ ئومۇمىي تەشۋىشىمىزنى دۇنيا جامائەتچىلىكىگە، ئىنسان ھوقۇقى بويىچە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان خەلق ئارا تەشكىلاتلارغا يەتكۈزۈشتۇر. شۇنىڭغا ئىشەنچىمىز كاملىكى، ئۇلارنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشى ۋە خالىس ياردىمى بىلەن خىتاي رەھبەرلىرىنى ئۇلار ژۈرگۈزۈۋاتقان تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتىنىڭ ناتوغرىلىقىغا ئىشەندۈرەلەيمىز.

— خىتايدا ژۈرگۈزۈلۈۋاتقان تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتى مىللىونلىغان ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ تەغدىرىگە بىۋاستە تەسىر قىلىۋاتىدۇ، — دېدى نۆۋەتتە سۆز ئالغان خەلق ئارا شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ پرېزىدېنتى يۈسۈپبەگ مۇخلىسىي. —

ئەگەر ئىلگىرى خىتاي ھۆكۈمىتى ئاز سانلىق مىللەتلەر ۋەكىللىرىنىڭ ئائىلىلىرىگە ئىككىدىن پەرزەنت كۆرۈشكە رۇخسەت قىلغان بولسا، ھازىر ئۇلار پەقەت بىر پەرزەنت كۆرۈش «ھوقۇقىغا» ئىگە. ئىككىنچى پەرزەنتكە جۈرئەت قىلغۇچىلارنى بولسا ھەر خىل جازالار كۈتىدۇ. مەسىلەن، ئۇلار ئىشسىز قىلىنىشى، ئائىلىلەر ئۈچۈن بېرىلىدىغان ئايرىم ئىمتىيازلاردىن مەھرۇم بولۇشى مۇمكىن. ئەمما بۇلار «قانۇننى بۇزغۇچىلار»غا نىسبەتەن قوللىنىلىۋاتقان ئەڭ قەتئىي جازالار ئەمەس. ئەڭ دەھشەتلىك چارە پەرزەنت دۇنياغا كەلگەندە قوللىنىلىدۇ. تېخى يېڭىلا دۇنياغا كەلگەن بالا ئوكۇل سېلىش ئارقىلىق ئۇجۇقتۇرۇلىدۇ. ئەندى ئانا بولسا مەجبۇرىي تۈردە ئوپېراتسىيە ئۈستىلىگە ياتقۇزۇلۇپ، پەرزەنت كۆرۈش بەختىدىن مەھرۇم قىلىنىدۇ... ھازىر خىتاي ھۆكۈمىتى بۇ غەرەزلىك مەخسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا شۇنچىلىك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىۋاتىدىكى ھەتتا، ھەر كۈنى ئوتلاپ، يۈزلەپ ئېچىلىۋاتقان گىنېكولوگىيە شۆبىلىرى دەپ ئاتالمىش «قۇشخانىلارغا» ئەمەلىي تىبابەتچىلىكتىن ھېچ قانداق خەۋىرى يوق «دوختۇر قاسساپلارنى» جەلىپ قىلماقتا. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇلارنىڭ ئەنتىجىدارلىق پائالىيىتى بىلەن ماختانماقتا. ئۈرۈمچى رادىئوسى ئوتكەن يىلى ئاپرېل ئېيىدا قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ بىر ناھىيەسىدىكى تۇغۇتنى چەكلەش بويىچە قۇرۇلغان 97 شۆبىسىدە 27 مىڭ ئايالنىڭ ئانا بولۇش بەختىدىن مەھرۇم قىلىنغانلىقىنى، غۇلجىدا بولسا بۇ جەرياندىن 22 مىڭ ئايال ئوتكۈزۈلۈپ، 1600 ئاتىنىڭ ئابورت قىلىنغانلىقىنى خەۋەر قىلغان. بۇ خىل «ئېگىز پەللىلەر» شۇ ئۇلارنىڭ باشقىمۇ ۋىلايەتلىرىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن. يەنە شۇ ئۈرۈمچى رادىئوسى ئوتكەن يىلى 12-ئىيۇلدا تارقاتقان خەۋىرىدە خوتەن ۋىلايىتىدە پەرزەنت كۆرۈشكە قابىل 380 مىڭ ئايالنىڭ 61 مىڭى شۇنداق ئابورت قىلىنغانلىقىنى بىلدۈرگەن.

دوكلاتچى خىتاي رەھبەرلىرى تۇغۇتنى چەكلەش ئارقىلىق ئاز سانلىق خەلقلەرنىڭ تەبىئىي ئۆسۈشىنى توختىتىشقا ۋە شۇ ئارقىلىق ئۇلارنىڭ مىللەت سۈپىتىدە مەۋجۇت بولۇشتىن قېلىشىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئىنتىلماقتا. ئۇ خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ئاكتىپ ژۈرگۈزۈلۈۋاتقان ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئاسسىمىلياتسىيەلەشتۈرۈش سىياسىتىنى پاش قىلىدىغان ھۆججەتلەرگىمۇ توختالدى.

مەلۇمكى، شەرقىي تۈركىستاننىڭ تۇپلۇك ئاھالىسى «لوبنۇر» سىناق مەيدانىدىكى يادرو پارتلىتىشلىرىدىنمۇ كۆپ ئازاپ چەكمەكتە. رادىئاتسىيە ھېچ قاچان مىللەت تاللىغان ئەمەس، شۇنداقلا چېگارىمۇ تاللىمايدۇ. خەلق ئارا يادرو قورالىغا قارشى «نېۋادا-شەمەي» ھەرىكىتى «لوبنۇر» بولۇمى «ئاياللار يادروسىز دۇنيا ئۈچۈن» سېكسىيەسىنىڭ باشلىقى ھۆرقىز ئىلىيېۋانىڭ دوكلادى ئەينە شۇلار ھەققىدە بولدى.

بەلگۈلۈك دىموگراف، پېداگوگىكا پەنلىرىنىڭ نامزاتى ماقاش تەتىمۇۋ تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتىنىڭ ئادەتتىكى گېنوتسىد ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ، ئۇيغۇر خانىم-قىزلىرىنىڭ بۇ ۋەھشىلىك توغرىلىق دۇنيا جامائەتچىلىكىنى خەۋەردار قىلىشقا جۈرئەت قىلالىغانلىقىنى ژۇقۇرى باھالىدى.

كونفېرېنسىيە قاتناشچىلىرى قازاقىستان ئاياللىرىغا بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىغا مۇراجىئەت قوبۇل قىلدى.

ئا. قۇدۋان.

سۈرەتتە: كونفېرېنسىيە رىياسىتى.

دىباچە

«ئالمۇتا—ئۈرۈمچى»—سەپەر نىشانىم،
ئەگرى تاغ ئۈستىدىن يۇلتۇزدەك ئۆتتۈم.
ئانا—يۇرت ھۆسنىنى كۆرگەن خوش ئانىم
قەلبىمنى قۇياش قىپ، مېھرىمنى توكتۇم.

يەتمىش يۇشتۇم خاكى كۆمۈلگەن دىيار،
يەتمىش سەجدە قىلدىم،ھەم توقسان تازىم.
ۋۇرەكتە ئۆزەڭنىڭ ئوق يىلتىزى بار،
سەن تىلىم، ۋۇجۇدۇم،مۇڭلۇق كۈي—سازىم.

1990—ۋىل، ئۈرۈمچى.

مۇھەممەت —ئىمىن ئوبۇلقاسىموۋ

ئانا يەر مەڭزىدە ئۈيۈپ قالغان ياش...

مېنى كۈت، ۋەتەن

ئانىغا تەلپۈنگەن بىر مەسۇم بوۋاق—
مىسالى مەن ساڭا تەلپۈندۈم، ۋەتەن.
شاتلىغىم بىر ئالەم، چىرايىمغا باق،
مۇقەددەس قوينۇڭغا قويغاندا قەدەم.
كۆكسۈمنى كەڭ ئېچىپ، باغرىمنى ياقتىم،
لالىزار دالايۇ، دەشتۇ—چۆلۈڭگە.
مەنزىلدىن—مەنزىلگە نۇر بولۇپ ئاقتىم،
پاكلاندىم چۆمۈلۈپ دەريا—كۆلۈڭگە.
تاڭ بىلەن تەڭ تۇرۇپ، چىقتىم تاغلارغا،
ھەمسوھبەت بولۇشتى شۇڭقارۇ—بۈركۈت.
ئەجداتلار ئەجرى سىڭگەن بوستان—باغلاردا،
تۇمۇچۇق ئېلىقتى، ئاھۇلار ئۈركۈپ.
قانچە دوست—يار تاپتىم، سېنى—مەردانە،
قەدىرلەپ قىلىشتى باشلىرىغا تاج.
سەھەر—شام يېنىمدا بولۇپ پەرۋانە،
تەڭ كۆرۈپ بارىنى ئېتىشتى خىراج.
قانچە قىز—جۇۋانغا رىشتىم باغلاندى،
سۇ—دېسەم، شوخ بېقىپ، شاراپ سۇنغان
ئان،
ھىجراندا ئۆرتەنگەن ۋۇرەك داغلاندى،
جان ئېلىپ، ئۇزلىرى يەنە بەردى جان.
جان قالدى ئۆزەڭدە، ئەي، ئانا—ۋەتەن،
خارىجغا يول ئالدىم قۇرۇق—قاقشال بوپ.
ئېيت، نېچۈن كۆيمىگەي بۇ جىسىم،بۇ تەن
بىر ئېدى، مىڭ بولدى سەن تۇتاتقان ئوت،
بىر ئېدى، مىڭ بولدى سەن تۇتاتقان ئوت،
ئۈچقۇنى تۇمەن مىڭ ئادەم ئۆرتىنەر.
(تەئبىر جايىز ئەمەس،ئەسلىدە يوق،يوق)،
تۇمەن مىڭ ئادەم نە، ئالەم ئۆرتىنەر...
ئەلۋىدا! دېمەيمەن، قايتىمەن چوقۇم،
قايتىمەن بىر كۈنى—ئىمانىم كامىل.
كىم ئېيتاۋ بۇنىڭغا يوق دەپ ھوقۇقۇڭ؛
تارىخ ھۆكۈم قىلسا، شۇ بۈيۈك ئامىل.
مېنى كۈت، ۋەتەن!

ئېلىم قىزلىرى

ئانا—يۇرت ئاسمىنىدا ئۈنچە يۇلتۇزلار،
ئانا—يۇرت ئاسمىنىدا زىرەك تولۇن ئاي.
ئانا—يۇرت بوستانىدا قۇۋناق شوخ قىزلار،
ئاي—يۇلتۇز مىسالى ئوماق، خۇشچىراي.
خەندان كۈلكىلەرنى، ناخشىسىنى دەڭ،
ناۋات شۈمگەن دەيسىز، تىللىرى تاتلىق.
(بىرسى ئۈچۈن مىڭ رەقىپ بىلەن قىلغۇم
جەڭ،
دىلىمغا بەخش ئەتسە زەررىچە شاتلىق).
باش ئۈزرە گۈل چاچقۇم، كەلدى نۇر
چاچقۇم،
سۈرمە بوپ سۈرۈلسەم خۇمار كۆزلەرگە.
مەستانە بۇلبۇلدەك قەلبىمنى ئاچقۇم،
زىناقلار ياراشقان ۋۇمران يۈزلەرگە.
كىرمەتتىم جەننەتۇل—زىرۋاغا ئەسلا،*
سىز كەبى بولمىسا ئۇندا ھۆر—مەلەك.
ھە، سىزسىز ھايات يوق، ئالەم يوق ھەتتا،
ئەتۇر چورگىلەيتتى بۇ چەرخى—پەلەك.
ئېھ، ئانا— ۋەتەننىڭ ئەركە قىزلىرى،

مەن كەبى مۇھاجىر بىر ئاشىقىڭ بار.
كۆكتىن چۈشكەن سىزلەر—يەر
يۇلتۇزلىرى،
ھۆرىستان ئەل دەيمەن بىلىپ ئىپتىخار.
تىل تۇمار ئېيقىڭلار، تەگمىسۇن تىلىم،
ياۋايى كۆزلەر كۆپ، ئېسىڭ كۆز مونچاق.
ئىپپەتكە ياراشقاي ھۈنەر ھەم بىلىم،
تىلىگىم:
ھېجايىغاق ناكەسلەر قىلمىسۇن قونچاق.
ئارىم سىز، بارىم سىز ئېلىم قىزلىرى.

ئانا—يەر باغرىدا بىر مۇڭلۇق قەبرە
(ئاتام خاتىرىسىگە)

كونا قەبرىستانلىق، يەر بىلەن تۈپ—تۈز،
ئاھ، ئېتەي، خاكىڭدىن قالماپتۇ نىشان.
ئايانكى، ئوتتۇز ۋىل چۈشمىگەن بىر ئىز،
گېلىمغا تىقىلدى تاش بولۇپ بۇ جان.
كۆزۈمگە كۆرۈندى ئالەم قاراڭغۇ،
ماتەمنىڭ لىباسىن يۈركەندى قۇياش.
ھىسياتىم ئەرۋايۇ، روھۇم ياداڭغۇ،
ۋۇرىكىم ياش توكتى، قەترە—قەترە ياش.
مىڭ لەنەت دېدىم مەن بۇ تەغدىرىمگە،
پەرزەنتلىك بورچۇمنى قىلمىغان ئادا.
ئاتام! دەپ ئاھ ئۇردۇم، دادۇ—ئەرزىمگە—
يا يەردىن، يا سەندىن چىقمىدى سادا.
ئاھ ئۇردۇم، ئەرشىدە ئەيىۇھەنناسىم،
يەتكەندۇر، ئېھتىمال، ئۈنۈم تەڭرىگە.
ئۆزەمنى سەل بېسىپ، ئوقۇدۇم «ياسىن»،
باش قويدۇم دىل تۇيغان مۇڭلۇق قەبرىگە.
شۇ ئەسنا قەبرىدىن چىقتى بىر ئىدا:
بۇنچىلا كۆيۈنمە، كۆيمىگىن، بوتام.
ئوز يۇرتتا ئۆلمەكنى ئېسىپ قىپ خۇدا—
ئانا—يەر خاكىغا ئايلانغان ئاتاڭ.
يېنىغا ئالدۇرار كېلىپ بىر زامان.
(ياقا يۇرت بولمىسۇن باقىيلىق ماكان)،
قاي ئەلدە ۋۇرسەڭمۇ ئامان بول، ئامان،
روھۇم ئۆزەڭ بىلەن ھەمرادۇر، بوتام،
تىلىگىم ئېجابەت بولسۇن، جان ئاتام!

شېرىي پارچە

بەزەن:
ئالتە ئېغىز ئۆيۈمدىن تارسەن،ئەي دۇنيا،
ئالتە ئېغىز گەپكىمۇ ئەرزىمەس بارىڭ.
ھايات دەشتى ئارا چوكسە گەر ئارىم،
كۈن دېسەم، ئۇ بولسا زەررىچە زىيا،
تەلىيىڭ بىر كۆلۈپ باقمىسا قىيا،
ئەرشىڭنى ئۆرتىسە ئوتلۇق ئاھ—زارىم،
قېنى ئېيت، ئۇيۇقلار ئارا كەڭلىكىڭ،
ئۇندىن ئۇلۇغ ئەمەسمۇ مېنىڭ— مەنلىكىم.

ئۇردى ساماساق ۋە ئۇنىڭ قاتىلىغا

قاتىلىق مەيدان ئارا قالماپسەنە زەپ،
ئوتلۇق جەڭ قويىنىدا ئالماپتۇ ئەجەل.
ئاخىرەتتىن كېلىپ، ئەپسۇس، ۋاھ، ھەجەپ
ئاسۇن دېگەنمىدىڭ: جېنىمنى «گۆزەل!».
ئۇيغۇرنىڭ بىر قىزى بولسايۇ قاتىل،
ئۇستازغا، شائىرغا ئۇرسا ئۇ خەنجەر.

توھمەت تېشىن قانداق ئاتالدىڭ، ئاھ،
ئاتاڭ سۇپەت ئەدىپ ۋۇتۇپ ياتسا قان!
بارمۇ يەنە سەندەك ۋۈيۈقسىز يۇرتتا
مەئۇندىن تورەلگەن ئادىمى شەيتان.
ئەگەركىم، ئالىي سوت بولسام ھوقۇقتا:
سېنى نى كوپلاردا باشلىغان ھەريان
ئىپپەت گوھىرىڭنى داغلىتىپ ئوتتا،
تېرەڭنى شىلىشقا بېرەتتىم پەرمان!

بەشكېرەم ئوغلانى—شېھىدىي زامان،
كەچۈرگىن، قەبرەڭنى قىلمىدىم تاۋاپ.
ياخشىلار ئۇنتۇلماس، بولسا ئەل ئامان،
ئۇلۇمۇڭ تىرىككە يەنە بىر ساۋاق.
روھۇڭ بەرھايات!

شېرىي مەكتۇپلەر
(تومۇر داۋامەتكە)
1 — مەكتۇپ

شائىرسەن، دېمەك بار ھىس—تۇيغۇ سەندە،
(ئىستىبدات ئىگىسى دېمەيمەن لېكىن).
مەنسەپكە مەست بولغان بىر مەسھۇش
بەندە،

خەلقىنىڭ قىسمىتىن كورمەسلىك مۇمكىن.
لېكىن سەن كورسەن، ھارمىسا ئېتىڭ،
شائىر—ئەمەلدارسەن، ئەمەس دەربەدەر.
پىيادە مېڭىپ كور، مىڭ يوقسۇل—ۋىتىم،
يولۇڭنى توراپداۋ يۈزلەپ قەلەندەر.
تەلمۈرەر كوزۇڭگە قانچە دېۋانە،
ئالىسى كويدۇرگەي ھەتتا ئەرشىنى.
ئۇمۇ سېنىڭ خەلقىڭ، ئەمەس بىگانە،
ۋۇكلىگەن زىممەڭگە قىسمەت قەرزىنى.
ئۆزگىدەك مابادا تەپسە ئۇ تومۇر،
نى ئۇسمۇر—ياشلىرىڭ ئەشخور، بەڭگە.
بېمەقسەت، بېمەسلەك لاي سۇدەك ئۆمۈر،
ئوز يۇرتتا ئوزى، خار، ئوزى دەپسەندە.
ھەر دوخمۇش، سەينادا ئىشسىزلار قانچە،
ناۋۇنچۇق—ئەرمىگى شاھمات ۋە بىليارد.
ئۇيغۇردا نە گۇنا، تارتقۇلۇق بۇنچە،
جۇڭگو ئاھالىسى بولسا بىر مىللىارد؟!
يەر يوقمۇ، سۇ يوقمۇ، يوقمۇ بىر ماكان،
نېچۈن قۇرۇلمايدۇ زاۋۇد—كارخانە؟!
بىلىسەن، خەلقىڭگە يېتىدۇ جاھان،
قۇرۇق گەپ ھەر قانداق ۋەج ھەم باھانە.
بىلىسەن، خەلق—قوي پادىشاھ—چوپان،
بۇ ھېكمەتتىن ئاگاھ ئۇلۇغ تورىلەر.
شۇ چوپان بولمىسا قويغا مېھرىبان،
يايلاقنى بەزمىگاھ قىلغاي بورىلەر...

2 — مەكتۇپ

ئۈرۈمچى —
ئۇيغۇرلار ئېلىگە دېسەم ئاستانە،
راست گېپىم سەن ئۈچۈن بولدۇم خىجالەت.
پىكرىم بۇ ئۆزەڭگە ئېيتقان دوستانە،
تەڭرىدىن، خەلقىمدىن ئېلىپ ئىجازەت.
ئۈچ ئۇيغۇرنىڭ بىرى «قارا نوپۇس»تا،
ئەجەبا، ئوز يۇرتتا مۇشكۇل باش پاناھ؟!
ئېيت شائىر،كىمدە يوق،كىمدە نومۇس بار،
ئۈچ پەرزەنت يۈزىنى كورمەس ياش ئانا؟!

نىيت، قېنى تەڭرىمىز، ئوغۇزخان ئادىل،
بىزنى كىم مىللەتۇ، بىر ئاڭلىق ئەل دەر؟!
گوزەللەر قولىدا ئولمەكچوك ئامەت،
(لېۋىدىن بال شۈمدىم دەپ ۋۇتساڭ زەھەر):
باغدۇرار بېشىڭغا ئىغۋا—مالامەت،
ھەر ياندا دۈشمىنىڭ بولمىسا ئەگەر.
ھەر ياندا قاتىلىڭ بىلەپ تۇرسا تىغ،
بوك دېسە، كوپايە ئالماق ئۈچۈن باش.
ھايادىن ۋۇرىكىڭ قىلمىدىمۇ جىغ،
ئېيتقىنا، ئەي جاللات—قىلىچ قەلەم قاش؟
ئۇستازىڭ كىم ئېدى، كىم ئېدى سىرداش؟!
ئۇ ساڭا پۇل ئەمەس، كېرەك دېسەڭ، ۋاھ،
بىر جاننى مىڭ قىلىپ، ئېتەتتى قۇربان.

مىللەتلەر ئۇملۇگى، تۇغۇتنى چەكلەش—
مىللىي ئەمەلدارغا تەككەن دەسمايە.
ئىش، خىزمەت، ئوقۇشقا ئالغاندا يەكلەش—
بولسا گەر، ھوقۇقسىز قۇرۇق بىر سايە.
تېيماق ئاستىدىن كىر ئىزدىگىنىم يوق،
توھمەت—تەنىلەردىن ئەيلىدىم پەخەس،
خەلقىگە ئېتىلسا ئۇشتۇمتۇت بىر ئوق،
كوكسىنى تۇتمىغان ئۇ شائىر ئەمەس.

3 — مەكتۇپ

شائىرسەن، پىيادە ماڭغىن، بۇرادەر،
كۈن دېسەم، ئۇ بولسا زەررىچە زىيا،
(ئەقەللى ئاي، يەسىل، مەيلى ۋىلدا بىر).
يۇقرايىڭ قاي ھالدا، زادى نېمە دەر،
ھەغدا بول، رېستوران، ئاشخانىغا كىر.
ئاش—نان بار ئورۇندا بار پاكلىق،ئىمان—
دەپ بىلگەن ئازادە ئەلنىڭ ئەسلى بىز.
ئىپلاسلىق دەستىدىن چىداش تەس بىر ئان،
كىملەردىن ۋۇقتۇردۇق بۇنى ئەسلى بىز؟!
يوللاردا مېڭىپ كور، سەيلىگاھنى كەز،
ئىلىپتى چار بىلەن بىردەم ئارام ئال.
ۋۇرىكىڭ پولاتتىن بولسا كېتەر دەز،
ئادەم دەپ بىلگىنىڭ چىقىپ توڭگۇز—مال.
ئاۋتوبۇسقا چىققىن، جاي تاپ پاتقىدەك،
تىل بىلسەڭ: «شىيا، بۇ شىيا!»— بۇ قەيەر
دەپ كور.
(ئۇيغۇر قىزلىرى يوقمۇ بىلېتساتقىدەك؟)،
گەپ ئۇقماي، ناھەقتىن دوق—دەشنام
يەپ كور!

4 — مەكتۇپ

ئاساسەن خەنزۇچە كوچا—كوي نامى،
خەنزىدە يېزىلغان خەتلەر چوڭ—زەرھەل.
ئۇيغۇر پايتەختىدە ئۇيغۇرنىڭ شانى —
خاس ھاجىپ، مەھمۇتقا نېچۈن يوق
ھەيكەل؟!

بىر زامانلار؛
مەھمۇد ئەل—قەشقەرىي، ئەل—مەھمۇدىيە—
ئاتالمىش چوچەكتە بولغان ئىلىم گاھ.
ئۇلۇق ئەجداتلارغا مىراس ۋەخپىيە،
مۇبارەك نامىدا نېچۈن يوق دەرگاھ؟!
خەلق شائىرىغا خاس ئالىي مۇكاپات—
خاس ھاجىپ سىماسى چۈشۈرۈلگەن نىشان؛
ئېيتايلۇق، پارلىدى كوكسىڭدە، سەن شات،
ئېلىڭ شات، قۇتلىماسمۇ ھەر پاك دىل
ئىنسان!

5 — مەكتۇپ

خەۋەردارسەن:
تامام تۇركىيلەرنى تەن ئالدى جاھان،
ئوزى خان، ئوزى بەگ، بولدى مۇستەقىل.
ش.ئۇ.ئا.ر—نى دېسەك بىز گەر
ئۇيغۇرىستان،
ئۇنى ئىنكار قىلغاي قاي كۈچ،قاي ئەقىل؟!
ئوز مىللىي تۇغىنى تىكلىسە ئۇيغۇر،
ئېلىپ كەڭ مەنادا ئەرك، ھۆررىيەت.
ئالەمگە تونۇلسا، قەد رۇستلاپ مەغرۇر،
باشقىلار قاتارى بولۇپ جۇمھۇرىيەت.
چىمەن دوپپا كىيگەن ئۇيغۇر ئوغلانى،
بەت ھۇزۇرىدىن ئالسا ۋەكالەت،
(ئاخىر، بۇ ئون مىللىون خەلق ئارمانى)،
بارمۇ، يوق ھوقۇقى؟!
شەكسىز بار، ئەلۋەت!...
بۇ شەرتكە قوشمايدۇ— دەيدىغانلار كىم؟
خەلقىڭنىڭ ئەشەددىي دۈشمىنى، بەلكىم.

سانىيە سوز

ئۈرۈمچى كوچىسىن كەزگىن پىيادە،
ھىممەت بار قەدەمدە، بار تۈمەن ئىللەت.
داڭقىنى كوتەرمەك بولساڭ زىيادە،
ئەجىر قىل، ھەقنى ئېيت، ھىممەت قىل،
ھىممەت.
ئاخىر، شائىر ئۈچۈن ئۇلۇق ئىرادە—
ئەل ئارى، ۋىژدانى ھەممىدىن قىممەت.
قېنى، شائىر بولساڭ، كورسەت كارامەت،
تومۇر داۋامەت!

شۇكرى كامالەتكە يەتسۇن

ئالدىمدا قارا قاش، چاچلىرىنىڭ تەگىدىن تولىسى ئاقارغان، تېخى پېشانىسىنى قورۇقلار باسمىغان بىر كىشى خىيال بىلەن ئولتۇرىدۇ. ئۇ نېمىشكىدۇر كوپ خىيال سۇرىدۇ. ئۇ كىم؟ ئۇ پەقەت گېزىت-ژۇرناللاردا شېئىرلىرى، ماقالە، ئوچېرك ۋە خەۋەرلىرى پات-پات چىقىپ تۇرىدىغان ئاددى ئىشچى-شائىر. بىزنىڭ قەلەمداش دوستىمىز، مېھرىۋان ئىنىمىز شۇكرى ئابدۇللادۇر.

ئۇنىڭ شېئىرلىرى «يېڭى ھايات» گېزىتى سەھىپىلىرىدە بېسىلىپ تۇرىدۇ. «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ بەتلىرىدىمۇ ئېلان قىلىنىپ، ئوقۇغۇچىلارنى خۇش قىلماقتا. ئىجادىيەت-تىنىمسىز تەپەككۇر، پىكىر قىلىشنىڭ مەھسۇلىدۇر. شۇڭلاشقا ئىشچى شائىر، ژۇرنالىست سۇپىتىدە شۇكرى خىيال سۇرىدۇ، ئەلۋەتتە.

— مېنىڭ پىكىر-خىيالىم،— دەيدۇ ئۇ،— تۇغۇلۇپ، ئوسكەن، كىندىك قېنىم توكۇلگەن ئانا يۇرتۇم، جاپاكەش، مۇشپىق خەلقىمنىڭ تەغدىرى، ئۇنىڭ پارلاق ئىستىقبالىدۇر...

بۇ غايە ئۇنىڭ ئىجادىدىمۇ ئوز ئىپادىسىنى تاپقان. «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ يېقىنقى بىر سانىدىكى «ۋەتەن-خەلقىم» ناملىق شېئىرى ئەينە شۇ سوزىمىزنىڭ روشەن دەلىلىدۇر.

شۇكرى 1932-يىلى ئۇيغۇرىستاننىڭ قورغاس ناھىيەسىدىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخچىسى ئابدۇللا ئەپەندى غوجا ئەمىرىنىڭ سەككىزىنچى پەرزەندى. ئۇ دەسلەپ ئاتىسىدا ئوقۇغان. 1939-يىلى دادىسى شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن دادىسى ئاساس سالغان «نىجات» مەكتىۋىدە ئوقۇشقا باشلىدى. تورتىنچى سىنىپنى تۇگەتكەندە ئىلى ئىنقىلاۋى پارتلىغان ئىدى. بۇ چاغدا ئۇيغۇرىستان ئومۇتلۇك كەلگۇسىگە تەلپۇنمەكتە ئىدى. ئابدۇللا ئەپەندى 1944-يىلى ئىنقىلاپتىن ئۇچ ئاي ئاۋال شىڭ شىسەي تۇرمىسىدىن ئازات بولغان ئىدى. ئۇ چاغدا مازاردىكى «نىجات» مەكتىۋى ئۇچ ئايچە يېپىلىپ قالدى. ئاتىسىنىڭ ئىستىگى بىلەن دىنىي مەكتەپكە كىرىپ ئوقىدى. بۇ مەكتەپتە ئاخمۇللا قارىم دېگەن ئاخۇندىن قۇرئان كېرىم، سىراۋىدىن خەلپەت دېگەن زاتتىن دىنىي ئەقىدىلەرنى ئۇگەنگەن. بۇ دىنىي مەكتەپتە ئابدۇللا ئەپەندى ھەپتىدە بىر قېتىم ۋەتەن تارىخىدىن دەرس ئوتەتتى.

شۇكرى دىنىي مەكتەپتە ئىككى يىلچە ئوقۇغاندىن كېيىن غۇلجىغا بېرىپ، ئوتتۇرا مەكتەپنى تۇگەتكەن. بۇ 1950-يىلى خىتاي خەلق ئارمىيەسى شىنجاڭغا كىرگەن ۋاقىت ئىدى. شىنجاڭ تىنچلىق يول بىلەن ئازات بولدى. ھەر مىللەت خەلقى ئازاتلىققا ئېگە بولدى. مىللىي تەڭسىزلىك، مىللىي زۇلۇمغا ئەبەدىي چەك قويۇلدى. ئەندى ھوكۇمەت، ھاكىمىيەت خەلقنىڭ بولىدۇ. ئۇيغۇرلار ئوزىگە ئوزى غوجا بولىدۇ،— دېگەن خىتاپلار، شوئارلار ھەممە يەردە يەلتەلە قىلماقتا ئىدى.

مانا موشۇنداق بىر پەيتتە ئابدۇللا ئەپەندى ئوغلى شۇكرىنى غۇلجىدىن چاقىرتىپ ئالدى. چۇنكى يەتتە يىللىق شىڭ شىسەينىڭ دەھشەتلىك تۇرمىسى ئازاپلىرىنىڭ ئاقىۋىتى ئابدۇللا ئەپەندى ھاياتىغا ئېغىر تەھلىكە سالماقتا ئىدى. شۇكرىلەر ئائىلىسى يېزىدىكى خېلە ھاللىق ئائىلىلەرنىڭ بىرى بولغاچقا، يېزىدا باشلانغان يېڭى ھەرىكەتلەرنىڭ نىشانى بولۇپ قالغان ئىدى. ئابدۇللا ئەپەندىنىڭ تۇركىيەدە ئوقۇغانلىقى بۇ ھەرىكەتلەر رەھبەرلىرى ئۇچۇن چوڭ دەستەك بولۇپ خىزمەت قىلاتتى. ئابدۇللا ئەپەندى كېڭەش بىلەن خىتاي ھوكۇ

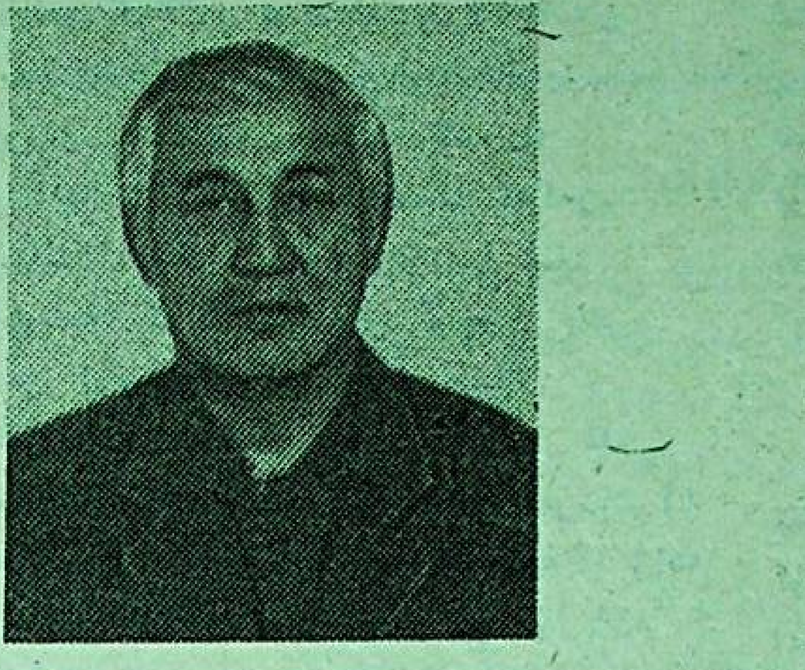

مىتى توقۇپ چىقارغان «پان تۇركىست» نىڭ ئوزى ئىدى.

شۇكرى دادىسىدىن تەلىم ئېلىشنى تەرك ئەتمىدى. بۇ مەزگىللەردە باشقىمۇ نۇرغۇن ياشلار قاتارىدا شۇكرىمۇ شېئىر يېزىشنى مەشىق قىلىشنى داۋام قىلىپ باردى. 1951-يىلى 21-ئاپرېل كۇنى «ئالغا» گېزىتىدە شۇكرىنىڭ دەسلەپكى شېئىرى «ئەمگەك» ماۋزۇسى بىلەن بېسىلىپ چىقتى. شۇنىڭدىن كېيىن شۇكرىنىڭ شېئىرلىرى گېزىت-ژۇرنال سەھىپىلىرىدە، مەسىلەن، «شىنجاڭ گېزىتى»، «شىنجاڭ دېخانلىرى»، «شىنجاڭ ياشلىرى»، «ئىلى گېزىتى»، «تارىم»، «ئاممىۋى كلوب» ۋە باشقا شۇلارغا ئوخشاش مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنىپ تۇردى.

شۇكرى ئالىي بىلىم دەرگاھلىرىغا كىرىپ ئوقۇشنى ئارزۇ قىلاتتى. لېكىن شۇ چاغدىكى ۋەزىيەت ئۇنىڭغا يول قويمىغان. چۇنكى ئۇ پومىشچىك ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان دېيىلەتتى. ھەتتا ناخشا ئېيتىشقىمۇ ئەركىنلىك بەرمىگەن. شۇكرى ئوزىنىڭ ھەم جىسمانى، ھەم ئەقلى جەھەتتىن راسا يېتىلىۋاتقان بىر پەيتىنى ئېغىر جىسمانى ئەمگەك بىلەن ئوتكۇزۇشكە مەجبۇر بولغان ئىدى. خۇددى شۇنداق كۇنلەردە شۇكرىنىڭ بېشىغا كەينى-كەينىدىن ئېغىر مۇسىبەتلەر كېلىپ چۇشتى. ئاۋال مەرىپەتپەرۋەر ئالىم، ئۇيغۇر خەلقى تارىخى ئۇچۇن ئومۇر بويى جان كويدۇرگەن دادىسى ئابدۇللا ئەپەندى، ئۇنىڭ كەينىدىن مۇشپىق مېھرىۋان ئانىسى ئالەمدىن ئوتتى. بۇ قايغۇلۇق كۇنلەردە ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان بولغىدەك بىرەر يېقىن ئادىمى يوق ئىدى. ھەتتا، ئاتا بىلەن ئانىنىڭ تەزىيىنى قىلىشقا يۇزلەپ قويى بولۇپ تۇرۇپ، بىرەرىنى سويۇشقا رۇخسەت بولمىغىنىنى نېمە بىلەن ئىزاھلاش مۇمكىن؟!

1962-يىلى يۇرتتا ئېغىر پاراكەندىچىلىك باشلاندى. قورغاس مازار يېزىسى بۇ ۋاقىتقىچە مۇنچىلىك دەھشەتلىك ۋاقەنى باشتىن ئوتكۇزمىگەن بولسا كېرەك. يېزىدا خۇددى ئىشتلار ھۇۋلىغان، كاللار مورىگەن، ئاتلار كىشنىگەندەك، ھەممە جايدا چوڭ بىر ۋەيرانچىلىقنىڭ باشلىنىشىدىن دەرەك بەرگۇچى ھالەت ھوكۇم سۇرەتتى. يېزىدىكى كىشىلەرنىڭ يۇرۇش-تۇرۇشى ئومسە. ھەممىلا ئادەمنىڭ ئاغزىدا: «كېڭەش تەرەپ چېگارىنى ئېچىۋېتىپتۇ، بارغانلارنى ھېچبىر ھوججەتسىز قوبۇل قىلىدىكەن، تېزدىن كېڭەش تەرەپكە ئوتۇپ كېتىش، قېچىپ كېتىش كېرەك»،— دېگەن گەپلەر تەكرارلىناتتى. شۇنىڭ بىلەن ھە دەپلا قېچىش باشلاندى. بالدۇر ئايرىم كىشىلەر، بويتاق ياشلار قاچتى. كېيىن ئادەملەر توپ-توپ بولۇپ قېچىشقا باشلىدى. شۇ دولقۇن ئىچىدە شۇكرىمۇ بار ئىدى.

شۇكرىنىڭ كېڭەش ھوكۇمىتىگە ئوتۇپ كوڭلى تىنغاندەك بولغان ئىدى. ئۇنىڭ ھېكايە قىلىشىچە شۇكرى بۇ يەردە ئارزۇ-ئارمىنىغا يېتىمەن، دەپ ئويلىغان. لېكىن كوپ ئوتمەي بۇ شېرىن خىياللار يوققا چىقتى. بىرەر ئىلاجى بولسا ئوقۇشقا مۇمكىنچىلىك بولامدىكىن دەپ، قازاقىستاندىن ئوزبەكىستانغا-تاشكەنتكە كوچۇپ كەلدى. ئەپسۇس، ئۇنىڭغا ئىشچىلىق نېسىپ بولغان ئىكەن، ئەمگەككە بەل باغلاپ كىرىشىپ، ياغاچنى قايتا ئىشلەش زاۋودىدا 12 يىلدىن كوپرەك ئىشلەپ، سالامەتلىكى يار بەرمىگەنلىكى سەۋەۋىدىن ئىشنى داۋام قىلالمىدى. ئۇ زاۋودتا ئۇلگىلىك ئەمگەك قىلىپ، كوللېكتىۋنىڭ ھورمىتىگە سازاۋەر بولغانلىقى ئۇچۇن مېدال ۋە كوپلىگەن پەخرى يارلىقلارغا مۇيەسسەر بولدى.

شۇكرى ئانا ۋەتىنىدىكى چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش بىلەن پولات تاۋلاشلارنىڭ چىدىغۇسىز ئېغىر ئەمگەكلىرى ئاقىۋىتىدە ئاغرىققا دۇچار بولغان ئىدى. ئۇ «بەخت نوستىگى»، پولات تاۋلاشنىڭ ئېغىر تاشلىرىنى كوتىرىپ، خاڭلاردا جاپالىق ئەمگەك قىلغان. شۇكرىنىڭ شۇ چاغدىكى تاپقان كېسەللىرىنى كېڭەش دوختۇرلىرى ئىخلاس بىلەن داۋالىدى ۋە سالامەتلىكىنى ئوز ئەسلىگە كەلتۇردى.

ئۇ تاشكەنت شەھىرىنىڭ «ئوزبەكىستاننىڭ 50 يىللىقى» نامىدىكى مەھەللىدە ياشايدۇ. يۇرت ئىچىدە ھورمىتى چوڭ. توي-توكۇن، نەزىر-چىراقلارغا ئوزىنىڭ پايدىلىق پىكىر-مەسلىھەتلىرى بىلەن قاتنىشىدۇ. شۇكرى «يېڭى ھايات» گېزىتىگە مۇشتىرى توپلاش ئىشىغا يىگىرمە يىلدىن بېرى پائال قاتنىشىپ، گېزىت ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھورمىتىگە سازاۋەر بولۇپ كەلمەكتە. مەن ئوتكەندە شۇنداق بىر ئىشنىڭ گۇۋاچىسى بولدۇم. مەن شۇكرى بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتىم، ئۇلارنىڭ ئويىگە ئابدۇكېرىم دېگەن بىر كىشى كىرىپ كەلدى.

سالام-سائەتتىن كېيىن شۇكرى: «خىزمەت؟» دېگەندەك ئابدىكېرىم ئاكىغا قارىدى.

— ئۇكا، سىزنى كوپ كۇتتۇم، دۇكانغا بارمىدىڭىز. ئاخىرى گېزىتتىن ئايرىلىپ قالماي دەپ، ئويىڭىزگە كەلدىم. گېزىتكە يېزىپ قويۇڭ، ھەر ئىككىسىگە،— دېدى.

— باشقىلارغا يېزىلسىڭىز بولمامدۇ؟— دەپ گەپكە ئارىلاشتىم.

— ئون يىلچە بولدى شۇكرىگە يېزىلىپ كېلىۋاتىمەن. باشقىلارغا يېزىلسام، گېزىت كەلمەيدىغاندەكلا ھېس قىلىمەن،— دېدى ئابدىكېرىم ئاكا،— بۇمۇ شۇكرى ئىنىمغا كوڭلۇمنىڭ يېقىنلىقى.

شۇكرى كېڭەش ئېلىغا كەلگەندىن كېيىنمۇ ئەمگەك بىلەن ئىجادىي ئىشنى بىللە داۋام قىلدۇردى. مانا ئارىدىن ئوتتۇز يىلدىن ئوشۇق ۋاقىت ئوتتى. بۇ جەرياندا ئۇنىڭ قەلىمىنى ئوتكۇرلەشتۇرۇپ، شۇكرىنى چىنىققان ژۇرنالىستلار قاتارىغا قوشتى.

ئىنىمىز شۇكرى تارىخىمىزنىڭ مۇئەييەن دەۋرى، بەلگۇلۇك سەھىپىلىرى، جۇملىدىن ئۇ ئوزى ئوسكەن دائىرە، قېدىمىي ئالمىلىق ۋە ئۇنىڭ تارىخى، ئارخولوگىيەسى ۋە باشقىلىرى توغرىسىدا نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلىدۇ. ئۇ جىق نەرسە كورگەن ۋە ئاڭلىغان. شانلىق پايتەختلىرىمىزنىڭ بىرى— ئالمىلىق تارىخىغا قىزىقىپ، خېلىدىن بېرى نۇرغۇن مەلۇمات، ماتېرىياللار توپلاپ كەلگەن، مەنمۇ ئۇنىڭدىن كوپلىگەن ئېنىق نەرسىلەرنى خاتىرىلىگىنىم ئېسىمدە. ئۇ ئاتىسىنىڭ ۋە بۇ يەرگە كەلگەن باشقا ئارخولوگلارنىڭ شەھەر خارابىلىرىنى كوزەتكىنى ھەم ئۇلار بىلەن بىللە بولغىنى، ئاتىسى بىلەن تارىخىي يادىكارلىقلارنى بىللە كولاپ ئالغانلىقلىرى، ئۇنىڭ ئۇستىدىكى باشقا پائالىيەتلىرى توغرىسىدا زوق-شوق بىلەن ھېكايە قىلىدۇ.

شۇكرىنىڭ ھېكايە قىلىشىچە ئۇنىڭ ئاتىسى ئابدۇللا ئەپەندى ۋە بۇ يەرگە كەلگەن ئارخولوگ ئالىملار ئالمىلىقنىڭ ناھايىتى چوڭ، ھەشەمەتلىك شەھەر بولغانلىقىنى، ناھايىتى چوڭ دائىرىنى ئوز ئىچىگە ئالغانلىقىنى، ئۇلار كورگەن پەيتلەردە بۇ يەردە كوپ تارىخىي يادىكارلىقلارنىڭ ياخشى ساقلانغانلىقىنى، قۇرۇلۇش بىناكارلىق جەھەتتىن ئەجايىپ يۇكسەك دەرىجىدە ئىشلەنگەنلىكىنى بىلىپ تۇراتتى.

— مەن كېيىنكى ۋاقىتتا سەمەرقەنت شەھىرىدىكى ناھايىتى ياخشى ساقلانغان نۇرغۇنلىغان قۇرۇلۇش— بىناكارلىق يادىكارلىقلىرىنى زىيارەت قىلىش بەختىگە سازاۋەر بولغانمەن،— دەيدۇ ئۇ،— ئەندى ئالمىلىقتىكى بىر قىسىم بىنالارنىڭ ئايرىم جايلىرى شاھى زىندە ۋە باشقىلاردىن كورگەم ھەم تولۇغاراق بولغان. سەمەرقەنت يادىكارلىق بىنالىرىدىكى بەزى بىر دېتاللار ئىككى بولسا ئالمىلىقتا ئۇچتىن توغرا كېلەتتى.

قائىدىدىن چىقىپ، بۇ يەردە ئوزەمنىڭ بىر ئومۇدىمنى ئىزھار قىلماقچىمەن. ژۇقۇرىدا تەكىتلىگىنىمىزدەك شۇكرى كوپ كورگەن، كوپنى ئاڭلىغان. شۇنىڭ ئۇچۇن ۋاقىتتىن مۇۋاپىق پايدىلىنىپ، ئوزىنىڭ بۇنىڭدىن ئون بەش يىل ئىلگىرى قېدىمىي ئالمىلىق ھەققىدە بىلگەنلىرىدىن خاتىرە يېزىش ئويىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى ۋە بۇ ئىزگۇ ئىشنىڭ ھوددىسىدىن ئىلاجىنىڭ بارىچە تولۇق چىقىشنى ئومۇت قىلىمەن. ئۇرۇمچى ۋە غۇلجىدا بۇ ماۋزۇغا دائىر مەخسۇس ماقالىلار، ئېنىق مەلۇماتلار خېلىلا يىغىپ توپلاندى ۋە ئېلان قىلىندى. دېمەك، شۇكرىمۇ بۇ خۇسۇستا ئوزىنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسىسىنى قوشسا، نۇر ئۇستىگە نۇر بولاتتى.

— سىزنى ئاتمىشىنچى باھارىڭىز بىلەن تەبرىكلەيمەن. لېكىن سىزنى چىرايىڭىزغا قاراپ ھېچ كىم ئاتمىش ياش دېمەيدۇ،— دېدىم سەممىيەت بىلەن.

شۇكرى ئادەتتىكىدەك كەمتەر ھالدا:

رەخمەت. پەيغەمبەر يېشىغا قەدەم قويغىنىمنى يىللارنىڭ ئوتۇشى بىلەن سەزمەي قاپتىمەن،— دېدى.

بىز ئۇمۇتۋار ئىنىمىزنىڭ قەلىمى تېخىمۇ ئوتكۇرلىشىپ، كامالەتكە يېتىشىگە تىلەكداشلىق بىلدۇرىمىز.

م. زەيدى.
تاشكەنت شەھرى.

بىزنىڭ ئايالار

(ھەر كىمنىڭ ئوزىگە،
ئاي كورىنەر كوزىگە).
(خەلق ماقالى)

قەلىمى يېتۇك بىر شائىر ئەمەسمەن،
مادار يوق تەل-توكوز تەسۋىر ئەتكىدەك.
خەلقىمىز تىلىدىن ئېيتقاندا ئۇلار
بىر چىنە سۇ بىلەن ۋۇيۇۋەتكىدەك.
نازاكەت تەختىگە مىنگەن ئۇلارنىڭ
ئاچمىدىم تېخى گەپ خىسلەت شانىدىن.
ئايال قۇت-بەركىتى تۇرغاندا ھەر كىم
تاپقۇسى بايلىقنى ئوز ماكانىدىن.
راس قۇندۇز قېشىغا، چېچىغا قاراپ،
باھالاپ بولامدۇ ئەقلى-ھوشىنى.
ئۇ تاڭدا چولپاندەك ئورسا چاچ تاراپ،
قۇندۇرغان بولۇسەن بەخت قۇشىنى.
ئېلىڭگە قول-قانات بولماقلىق كەسپى،
ئۇنىڭدا ئېپارخان ماتانىتى بار.
سايات ۋە قەيسەرلىك ئادىتى-ئىشى،
نازۇگۇم قەلبىدەك قەلبى بېغۇبار.
ئۇ جەسۇر مايمخان ئىرادىسى تاغ،
كورسەتكەن ئەمەلدە ئىپادىسىنى.
رىزۋانگۇلدەك ئىشقى ۋەتەنگە قايناق،
ئولچەپ بولماس گرادۇسىنى.
ئۇ جۇپتى ھالاللىق-ساداقەتلىكنىڭ،
ھەم ئۇندا ئىپەتۇ ھايا مۇجەسسەم.
بىھۇدە چىشىغا تەگمىگىن ئاما،
ئۇ بىلەر ئەرنى ئەر-يەر قىلىشنى ھەم.
ئۇ ئانا ئالەمچە شوھرەتكە مالىك،
دېمەك ئۇ دۇنيادا ئەڭ مۇقەددەس زات.
ئۇلارغا بىزنى جۇپ قىلغىنىڭ ئۇچۇن،
مىللونلاپ تەشەككۇر ساڭا ئىلاھىيات.

شۇكرى ئابدۇللا.

ئوقۇغۇچىلارنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك ئولىمپىادىسى

ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەتىيازلىق تەتىل كۈنلىرىدە كۆپلىگەن مەكتەپلەردە ئۇلارنىڭ دەم ئېلىشىنى كۆڭۈللۈك ۋە مەزمۇنلۇق ئۆتكۈزۈش چارە-تەدبىرلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. يېقىندا جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىدە ئۆز ئانا تىلىدا ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياركەنت شەھرىدە ئۆتكەن ئولىمپىادا بايقىشى ئەينە شۇنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر. ئۇنىڭدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى بويىچە ئېلىۋاتقان بىلىملىرى سىناقتىن ئۆتكۈزۈلدى.

بۇ كۈنى ئۇ يەردىكى ئۇيغۇر-قازاق ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ ئىچى بايراملىق تۈس ئالدى. مەكتەپ ئالدىدىكى چوڭ لەۋھەگە يېزىلغان «ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتىدىن ئۆتكۈزۈلىدىغان جۇمھۇرىيەتلىك ئولىمپىادا قاتناشچىلىرىغا يالقۇنلۇق سالام» دېگەن سۆزلەر ژىراقتىنلا ئۇنىڭ قاتناشچىلىرىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىپ تۇراتتى. مەكتەپ ئىچى تەتىل مەزگىلى بولۇشىغا قارىماستىن ئوقۇغۇچىلار بىلەن مۇئەللىملەرگە لىق تولغان. مەكتەپ زالىغا ئالمۇتا شەھىرى، ئالمۇتا ۋىلايىتى ۋە ئالدىقورغان ۋىلايەتلىرىدىكى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىدىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلار، ئۇلارنى باشلاپ كەلگەن ئۇستازلار، شۇنداقلا ئولىمپىادا ئۆتكۈزۈشكە مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر ژىغىلغان ئىدى. سەھنىدىكى ئورۇنلارغا مېھمان ئۇستازلار بىلەن يەرلىك ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنىڭ ۋەكىللىرى ئورۇنلىشىپ، پانفىلوۋ ناھىيەلىك خەلق بىلىم بېرىش بۆلۈمى باشلىقىنىڭ مۇئاۋىنى سارا تامىرباييېۋا ئەنتەنىلىك مەراسىم ژىغىنىنى ئوچۇق دەپ ئېلان قىلدى. دەسلەپكى سۆز ناھىيە ھاكىمىنىڭ مۇئاۋىنى ب. شىنغا بېرىلدى. ئۇ ئولىمپىادا قاتناشچىلىرىنى ناھىيە خەلقى نامىدىن قىزغىن تەبرىكلەپ، ئوقۇغۇچىلارغا مۇسابىقىدە ئۆز بىلىملىرىنى نامايىش قىلىش، غەلىبە قازىنىش، تىلەكلىرىنى بىلدۈردى. ئۇنىڭدىن كېيىن سۆزگە چىققان ياركەنت شەھەرلىك كېڭەشنىڭ رەئىسى رىزايىدىن ئەيسايېۋ، ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رېھىمجان توختاخۇنوۋ، ئولىمپىادا تەشكىلىي كومىتېتىنىڭ باشلىقى، قازاقىستان مائارىپ مىنىستىرلىكىنىڭ مەسئۇل خادىمى قەھرىمان ئەمەتوۋ، ئالمۇتا ۋىلايەتلىك مۇئەللىملەر بىلىمىنى يېتىلدۈرۈش ئىنستىتۇتىنىڭ مېتودىستى ھېۋۇللام قاھاروۋ ۋە باشقىلار ئولىمپىادىنىڭ ئۇتۇقلۇق ئۆتۈشىگە تىلەكداشلىقلىرىنى ئىزھار قىلىشتى. ئادىل قازىلار توپىنىڭ ئەزالىرى تەركىۋىگە ئى. ئالتىنسارىن نامىدىكى پېداگوگىكا پەنلەر ئىنستىتۇتىنىڭ مەسئۇل خادىمى ئالىيە ئارزىيېۋا، ئالمۇتا شەھەرلىك مۇئەللىملەر بىلىمىنى يېتىلدۈرۈش ئىنستىتۇتىنىڭ مېتودىستى سائادەتبۈۋى سادىروۋا ۋە ھەرخىل ناھىيەلەردىن كەلگەن تەجرىبىلىك مۇئەللىملەر كىرگۈزۈلدى. 3 كۈن داۋامىدا قىزغىن كۈچ سىنىشىش بىلەن ئۆتكەن بۇ ئولىمپىادىنىڭ خۇلاسىسى چىقىرىلىپ، ئۇنىڭ غالىپلىرىنىڭ ناملىرى ئاتالدى.

ئولىمپىادا يەكۈنىدە بىرىنچى ئورۇنلارنى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ ئاۋات يېزىسىدىكى ھ. ئىسكەندەروۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 11-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى ۋىلىيەم مولۇتوۋ، موشۇ مەكتەپنىڭ 9-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى ۋېنىرەم مولۇتوۋا ۋە كىچىك ئاقسۇ ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ 9-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى گۈلنۇر ئاۋۇتوۋالار ئېگىلەپ ئالدى.

ئىككىنچى ئورۇنلارنى چېلەك ناھىيەسىنىڭ بايسېيىت يېزىسىدىكى ئى. تايىروۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 11-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى يالقۇنجان مۇختەروۋ، پانفىلوۋ ناھىيەسىدىكى كىروۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 9-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى ماھنۇر قوزىيېۋا ۋە چېلەك ناھىيەسى مالۋاي يېزىسىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 9-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى مەدىنەم ئىمىرشايېۋالار ئىگەللەشتى.

ئۈچىنچى ئورۇنلارغا ئالمۇتا شەھرىدىكى ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 11-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى ئىلۋىرا مولۇتوۋا، ئۇيغۇر ناھىيەسى ئاقتام يېزىسىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 11-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى گوزەل باراتوۋالار سازاۋەر بولۇشتى. ئولىمپىادا غالىپلىرىغا دىپلوملار تاپشۇرۇلدى. ئۇلارغا قازاقىستان مائارىپ مىنىسترلىگىنىڭ باھالىق خاتىرە مۇكاپاتلىرى تاپشۇرۇلدى.

ئولىمپىادا مەراسىمى ئاخىرىدا ۋ. مولۇتوۋ ئۇنىڭغا قاتناشقان ئوقۇغۇچىلار نامىدىن سۆزگە چىقىپ، ئۇنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلارغا ئۆزلىرىنىڭ مىننەتدارلىقلىرىنى ئىزھار قىلدى. ئاخىرىدا مەكتەپ سەنئەت ھەۋەسكارلىرى كونسېرت كۆرسەتتى.

ئولىمپىادا ئۆتۈۋاتقان كۈنلەردە ئۇنىڭ قاتناشچىلىرى ئاتاقلىق شائىر، مەرھۇم خېلىل ھەمرايېۋنىڭ پەنجىم يېزىسىدىكى قەبرىنى، ۋىلۋاي مەسچىت-مۇزېينى زىيارەت قىلىشتى.

شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەشكە ئەرزىيدۇكى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ ئاۋات، ئاقتام، چېلەك ناھىيەسىنىڭ بايسېيىت، مالۋاي يېزىلىرىدىكى مەكتەپلەردە ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتىدىن ئوقۇغۇچىلارغا پۇختا بىلىم بېرىپ كېلىۋاتقان مۇئەللىملەر: ئىمىنجان روزىباقىيېۋ، ئاموت نەسەكوۋ، مېرىخان ماتايېۋا، ئىلھام ئىسكەندەروۋلارنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ھەر ژىلقى ئولىمپىادا سىناقلىرىدا ئۆزلىرىنىڭ چوڭقۇر بىلىمگە ئىگەللىگىنى كۆرسەتمەكتە.

ئولىمپىادىغا قاتناشقان ئوقۇغۇچىلار ياركەنت شەھرىدە بولغان تۆرت كۈن داۋامىدا ئىنتايىن مول مەنىۋى ئوزۇق ئېلىشىپ، ئۆيلىرىگە خوشال-خورام قايتىشتى.

ئاسىم يولداش

ئاۋتورنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن مەزكۇر ماقالىنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھايات» گېزىتى جەمغۇرمىسىغا ئەۋەتىلىدۇ.

گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرلىرى

مەھەممەتجان غوجامبەردىيېۋ:

مەنىۋى بايلىق

ئەزىز باللىرىم «يېڭى ھاياتنى»-دادامنىڭ گېزىتى» دەپ، ۋىتىلىپ ياكى دەسسىلىپ كەتمىسۇن دەپ، تورغا ئېلىپ قويىشىدۇ. مەن قاچان، قەيەردىن كەلمەي، ئالدىۋېلەن گېزىتنى ئوقۇپ چىقىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرغان. بەزىدە گېزىتكە بېرىلىپ كېتىپ، قوسىقىمنىڭ ئاچلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالىمەن.

«يېڭى ھايات» چارەك ئەسىرگە يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان مېنىڭ ئۆيۈمنىڭ ئەزىز مېھمىنىغا، توغرىراقىنى ئېيتسام، مېنىڭ خالىس مەسلىھەتچىمگە، سىرداشىمغا، مۇڭداشىمغا ئايلىنىپ كەتتى. بولۇپمۇ دېموكراتىيە شامىلى ئەۋج ئالغانسىرى، گېزىت كىمدۇ بىرلىرىنىڭ كوماندىسىنى، بۇيرۇغىنى كۈتۈپ، تىڭرىقىپ ئولتارماي، يوتىلىشنى بىردىن ئۆزگەرتىپ، خەلقىنىڭ كۆڭلىدىن چىقىشقا تىرىشتى. ئۇنى بىز ھەر بىر ساندىن بايقاپ تۇرىۋاتىمىز. ياخشى دەپ تاللاپ تىزىپ قويغان گېزىتلىرى يېقىنقى ۋىللاردىن بېرى كۆپىيىپ بىر دەستە بولدى. ئۇ مېنىڭ ئۆيۈمنىڭ ئەڭ ئەتىۋارلىق مۈلكى ھېساۋىدا ساقلىنىدۇ.

موشۇ كېيىنكى ۋاقىتلاردا تامدىن تاراش چۈشكەندەك، ئۈشتۈمتۇتلا «يېڭى ھاياتنى» يامانلاش كۆپىيىپ قالدى. ياقامنى تۇتۇپ، ھەيران قالىمەن. ئادەم سۆيۈپ، قىزىقىپ ئوقۇيدىغان گېزىت يامان بولسا، ئوقۇمايدىغان گېزىت ياخشىمۇ؟ دەپ ئۆزەمگە ئۆزەم سوئال قويىمەن. مېنىڭ پىكرىمچە «يېڭى ھايات» گېزىتخانلارنىڭ تەلۋىدىن خېلىلا چىقىۋاتىدۇ، ئۇنى يەنىمۇ ياخشىلاش ئۈچۈن نېمە قىلىش كېرەك ئېكەنلىكىنى سەممىيەت بىلەن ئېيتىشىمىز بىزنىڭ بورچىمىز، ئەلۋەتتە. چۈنكى گېزىت ئۆزىمىزنىڭ گېزىتى، بىز ئۈچۈن چىقىرىلىۋاتقان گېزىت ئەمەسمۇ، گېزىتنى يامان دەۋاتقانلارنىڭ گېپىنى خەلق ئاممىسى ئانچىلا توغرا تاپمايۋاتىدۇ. مېنىڭ تىلىم يامان دېيىشكە زادىلا بارمايدۇ. ھەقىقەتنى ئېيتسام، گېزىتنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدىن رازى بولۇپ ژۈرىمەن. يوقىلاڭ گەپلەرنى بۆلۈك-پۇشقاقلاردا دەپ ژۈرۈپ چاپىقىنى ئالىمەن دەپ، كۆزىنى قارىغۇ قىلىپ قويىشمىسىلا بولاتتىغۇ! مەن ھازىرچە سۆيۈملۈك گېزىتىمىز «يېڭى ھاياتقا» 5 مىڭ سوم ئىئانە قىلدىم. بۇ تېخى كۆڭلۈمگە پۈككىنىمنىڭ بىر قىسمى خالاس. بۇنى خۇدا بەرگەن بالا-چاقام ئاڭلىسا، ئۇلارمۇ ئاتىسىنى دورىشىغا ئىشىنىمەن.

نەۋروز ئەييامىڭىز مۇبارەك بولسۇن!

تەشەككۇرنامە

تەشەككۇرنامە

ۋەتەن، مىللەت مەنپىيىتى يولىدا مىللىي بايلىقىمىز بولغان گېزىتىمىزنى ساقلاپ قېلىش ئىزگۈ نىيىتى بىلەن قىلغان ئىئانە ئۈچۈن تۆۋەندە ئىسمى-شەرىپى ئاتالغان ئەزىز قېرىنداشلىرىمىزغا چىن قەلبىمىزدىن تەشەككۇر ئىزھار قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى.

تالغىر: رىسقۇلوۋ يېزىسىدىن:

ئامىنەم ھاجىيېۋا	100 سوم
خەلچەم ئىلىتىللايېۋا	50 سوم
گۈلى نورۇزوۋا	50 سوم
زىلەيخان توختىيېۋا	50 سوم
جىمىلخان توختىيېۋا	100 سوم
تاشخان باراتوۋا	100 سوم
رېھان بېشىروۋا	100 سوم
ھۆرىيەت بىلالوۋا	100 سوم
تۇرغۇناي قاسىموۋا	100 سوم
ھاۋاخان	50 سوم

جەمئىي 800 سوم.

ئىئانىنى ئامىنەم ھاجىيېۋا ژىغقان.

تاشكەنت شەھرىدىن:

ئابدۇراززاق ھاجىم	1000 سوم
ئىليار تالىپوۋ	500 سوم
ياشار تالىپوۋ	500 سوم

ئىئانىنى ياشار تالىپوۋ تاپشۇردى.

ئۆزبەكىستاندىن:

ئابدىكېرىم ئابدۇرىموۋ	500 سوم
سالىجان ھوسەينوۋ	500 سوم
مەھەممەت نىياز	200 سوم
ئابدۇرېشىت سىمەتوۋ	200 سوم
ئابدۇشەھىد ئابدۇلخەمىد	200 سوم
نۇراخۇن لەتىپوۋ	100 سوم
ھەسەنجان سادىقوۋ	100 سوم

تۇرسۇن قۇربانوۋ	100 سوم
تۇرسۇن تۇردىيېۋ	100 سوم

(ئالمىلىقتىن)

جەمئىي 2200 سوم.

ئىئانىنى گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرى شۈكرى ئابدۇللا ژىققان.

ئاياگوز شەھرىدىن:

مەتىمىن ئەلى	500 سوم
ئابباس رەھىم	500 سوم
ئىسمائىل بىلال	500 سوم
توختاخۇن تۇردى	500 سوم
باھاۋىدىن رەھىم	500 سوم
ئابدۇراخمان ئىسمائىل	500 سوم

جەمئىي 3000 سوم.

ئىئانىنى گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرى باھار رەھىموۋ تاپشۇردى.

بىشكېك شەھرىدىن:

(ئائىلەۋىي ياردەم)

ئەسئەت- مۇقەددەس	500 سوم
ئەزكىن- ساھىپجامال	500 سوم
ئازات- شاھادەت	200 سوم
ئابدۇغەنى- زىلەيبۇۋى	500 سوم
ئالىمجان- ئىرا	300 سوم
ئەخمەتجان- روزائايىم	2000 سوم

جەمئىي 4000 سوم.

ئىئانىنى ئەخمەت ھاجىم بانكىدىكى سچيوتىمىزغا ئەۋەتكەن.

ئالمۇتا شەھرىدىن:

نازىم خەمىت ئوغلى	1000 سوم

دروۋبا مەھەللىسىدىن:

مەھەممەتجان غوجامبەردىيېۋ	5000 سوم

قىرغىزىستان نوۋوپوكروۋكا يېزىسىدىن:

ئابدۇسالام غاپپاروۋ	5000 سوم

ئالتە كۈنلۈك ئالەمدە

خىتاي شىمالىي كورېيەگە قارشى چارىلەرنى قوللىمايدۇ

خىتاي كورېيە خەلق دېموكراتىك جۇمھۇرىيىتىگە قارشى خەلقئارا چارىلەرنى قوللاپ-قۇۋۋەتلىمەيدۇ، دەپ بىلدۈردى خخج تاشقى ئىشلار مىنىستىرى جەن جىچەن. كخدج يادرو قوراللىنى تارقاتماسلىق توغرىلىق شەرتنامىدىن چىقىش ھەققىدە بىلدۈرگەنلىكى ۋە يادرو ئوبيېكتلىرىنىڭ بارلىقى تەخمىن قىلىنىۋاتقان رايونلارغا خەلقئارا ئاتوم ئېنېرگېتىكىسى ئىنسپېكتورلىرىنى كىرگۈزۈش رەت قىلىنغانلىقىدىن كېيىن بىر نەچچە غەرب مەملىكەتلىرىدە سىياسىي ئەرباپلار تەرىپىدىن پخېنيانغا قارشى بەت چارىلىرىنى قوللىنىش تەكلىۋى ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىدى.

لېكىن جەن جىچەننىڭ سۆزىدىن، شىمالىي كورېيەگە قارشى خەلقئارا چارىلەرنى كۆرۈش ئۈچۈن بەت بېخەتەرلىك كېڭىشىنى چاقىرغان تەغدىردە، خىتاي، بېخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ دايىمىي ئەزالىرىنىڭ بىرى سۈپىتىدە، ياكى پخېنيانىنى ئەيىپلەشكە قارشى تۇرىدۇ، ياكى ئاۋاز بېرىشكە قاتناشمايدۇ، دېگەن پىكىر كېلىپ چىقىدۇ. مۇندا قۇشارائىتتا قارار بەرىبىر ماقۇللىنىشى مۇمكىن، لېكىن ئۇلۇق دۆلەتلەرنىڭ يەكدىللىق بىلەن قىلىنغان پىكىرىگە قارىغاندا، سىياسىي سالمىقى خېلە تۆۋەن بولىدۇ.

جەن جىچەن بېجىندا بولغان مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە سۆزگە چىقىپ، يادرو قوراللىنى تارقاتماسلىق توغرىلىق شەرتنامە ئۇنىڭدىن چىقىدىغان ياكى ئۇنىڭغا ئىشتىراك قىلىشتىن باش تارتىدىغان دۆلەتلەرنى جازالاش توغرىلىق قائىدىگە ئىگە ئەمەسلىكىنى تەكىتلىدى. دېمەك، ياخشىسى ئىشنى مۇرەككەپلەشتۈرمەي ۋە مەسىلىنى بەت بېخەتەرلىك كېڭىشىگە تاپشۇرماي بىر تەرەپ قىلىش كېرەك.

خىتاي تاشقى ئىشلار مىنىستىرىنىڭ سۆزلىرىدىن، بەتنىڭ كۆپلىگەن ئەزالىرى بىلەن يادرو ئىنسپېكسىيەلىرى توغرىلىق مەسىلە بويىچە توقۇنۇشقا قەدەم تاشلىغان كىم ئېرسىن ھوكۇمىتى تامامەن يالغۇز ئەمەسلىكى كۆرىنىپ تۇرىدۇ. جۈملىدىن، خىتايدىن تاشقىرى، كخدجنى يادرو قوراللىنى تارقاتماسلىق توغرىلىق شەرتنامىنى ئەگىشىز دەپ ھېساپلاۋاتقان باشقا دۆلەتلەرمۇ قوللىنىشى مۇمكىن.

ۋلادىمىر سكوسىرېۋ،
«ئىزۋېستىيە».
بېجىن.

* * *

كازارمىلارنى ئىشغال قىلىش ئۈچۈن ئوتتۇز مىنۇت تەلەپ قىلىندى.

ئىسيانچىلار ماتاشىنى كوپەيتىش توغرىلىق تەلەپ بىلەن چىقىپ، ئوچۇقتىن-ئوچۇق ھوكۇمەتكە قارشى ھەرىكەتلەرنى قىلىشقا ئۆتكەن ۋە پرېزىدېنت گۋاردىيەسىنىڭ كوماندىرىنى گورۇگە ئالغان. كازارمىلارغا ھۇجۇم قىلىش جەريانىدا موزامبىك پرېزىدېنتى ژوئاكىم چىسسانو شەخسەن گۋاردىيەچىلەرگە مۇراجىئەت قىلغان ۋە ئۇلارنى ئىسياننى توختىتىشقا دەۋەت قىلغان.

* * *

س. نىيازوۋنىڭ قىممەت باھالىق سوغىسى

لوندوندا تۈركمەنىستان پرېزىدېنتى بىلەن ئۇلۇق برىتانىيە باش مىنىستىرىنىڭ ئۇچرىشىشى بولۇپ ئۆتتى. س. نىيازوۋ ج. مېيجورنى ئەللىك ياشقا تولغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن تەبرىكلەپ، ئۇنىڭغا تۇغۇلغان كۈنى مۇناسىۋىتى بىلەن ئېسىل نەسىللىك مەقسەت ئىسىملىك ئاتنى سوغا قىلغانلىقى توغرىلىق ئېيتتى. مەقسەت- ئۆز ۋاقتىدا نىكىتا خرۇششېۋ تەرىپىدىن ئانگلىيە مەلىكىسىگە سوغا قىلىنغان مەشھۇر مېلكوشا ئىسىملىك ئاخالتېكىن ئېتىنىڭ تۇغرىدىن-تۇغرا نەسلىدۇر.

جون مېيجور سوغا ئۈچۈن سەپەرمۇراد نىيازوۋقا ناھايىتى خوشاللىق بىلەن تەشەككۇر ئېيتىپ، ھاياتىدا دەسلەپكى قېتىم مۇنداق ئەجايىپ سوغا ئېلىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىگەن.

* * *

ئاۋستراليەلىكلەر مەملىكەتتە جۇمھۇرىيەت تۈزۈمى ئۈچۈن

كانبېررىدىن خەۋەر قىلىنىشىغا قارىغاندا، ھەر ئون ئاۋستراليەلىكنىڭ يەتتىسى مەملىكەتتە جۇمھۇرىيەت قۇرۇلۇشىنى خالايدۇ ۋە بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلۇق برىتانىيەنىڭ مەلىكىسىنى دۆلەت باشلىقى دەپ ھېساپلاش نىيىتىدە ئەمەس.

لېكىن ئاۋستراليەلىكلەرنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنىڭ ئويشۇغى سابىق برىتانىيە مۇستەملىكىلىرى كىرگەن بىرلەشمىدە ئاۋستراليە ئۆز ئەزالىقىنى ساقلاپ قېلىشى لازىم دەپ ھېساپلايدۇ. «سىدنېي مورنىنگ گېرالد» گېزىتى تەرىپىدىن ئاھالىدىن پىكىر سوراش ئۆتكۈزۈلدى. ھازىرقى ۋاقىتتا پول كىتىنگنىڭ ھوكۇمىتى 2001-ژىلى جۇمھۇرىيەتنى جاكالاش توغرىلىق مەسىلىنى قاراۋاتىدۇ.

رېيتېر، ئاسسوشيېيتېد پرېس.

* * *

كوكتات بازىرىدا گراناتلار

يوشكار- ئولانىڭ مەركىزىي بازىرىدا كالاشنىكوۋ ئاۋتوماتىنىڭ ۋە ماكاروۋ تاپانچىسىنىڭ ئوقلىرىنى سېتىپ ئولتارغان ئارمىيە مايورى قولغا ئېلىندى.

مايورنىڭ نامىتى بولمىدى. ئۇ خېرىدارلار دەپ ئويلىغان ئېرە كۆرتكا كىيگەن باللار مىلىتسىيە خادىمى بولۇپ چىقتى. ئۇلار بۇ سادىدە سودىگەردىن 700 پاي ئوقنى مۇسادىرە قىلغان. ماري ئەل جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكىدە خەۋەر قىلىنىشىغا قارىغاندا، بازاردا قۇرال-ياراق سېتىش شەھادىسىلىرى كۆپەيمەكتە. ئېخى يېقىندىلا گراناتا سېتىپ ئولتارغان ھەربىي قىسىملارنىڭ بىرىنىڭ خادىمى قولغا ئېلىنغان.

«ئىزۋېستىيە».

* * *

ئەرمەن قۇراللىق كۈچلىرى كېلباجارغا ھۇجۇم قىلماقتا

ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئەرمەن قۇراللىق كۈچلىرى پەيشەنبە كۈنى ئەتىگەنلىگى ئەزەربەيجاننىڭ كېلباجار ناھىيە مەركىزىنىڭ ئەتراپىغا يېقىنلاشتى، دەپ خەۋەر قىلدى ئەزەربەيجان مۇداپىيە مىنىستىرلىگىدىكى مەنبەلەر.

شەھەرگە ھۇجۇم قىلىش، بۇ مەنبەلەرگە قارىغاندا، ئەرمەنىستان تەرەپتىن ۋە شۇنداقلا تاغلىق قاراباغ تەرەپتىن ئۈزۈرگۈزۈلمەكتە. شەھەر مەركىزىدە بىر-بىرى بىلەن قوشۇلۇشقا ھەرىكەت قىلىۋاتقان ئەرمەن كۈچلىرىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى قىسىملىرى ئوتتۇرىسىدىكى مۇساپە بارى-يوقى بەش-ئالتە كىلومېتىردىن ئىبارەت. مۇداپىيە مىنىستىرلىكىدە كېلباجارنىڭ تولۇق قامال قىلىنغانلىقى، ئۇنى ئەزەربەيجاننىڭ قالغان تەۋەسى بىلەن باغلاشتۇرىدىغان يوللارنىڭ كېسىپ تاشلانغانلىقى توغرىلىق خەۋەر قىلىندى. شەھەر ھاۋادىن داۋاملىق راكېتا- ئارتىللېرىيە ئوقىغا تۇتۇلماقتا ۋە بومبىلانماقتا. تىنچ ئاھالە ئارىسىدا ئۇرغۇنلىغان ئادەملەر قۇربان بولدى. ئۆلگەن ئادەملەرنىڭ تەغدىرى نامەلۇم.

ئىنتېرفاكس.

ئېلان

«ساياخات» كىچىك كارخانىسى **غۇلجا** شەھىرىگە (ئىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى) **3 كۈنلۈك** تۇرىستلىق سەپەرگە خالىغۇچىلارنى تەكلىپ قىلىدۇ.

تۇرىستلىق يوللانما ۋە سەپەر ھەققى **55 مىڭ** سوم. تۇرىستلار ئۈچ ۋاق تاماق، ئالىي ياتاق بىلەن تەمىنلىنىدۇ.

ئالاقە تېلېفونى: 300765 ئىش. 431307 ئوي.

* * *

ماپۇتودا پرېزىدېنت گۋاردىيەسىنىڭ ئىسيانى باستۇرۇلدى

موزامبىكنىڭ مەخسۇس مەخسەتلەر ئۈچۈن بەلگىلەنگەن قىسىملىرىغا ئىسيان كۆتەرگەن پرېزىدېنت گۋاردىيەسىنىڭ ئەسكەرلىرى بېكىنىۋالغان بۇ مەملىكەت پايتەختىنىڭ سىرتىدىكى

قەلەمداش خاتىرىسى

ئابدۇسەمەت باھاۋدۇن

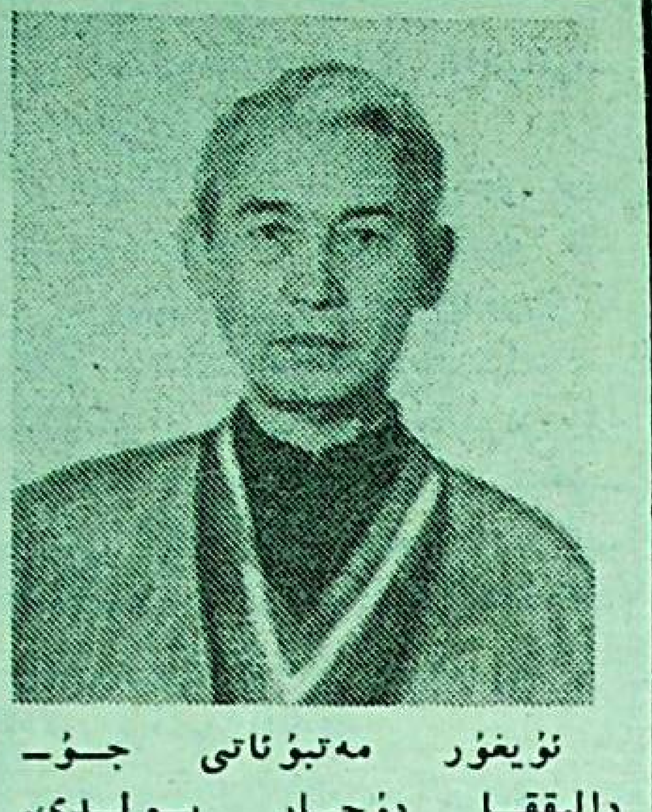

ئۇيغۇر مەتبۇئاتى جۇدالىققا دۇچار بولدى. خەلقىمىزنىڭ سۆيۈملۈك گېزىتى «يېڭى ھايات» كوللېكتىۋى تالانتلىق قەلەم ساھىبى، ئاق كوڭۇل، سەممىي دوست، قازاقستان ژۇرنالىستلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى، سەبدىشى **ئابدۇسەمەت باھاۋدۇن** ئوغلىدىن 27- مارت كۈنى بىمەزگىل ئايرىلىپ قالدى.

ئابدۇسەمەت 1939- ژىلى ئاتا ۋەتىنىمىز ئۇيغۇرىستاننىڭ سۈيدۈڭ ناھىيىسىدە تۇغۇلغان بولۇپ، ئوتتۇرا مەلۇماتنى كىندىك قېنى تامغان يەردە ئالغاندىن كېيىن بىلىم ئېلىشقا تەشنالىقى تۈپەيلى 1956- ژىلى شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل- ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا تەھسىل ئالدۇ. ئەينە شۇ ژىللىرى بۇ ئالىي بىلىم دەرگاھىدا ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتى باشلىنىپ، تەڭتۇش قەلەمداشلىرى ئارىسىدا ئۆزىنىڭ قابىلىيىتى بىلەن ئالاھىدە كوزگە چۈشىدۇ. دەسلەپكى شېئىرلىرى «تارىم» ژۇرنىلى، «شىنجاڭ گېزىتىدە» بېسىلىپ، ئەلنىڭ ئىللىق قارشى ئېلىشىغا ئېرىشىدۇ. بۇ ئالىي بىلىم بوشۇگى ئۇنىڭ كوككە پەرۋاز قىلىشىغا قانات پۈتكەن بولسىمۇ، ئوشتۇمتۇت چىققان «ستىل تۈزۈۋېتىش» دەپ ئاتالغان بەدنام تەتۈر شامالغا ئۇچراپ، ئەلنىڭ ئازاتلىقى، ھورلۇگىنى دەپ سوققان ژۈرىگى، مەزلۇم خەلقنىڭ غېمىنى يەپ تۇتقان قەلىمى سىياسىي بوران دەستىدىن قىسىلىشقا، تەھتىكە دۇچ كېلىدۇ... شۇل سەۋەپتىن ئەل قاتارى ئادەمدەك ياشاش پىكرى، يەنىمۇ بىلىمىنى چوڭقۇرلىتىش مەخسىتى، ئەركىن ئىجات قىلىش ئىزگۈ نىيىتى ئۇنى ئاتا ۋەتەندىن ۋاقتىنچە ئايرىلىشقا مۇپتىلا قىلدۇ. ئامالسىز ۋەتەندىن ئايرىلغان ئابدۇسەمەت كېڭەش ئېلىغا چىقىپ، ھەر خىل ئىش ساھالىرىدا ئىشلەپ ژۈرىدۇ. ئۇ چۇدا تومۇر يولدا، ئالمۇتىدا گېلەم فابرىكىسىدا ئىشلەپ ژۈرگەن ژىللىرىمۇ ئۆز كوللېكتىۋى ئارىسىدا ئۆزىنىڭ ئاق كوڭۇللىگى، ئىشچانلىقى بىلەن ياخشى تەسىرات قالدۇرىدۇ.

ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى 15 ژىلىنى «يېڭى ھايات» گېزىتىدا مۇخبىر بولۇپ ئىشلەپ ئوتكۈزدى. «يېڭى ھاياتنىڭ» ئەل ئارىسىدا ھازىرقىدەك ئابروي ئېيىشىدا قەلەمداش، مەسلەكداش بۇرادىرىمىز ئابدۇسەمەتنىڭ سالماقلىق ھەسسىسى بار، ئەلۋەتتە. مەرھۇم دوستۇمىز ئاز يازسىمۇ ساز يازدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنى يۇرت- جامائەت شائىرىمىز دەپ تونىسا، قەلەمداشلىرى ئۇنىڭ تالانتىنى تەن ئېلىپ، ئۇنىڭ ئۆز ئاۋازى بار چوڭقۇر پىكىرلىك، ھېسسىياتلىق شائىر ئىكەنلىگىنى ھەر جايدا تەرىپلەيدۇ. ئابدۇسەمەت ھەققىي مېھرىۋان ئاتا ئىدى، ئابدۇسەمەت كويۇمچان دوست ئىدى، ئەڭ مۇھىمى ئۇ ئاق كوڭۇل، سەممىي، ئىمان- ئېتىقاتلىق، ۋىژدانلىق كەمتەر ئىنسان ئىدى. ئۇنىڭ ئارزۇ- ئارمانلىرى تېخى كوپ ئىدى، ئۇ ئاخىرقى تىنىقىدا ئاللانى ياد ئېتىپ، ئاتا ماكانى ئەزىزانە قەشقەرنى، غازىيانە ئاقسۇنى، گوزەل سايرامنى... تەۋەرۇك تىلىغا ئېلىپ، كىمگىدۇر ئارتىشىپ تۇرغان قوي كوزلىرىنى تەسلىكتە ژۇمدى. ۋادەرىخا، ئۇ يېتەلمىگەن ئارزۇ- ئارمانلار ئۇ ئارزۇلاپ ئوستۇرگەن بالا- چاقىسىنىڭ، ئۇنى قەدىرلەيدىغان يارۇ- بۇرادەرلىرىنىڭ، ئىجادىي كوللېكتىۋىنىڭ بويىندا، قەرز بولۇپ قالدى. ئۇ ياشاشقا تېگىشلىك ئىدى، شۇم ئەجەل ئۇنى ئارىمىزدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ كەتتى، ئەپسۇس! ئۇنىڭ پاك خاتىرىسى قەلبىمىزدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ. ئاللاتائالا ئۇنىڭ باقىي دۇنيالىقىنى بەرگەي، ئامىن!

بىر توپ قەلەمداشلىرى.

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ كوللېكتىۋى قەلەمداش دوستۇمىز، خىزمەتدىشىمىز شائىر ۋە ژۇرنالىست

ئابدۇسەمەت باھاۋدۇن ئوغلىنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە- تاۋابىئىتىغا، ئۇرۇق- تۇققان، قومى- قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ، تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى دروۋبا مەھەللىسىدىكى بىر توپ ئەل- ئاغىنىلىرى بۇرادىرى، شائىر ۋە ژۇرنالىست

ئابدۇسەمەت باھاۋدۇننىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە تاۋابىئىتىغا ۋە قوم- قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

مۇھەررىر ئۆچۈن ئا. قۇتلۇق

يېڭى ھايات ئالمۇتا، 480044 ئىپەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8- قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر ساۋۇت ئىسكەندەروۋ

تېلېفونلار: مۇھەررىر- 69-86-33، مەسئۇل كاتىپ- 50-86-33، سىياسىي- ئىجتىمائىي بولۇم 81-86-33، ئەدەبىيات بولۇمى- 27-86-33، «زىيارەت» تىجارەت بولۇمى- 06-86-33.

زاكاز (3623) تىراژ 6000

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуiр», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مۇقىمىسى تەھرىراتىمىزنىڭ مۇقىمىسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتنى ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ЖАҢА ӨМІР

يېڭى ھايات

ЙЕҢИ ҺАЯТ

1993 ژىل 10- ئاپرېل شەنبە
№ 14 (3668)
ئەركىن باھا

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روينۇڭ سامان بولماس

گېزىت 1970 - ژىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.
جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

تۇرغۇت ئوزالنىڭ سەپىرگە دائىر

مەركىزىي ئازىيەدىكى ۋە زاكاۋكازىيەدىكى بىر قاتار مۇستەقىل دۆلەتلەر بويىچە سەپەر قىلىۋاتقان تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى تۇرغۇت ئوزال 9-ئاپرېل كۈنى رەسمىي سەپەر بىلەن ئالمۇتىغا كەلدى.

تۇرغۇت ئوزال 1927- ژىلى 13-ئوكتەبىر كۈنى مالاتىيە شەھىرىدە تۇغۇلغان. ئۇ 1950-ژىلى ئىستامبۇل تېخنىكا دارىلفۇنۇنىنىڭ ئىنژېنېر- ئېلېكترىك مۇتەخەسسىسلىگى بويىچە فاكۇلتېتىنى پۈتەردى، شۇنىڭدىن كېيىن ئاقشتا تەھسىل كۆردى.

ت. ئوزال خەلىق ئارا ئىقتىسادىي ۋە ۋاليۇتا-مالىيە مۇناسىۋەتلىرى ساھاسىدا چوڭ مۇتەخەسسىس ۋە نەزەرىيەچى بولۇپ، ئېنېرگېتىكا ۋە تەبىئىي رېسۇرسلار مىنىسترلىگىدە، دۆلەت پىلانلاش مەھكىمىسىدە، ئەڭ چوڭ خۇسۇسىي «سابانجى خولدىنگ» شىركەتلىرىنىڭ بىرىدە رەھبىرى لاۋازىملاردا بولدى، ئانقارادىكى ئوتتۇرا شەرىق دارىلفۇنۇنىدا دەرىس بەردى، باش مىنىستر ھوزۇرىدا مەخسۇس مەسلىھەتچى بولدى.

1972-1973- ژىللىرى ئاقشتا خەلىق ئارا رېكونسترۇكسىيە ۋە تەرەققىيات بانكىسىدا ئىشلىدى.

1979- ژىلى باش مىنىسترنىڭ ئىقتىسادىي مەسلىھەتچىسى ۋە دۆلەت پىلانلاش تەشكىلاتى رەئىسىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىغۇچى بولۇپ تايىنلاندى. ئۇنىڭ بىۋاستە ئىشتىراكى بىلەن ئېكسپورتنى رەغبەتلەندۈرۈش بويىچە بىر قاتار چوڭ چارىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئاساسلانغان 1980-ژىلى 24-يانۋاردا قوبۇل قىلىنغان تۈركىيە ئىقتىسادىنى تۇراقلاندۇرۇش پروگراممىسى ئىشلەنگەن ئىدى. بۇ پروگراممىنى تۇرغۇت ئوزال 1980-ژىلى 12- سېنتەبىردە ھاكىمىيەت ئالماشقاندىن كېيىنمۇ، يەنى ئۆزى دۆلەت مىنىسترى ۋە باش مىنىسترنىڭ ئىقتىسادىي مەسىلىلەر بويىچە ئورۇنباسارى بولغاندىن كېيىنمۇ داۋاملاشتۇردى.

ھەربىي ھاكىمىيەت تەرىپىدىن سىياسىي پائالىيەتنى توختىتىش بىكار قىلىنغاندىن كېيىن تۇرغۇت ئوزال سىياسەت بىلەن پائال شۇغۇللىنىشقا باشلايدۇ. 1983-ژىلى مايدا ئۇ ۋەتەن پارتىيەسىنى قۇرۇش بويىچە ئىشقا يولباشچىلىق قىلدى ۋە ئۇنىڭ باش رەئىسى بولدى. 1983-ژىلى دېكابىردىن 1989-ژىلى نوكتەبىرگىچە بىر مەزگىلدە تۈركىيە باش مىنىسترى لاۋازىمىنى ئىگىلەپ تۇردى.

1989- ژىلى 31-ئوكتەبىر كۈنى پارلامېنتتا ئوتكۈزۈلگەن سايلام نەتىجىسىدە تۇرغۇت ئوزال تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى بولۇپ سايلاندى.

تۇرغۇت ئوزال ئابرويلۇق، ئىشنى بىلىدىغان ۋە تەجرىبىلىك دۆلەت ئەربابى ھەم سىياسەتچى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. تۈركىيەنىڭ مەركىزىي ئازىيە ئەللىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرى مەسىلىلىرىدە قازاقستان-تۈركىيە شېرىكلىگىنىڭ رولىنى ئالاھىدە تەكىتلەيدۇ، ياخشى خوشنىدارچىلىق ۋە ئۆز ئارا پايدىلىق ھەمكارلىشىش ئاساسىدا بۇ شېرىكلىكنى تېخىمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە شەخسىي ھەسسە قوشماقتا.

ئۇ 1991-ژىلى 14-15-مارت كۈنلىرى رەسمىي سەپەر بىلەن قازاقستاننى زىيارەت قىلغان.

پرېزىدېنتنىڭ رەپىقىسى سېمرا ئوزال تۈركىيە ئاياللىرىنى ھىمايە قىلىش فوندىغا رەھبەرلىك قىلىدۇ.

قازاقستانلىقلار تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ بۇ سەپىرىنى تەبرىكلەيدۇ ۋە ژۇقۇرى دەرىجىدىكى ئىككى تەرەپلىملىك مۇزاكىرىلەرنىڭ بىزنىڭ مەملىكەتلىرىمىزنىڭ ھەر خىل يۆنىلىشلەر بويىچە مۇۋاپپەقىيەتلىك تەرەققىي ئېتىۋاتقان ھەمكارلىقىدا يېڭى باسقۇچ بولىدىغانلىقىغا، ئىككى خەلىقنىڭ دوستلۇغىنى مۇستەھكەملەشكە تېخىمۇ خىزمەت قىلىدىغانلىقىغا ئىشەنچ بىلدۈرىدۇ.

(قاز تاگ).

گېزىتىمىز مەنئۇيى ئوزۇغىمىز

ھۆرمەتلىك گېزىتخانلىرىمىزغا ياخشى مەلۇمكى، شۇ كۈنلەردە «يېڭى ھايات» ۋە «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىغا 1993- ژىلنىڭ ئىككىنچى يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش كامپانىيەسى جاي- جايلاردا قىزغىن باشلىنىپ كەتتى. ھازىر پەقەتلا ئۇيغۇرلارلا ئەمەس، بەلكى جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى بارلىق خەلىقلەر ئۆز بېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقھەم قىسىنچىلىقلارغا قارىماستىن، بىزنىڭ جانكويەرلىرىمىزنىڭ سۆيۈملۈك قوشماق گېزىتىمىزگە تەلتۆكۈس مۇشتىرى بولۇشقا ئىشەنچىم كامىل.

مەن ئۇزۇن ژىللاردىن بۇيان گېزىتلارغا ئىختىيارى ھالدا مۇشتىرى توپلىغۇچى سۈپىتىم بىلەن يۇرت- جامائەتچىلىگى ئارىسىدا پات- پاتلا بولۇپ تۇرىمەن، ژىراق- يېقىن يېزا- مەھەللىلەردە بولىمەن. ئەڭ خۇرسەن بولارلىق نەرسە شۇكى، مەن سوھبەتتە بولغان چوڭ- كىچىك سورۇنلارنىڭ ھەممىسىدىلا ئەمگەكچان خەلقىمىز ئۆزلىرىنىڭ گېزىتسىز ياشىيالمايدىغانلىقلىرىنى ئىزھار قىلىشىدۇ. گېزىتلىرىمىزنىڭ ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلىرىنى يېڭىشتە يېقىندىن ياردەمدە بولۇپ، تا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدىن تارتىپ، پېنسىئونېرلارغىچە ئانە بېرىدۇ.

سىز، ئەزىزلەرگە ئايانكى، خەلقىمىزدە «ئۆزىنى سورىغان- شەھەر سوراپتۇ»، «خان- سۆيگىنى خار ئالماس» دېگەن تەمسىلەر بار. ئوچۇغىنى ئېيتسام، مۇشتىرى توپلاش مەزگىلىدە ھەممە بىردەك ئۆزلىگىدىن يېزىلمايدۇ. كۆپ ھاللاردا تەھرىراتتا ئولتۇرۇپ، ھەر كۈنى 8 سائەتتىن ئىشلىگەن مۇخبىرلىرىمىزنىڭ يەنىلا مەلىمۇ- مەلە، ئۆيمۇ- ئۆي ژۈرۈپ، مۇشتىرى توپلاپ-ژۈرگەنلىگىنىڭ شاھىدى بولىمىز. ئەگەردە بىز ئۆزىمىز ئىستىقامەت قىلىۋاتقان يېزا- مەھەللىلەردىكى ژىگىت باشلىرىغا، يېقىن ئەتراپتىكى پوچتا ئالاقە مەھكىمىلىرىگە بېرىپ مۇشتىرى بولغىنىمىزدا، نۇر ئۈستىگە نۇر بولاتتى!

قەدىرلىك قېرىنداشلار، مىللىي غۇرۇرىمىز ۋە روھىي ئوزۇغىمىز بولغان «يېڭى ھايات»، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىغا تەل- تۆكۈس مۇشتىرى بولۇشقا تىرىشايلى.

توختاسۇن بېيشانوۋ،
دۆلەتلەر ئارا ئۇيغۇر ئىتتىپاقى ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى.

سىز «يېڭى ھاياتقا» يېزىلدىڭىزمۇ؟

ئەسلى ئۇيغۇر يېزىغىدا، مۇقەددەس ئانا تىلىڭىزدا چىقىدىغان «يېڭى ھاياتقا» 1993-ژىلنىڭ 2-يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش باشلاندى.

موشۇ **ئاپرېل ئېيى ئىچىدە** ئۆز ئىختىيارىڭىز بىلەن «يېڭى ھاياتقا» ئۆزىڭىز تۇرۇۋاتقان يەردىكى ئالاقە بۆلۈمىگە يولۇقۇپ، مۇشتىرى بولۇۋالسىڭىزلا ھەپتىلىك گېزىتىڭىز قۇتلۇق خانىڭىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇتلۇق قەدىمى ئائىلىڭىزگە قۇت-بەخت، سائادەت بېغىشلىغاي! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چارەك ئەسىرلىك سادىق دوست، خالىس مەسلىھەتچىڭىز «يېڭى ھاياتقا» بىزنىڭ ئۆيىڭىزگە بېرىشىمىزنى كۈتمەي، ئۆزەڭلار «سويۇزپېچاتقا» بېرىپ يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

«يېڭى ھاياتنىڭ» 2-يېرىم ژىللىق باھاسى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پۇخرالىرى ئۈچۈن **410 سوم.** گېزىتنىڭ ئىندېكسى - **65359.**

ئۈرۈمچى يەرمەڭكىسىگە مەرھەمەت

شىنجاڭ- ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى روسسىيە تىجارەتچىلىرىنى خەلىق ئارا يەرمەڭكىگە تەكلىپ قىلىدۇ.

بېيجىن. (ئىي-تار- تاس-س) شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى خوشنا روسسىيەنىڭ، ئەدەم ئەللىرىنىڭ- چېگارا ئەتراپىدا سودا ئىشىنى ژۈرگۈزۈشكە ۋە خىتاينىڭ غەربىي- شىمالىدىكى بۇ رايوندا ئىنۋېستىتسىيەنى ژۈرگۈزۈشكە مەنپىيەتدار باشقىمۇ دۆلەت تىجارەتچىلىرىنى موشۇ ژىلنىڭ سېنتەبىر ئېيىدا خەلىق ئارا سودا يەرمەڭكىسىگە تەكلىپ قىلىدۇ. يەرمەڭكە شىنجاڭ- ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ مەمۇرىي مەركىزى ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئوتكۈزۈلىدۇ.

شىنجاڭ تاشقى ئالاقىلارنى كېڭەيتىش يولىغا قەدەم تاشلىدى ۋە خوشنا دۆلەتلەر بىلەن سودىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ھېساۋىغا ئۆز ئىقتىسادىنى كۆتىرىشكە ئۈمۈت قىلىدۇ، دەپ بىلدۈردى شىئۇئار ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبىرى تۆمۈر داۋامەت «جۇڭگو ژىباۋ» گېزىتىغا بەرگەن سوھبىتىدە. ئۇنىڭ كۆرسىتىشىچە، ئەدەم ئەللىرى شىنجاڭنىڭ ئەڭ ئاساسىي سودا شېرىكى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بۇ دۆلەتلەرگە ئاشلىق، گۆش، توقۇمىچىلىق مەھسۇلاتلىرى، كىيىم- كېچەك، تۇرمۇشتا پايدىلىنىدىغان ئېلېكتر ئەسۋاپ-ئۈسكۈنىلىرى ۋە ماشىنا ياساش بۇيۇملىرى يەتكۈزۈلىدۇ. ئۆتكەن ژىلى شىئۇئارنىڭ تاشقى سودا ئايلانمىسى 750 مىللىون دوللارنى تەشكىل قىلدى، بۇ ئۆتكەن ژىلدىكىگە قارىغاندا 63 پروتسېنت ئوشۇق، تاۋار ئايلانمىسىنىڭ يېرىمى چېگارا ئەتراپىدىكى سودا ئۇلۇشىدە.

ئۈرۈمچى يەرمەڭكىسىدە ماشىنا ياساش، ئېلېكترونىكا، مېتاللورگىيە، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ئىشلەپ چىقىرىش، ئوزۇق- تۈلۈك سانائىتى، تېبابىيات، قاتناش ۋە ئالاقە ساھالىرىدا خەلىق ئارا تېخنىكا- ئىقتىسادىي ھەمكارلىقنىڭ لايىھەلىرى مۇھاكىمە قىلىنىدۇ. كېيىنكى ۋاقىتلاردا شىنجاڭ - ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىدا چەت ئەل ئىنۋېستورلىرى ئۈچۈن ئىمتىيازلىق شەرتلەرنى بېرىدىغان يېڭى قائىدىلەر قوبۇل قىلىندى.

*** گېزىتكە مۇشتىرى توپلاش باشلاندى، قىزغىن يېزىلايلى! ***

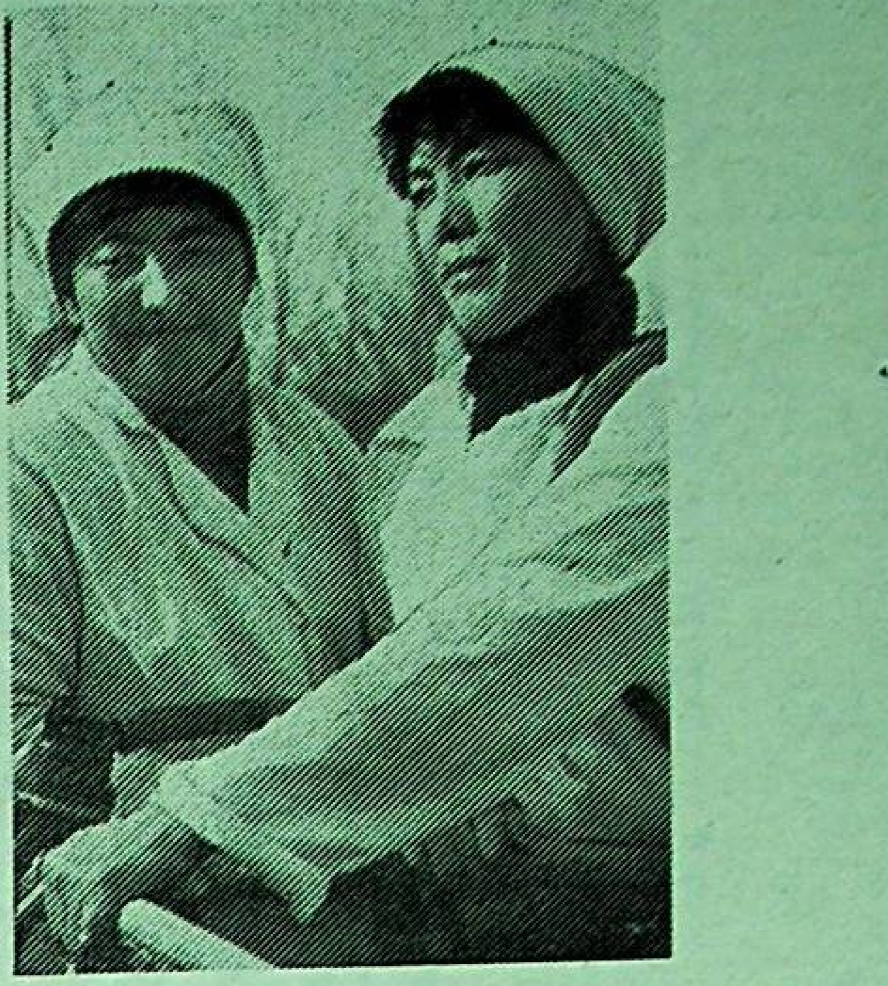

ئۇيغۇر ناھىيەسى. تاشتىقارا سوۋخوزىنىڭ سېغىنچىلىرى ئۆز ئۆستىگە ئالغان مەجبۇرىيەتلىرىنى ئورۇنلاشتا پىداكارانە ئەمگەك قىلماقتا. ئۇلار ھەر كۈنى 5 توننىدىن سۈت تاپشۇرماقتا.

سۈرەتلەردە: 1. (سولدىن ئوڭغا) ئىلغار سېغىنچىلار شېرىنگۈل نۇسۇرېكوۋا بىلەن سەدەم ناسىروۋا. 2. مال باققۇچى ۋاقىپ ئاقايېۋ. 3. (سولدىن) باش ئىنژېنېر ئالىمجان تۇرسۇنوۋ، مېخانىزاتور سېرىكباي دۇمابايېۋ، باش زوئوتېخنىك ئاسىمجان قاسىموۋ.

ر. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

ئۇمۇت ئۈزۈلگەن ئەمەس

«ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى ئارقىلىق ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ باش قوشقانلىغى ھەققىدىكى خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئايىرودروم مەھەللە جامائەتچىلىگى چوڭ ئۈمۈتلەنگەن ئىدى. ئەپسۇسكى، مەزكۇر گېزىتنىڭ بىيىلقى 20- فېۋرال سانىدىكى «ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى باش قوشتى» دېگەن ماۋزۇ ئاستىدا ئېلان قىلىنغان ژىغىن تەپسىلاتلىرىنى ئوقۇغان جامائەتچىلىكنىڭ بەزى ۋەكىللىرى ئۇتقان روزىسىنى بۇزۇپ قويغاندەك بولدى.

ژىغىن ماتېرىياللىرىدىن زىيالىلارنىڭ كۆپچىلىگىنىڭ تەربىيىسىدە ئەخلاقى نورمىلىرىغا ئاساسلانمىغانلىغى، ۋىژدان ئۆلچىمىدىن تۆۋەنلىگى بايقىلىپ تۇرىدۇ. سۆزلىرىگە خەلق مەنپىئىتىنى بىزەك قىلغانلار يەنە شۇ خەلق ئارزۇ- ئارمانلىرىنى پايمال قىلىپتۇ. مەسىلەن، ژىغىنني ئۇيۇشتۇرغۇچىلارنىڭ بىرى بولغان «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋ «بەزى ئاتالمىش لىدېرلار، ئەينە شۇ كۆپچىلىكنى ئوچۇقتىن- ئوچۇق ئالداش ۋە فاكتلارنى بۇرمىلاش يولىغا چۈشۈپ ئالغان...» ۋە ھاكازالار دەيدۇ. قېنى فاكت؟!

جاۋابكەرسىزلىك بىلەن قىلىنغان دەلىلسىز سۆزلەر ئەقىل پاراسەتلىك گېزىتخاننى ئەنسىرىتىدۇ. بۇ ئاچچىق سۆزلەرنى ئوقۇپ كېتىشكە تەسەۋۋۇرمۇ ئاقمايدۇ. قۇرۇق قۇشۇق ئاغىز ژىتار، دېگەندەك، دەلىلسىز قۇرۇق گەپ كۆڭۈل ژىتار ئەمەسمۇ. ئەگەر ئالداش ھەققىدىكى فاكتلار، فاكتلارنى بۇرمىلاش ھەققىدە ئېغىز ئاچساق، ئۇنىڭغا باشقا تەشكىلاتلارنىڭ لىدېرلىرى ئەمەس، مۇشۇ «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ئۆزى دەلىل بولالايدۇ. يەنە بىر سۆز قىلىۋاتقان زىيالىلار ژىغىنىنىڭ توھمەت -ئىغۋالىرى بۇنىڭ مىسالى.

ئەگەر گەپ تۈركىيەدىكى ئىستامبۇل قۇرۇلتىيى ھەققىدە بولۇۋاتقان بولسا، بۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەنپىئىتىگە قارىغاندا بەزىلەرنىڭ شەخسىي مەنپىئىتى ئۈچۈن پايدىلىق بولغانلىغى مەلۇم...

يولداش ئازاماتوۋنىڭ ژىغىندىكى سۆزىنىڭ قايسىلا يېرىدىن ئۆزۈڭدە ئالمايلى، ئۇنىڭدا ھەقىقەتنىڭ ھېچ قانداق ئەسەرى بولماي قالغان ھەم مەنتىقىلىكتىن ژىراق. شۇنداق بولسىمۇ پىكىردىش بۇ زىيالىلار ئاتقاش تۇرغان ئاتتەك ئېتىلىپ مەيدانغا چۈشۈپ، «ئۇتات قا» شەمەي- ئېۋادا ئاتوم سىنىقىغا قارشى خەلق ئارا ھەرىكىتى «لوبنۇر» ئىنجرائىي كومىتېتىغا شۇنداقلا «يېڭى ھايات» گېزىتىغا بەس- بەستە ھۇجۇم باشلىغان، ئۇلارغا توھمەت تاشلىرىنى ياغدۇرغان ۋە مەسخىرە قىلغان. بۇنىڭغا خەلقىمىز ئالانتلىق يازغۇچى دەپ ھۆرمەتلەپ ژۈرگەن تۇرغان توختەموۋنىڭ «بەزىلەر ئامموۋي ئەخبارات ۋاستىلىرىدا سۆز ئەركىنلىگىدىن پايدىلىنىپ، ئاغزىدىن كەلگەننىڭ ھەممىسىنى ئېيتىۋاتىدۇ. ئۆتكەندە ئازات ھېكمبەگنىڭ رادىودا سۆزگە چىقىشى بۇنىڭ ئوچۇق مىسالىدۇر. مېنىڭ بايقىشىمچە، بىر ئورۇندا تۇراقلىق ئىشلىمەيدىغان، خەلقتىن ژىققان ئاخچىغا ياشاۋاتقان ئادەمنىڭ مۇنداق دېيىشى توغرا ئەمەس» دەپ يالىغا يالاڭغىداق ژۈگەرگەن... بولمىسا ئازات ھېكمبەگنىڭ تۇراقلىق ئىش ئورنى بارلىغىنى ئالدىرىماي سۈرۈشتۈرگەن بولسا بىلگەن بولار ئىدى. مۇشۇ سۆزلەردىن يازغۇچىلىق باشقا نەرسە، ۋىژدان باشقا نەرسە بولسا كېرەك دەپ قالدۇق.

ئەلدى ئازات ھېكمبەگنىڭ رادىودا سۆزگە چىقىشىدا ئۇيغۇر خەلقىگە مەنپىيەتسىز نېمە بارلىغىنى چۈشەنمىدۇق. قەھرىمان غوجامبەردىيېۋنىڭ ئەدىن پەيدا بولغانلىغىنى، ئۇنى ئۇيغۇر خەلقى ياخشى بىلمەيدىغانلىغىنى ئېيتقانلىغى ئۇنىڭ خاتالىغىمۇ؟ ياكى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى تەۋەسىدە ئۇيغۇر ئاۋتونومىيەسىنى تەلەپ قىلىشقا ئۇنىڭ قارشى بولغانلىغى ئەيىپمۇ؟ ئازات ھېكمبەگنىڭ بۇ پىكرى چوڭ توقۇنۇشنىڭ ئالدىنى ئالغانلىق ئەمەسمۇ؟ ئەگەر مەزكۇر ژىغىن قاتناشچىلىرى بۇنىڭدىن خەۋەرسىز بولسا، ئۇ چاغدا ئۆز خەلقىنىڭ، ۋەكىللىرى بولۇشقا لاياقەتسىزلىگى ئەمەسمۇ؟ بۇ يەردە ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر نەرسە ئازات ھېكمبەگنىڭ رادىودىكى سۆزىنىڭ ئۇششاق- چۈششەك يېرىگە ئېسىلىپ ئالغۇچىلار ئاۋتونومىيە داۋاسىنى قىلغۇچىلارنىڭ خاتا مەۋقەدە ئىكەنلىگىگە قارشى نېمىشكە ئۇنىڭ ئىلغار پىكىرلىرىنى قوللاپ- قۇۋۋەتلەشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ؟ بۇنىڭ سەۋەۋى مەزكۇر زىيالىلارنىڭ ئەسلى مۇددىئاسى چوڭ مەسىلىگە سۈكۈت قىلىپ، كىچىك مەسىلىگە كۆچەپ ھۇجۇم قىلىشتىن ئىبارەت. مالىك كېبىروۋلارنىڭ تېررىتورىيە داۋالىرىغا بىر قىسىم ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ قارشى ئاۋازىنى رۇس ۋە قازاق مەتبۇئاتلىرى قوللاپ - قۇۋۋەتلەۋاتقان چاغدا مەزكۇر زىيالىلارنىڭ ھېچ قانداق مەۋقە بىلدۈرمىگەنلىگى، ئەكسىچە بۇ مەسىلىگە توغرا مەۋقە تۇتقان ئادەملەرنىڭ، تەشكىلاتلارنىڭ ئابرويىنى توكۈش ئۈچۈن ئېغۋا گەرلىك ژىغىنلارنى ئۇيۇشتۇرۇشى ژۇقارقى پىكرىمىزنىڭ ئىسپاتى بولالايدۇ.

ئەلدى مۇھاجىر مەسىلىسىگە كەلسەك، ئازات ھېكمبەگنىڭ «مۇھاجىر» سۆزىگە قارشى چۇقان كۆتەرگۈچىلەرنىڭ بىرى ئەخمەتجان ھاشىروۋ تۈركىيەدە ئېچىلىغان «مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلارنىڭ دۇنياۋىي قۇرۇلتىيىدا» بىر تۈركۈم پىكىرداشلىرى بىلەن بار ئەمەسمۇ! نېمىشكە ئۇلار شۇ يەردە ئۆزىنى «مەن مۇھاجىر ئەمەس» دەپ قارشىلىغىنى ئىزھار قىلمىدىكىن؟!

بىز ئاتوم سىنىقىغا قارشى «لوبنۇر» ئىنجرائىي كومىتېتى ۋە ئۇنىڭ رەئىسى ئازات ھېكمبەگنى قوللاپ- قۇۋۋەتلەيمىز. ئۇ بالىلىغىدىن تارتىپ ئۆز خەلقىنىڭ جان كۆيەر پەرزەندى بولۇپ ئۆسكەنلىگى ئۈچۈن، ئۆز خەلقىنىڭ قايغۇ- ھەسرىتى ئۈمىتىدە جان تىكىپ تۇرۇۋاتقانلىغى ئۈچۈن تارىخىي مەدەنىيىتىنى ئاسرىغۇچى، ئۇلى دۇنيا خەلقىغە تونۇشتۇرۇۋاتقانلىغى ئۈچۈن بىزگە قىممەتلىكتۇر. بىزگە بەزىبىر زىيالىلىرىمىزنىڭ ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپىيىتى ۋە شەخسىي رىقابىتى ئۈچۈن خەلققە پايدىلىق ھەر قانداق ئىشنى ۋە ھەر قانداق ئادەمنى بەرپات قىلىشقا تەييار ئىكەنلىگى روشەن بولدى. بۇ خىسلەت بىزنىڭ ئاتاقلىق ئادەملىرىمىزدىن مىراس قالغانلىغى ئېچىنارلىق! ھۆرمەتلىك يازغۇچىمىز زىيا سەمەدىي: «ئىستامبۇلدا ئۆتكەن قۇرۇلتايدا «ئۇتات» رەھبىرى ھ. ۋاھىدىي بىلەن خەلق ئارا شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ رەئىسى ي. مۇخلىسىغا سۆز بېرىلگەندە ئۇلارغا مۇشۇ تەشكىلاتلارنىڭ رەھبەرلىرى سۈپىتىدە ئەمەس، بەلكى بىرىنى تارىخچى، يەنە بىرىنى ئارخېولوگ دەپ ئېلان قىلىنىشى تەسادىپىي ئەمەس»- دەيدۇ.

ئۆزىدىن ئۆزى مەلۇمكى، نامەلۇم يوللار بىلەن بۇ تەشكىلاتلار ۋەكىللىرىنى مەزكۇر ژىغىنغا قاتنىشىشتىن مەھرۇم قىلىشقا ئۇرۇنغان ھەرىكەتلەر مەۋجۇت. تۇرغاندا مەيلى ئۇ تۈركىيەدە بولسۇن، مەيلى ئەللىرىدە بولسۇن ياكى خىتايدا بولسۇن ئۇ ئەھۋالنى تەسادىپىي دېيىشكە بولمايدۇ. بولمىسا ئىستامبۇلغا بارىدىغان ئادەملەرنىڭ تىزىملىگى بىلەن ئىختىسادى نېمىشكە خەلقچىللىق ئاساستا باشقۇرۇلمىدى؟ قۇرۇلتاي خەلق سايلىغان سالاھىيەتلىك ۋەكىللەرنىڭ ئىشتىراكى بىلەن ئۆتۈشى كېرەك ئىدى. زىيا سەمەدىي يەنە زىيالىلار ژىغىنىدا: «مەن بۇ يەردە «يېڭى ھايات» گېزىتى توغرىلىق ئېيتىپ ئۆتۈشنى توغرا كۆرۈۋاتىمەن. ئۇنى بەزىلەر «ھاشىر ۋاھىدىينىڭ گېزىتى» دەپ ئاتايدۇ»- دەپ كامىستىدۇ. ئاز ۋاقىت ئۆتمەيلا ئۆزىنىڭ پىكرىگە ئۆزى قارشى چىقىپ، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ 27- مارت سانىدا مۇنداق دەيدۇ: «كۆپ ژىللاردىن بېرى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» بىر دىن- بىر مەتبۇئات ۋاستىمىز سۈپىتىدە ياش ۋە قېرىنى، ئوغۇل ۋە قىزنى ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلققە سادىقلىق روھىدا تەربىيەلەپ كەلدى. ئۇلارنىڭ سەھىپىلىرىدە، بولۇپمۇ كېيىنكى ژىللاردا خەلقىمىزنى قىزىقتۇرىدىغان كۆپلىگەن ماتېرىياللار بېسىلدى...»

زىيا سەمەدىي ئۆزىنىڭ سۆزىگە ئۆزى قارشى چىقىپ «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ ھاشىر ۋاھىدىينىڭ گېزىتى ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاپ بەردى.

يېقىندا ئۇيغۇر زىيالىلىرىنىڭ ژىغىنىغا ئۇلاشتۇرۇپلا «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ مۇشۇ ژىلى 13- مارت سانىدا گېزىت مۇخبىرى ئا. قۇرۋانوۋنىڭ قازاقستان ئەدلىيە مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى مارات ئۆربېكوۋ بىلەن بولغان سوھبىتى ئېلان قىلىندى. مەزكۇر سوھبەتتە ئەدلىيە مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى م. ئۆربېكوۋقا گېزىت مۇخبىرىنىڭ قويغان سوئاللىرىنى ئوقۇپ، بۇ سوھبەتنىڭ نېمە ئۈچۈن ۋە قانداق ماھىيەتتە ئۇيۇشتۇرۇلغانلىغىنى بىلدۇق. غەرەزلىك ھەر قانداق ئويـ پىكىرنى قالچىلىك پەدەزلىگەن بىلەن ئۇنىڭ ئەسلى ماھىيىتى كورۇنمەي قالمايدۇ. بۇ يەردە مۇخبىرنىڭ سوئاللىرى زىيالىلار ژىغىنىنىڭ ئەينى مۇددىئاسىنى ئەكس ئەتتۈرگەن.

مەسىلەن، مۇخبىر: «يېقىندا «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى رېداكسىيەسىدە بولۇپ ئۆتكەن ئۇيغۇر زىيالىلىرى ۋەكىللىرىنىڭ ئۈچرىشىشىدا سىلەر نىزامنامىسىنى روياختىن ئالمىغان مۇشۇ تەشكىلاتنىڭ (ئۇتاتنى دېمەكچى) نامىغا خىللا تەنقىدىي پىكىرلەر ئېيتىلدى»- دەپ ئېچىنىي بوشتۇۋالغان، ھەم ئەدلىيە مىنىستىرلىگى تەرىپىدىن كورستىلگەن «ئۇتاتنىڭ» نىزامنامىسىدىكى كامچىلىقلارنىڭ زىيالىلار ژىغىنىدا ئوتتۇرىغا قويۇلماي قالغانلىغى ئۈچۈن قاتتىق ئەپسۇسلانغان.

شۇ نەرسە كۈلكىلىككى، ئېتىپ شۇنىڭدىن بىر نەچچە كۈن ئاۋاللا «كازاخستانسكايا پراۋدا» گېزىتىنىڭ سەھىپىسىدە يولداش ئۆربېكوۋنىڭ روياختىن ئېلىنمىغان تەشكىلاتلارنىڭ سەۋەپلىرىنى چۈشەندۈرۈپ، شۇ جۈملىدىن «ئۇتات» نىڭ نىزامنامىسىدىكى بەزى بىر خاتالىقلىرىنى ئاھايىتى سىلىق ئوتتۇرىدە كورستىپ ئۆتكەنلىگىدىن باشقىلار قاتارىدا ئازات قۇرۋانوۋنىڭ خەۋىرى بار ئەمەسمىدى! شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە تەكرار ئەپتىشلەپ، تىرناقنىڭ ئىچىدىن كىر ئىزدەشكە نېمە مەجبۇر قىلغاندۇ؟- دېگەن سوئال ئەبىي ھالدا كىشىنى ئېچىندۇرىدۇ؟

ئايىرودروم مەھەللە جامائەتچىلىگى نامىدىن:

نەسرىدىن ئەقىيېۋ،
نىزامىدىن ھۈسەينوۋ،
رەخمىجان روزىيېۋ،
تۇرسۇن ئەيساروۋ،
ئابدۇراخمان مەھەممەتوۋ،
مەھەممەتجان تۇردىيېۋ،
رۇستەم ھۈسەينوۋ،
جامالىدىن نۇرىيېۋ،
تۇرسۇناي مەھەممەتوۋا،
مېھىرنىگۈل ھۈسەينوۋا.

قەھرىمانلارنىڭ تاماسى نېمە؟

ياكى قازاقىستاندا ئۇيغۇر مۇئەمماسى بارمۇ؟

«يېڭى ھايات» تەھرىراتىدىن: كېيىنكى ۋاقىتلاردا قازاق ۋە رۇس مەتبۇئاتى سەھىپىلىرىدە خەلقىمىز مۇئەممالىرىغا، بەزى سىياسىي تەشكىلاتلارنىڭ پائالىيەتلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ماتېرىياللار بېرىلمەكتە. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىلا ئوبيېكتىپ، مەسىلىگە توغرا ياندىشقان دەپ قاراشتىن بىز يىراق. يېقىندا «ئالماتى ئاقشامى» گېزىتىدە: «قەھرىمانلارنىڭ تاماسى نېمە؟» دېگەن ماقالە بېرىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن كۆپلىگەن گېزىتخانلاردىن تەھرىراتىمىزغا تېلېفونلار قىلىنىپ، موشۇ ماقالە توغرىلىق قىزىقۋاتقانلىقى، مۇمكىن بولسا ئۇنى تەرجىمە قىلىپ بېرىشىمىزنى ئىلتىماس قىلدى. بىز ئەينە شۇ ماقالىنى دىققىتىڭلارغا ھاۋالە قىلۋاتىمىز.

* * *

قازاقىستاندا دېموكراتىك يېڭىلىنىشلارنىڭ كەڭ-كۇشادە قانات يېيىۋاتقانلىقى ھەممىگە ئايان. دەرھەقىقەت، بۇ يېڭىلىنىشلارنىڭ مۇۋاپىق ياكى نامۇۋاپىق تەرەپلىرى ئۆز ئالدىغا ئالاھىدە بىر مەسىلە. بىزنىڭ بۈگۈن ئېيتماقچى بولغان تىل ئۇچىدا تۇرغان گېپىمىز- كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئاگان- ئاگاندا ئوتتۇرىغا چىقىپ، ھەر خىل داۋا- دەستۇرلارغا سەۋەپ بولۇپ كېلىۋاتقان قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىجتىمائىي ۋە سىياسىي مەسىلىلىرى ھەققىدە.

قايسىدۇر بىر كۆپ مىللەتلىك مەملىكەتتىمۇ بىر خەلقنىڭ ۋەكىللىرىنى ئالاھىدە بۆلۈپ ئېلىپ، ئۇلار ھەققىدە پىكىر بىلدۈرۈش، باشقا مىللەت ۋە ئېلەتلەر بىلەن سېلىشتۇرۇش، ئەنە شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىگى بار ئېكەنلىگىنى ئېتىراپ قىلىش دېمەكتۇر. خوش، شۇنداق ئېكەن، قازاقىستاندا ئەشۇنداق ئىمتىيازلىق خەلق بارمۇ؟

جۇمھۇرىيەتنىڭ مۇبارەك نامىنى ئېگەللىگەن، موشۇ ئەلنىڭ تارىخەن تۈپ ئاھالىسى- قازاقلار بارۇ، قازاقىستانغا پەيدىن- پەي، بىرى ئالدىن، بىرى كېيىن كېلىپ، ئورۇنلاشقان باشقا خەلقلەرنىڭ ۋەكىللىرى بار. ئۇشبۇ ئوچۇق- ئايدىن مەسىلە بىلەن كېلىشمىگۈچىلەرنىڭ، ئۆز مىللىتىنىڭ مۇئەممالىرىنى جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەممىگە ئورتاق مەنپىيىتىدىن بولۇپ قارىغىسى كېلىدىغانلارنىڭ ھەممىسىلا قازاقىستاندىكى پۇخرالىق ئۆز ئارا چۈشۈنۈش بىلەن ئىناق-ئېجىللىققا قارشى ھەرىكەت قىلىدىغانلاردۇر.

مانا، يېقىندىلا ئۆزىنى بۇ يەردىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ «داھىسى» ھېساپلاپ ژۈرگەن ئاللاكىملەرنىڭ قازاقىستاندا ئۇيغۇر ئاۋتونومىيەسىنى قۇرۇش نىيىتىدىن باش تارتىدىغانلىقى ھەققىدىكى ئىنكاسلىرى مەتبۇئات سەھىپىلىرىدە كورۇنۇشكە باشلىدى. خوش، بۇ نېمە زادى؟ مەسىلىنىڭ ئەسلى ماھىيىتىدە نېمە بار؟ ئۇيغۇر ئاۋتونومىيەسىنى قۇرۇش توغرىلىق مەسىلە كۈن تەرتىۋىدە بولغانمىدى؟ ياكى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت تۈزۈلمىسى موشۇنداق بىر تەۋەلىك پارچىلاش، يېڭى مىللىي مەمۇرلەرنى قۇرۇشنى نەزەردە تۇتاتتىمۇ؟ بىزچە، ئەسلا ئۇنداق ئەمەس.

ئەڭ ئەپسۇسلىنەرلىگىمۇ، خەۋپلىگىمۇ شۇ، قازاقىستانلىق ئۇيغۇرلار «داھىلىرىنىڭ» ئاۋتونومىيە داۋاسىنى قوزغىشى بۈگۈن ياكى ئۈنۈگۈنكىلا ئىش ئەمەس.

«بىرلىسۇ» گېزىتىنىڭ 1992- ژىلى 29، 30، 31- سانلىرىدا ئۇيغۇر تارىخچىلىرى م. كەبىروۋ بىلەن م. ئەلىيېۋا «يەتتىسۇدا ئۇيغۇرلارنىڭ ھوقۇقلىرى قانۇن بىلەن ھىمايە قىلىنىشى كېرەك» دېگەن چوڭ ماقالىسىنى ئېلان قىلىپ، قازاقىستاننىڭ يەتتىسۇ ئۆلكىسىنى قازاقلارنىڭ ئەمەس، بەلكى ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخىي ۋەتىنى دەپ ئىسپاتلاشقا تىرىشتى. گېزىتخانلارنىڭ ئويى- پىكىرىنى پاراكەندە قىلغان بۇ تۆھمەتكە جۇمھۇرىيەتلىك مەتبۇئات سەھىپىلىرىدە جاۋاپ بېرىلدى. خۇسۇسەن، «ئېگەمەن قازاقىستان» گېزىتىنىڭ 1993- ژىللىق 6- يانۋار سانىدىكى يازغۇچى بېكسۇلتان ئورجېكىنىڭ «ئەل ئىناقلىغى- ئەلچىدىن» ناملىق ماقالىسىدا قازاق- ئۇيغۇر تارىخىنىڭ «بىلەرمەنلىرىگە» تولۇق قانائەتلىنەرلىك ھالدا رەددىيە بېرىلدى. «ئېگەمەن قازاقىستان» گېزىتىنىڭ ئەينەن، شۇ سانىدا قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ بىر گۇرۇھ زىيالىيلار ئەھلىنىڭ م. كەبىروۋ بىلەن م. ئەلىيېۋانىڭ مىللەتلەر ئوتتۇرىسىغا ئوت تۇتاشتۇرىدىغان بۇ ھەرىكەتلىرىگە قارشى ئارازىلىق خەتلىرىمۇ ئېلان قىلىندى.

گورباچېۋ سوقماق سالغان قايتا قۇرۇش ئاشكارىلىق زامانىسىدا ئىتتىپاقلىق جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ بەزىلىرىدە باشقىمۇ داۋا- دەستۇرلار بىلەن بىللە تېررىتورىيەلىك جېدەللەرمۇ باشلانغان ئېدى. ھازىر كېگەشلەر ئىتتىپاقىمۇ يوق، ھوقۇق تەختىدىن گورباچېۋمۇ چۈشتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇنىڭ سويۇملۇك پەرزەنتلىرى؟ قايتا قۇرۇش بىلەن ئاشكارىلىقنىڭ مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەتلەرگە تاشلىغان ئۇچقۇنلىرى بۈگۈنكى كۈندە يالقۇنجىغان گۈلخانغا ئايلىنىپ، ئادەملەرنى مىڭلاپ ئۆز قەھرىگە تارتىشى ئەۋجىگە چىقماقتا. ھازىرقى قاراباغلارمۇ ئەڭ دەسلىۋىدە ئەينەن ئەشۇنداق جاۋاپكەرسىز تارىخچىلارنىڭ گەپ-سوز تەگىشىشلىرىدىن تۇغۇلغان ئېدى.

شۇ چاغدا باش كۆتەرگەن قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر سېپاراتىستلىرىنىڭ (جاماتەتچىلىكتىن ئاجرالغان گۇرۇھ، بىرەر تەۋەنى بۆلۈۋېلىش نىيىتىدە قىلىنغان سىياسىي ھەرىكەت. بولگۇنچىلەر. تەھرىرات ئىزاھى) يەر داۋاسىنى باشلىماق بولغان ھەرىكەتلىرى، ئابروي ئەمەس، قۇرۇق ئاۋارىگەرچىلىك بولۇپ جۇمھۇرىيەت ھاياتىنىڭ خاتىرجەملىگىنى بۇزالمىغان ئېدى.

مانا، كېيىنكى ۋاقىتتا قازاقىستاندا ۋۇجۇتقا كەلگەن دېموكراتىيەلىك شەرت- شارائىتلار ئۆپەيلىدىن بىرسىدىن كېيىن بىرسى پەيدا بولۇۋاتقان ھەر تۈرلۈك جەمىيەتلىك ھەرىكەتلەرنىڭ جۈملىسىدە ئۇيغۇر خەلقى ئەزىمەتلىرىنىڭ بېشىنى بىرلەشتۈرىدىغان تەشكىلاتلارمۇ كۆپەيمەكتە. بۇ يەردە گەپ ئەشۇ تەشكىلاتلارنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىگىدە، ياكى ئۇلارنىڭ ئەزالىرىنىڭ ئاز- كۆپلىگىدە ئەمەس. ئۇنۇگۈنكى ھاكىم مۇتلەق تۈزۈمنىڭ ئېغىرچىلىغىنى كېڭەش ئىتتىپاقىنى ماكانلىغان خەلقلەرنىڭ ھەممىسىلا تارتتى، مىللىي نومۇسى، ئادەت- يۇسۇنى، تىلى كوممۇنىستىك ئىدېئولوگىيەنىڭ ئوتگەرمىسىگە چۈشۈپ، «پارلاق كېلەچەك- كوممۇنىزمغا» ئېلىپ بارىدىغان يولدا قۇربان قىلىندى. ئەلۋەتتە ئەشۇ مۇشتەرەك ئەزگۈدىن قۇتۇلۇپ، ھەر كىم ئۆزىنىڭ يوقىنى يوقلىشى، ئەڭ ئاۋال روھىي- مەنىۋىي مىراسلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشى تەبىي ۋە چۈشىنىشلىك ئەھۋالدۇر.

كېيىنكى ژىللاردا قازاقىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئارىسىدا قۇرۇلغان جەمىيەتلىك تەشكىلاتلار ئۆز نىزامنامىلىرىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىيىتىنى كۆتىرىشنى، كېيىنكى ئەۋلات ئوتتۇرىسىدا ئۇنتۇلۇشقا باشلىغان ئەنئەنەلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ، ئۇيغۇر تىلىنى رېۋاجلاندۇرۇش ھەققىدىكى ئىزگۈ مەقسەت- مۇددىئالىرىنى يازدى. ئەلۋەتتە، تەغدىر تەقازاسى بىلەن ھەر خىل دەۋرلەردە تۈرلۈك ئەللەرگە يۇلتۇزلاردەك چاچراپ كۆچۈپ- قونغان ئۇيغۇر قېرىنداشلار ئارىسىدا مەدەنىي مۇناسىۋەتلەرنى تىكلەشمۇ ئاتالمىش تەشكىلاتلارنىڭ ئاساسىي مەقسەتلىرىدىن، قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ، ھەر خىل ئىجادىي ئۇيۇشمىلار بىلەن پەن مائارىپ، مەدەنىي مۇئەسسەسەلەردە ئىشلەيدىغان ئۇيغۇر ژىگىت- قىزلىرىنىڭ، ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇر مىللىي- مەدەنىي مەركىزىنىڭ جۇمھۇرىيەتتىكى ئىتتىپاقلىق بىلەن ئىناقلىقنىڭ قارار تېپىشىغا، ئىقتىسادىي- ئىجتىمائىي قىيىنچىلىقلارنى يېڭىش ئۈچۈن ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان ئىش- پائالىيەتلىرى ھەممىگە ئايان. بۇنىڭغا رەھمەت دېيىشتىن باشقا نېمە دېيىشكە بولىدۇ؟!

ئەندى، ئۆز مىللىتىنىڭ كامسىتىلگان قەدرىيەتلىرىنى قازاقىستاندىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ، جۈملىدىن قازاق خەلقىنىڭ مىللىي مەنپىيىتىگە پۈتۈر يەتكۈزۈش ھېساۋىدىن ھىمايە قىلىشقا ئۇرۇنغۇچىلارغا نېمە دەيسىز؟ ژۇقۇرىدا تەكىتلەنگىنىدەك، جۇمھۇرىيەتلىك، موسكۋالىق، چەت ئەللىك ئەخبارات ۋاسىتىلىرىغا ئوت- تەتۈر ئىنكاسلارنى بېرىپ، مەلۇماتلار تارقىتىپ، قازاقىستان ھۆكۈمىتىنىڭ مىللىي سىياسىتىگە باھا بېرىپ- ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يالغاندىن ژىغىسىنى ژىغلاپ ژۈرگەنلەر. ئەشۇلارنىڭ بىرسى- قازاقىستاندا قۇرۇلغان جۇمھۇرىيەتلەر ئارا ئۇيغۇر ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋدۇر. ئۇنىڭ ئوتكەن ژىلى ئاتالمىش ئىتتىپاق قۇرۇلا- قۇرۇلماستىن تۇرۇپلا موسكۋانىڭ «نوۋويې ۋرېمە» (1992-ژىل، 26- سانىدا) ژۇرنالغا بەرگەن سوھبىتىدىن چوچىگەن ئېدۇق. ژۇرنال مۇخبىرلىرى يا. بوروۋوي بىلەن ئا. چۇدودوييېۋنىڭ **«ئۇيغۇرلار- موسكۋا بىلەن بېيجىڭنىڭ رىقابىتىنىڭ قۇربانىغا ئايلانغان خەلق»** دېگەن كەڭ كۆلەملىك ماقالىسىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخى توغرىسىدا سوز بولىدۇ. ئوقۇغان ھەر قانداق بىر كىشىنىڭ ھېسداشلىغىنى ئويغىتىشقا مولچەرلەنگەن مەزكۇر ماقالىنىڭ باشقا بولۇملىرىگە توختالمايلا، ئۇنىڭ قازاقىستاندىكى، يەنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بىزنىڭ جۇمھۇرىيەتتە بېشىدىن كەچۈرگەن ۋە بۈگۈنمۇ قۇتۇلالمايۋاتقان «ئازاپلىرى» ھەققىدىكى سەترلىرىگە ئېتىۋار بېرىش كۇپايە. دەرھەقىقەت، ئۇيغۇرلارغا قوقتاقلىرى ئېرىگەندەك بولۇۋاتقان موسكۋالىق ژۇرنالىستلارنىڭ ئوتقا ماي قۇيۇشقا ئىنتىلگەنلىكلىرى روشەن. ئۇلارنىڭ گەپ- سوزلىرىنىڭ تەكتىدە ق. غوجامبەردىيېۋنىڭ «كوز يېشى كول بولغانلىغىنى» ئىلغا قىلىشىمۇ تەس ئەمەس. ماقالىدا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىغا ئائىت فاكتلار بۇرمىلانغان ۋە بىر تەرەپلىمە ھالدا كورسىتىلگەن.

سوزىمىزنىڭ ئىسپاتى ئۈچۈن نەقىل كەلتۈرۈپ ئوتەيلى. **«50- 60- ژىللىرى (موشۇ ئەسىرنىڭ. ب. ئو) ئۇيغۇرلار ماۋنىڭ گۇماشتىلىرى زۇلۇمىدىن كېڭەش ئىتتىپاقى چېگارىسىغا يۈزلەنگەندە، كېڭەش چېگارىچىلىرى ئۇلارنىڭ يولىغا توغرا تۇرۇپ، ختايلىق ھەمكەسپلىرىنىڭ قوراللىق ئادەملىرىنى قانداق ئېتىپ- قىرغىن قىلىۋاتقانلىقىغا تاماشىبىن سۈپىتىدە قاراپ تۇردى. مەسىلەن، 1961- ژىلى 29- ماي كۈنى مىڭدىن ئوشۇق ئۇيغۇر ئېتىپ ئولتۇرۇلدى». (توغرىسى 1962- ژىلى 29- مايدا قانلىق قىرغىن بولغان ئېدى. «يېڭى ھايات» تەھرىراتى).**

50- 60- ژىللىرى ختايدىن كېڭەش ئىتتىپاقىغا ئوتۇشكە مۇناسىۋەتلىك پاجىئەلىك ۋاقىئەلەر پەقەتلا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قىسمىتىمىدى؟ خۇددى موشۇنداق قايغۇلۇق ئەھۋالغا ئۇيغۇرلار بىلەن بىللە باشقىلارمۇ- قازاق، قىرغىز، ئۆزبەك، تاجىك، تاتارلارمۇ گىرىپتار بولغان ئېدى.

«كۆپلىگەن ئۇيغۇر ئەرباپلىرى كېڭەش ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ ئوتۇپ، ماۋنىڭ تۈرمىسىدىن كېڭەشنىڭ تۈرمىسىگە كىردى»،- دەيدۇ ماقالە مۇئەللىپلىرى. ئۇ چاغلاردا دولەت بېخەتەرلىك كومىتېتى ئۆز ئوتقۇنلىرىنى مىللىتىگە قاراپ خىللىغانتەكلا...

بۇلارنىڭ ھەممىسى موسكۋالىق ژۇرنالىستلارنىڭ ئوتمۇشكە خىيانەت قىلىشى بولسا، مەسىلىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى تەلقىن قىلىشلىرى ئۇنىڭدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدۇ. **«ئۇيغۇر مەدەنىيىتى قازاقىستاندا ئىسكەنجىگە چۈشتى»،- دەيدۇ ئۇلار.- كۆپ ژىللاردىن بۇيان ئۇيغۇر تىلىدا يا ئوقۇشلۇق، ياكى ئەدەبىي كىتاپلار نەشىر قىلىنمايدۇ. ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ تەڭ يېرىمى ئۆزىنىڭ ئانا تىلىنى بىلمەيدۇ. ئاساسىي ھوججەتنىڭ (پاسپورتنىڭ) بەشىنچى ئۇستۇنىدىكى «ئۇيغۇر» دېگەن خەت بۇ خەلقنى «ئىككىنچى ئورۇنغا» چۈشەردى».**

بۇنىڭ ئوتتۇز قايىنما شورپىسى تېتىمايدىغانلىغى ھەر كىمگىمۇ ئايان، شۇنداقتىمۇ تۆۋەندە يەنە بىر مەلۇماتنى كەلتۈرۈپ ئوتۇش ئوشۇق بولماس دەپ ئويلايمىز. **«ئۇيغۇرلارغا نىسبەتەن كوز قاراش قازاقىستاندا ھازىرقى كۈنلەرمۇ ئانچىلا ئۆزگىرىپ كەتكىنى يوق. ئىلگىرى ئۇلارنىڭ مىللىي تەشكىلاتلىرىنى تەقىپلىگەن بولسا، ھازىر ئۇلارنى رويخەتتىن ئوتكۈزمەيدۇ، خالاس، بۇ ۋىلايەتنىڭ تارىخى بىلەن ئەدەبىياتى بۈگۈنمۇ قازاق «ۋەتەنپەرۋەرلىرىنىڭ» خاھىشى بويىچە قايتىدىن يېزىلىۋاتىدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ ئاتاقلىق پەن- مائارىپ ئەرباپلىرىنىڭ ھەممىسىنىلا قازاققا مايىللاشتۇرماقتا. كوچىلارنىڭ نامى ئۆزگەرتىلمەكتە. ئۇيغۇر ئىسىملىرى يوقىلىپ بارماقتا»**.

ئۇيغۇر خەلقىگە بەكمۇ «جېنى ئېچىغان» موسكۋالىق ژۇرنالىست جاناپلار ئەسلى ماھىيەتتە بۇ خەلقنى قانچىلىك قىيىن ئەھۋالغا سېلىپ قويغانلىغىنى بىلسە ئېدى، كاشكى! قاراڭكى، ئۇلار ئۆز قەھرىمانلىرىغا «رەھىمدىللىك» كورسىتىپ ئولتىرىپ، شۇنىڭ بىلەن بىللە «بوۋاقنى ژۇندا بىلەن بىللە قېتىپ توكۈۋېتىدۇ»، ئەپسۇس! **«تېخى رويخەتكە ئېلىنمىغان ئۇيغۇر خەلقى ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى كاگرمان غوجامبەردىيېۋ- دەيدۇ ئۇلار** (بۇ ژۇقۇرىدا بىز ئېيتقان قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ ب. ئو)- **بىزگە شۇنداق دېدى: «مىللىي رەڭۋازلىق بىلەن رەڭگىنى ئۆزگەرتكەن يەرلىك بيۇروكراتىزم- بۇرۇنقى پارتىيە ئاپپاراتى دىكتاتىدىن خېلىلا خەۋپلىك. ئېھتىمالكى بولسا ئۇنىڭ (پارتاپاراتنىڭ. ب. ئو) ئۈستىدىن موسكۋا ئاگاھ ئېدى: ئاپپارات مەركىزدىن چوچىيتتى، بىز ئۆزىمىزنىڭ ئەرزۇ- ھالىمىزنى ئېيتالايدىغان يەر بار ئېدى. ھازىر رەھبەرلەر بىزنىڭ تىلەك ئىلتىماسىمىزغا «يولداشلار، سىلەر نېمە، قازاقىستاننى پارچىلىماقچىمۇسىلەر؟» دەيدۇ».**

ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق بولسا رەھبەرلەر، ئەلۋەتتە، شۇنداق دەيدۇ! ق. غوجامبەردىيېۋ ئىتتىپاقنى ئەدلىيە ئازارىتىنىڭ رويخىتىدىن ئوتكۈزۈش ۋاقتىدا ئۇنىڭ نىزامنامىسىدا كەلتۈرۈلگەن مەخپىيەتلەرنىڭ بىرى- **قازاقىستاندا ئۇيغۇر ئاۋتونومىيەسىنى قۇرۇش بولغان ئېدى. لېكىن ئۇ ئېچىشلىك جاۋاۋنى ئالغان.** ژۇقۇرىدا ئېيتىپ ئوتكەن كۆڭۈل ئاغرىتىمۇ موشۇ ئەھۋال. بىراق نىزامنامە قايتىدىن يېزىپ كېلىنگەچ، «جۇمھۇرىيەتلەر ئارا ئۇيغۇر ئىتتىپاقى» دېگەن نام بىلەن قازاقىستان ئەدلىيە ئازارىتى ئۇنى 1992- ژىلى 30- سېنتەبىردە رويخەتكە ئالدى. دەرھەقىقەت، ئىشنىڭ ئەسلى

(ئاخىرى 4-بەتتە).

قەھرىمانلارنىڭ تاماسى نېمە؟

ياكى قازاقىستاندا ئۇيغۇر مۇئەممەسى بارمۇ؟

(ئاخىرى، بېشى 3– بەتتە).

ماھىيىتى، ئىتتىپاق پرېزىدېنتىنىڭ نىيىتى ئۆزگەردىمۇ؟ ئەلۋەتتە، يوق! «دېمەككەنى دېگىنى بولىدۇ، دېگەن گەپنى قايتۇرۇپ بولماس» دەيدۇ ئۇيغۇر خەلقى...

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يېڭىدىن پەيدا بولغان «داھىسى» بىلەن يېقىندىن تونۇشۇش مەقسىتىدە، ئۇنىڭغا بىر قانچە سوئاللارنى بەردىم. بىلگەنلىرىم:

قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ ئەسلى مۇتەخەسسىسلىكى بويىچە ھەربىي ئوفىتسېر، يەنى ئۇزىنىڭ بارلىق ئاڭلىق ھاياتىنى قازاقىستاندىن تاشقىرىدا ئۆتكۈزگەن. ئىستېپاغا چىققاندىن بۇيان سىياسەت بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋېتىپتۇ.

ئۇ ھېچ قاندا قتارىخچى، ئەدەبىياتشۇناس ياكى ئېتنوگراف بولمىسىمۇ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ھوزۇرىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىغا ئىلمىي خادىم بولۇپ ئىشقا جايلاشقان. ئۇنى بۇ يەرگە ئىشقا ئېلىشقا سەۋەپ بولغان بىرلا نەرسە ق. غوجامبەردىيېۋنىڭ خىتاي تىلىنى بىلگەنلىگى ئېكەن. لېكىن ئىلمىي ئىش ئۇنىڭغا نەپ كەلمىگەنلىگى سەۋەپتىن خىزمەتتىن چىقىپ، ئاتالمىش ئىتتىپاقنى قۇرۇشقا كىرىشكەن. ئۇ ژۇرنالىستلاردىن نارازى، چۈنكى ئۇلار ئۇنىڭ سۆزلىرىنى بۇرمىلاپ يەتكۈزگەنمىش، «نوۋويې ۋرېمە» ژۇرنالىمۇ شۇنداق.

— ئۇنداق بولغان تەقدىردە پىكىرلىرىڭىزنى ئەينەن يەتكۈزمىگەنلىگىنى ئېيتىپ، نارازىلىق بىلدۈردىڭىزمۇ؟— دېدىم مەن.

— ھە، ژۇرنال رېداكسىيەسىگە خەت يېزىپ ئەۋەتكەنمەن... لېكىن تېخىچە جاۋاپ يوق،— دېدى ئۇ مەيۈس قىياپەتتە.

— ئۇ چاغدا جۇمھۇرىيەتلىك ئەخبارات ۋاستىلىرى ئارقىلىق ھەقىقەتنى ئېيتىش مۇمكىن ئېدىغۇ!

بۇ گېپىمنىڭ قىلچە ئەھمىيىتى يوقلىغىنى ئوزەممۇ سېزەتتىم. چۈنكى، ق. غوجامبەردىيېۋنىڭ ئەسلى مۇددىئاسى ئەشۇ ئىنكاسلىرىدا، سوھبەتلىرىدە ئېيتىپ ئوتۇلگەن. بۇ ھەقتە ئۇ ھازىرمۇ ئېيتىپ ژۈرىدۇ. مەسىلەن، يېقىندا «ئازاتلىق» رادىئوستانسىيەسىگە بەرگەن سوھبىتىدە ئۇ قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كېلەچىگىنى ئويلاپ «ئىزتىراپ چېكىدۇ»، ئاۋتونومىيە توغرىلىق ئارزۇسىدىن باش تارتمايدىغانلىغىنى قەيت قىلدى. بىراق «ئۇيغۇر ئاۋتونومىيەسىنى قۇرۇشنى ھازىر ۋەزىيەت كوتەرمەيدۇ،— دەيدۇ ئۇ.

— بۇنىڭغا خەلقىنىڭ ئاڭ سەۋىيەسىمۇ، تۇرمۇش ئەھۋالىمۇ يەتكىنى يوق».

بەلكىم، ق. غوجامبەردىيېۋ بىلەن ئۇنىڭ تەرەپدارلىرىنى 1992– ژىلى دېكابىردا تۇركىيەنىڭ ئىستامبۇل شەھرىدە بولۇپ ئوتكەن شەرقىي تۇركىستان قۇرۇلتايىغا ئېلىپ بارغان مەخسەتلىرىنىڭ بىرى موشۇ–قازاقىستاندا ئۇيغۇر ئاۋتونومىيەسىنى قۇرۇش مۇددىئاسىدۇر.

موشۇ قۇرۇلتايدا رىياسەت، ھەيئەت ۋە ئىجرائىيە ئورگان سايلىنىپ، ئۇنىڭ تەركىۋىگە قازاقىستاندىن ئۇيغۇر يازغۇچىسى زىيا سەمەدىي بىلەن جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ كىرگەن. بىراق بۇ ئېمىنىڭ ئورگانى، ئۇنىڭ مەخسەت– مۇددىئاسى ئېمە؟ بۇ تەرەپى قاراڭغۇ. مۇمكىن بۇ قازاقىستاندىكى ئۇيغۇرلارنى قانداقتۇر بىر «زۇلمۇ– سىتەمدىن» قۇتۇلدۇرىدىغان، خىتاي دولەت رەھبەرلىرىنىڭ شەرقىي تۇركىستاندىكى سىياسىتىنى «بىر قىنغا چۈشىرىدىغان» ئورگاندۇر؟

بۇ مۇتلەق قۇرۇق سوئال، ياكى تەئەددى ئەمەس. قازاقىستاندا چىقىدىغان «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋ «ئازىيە» گېزىتىغا بەرگەن سوھبىتىدە (1993– ژىل 8– فېۋرال) ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاڭلىق، زىيالىي ۋەكىلى، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پۇخراسى، ژۇرنالىست ئېرىقسىدە بۇ مەسىلىلەرگە ئىزاھ بېرىپ، قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر جەمىيەتلىك تەشكىلاتلار ھەققىدە: «بەزى بىر كەمچىلىك، خاتالىقلارغا قارىماستىن، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر ئىتتىپاقى ھەممىدىنمۇ ئوزگۈشلۇق خىزمەت قىلماقتا— دەيدۇ.— ئەنىدىلىكتە، ئەيىپلەشلەر، قارا–قويۇق تەنەتەنىدە بېرىشلەر باشقىلارنىڭ شەنىگە ئەمەس، ئەشۇلارغا قارىتىلماقتا». سوھبەت ئاخىرىدا: «بىزنىڭ ئىزتىراپلىرىمىز قانچىلىك چوڭقۇر بولۇپ، بارلىق ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخىي ۋەتىنىنىڭ پات ئارىدا ئەكسىگە كېلىشىنى قانچىلىك تەقازالىق بىلەن كۈتسەكمۇ... بۇ ئېكستىرېمىزمغا سەۋەپ بولالمايدۇ» دېگەندىكى «تارىخىي ۋەتەن» قايسى ۋەتەن؟ م. كەبىروۋ بىلەن م. ئەلىيېۋانىڭ دەلىل–ئىسپاتلىرىنى نەزەردە تۇتۇۋاتامدۇ؟

بۇ يەردە ھېچ كىم ئۇيغۇرلار ئوز قۇرۇلتىيىنى ئوتكۈزمەسلىگى كېرەك ئېدى، دۇنيادىكى ئۇيغۇرلارنى بىرلەشتۈرىدىغان تەشكىلات ياكى جەمىيەتلەرنى قۇرماسلىقى كېرەك ئېدى دەۋاتقىنى يوق. ئۇ ھەر بىر مىللەتنىڭ، ئېلەتنىڭ، خەلقىنىڭ ئوز خاھىشى، ئوزىمىز بىلەن تىلىمۇ، ئوزىمۇ قېرىنداش، دىنى ئورتاق، تۇۋى بىر ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ياشاپ–ياشىرىشى ئۇچۇن ئەڭ ئالدى بىلەن تىلەكداش يۇرت بىز– قازاقلار بولساق كېرەك، گەپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سىياسىي ھەم مىللىي ئاڭ–سېزىمىنى ئويغىتىپ، مەنۋىي قايتا يۈكسىلىش جەريانىغا ئۇنىڭ ئېتىۋارىغا مۇناسىپ ژىگىت–قىزلىرى ئەمەس، قانداقتۇر ئۇشتۇمتۇت پەيدا بولۇپ قالغان بىر كىملەرنىڭ، چاكىنا سىياسەتپەرەسلەرنىڭ باشلىق بولۇشى كېلىدىغانلىغىدا. بۇ قېرىنداش ئۇيغۇرلارغىلا ئەمەس، بەلكى ئۇلار بىلەن ئەسىرلەر بويى خوشنىدارچىلىقتا ئوتكەن باشقا خەلقلەرگىمۇ ئوزىنىڭ سەلبىي تەسىرىنى يەتكۈزۈشى مۇمكىن.

ئەندى، **قازاقىستاندا** تۇرىدىغان، ئۇنى ئېلىم، يېرىم دەيدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئەھۋالى شۇنچىلا مۇشكۇلمۇ؟ ئۇلارنى ئوگە يىسىنىۋاتقانلار كىم؟ ئەگەر تۇرمۇش قىيىن بولسا، ئۇ ھەممە خەلقىنىڭ قىسمىتى. مەنىۋى، مەدەنىي تەرەققىيات مەسىلىسىگە كەلسەك، ئەھۋال ژۇقۇرىدا ئاتاپ ئوتۇلگەن «داھىلارنىڭ» ئادامەت چەككۈچىلىگىچە ئەمەس.

بىرەر دەلىل كەلتۈرۈپ ئوتەيلى. كېيىنكى ستاتىستىكلىق مەلۇماتلارغا قارىغاندا، قازاقىستاندا 184 مىڭ ئۇيغۇر ئىستىقامەت قىلىدۇ. 1992– ژىلغىچە جۇمھۇرىيەت نەشرىياتلىرىدىن ئۇيغۇر تىلىدا ئۇمۇمىي ھەجمى 60–100 مىڭ ئەدەبىي، ئىلمىي، ئىلمىي–ئاممىباپ كىتاپ– رىسالىلەر چىقىرىلغان. ئىقتىسادىي چۈشكۈنلۈك سەۋەۋىدىن بۇ كورسەتكۈچ كېيىنكى ۋاقىتلاردا 30 مىڭغا تۆۋەنلىگەن. موشۇ ژىلغا پىلانلاشتۇرۇلغان 117 باسما تاۋاق ھەجىمدىكى كىتاپنىڭ ھازىر 60 باسما تاۋاق ھەجىمدىكىسى نەشىر قىلىشقا تەخت. 10 ژىلدىن بۇيان «پەرۋاز» ئەدەبىي ئالمانىخى يورۇق كورۇپ كەلمەكتە. جۇمھۇرىيەت يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بولۇمى چىقىرىدىغان «ئارزۇ» ژۇرنالىمۇ ئاممىغا ئايان. «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى جۇمھۇرىيەت بويىچە تارقىتىلسا، «يېڭى ھايات» گېزىتى قازاقىستاندىن تاشقىرى خارىجى ئەللەرگىمۇ چىقىرىلماقتا. بۇلاردىن باشقا ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ئۇيغۇر، چېلەك ناھىيەلىرىدە، تالدىقورغان ۋىلايىتىنىڭ پانفىلوۋ ناھىيەسىدە ناھىيەلىك گېزىتلار ئۇيغۇر تىلىدا چىقىرىلىدۇ.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كەسپىي تىياتىرى سەنئەتكارلىرى ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇر مۇزىكىلىق كومېدىيە تىياتىرىدا، «ناۋا»، «ياشلىق» ئانسامبىللىرى بىلەن ناھىيەلىك خەلىق تىياترلىرى ئىشلىمەكتە. بۇ سەنئەت كوللېكتىۋلىرى قازاقىستان ۋە چەت ئەللەردە ئىجادىي سەپەرلەرگە چىقىپ كەلمەكتە. قازاقىستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا 52 نەپەر ئىلمىي خادىم ئۇيغۇر تىلى بىلەن مەدەنىيىتىنى، تارىخى بىلەن ئېتنوگرافىيەسىنى تەتقىق قىلماقتا. ئاباي نامىدىكى ئالمۇتا پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر تىلى بىلەن ئەدەبىياتى كافېدراسى، ئەل–فارابىي نامىدىكى قازاق مىللىي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ژۇرنالىستىكا فاكۇلتېتىدا ھەر ژىلى ئوتلىغان مىللىي كادرلار تەييارلىنىپ چىقماقتا. شۇنداقلا، ياركەنت پېداگوگىكىلىق ئۇچىلىشىسىدا باشلانغۇچ ئۇيغۇر سىنىپلىرىنىڭ مۇئەللىملىرى تەييارلىنىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بىلىم بېرىش تۈزۈلمىسىگە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مائارىپ نازارىتى، ئې. ئالتىنسارىن نامىدىكى ئىلمىي–تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇيغۇر بولۇمى بېۋاستە رەھبەرلىك قىلىپ كەلمەكتە.

جۇمھۇرىيەتتە ئۇيغۇر تىلىدا دەرس ئوتۇلىدىغان ۋە مىللىي تەلىم–تەربىيە ئىشلىرى ئېلىپ بېرىلىدىغان مەكتەپلەر بىلەن باللار باغچىلىرىنىڭ سانى ژىلدىن– ژىلغا ئېشىپ، بارماقتا. ھازىر ئالمۇتا ۋە تالدىقورغان ۋىلايەتلىرىدە 63تىن ئوشۇق ئۇيغۇر مەكتەپلىرى ۋە موشۇ ۋىلايەتلەرنىڭ ئۇيغۇر، چېلەك، پانفىلوۋ ناھىيەلىرىنىڭ ھەر قايسى يېزىلىرىدا ئۇيغۇر باللىرى باغچىلىرى بار. ئەندى ئالمۇتا شەھرىدە ھازىرغىچە 2 مىللىي ئۇيغۇر مەكتىۋى، 1 ئۇيغۇرچە–رۇسچە مەكتەپ، 8 ئۇيغۇر تىلى بىلەن قازاق، رۇس تىللىرىدا ئوقۇتىدىغان مەكتەپ ئېچىلىپ، ئۇلاردا 200دىن ئوشۇق مىللىي مۇئەللىملەر خىزمەت قىلماقتا.

ئەلۋەتتە بۇ كەلتۈرۈلگەن مەلۇماتلار قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۈگۈنكى ئىجتىمائىي–مەدەنىي ئەھۋالىنىڭ تولۇق كورسەتكۈچى ئەمەس.

خۇللاس، مۇستەقىل قازاقىستانىنىڭ يېقىندىلا قوبۇل قىلىنغان دولەت نىزاھى – كونستىتۇتسىيەسىدە، ئۇنىڭ «كونستىتۇتسىيەلىك تۈزۈلۈشى ئاساسلىرى» بولۇمىنىڭ مۇقەددىمىسىدىلا: **«قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى (قازاقىستان)–دېموكراتىك، زىيالىي ۋە بىر تۇتاش مەملىكەت»** دەپ كورسىتىلگەن. ئاندىن قالسا، موشۇ بولۇمنىڭ ئىككىنچى تارمىقىدا **«قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەۋەسى بىر پۈتۈن ئاجرالماس ۋە دەخلىسىز بولۇپ ھېساپلىنىدۇ»** دېيىلگەن. قانۇننى ھۆرمەتلەش– ئەلنى ھورمەتلەش بۇنىڭ بىلەن ئوينىششقا بولمايدۇ!

بېكزاق ئومار،

«ئالماتى ئاقشامى» گېزىتىنىڭ مۇخبىرى.

(«ئالماتى ئاقشامى» گېزىتىنىڭ بىيىلقى 25–مارت سانىدىن).

ئالمۇتا شەھرىدىكى 2–تىببىي تەتقىقات ئىنستىتۇت ئاساسەن نورولوگىيە ساھاسى بويىچە ئىلمىي تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى ئېلىپ بارىدۇ.

سۈرەتتە: (سولدىن ئوڭغا) دوختۇر ئاسقار يېسېنغالىيېۋ بىلەن تىببىي پەنلىرىنىڭ نامزىتى نورولوگىيە دوختۇرى مىرزا ئالشىنبېكوۋلار ئاغرىقنى تەكشۈرمەكتە.

ر. دۈيسېنغالىيېۋنىڭ سۈرىتى.

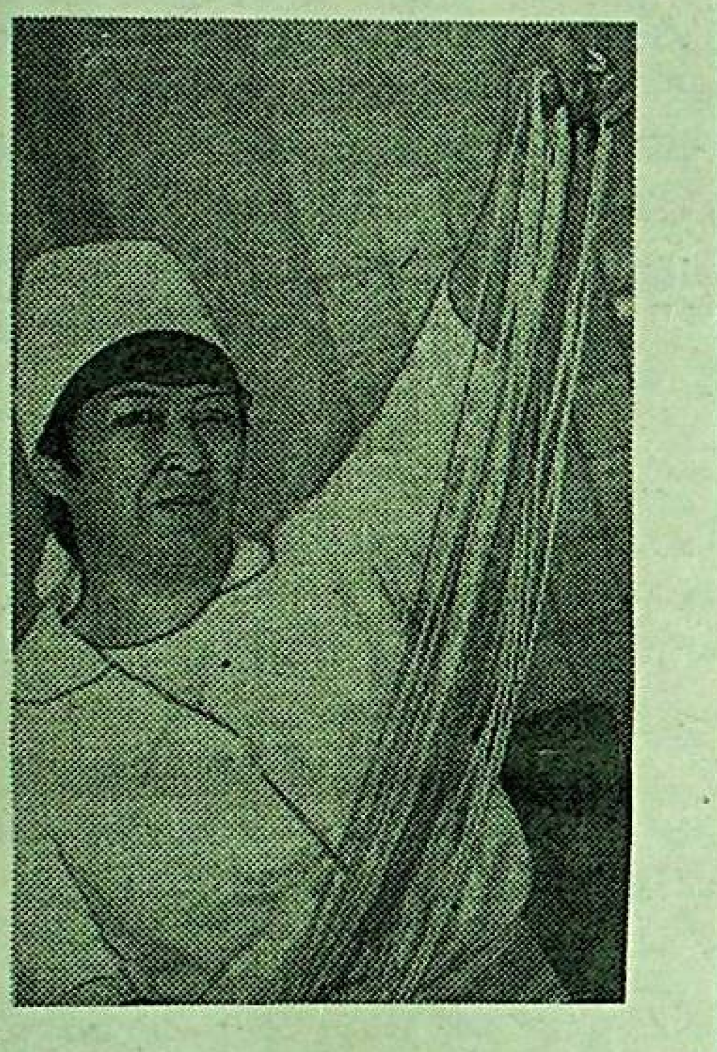

ئۇيغۇر تائاملىرى رېستورانىدا ئوز كەسپى بويىچە ماھىر ئاشپەزلەر ئىشلەيدۇ.

سۈرەتتە: ئاشپەز ھەدىيەم سادىقوۋا لەڭمەن تەييارلاۋاتىدۇ.

ر. يۈسۈپوۋنىڭ سۈرىتى.

ئوزبەكىستان يېڭىلىقلىرى

يېڭى دارىلفۇنۇن

يېقىندا تاشكەنتتە جاھان ئىقتىسادىيتى ۋە دىپلوماتىيە دارىلفۇنۇنى تەشكىل قىلىندى. ئۇنى بەرپا قىلىشتىكى مەخسەت، جاھان ئىقتىسادىي ئالاقىلىرى، دولەتلەر ئارا مۇناسىۋەتلەر ۋە دىپلوماتىيە ساھاسىدا ژۇقۇرى مەلىكىلىك كادىرلار تەييارلاشتۇر.

بازىرى چاققان

مۇستەقىل ئوزبەكىستاننىڭ تراكتور ۋە يېزا ئېگىلىگى ماشىنىلىرى خەلىق ئارا ئىشبىلەرمەنلەر ئۇيۇشمىسىنىڭ «ئالتۇن يۇلتۇز» نىشانى بىلەن چىقىدىغان بولدى.

بۇ ئوبۇزلۇق نىشانغا جاھان بازىرىدا رىقابەتلىشەلەيدىغان مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىشنى بىلىدىغان كارخانىلا ئېگە بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى خەلىق ئارا ئىشبىلەرمەنلەر ئۇيۇشمىسى ئوز نىشانىنى جاھان بازىرىدا خېرىدارى كوپ بولغان مەھسۇلاتلارغا بېرىدۇ.

ئىجات قېرىمايدۇ

مانا مەھەممەت ئاكا ئەزىزوۋنىڭ ۋاپات بولغىنىمۇ بىر يىل بوپتۇ. ھايات دېگەن ئەنە شۇنداق ئىكەن. پەس ۋە بۇ ياپا ئىكەن، دەيمەن ئۆز-ئۆزەمگە.

بىز مەھەممەت ئاكا بىلەن پات-پات ئۇچرىشىپ تۇراتتۇق. ئەلۋەتتە، گەپىمىزنىڭ بىسمىللاسى سەنئەت ۋە ئىجات ھەققىدە بولاتتى. ئۇ بىر ئالەم ئارزۇ-ئارمان بىلەن ياشاتتى.

مەھەممەت ئاكا تۇخسۇن ناھىيەسىدە سەنئەتكار ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. ئاتىسى ئەزىز دۇتار ۋە داپنى خېلىلا ياخشى چالىدىغان، ئۆز دەۋرىنىڭ ماھىر سازەندىسى ۋە گەپ ئۇستىسى ئىدى. قوش ئۆگسىدا كۆرگەننى قىلدى. دېگەندەك، ياش مەھەممەت باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىدىلا «بالا داپچى»، «ماھىر ئۇسسۇلچى» نامىنى ئالغان ئىدى. ئۇ گۇلاشقىنمۇ يۇرتتا ئوتكۈزۈلىدىغان توي-تۆكۈن، مەشرەپ ئوخشاش مۇھىملارنىڭ ئىشتىراكچىسى ئوتمەتتى. ئۇ سازەندىلەرگە قوشۇلۇپ، داپنى تەڭ كەش قىلسا سورۇن ئوتتۇرىسىغا چۈشۈپ ئۇيغۇر ۋېگىتلىرىگە خاس مەردلىك، باتۇرلۇق ۋە چاققانلىقنى تەرەننۇم قىلىدىغان ئۇسسۇللىرى بىلەن ئولتۇرغانلارنى قىزىقتۇراتتى.

سەنئەتكە بولغان ئىشتىياق ياش مەھەممەتنى ئۈرۈمچىگە يېتەكلەپ كەلدى. ئۇ مەركىزىي ئۇيغۇر تىياترىغا ئۇسسۇلچى بولۇپ قوبۇل قىلىنىپ، قېشىدا تەشكىل قىلىنغان سانائى نەپىسە قاتناشتى. بۇ دەرگاھقا خەلقىمىزنىڭ داڭدار سەنئەتكارلىرى ئابدۇكېرىم ئابدۇللا، قەمبەرخانلار يېتەكچىلىك قىلاتتى. مەھەممەت ئابدۇكېرىم ئاكىدىن ساز سىرلىرىنى ئۇگەنسە، قەمبەرخانىمدىن ئۇسسۇل ئۆگىنەتتى. قىسقىسى، ئۇ بۇ سەنئەت دەرگاھىدا ئۆزى بىلمىگەن كۆپ نەرسىلەرنى ئۆگىنىشكە مۇۋاپىق بولالىدى. ئامما سەنئەتخۇمار بۇ ژىگىت ئۆگەنگەنلىرى ئوزىدە چاڭقاقلىق ھېس قىلىۋەردى. تەبىي تالانت بولغان بىلەن ئۇنى بىلىم بىلەن تولۇقلىمىسا، كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىش قىيىن ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن مەھەممەت ئەزىز 1951- يىلى شىڭەندىكى سەنئەت ئالىي بىلىم دەرگاھىغا ئوقۇشقا باردى. ئوقۇشقا كىرىش ئىمتىھانلىرىنى تاپشۇرغان پەيتتە ئىنستىتۇتنىڭ مۇتەخەسسىسلىرى ئۇنى ستۇدېنتلىققا ئەمەس، بەلكى ئوقۇتقۇچىلىققا لايىق كۆرىدۇ.

ھەقىقەتەنمۇ ئۇ ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇللىرىنى ھەم ئەمەلىي ھەم نەزەرىي جەھەتتىن شۇ چاغدىكى مۇتەخەسسىسلەردىن خېلىلا ئوبدان بىلەتتى ۋە شۇڭلاشقىمۇ ئۇ بىر تەرەپتىن ئوقۇ ئۆگىنىشنى ئالدىغا مەقسەت قىلىپ قويۇش بىلەن ئوقۇغۇچىلارغا دەرسمۇ بېرىپ باردى.

مەھەممەت ئەزىز بۇ جەرياندا سەنئەتكە ئائىت كىتاپلارنى مۇتالىئە قىلىش بىلەن ئوزىمۇ ئۇيغۇرچە ۋە خەنزۇچە ژۇرناللاردا «ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ مىللىي ھەرىكەتلىرى ۋە خۇسۇسىيەتلىرى» ناملىق ئومۇمىي سەرلەۋھە ئاستىدا بىر تۈركۈم ئىلمىي ماقالىلار يازدى.

ھەممىگە ياخشى مەلۇمكى، شىڭەندىكى سەنئەت ئىنستىتۇتى قېشىدىكى مىللىي فاكۇلتېت 1954- يىلى ئۈرۈمچىگە كۆچۈرۈلدى. مەھەممەت ئەزىزوۋمۇ شۇ يىلى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى. 1955- يىلى ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونلۇق ناخشا- ئۇسسۇل ئانسامبلى ئۇنى ئوزلىرىنىڭ سېپىگە تەكلىپ قىلىپ، ئىجادىيەت گۇرۇپپىسىغا رەھبەرلىككە تايىنلايدۇ.

1956- يىلى مۇھەممەت ئاكا مەزكۇر ئانسامبل بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيە ۋە قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىرىگە چىقىپ، بۇ يەردىكى قېرىنداشلارغا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي سەنئىتىنى نامايىش قىلىپ قايتتى.

1961- يىلى بولسا زامانىنىڭ زەيلى بىلەن ئوز يۇرتىغا نوگەي بولۇپ قىلىپ، ئائىلىسى بىلەن ئالمۇتىغا كۆچۈپ چىقىدۇ ۋە مەشھۇر ئۇسسۇلچى يولدىشى ھاۋاخان ئەزىزوۋا بىلەن ئۇيغۇر تىياترىغا ئىشقا ئورۇنلاشىدۇ. مورىتى كەلگەندە شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، ھاۋاخان ئەزىزوۋانىڭ ئەل سۆيگەن ئۇسسۇلچى بولۇپ تونۇلىشىدا مۇھەممەت ئەزىزوۋنىڭ خىزمىتى ئالاھىدە چوڭ بولدى.

ئەزىزوۋلار ئائىلىسى 1971- يىلى تاشكەنتكە كۆچۈپ بېرىپ، ئوزبېكىستان رادىوسى قېشىدىكى ئۇيغۇر ئانسامبلىدا پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇردى. مەھەممەت ئاكا ئانسامبلدا ئىشلەش جەريانىدا ئىجادىيەت مەيدانىغا دادىللىق بىلەن كىرىشىپ، ياخشى ئاھاڭلارنى ئىجات قىلىپ، چوڭ ئابرويغا سازاۋەر بولدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىيەت گۆلتاجىسى بولغان ئون ئىككى مۇقامنى پلاستىنكىغا چۈشۈرۈشتە ۋە ماگنىت لېنتىسىغا يېزىشتا ئىجادىي ھەمكارلاشقانلىقى ئاممىغا مەنزۇر بولدى. بۇنىڭغا مەرھۇم شائىرىمىز خېلىل ھەمرايېۋنىڭ «ئەجەم ناۋاسى» غەزىلىگە ئاھاڭ يارىتالىغىنىنى ئالاھىدە تەكىتلىمەك كېرەك سەۋەۋى، مەزكۇر ئاھاڭنى خەلقىمىز ياقتۇرۇپ قارشى ئالدى ۋە زوقلىنىپ تىڭشايدىغان بولدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئون ئىككى مۇقامنى ئۇلۇقلىغۇچى «ژۇرەك ساداسى»، «قۇتلۇق ماكان»، «بوستان ئارا»، «نەي ناۋاسى» ئوخشاش ناخشىلىرىنى خەلقىمىز ھازىرمۇ- زوق بىلەن تىڭشايدۇ.

مەھەممەتجان ئاكا «ئانا مېھرى»، «ئىككى دىل ئەھدى»، «ئاق بۇغداي» ئوخشاش ناخشىلارنى ئىجات قىلىۋاتقان پەيتلەردە پاجەلىك ئولۈمى بىلەن ئارىمىزدىن تۇيۇقسىز كەتتى.

ھە، ئۇنىڭ بۇ ھايات دۇنياسىدا خەلقىمىزگە بېرىدىغانلىرى تېخى كۆپ ئىدى. مىڭ ئەپسۇسكى، يولسىز ئەجەل بۇ ياخشى نىيەتلەرگە يول بەرمىدى. ئامما مەھەممەت ئەزىزوۋنى خەلقىمىز مەڭگۈ ئۇنۇتمايدۇ. چۈنكى ئۇ ئاز ئامما ناھايىتى ساز ئىجادىي مىراس قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇلۇقلارنىڭ ئىجات قېرىمايدۇ، مەڭگۈ ئولمەيدۇ دېگىنىدەك، ئۇنىڭمۇ ئىجادىي دايىم قەلبىمىزدە ياڭراپ تۇرغۇسى.

شۈكرى ئابدۇللا.

تاشكەنت شەھىرى.

«ئېچىلغان گۈل- قىزىل گۈل»

يېقىنقى يىللاردىن بېرى كەسپىي كومپوزىتورلارنىڭ ناخشىلىرىدىن باشقا خەلق ئىجاتكارلىرىنىڭ ناخشىلىرى ئاممىغا كەڭ تارقىلىشقا باشلىدى. ئۇلار تىياتىر سەھنىلىرىدىن باشقا سەنئەت ئومەكلىرى ۋە رادىولاردا ئېيتىلىپ، كوپچىلىك ئاممىنىڭ ئالقىشلىرىغا ئېگە بولدى. ئۈرۈمچى ۋە ئىلى ۋادىسىدىكى كومپوزىتور ۋە خەلق ئىجاتكارلىرىنىڭ ناخشىلىرى چېگارا ئاتلاپ، قازاقىستان ۋە ئوتتۇرا ئاسىيە جۇمھۇرىيەتلىرىدە ياڭرىماقتا. ئەنە شۇنداق خەلق ئىچىگە كەڭرى تارقالغان ناخشىلارنىڭ بىرى «ئېچىلغان گۈل قىزىل گۈل» ناخشىسىدۇر. بۇ ھەقتە تۈرلۈك گەپ- سوزلەر بولۇپ كەلمەكتە. بىرلىرى «بۇ ناخشا خەلقنىڭ» دېسە، يەنە بىرلىرى «مۇزىكىسى خەلقنىڭ، تېكىستىنىڭ مۇئەللىپى بار» دېيىشىدۇ.

يازغۇچى، شائىر ۋە كومپوزىتورلارنىڭ ئەمگەكلىرىگە چوڭ ئېتىبار بېرىشىمىز بىللەن بىللە ئۇلارنى قەدىرلىشىمىز كېرەك. مانا شۇ نوقتەئىنەزەردىن مەن «ئېچىلغان گۈل قىزىل گۈل» ئەمگىكى ھەققىدە خېلە ئىزدەندىم. ئاخىرى ئۇنىڭ مۇئەللىپلىرىنىڭ كىملەر ئىكەنلىكلىرى، قاچان، قەيەردە مەيدانغا كەلگەنلىكىنى ئېنىقلىدىم.

ئاتاقلىق خەلق كومپوزىتورى زىكرى ئەلپەتتا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىستېداتلىق سەنئەتكارى بولۇش بىلەن تەڭ ئەل سۆيگەن چالغۇچىدۇر. ئۇنىڭ مۇزىكا ساھاسىدا بىر قانچىلىگەن ئەمگەكلىرى بار. شۇنىڭدەك ئوزى ئىجات قىلغان «رۇخسارى» مۇقامى بىلەن خەلق ئارىسىدا مەشھۇر. ئۇ 1937- يىلى غۇلجا شەھرىدە «ئېچىلغان گۈل قىزىل گۈل» ناخشىسىنى ئىجات قىلدى. ئۇنىڭغا تېكىست قىلىپ، مەرۇپ سەئىدىنىڭ بىر شېئىرىنى ئالدى.

بۇ ھەقتە ئەلقەم ئەختەم «شىنجاڭ سەنئىتى» ژۇرنالىنىڭ 1987- يىلى 2- سانىدا ئېلان قىلغان يادنامىسىدا زىكرى ئەلپەتتانىڭ مونۇ تۆۋەندىكىچە يېزىپ قالدۇرغانلىرىنى كەلتۇردى: «مەرۇپ سەئىدى شۇ يىللاردا ئاتاقلىق شائىر ۋە مەرىپەتپەرۋەر ئادەم ئىدى. شۇ ۋاقىتلاردا مەرۇپ سەئىدىنىڭ بىر شېئىرىغا مەن ئاھاڭ ئىجات قىلغاندىم. ئۇنىڭ شېئىرىنىڭ ماۋزۇسى «ئېچىلغان گۈل قىزىل گۈل» ئىدى».

ئىلىدىكى تارىخچى تېيىپ ھادى مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئۇيغۇرچە، ئوزبەكچە كلاسسىك ناخشىلارنى خېلە كوپ ھەم پىششىق ئوزلەشتۇرگەن زىكرى ئاكىنىڭ قەلبىدە خېلە بۇرۇنلا ئىجات بىخلىرى بىخلىنىپ، سىرتقا تېپىشقا باشلايدۇ. مانا بۇلارنىڭ دەسلەپكى مېۋىسى سۈپىتىدە بىرىنچى قېتىم 1937- يىلى «ئېچىلغان گۈل قىزىل گۈل» خورىنى ئىشلەپ، ئوزىنىڭ ئىجادىنى خەلققە تەقدىم قىلىدۇ».

خەلق كومپوزىتورىنىڭ بۇ ناخشىسى ئىجات قىلىنىپ، دەسلەپكى يىللاردا ئىلى سەنايى- نەفىسە ئومىكىنىڭ ئەزالىرى ئۇنى خور سۈپىتىدە نامايىش قىلغاندا، خەلقلەر ئۇنى قىزغىن قارشى ئالدى. مانا يېرىم ئەسىردىن بېرى تياتىر سەھنىسىدىن چۈشمەي خەلق قەلبىدە ياڭرىماقتا. بىراق مەزكۇر ئەمگەكنىڭ مۇئەللىپلىرى بەزى ئورۇنلاردا ئېلان قىلىنماي ئىجرا قىلىنماقتا. بىز ئىجاتكارلارنى ھورمەت قىلىدىكەنمىز، ئەلۋەتتە، ئۇلارنىڭ ئەمگەكلىرىنىمۇ قەدىرلىشىمىز كېرەك. كوپ ئىزدىنىشلەردىن كېيىن مىللىي ئارمىيە 5- كورپۇس سەنئەت ئومىكىنىڭ مۇزىكانتى ئەخمەتجان يۇسۇپوۋنىڭ ياردىمى بىلەن مەزكۇر ناخشىنىڭ تېكىستىنى تېپىشقا مۇيەسسەر بولالىدۇق. كوپ يىللارنىڭ ئوتۇشى بىلەن بۇ ناخشىدىكى تېكىستنىڭ بەزى سوزلىرى ئوزگەرگەن بولۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز توۋەندە شۇ ناخشىنىڭ تېكىستىنى كەلتۇرىمىز.

ئېچىلغان گۈل قىزىل گۈل

ئېچىلغان گۈل قىزىل گۈل،
ھەرگىز سولمايدۇ.
گۈلزارلىققا قەست قىلغان،
ھايات كورمەيدۇ.
خوشال بولۇپ سايرايدۇ،
چىمەن گۈلزاردا.
ھەممە جاننىڭ كوڭلى خۇش،
يېڭى باھاردا.
شۇ باھاردا ئوسكەنمىز،
دايىم يايرايمىز.
ناخشا ئېيتىپ باغلاردا،
خوشال ياشايمىز.
گۈلىستاندا ئوينايمىز.
دايىم شات بولۇپ.
جىمى جاننىڭ كوڭلى خۇش،
گۈللۈك باھاردا.

ت. قاھھارى.

چارەك ئەسىردىن بۇيان

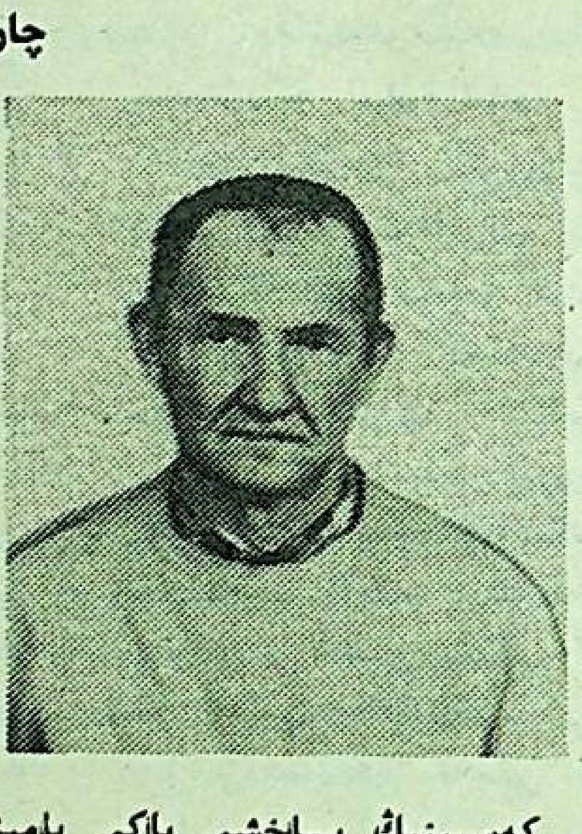

كەسپىنىڭ ياخشى ياكى يامىنى بولمايدۇ، ئامما بىز ئادەملەر، كۆڭلىدە ھاجىتىمىز چۈشۈپ تۇرىدىغان كەسىپ ئېگىلىرىنى ياخشى بىلگىنىمىز بىلەن، بەزى كەسىپ ئېگىلىرىدىن بولسا پەقەت كېرەك پەيتىدىلا ئەسلەپ، كېيىن يەنە ئۇنتۇپ كېتىمىز. مەسىلەن، بىرەر يېقىنىمىز فانى دۇنيادىن باقى دۇنياغا سەپەر قىلىپ، بېشىمىزغا مۇسىبەت چۈشكەندىلا گوركاغا ژۈگرەيمىز. ھاجىتىمىزدىن چىققاندىن كېيىن بولسا ئۇنى ئۇزاق ۋاقىت ئەسلەپمۇ قويمايمىز.

ئامما ئوزىنىڭ ئەڭ ساۋاپلىق ئىشلىرى بىلەن يۇرت ھورمىتىنى قازىنىپ، بۇ دۇنيادىن ئوتكەن ھەيدەر سوپۇمىنىڭ ئوغلى قۇربانجاننى بىشكەك شەھىرىنىڭ پۈتكۈل ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى ياخشى بىلىدۇ ۋە ھورمەتلەيدۇ.

بىشكېك شەھىرىدىكى ئۇيغۇر ۋە باشقا قېرىنداش مۇسۇلمان خەلقلەرنىڭ قەبرىستانى شەھەردىن خېلە ژىراقتا جايلاشقان بولۇپ، قۇربانجاننىڭ ئويى قەبرىستانغا بارىدىغان چوڭ يولدىكى كوكيار سوۋخوزىغا جايلاشقان. ئۇنىڭ گوركالىق- ئەڭ ساۋاپلىق ئىش بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقىنىغا بىيىل چارەك ئەسىردىن ئاشتى. قۇربانجان گوركولاش، مەرھۇمنى لەھەتكە ئەكىرىپ ياتقۇزۇش ۋە كومۇش ئىشلىرىنى ئەل كوڭلىدىكىدەك ئورۇنلاپ، خەلقنىڭ چوڭ ھورمىتىگە سازاۋەر بولۇپ كەلمەكتە. مەزكۇر قەبرىستاندىكى مىڭلىغان قەبرىلەرگە ئەجايىپ ئىنسان قۇربانجاننىڭ پېشانە تەرى توكۇلگەن. ئوز نوۋىتىدە پۈتكۈل جامائەتچىلىك قۇربانجانغا ۋە ئۇنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتىغا ئۇزاق ئومۇر ۋە تۇرمۇشلىرىغا چوڭ بەخت- سائادەت تىلەيدۇ.

سابىت ھاپىزى،

قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك ئىتتىپاقى ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى.

ژۇقۇرى باھا

تاشكەنتتىكى «پودىيومنىڭ» ئىشلەپ چىقىرىش باشقارمىسىنىڭ مەھسۇلاتىغا سۈپەتلىكلىكى ئۈچۈن «خەلق ئارا ئالماز يۇلتۇزى» تاپشۇرۇلدى، مۇنداق قارارنى شتاب- كۋارتىرسى مېخىكوغا ئورۇنلاشقان مىللىي ماركېتىنگ ئىنستىتۇتىنىڭ خەلق ئارا ژيۇرىسى قوبۇل قىلدى. مۇنچىلىك ژۇقۇرى باھا تاشكەنتتىن ياۋروپا، ئاسىيە ۋە ئامېرىكىنىڭ 30دىن ئوشۇق مەملىكەتكە ئەۋەتىلىۋاتقان ھەر خىل تېپتىكى كرانلارغا بېرىلدى. كېيىنكى 15 يىلدا بۇ ماشىنىلارغا ھېچ كىم شىكايەت بىلدۈرمىگەن.

بۆلگۈنچىلىككە ئۆزۈق بولمايلى

تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزادى مالىك كىبى-
روۋ بىلەن فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزادى
ماھىنۇر ئەلىيېۋالارنىڭ ئۆتكەن يىلى «بىر
لىسوۋ» گېزىتىدە (45—46— سانلىرىدا)
**«بىز قازاقستاننىڭ فېدېراتىۋلىق جۇمھۇ
رىيەت بولۇشى تەرەپدارى»** دېگەن ماقا-
لىسى ئېلان قىلىندى.

مەن ماقالىنى ئەستايىدىل ئوقۇپ چە-
قىپ، بۇ ھالغا كوپ ئېچىندىم. مالىك كىبە
روۋ تارىخىي ۋاقىەلەرگە ئۆزىچە فاكتلار
كەلتۈرگەن. شۇنىڭدەك بەزى شەخسلەرنىڭ
خاتا ئوي —پىكىرلىرى، كوز قاراشلىرى توغ
رىلىق كەلتۈرگەن مىساللىرىنى «يالغان»
دەپ ئېيتىشقا بولمايدۇ.

مەسلىگە بىر تەرەپلىمىلىك قارىغاندا
ھەر قاچان خاتالىقلارنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقى
تەبىي، بىراق مەسلىنىڭ ئىككى تەرىپىگە
ئېتىۋار قىلغان ياخشى. دۇنيادىكى پۈتكۈل
ماجرالارنىڭ ئاساسىي سەۋەپلىرىنىڭ بىرى-
سى: ئۆزىدىكىنى كورمەي، باشقىنىڭكىنى
كوروش بولۇپ، ئۆزىدىكى كامچىلىق—خاتا-
لىقلارنى چەتكە قايرىپ قويىدۇ دە، ئوز-
گىلەرنىڭ كامچىلىقىنى كۆرسىتىشتىن ئىبا-
رەت. ئەچكى ئىشلارغا ئارىلاشماسلىق
دەپ ھەر تىكى تەرەپ قول قويىدۇ،
ئۆزى ھەر قاچان ھەر ئىشتا ئارىلاشسىمۇ
باشقىلارنى ئارىلاشقانلىقتا ئەيىپلەيدۇ. ئو-
زىلا پايدا ئالسا بولىدۇ، ئامما باشقىلارنىڭ
پايدا ئېلىشىغا يول قويمايدۇ.

مالىك كىبىروۋنىڭ خاتالىقى قەدىمىي
بىلەن ھازىرقىنى ئايرالمىغانلىقىدا. «بىرلىي-
سۇ» خەلقنى ھەقىقىي بىرلىككە ئۈندەش-
نىڭ ئورنىغا مىللەتلەر ئارا نارازىلىقنى
قوزغاپ، ئوز گۇناسىنى باشقىلارغا دوڭگەپ
قويغانلىقىنى ئىسپاتلاشنىڭ ھاجىتى يوق.

ھازىرقى موڭغۇلىيە (ئورخۇن ئەتراپى)
بىر چاغلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتىنى بولغان
ئىدى. ئۇلار ئۇيغۇر خاقانلىقىنى قۇرغان
ئەسىرلەردە بۇ ئەتراپىنىڭ ھەممىسى ئۇلار
غا قاراتتى. كېيىن ئۇلار ئۇ يەردىن كېتىش
كە مەجبۇر بولغان. ھازىر ئەندى ئۇ يەر
موڭغۇلستان. ئۇ يەردە تارىختا «ئۇيغۇر
لار ياشىغان ۋە تارىخىي يادىكارلىقلارنى
قالدۇرغان» دەپلا قاراش مۇمكىن. لېكىن
ئەندى ئۇنى ئۇيغۇرلارنىڭ يېرى دەپ
دەۋا قىلىشقا بولمىغىنىدەك، باشقىلار (يەر
لىرى) ھەققىدە شۇنى ئېيتىش لازىم. ئوتمۇ
شتىكى روسىيە ئىمپېرىيەسى قازاقستان
ۋە ئوتتۇرا ئاسيەنى بېسىۋېلىپ، ئۇنىڭ
مىراسخورى كېيىنكى ھوكۇمەتمۇ خەلقىمىز-
گە ئېمىلەر قىلمىدى. بۇلار ئۆزلىرىنىڭ مۇ
ستەملىكىچىلىكىنى ئىقرار قىلماي، «يار-
دەم» قىلىۋاتقان ئاتىدارلاردىن بولىۋالغاش
قا— ئۇلار جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ مۇستەقىلل-
ىنغا يول قويماسلىق ئۈچۈن بارلىق چارە-
لەرنى قىلغان ئىدىغۇ؟ ئۇلارنىڭ بىرلىك-
ئىتتىپاقلىق، قېرىنداشلىق چاقىرىقلىرىنى ئو
تتۇرىغا قويۇپ، قىلىنىۋاتقان غەيرى ھەر-
كەتلىرى—بىرلا ئەرسىنى، يەنىلا مۇستەملىكە
چىلىكنى مەخسەت قىلىدۇ.

تارتىۋالغانلىقى، بېسىۋالغانلىقى، ئاۋال بەل
گۈ قويىۋالغانلىقى «مېنىڭ» دەۋېلىش زاما
نى ئوتۇپ كەتكەن. «بولۇپ تاشلاپ، ھو-
كۇم سۈرىدىغان» زامانمۇ ئەندى مەھكۈمە-
لۈككە ئېگە. ھەر بىر مىللەتنىڭ ۋەتىنى
بار. شۇ ۋەتەن شۇ مىللەتنىڭ يېرىدۇر.
**ئاۋتونومىيە شەكلى (ھەتتا فېدېراتسىيە
شەكلى) يېڭى مۇستەملىكىچىلىكنىڭ بىر
تۈرى بولۇپ، كوممۇنىستلارنىڭ ئالدامچى-
لىقىدىن باشقا ئەرسە ئەمەس.** مالىك كىبى-
روۋقا ئوخشاش زىيالىيلار بۇ ھەقىقەتنى
چۈشىنىشى لازىم ئىدى، ئامما چۈشەنمىدى.

بىزنىڭ ۋەتىنىمىزنى خىتايلار قانچىلى-
غان ئاۋتونومىيەلەرگە بولۇپ بېرىۋەتتى.
قارىماققا «ھەر بىر مىللەتكە غەمخورلۇق
قىلغاندەك، ئوز تەغدىرىنى—ئوزى بەلگۈ-
لەشكە يول قويغاندەك» قىلسىمۇ، ئەمەل-
يەتتە مەخسىتى—ئوز ھوكۇمرانلىقىنى مۇس-
تەھكەملەشتىن، مىللەتلەرنى بىر—بىرى بە-
لەن دۈشمەنلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت ئىدى.

كېيىنكى ھوكۇمەتنىڭ بولۇپ تاشلىشى-
نىڭ ئاقىۋەتلىرىنى ھازىرقى جېدەللەردىن
كورۇۋاتىمىز.

بىر—بىرى بىلەن قېرىنداش بولغان، ھېچ
قاچان توقۇنۇشمىغان، ياخشىلىق ۋە ئېغىر
چىلىقلارنى تەڭ تارتىشقان، بىر—بىرىنى
يەكلىمىگەن قېرىنداشلار ھازىر ئەندى مو-
شۇ «ئاۋتونومىيە» كاساپىتىدىن داۋا-
دەستۈرگە ئوتۇۋاتىدۇ.

ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ئوز
ۋاقتىدىكى چېگرالىرى ساقلىنىشى، ئۇنىڭ
پۈتۈنلىكىنىڭ ھىمايە قىلىنىشى لازىم. ھەر
قانداق دولەتتە جۈملىدىن، مىللىي دولەتتە
ھەر خىل مىللەت ۋەكىللىرى ياشايدۇ. بىرلا
مىللەت ياشايدىغان ھېچ يەردە، ھېچ قان-
داق دولەت يوق. شۇنىڭدەك چەتتىن كېلىپ
جايلىشىپ قالغان مىللەتلەرنىڭ سىرتىدا شۇ
يەردە ئەزەلدىن ياشاپ كەلگەن مىللەتلەر-
مۇ مەۋجۇت بولىدۇ. بىراق مىللىي دولەت
شۇ ۋەتەندىكى ئەسلى ئىگىسىنىڭ نامىدا
بولۇشى تەبىي. مۇنداق دېگەنلىك ئۇلارغا
باشقىلارنى كوزگە ئىلماسلىق، ھايداش،
قىسىش، چەكلەش، يەكلەش ھوقۇقىنى
بېرىدۇ دېگەنلىك ئەمەس. ئۇ مىللەتلەر ھە
ممە قاتارى تەڭ ھوقۇقتىن پايدىلىنىشى
لازىم. قازاقستاندىمۇ شۇنداق بولىۋاتىدۇ.

بىزنىڭ دەيدىغىنىمىز «قىپ—قىزىل مىل-
لەتچىلىك» دەپ ئاتىلىدىغان مۇتلەق(تار)
مىللەتچىلىكتىن ساقلىنىشتىن ئىبارەت.

مىللەتچى بولۇش ھازىرقى زاماندا ياخ
شى دېيىلمەكتە. بىراق مىللەتچىلىكنى ئال-
دى بىلەن ئايرىۋېلىش، توغرا مىللەتچىلىكنى
تاللاۋېلىش كېرەك.

تار ۋە ئۇلۇق مىللەتچىلىك (بۇرژۇئا مىل
لەتچىلىكى) دەپ ئاتىلىدىغان مىللەتلەرنى
ئەقىللىق—ئەقىلسىز، ھاكىم مىللەت، مەھكۇم
مىللەت دەپ ئايرىيدىغان مىللەتچىلىككە قەت
ئىي قارشى تۇرۇش لازىم.

شۇنىڭدەك ھەممە مىللەتنىڭ باراۋەرلى-
كىنى ئېغىزدا ئىقرار قىلىپ، ئەمەلىيەتتە
مىللەتلەرنىڭ بىر مىللەتكە بىرلىشىشىنى،
كىچىكلىرىنىڭ يوقۇلىشىنى تەشۋىق قىلى-
دىغان كوممۇنىستىك مىللەت كوز قارىشىغا
قارشى تۇرۇش لازىم.

بىزنىڭ تەرغىپ قىلىدىغىنىمىز ھەققانىي

مىللەتچىلىك (مىللەتپەرۋەرلىك) دۇر. بۇ
ھەممە مىللەتنىڭ مەۋجۇتلۇغىنى، مەۋجۇت
بولۇپ تۇرۇشىنى، تەڭلىكىنى، سۈپەتتە
ئوخشاشلىغىنى، ھەممىسىنىڭ ئوز ۋەتىنى
مەۋجۇتلۇغىنى، ۋەتەنسىز مىللەت يوقلىغى-
نى ھەقىقىي ئىقرار قىلىش بىلەن ئوز ئارا
ھورمەتلەشنى ئاساس قىلىدۇ.

ھەر كىمنىڭ ئوز ئادىتى ياخشى بولغى-
نى ئۈچۈن باشقىلارنى يەكلىمەسلىك ئوز
ئارا ھورمەتكە كىرىدۇ. بىرەۋنىڭ بارلىغى-
نى، ھەققىنى تارتىۋالماسلىق، «ئوزەمنىڭ»
قىلىۋالماسلىق ئىشلىرىمۇ ئوز ئارا ھور-
مەتكە كىرىدۇ. شۇڭا بەزى ئادەملەردە بۇ
نىڭغا قارىمۇ—قارشى ئەھۋاللار يۈز بەرسە،
ھەققانىي مىللەتپەرۋەرلىككە تەئەللۇق بولا
لمايدۇ. ئۇ ژۇقۇرىدىكى مىلللەتچىلىكنىڭ
تار دائىرىسىگە كىرىپ قالىدۇ.

مەسلىگە مانا موشۇ ھەققانىي ئۇقتى-
دىن قارىغاندا توغرا بولىدۇ. بەزى مىللەت
چىلەرنىڭ ھەقسىز ئىشلارنى قىلىۋاتقانلىقى
ياكى بىرەر كىشىنىڭ مىللەتچىلىكى ئۇپەي-
لى پۈتۈن بىر خەلقنى ئەيىپلەيدىغان ئىش
لار يوق ئەمەس. بۇ خىل ھەرىكەتلەر مىل-
لەتلەر ئوتتۇرىسىغا ئوت تۇتاشتۇرۇشتىن
باشقا ئەرسە ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن شە-
خس قىلغان ئىشنى شەخس بىلەن تۈگىتىش
لازىمكى، ئۇنى پۈتكۈل مىللەتكە ئاڭماسلىق
كېرەك.

«بىرلىسۇۋ» گېزىتى ئوزگىنىڭ قولى
بىلەن ئوت يېقىش يولىنى تۇتماقتا. تەھ-
رىرات ماقالىنىڭ ئاخىرىدا: «مۇئەللىپ تۈ
پلۈك ئاھالىغا نىسبەتەن (قازاقلارغا نىس-
بەتەن) ھورمەت بىلدۇرمەيدۇ. ئۇلار مۇ-
ئەللىپنىڭ پىكرىچە ئەندى تۈپلۈك ئاھالە
ئەمەس، ئۇلار ئوز خەلقىنىڭ ئۈستۈنلۈكى
توغرىلىق مەسلىنى قويماقتا ۋە كىم قې-
دىمىراق ۋە ياخشى؟— دەپ تالاشماقتا»
دەپ يېزىش بىلەن ئوچۇقتىن—ئوچۇق بۆز
غۇنچىلىق قىلغان. شۇنداق قىلىپ ئۇيغۇر
نى قازاققا ياكى قازاقنى ئۇيغۇرغا قارشى
قويۇشنى مەخسەت قىلماقتا.

«بىرلىسۇۋ»نىڭ سوزى شۇ بولسا، دې-
مەك ئۇلارغا قېرىنداش خەلقلەرنىڭ ئوز
ئارا دۈشمەنلىكى كېرەك ئىكەن ...

ئۇلارنىڭ ئۈپكى مەخسىتى: ئۇيغۇر بە-
لەن قازاقنى سوقۇشتۇرۇپ قويۇپ، «ئۇ-
لار ئۇنى تەلەپ قىلسا، بىز بۇنى ئېمە ئۈ-
چۈن تەلەپ قىلمايمىز» دېگەن يول بىلەن
جۇمھۇرىيەت ئېچىلىغىنى، بىر پۈتۈنلىكىنى
بۇزۇش، مەخسەتكە يېتىشتىن ئىبارەت بو
لسا كېرەك.

شۇڭا ئالدى بىلەن چوڭقۇر ئويلاپ، ئۇ-
نىڭ قانداق ئاقىۋەتكە ئېلىپ كېلىدىغانلى-
غىنى ھىس قىلغان ھالدا پىكىر قىلىشىمىز
كېرەك. دوستلۇق، قېرىنداشلىقنى كوزۇ-
مىزنىڭ قارچۇغىدەك ساقلىشىمىز لازىم.

ئا. ئىبراھىمى.

(«ئەدلىيت» گېزىتىنىڭ 6—سانىدىن).

ۋەتىنىمىز نامى ھەققىدە

**مۇسۇلمان دۇنياسىنىڭ شەرقىي چېگرالە
رى بىلەن خىتاينىڭ ئارلىغىدا شۇنداق بىر
ئەل باركى،— دەپ يازىدۇ گۈملېۋ،— ئۇ-
نىڭ ئابۇ—ھاۋاسى ئەجايىپ يېقىملىق ۋە
ھېچ يەردىكىگە ئوخشىمايدۇ. ئۇنىڭ كوپ
سانلىق خەلقى بولسا قېدىمىي دەۋرلەردىن
ژۇقۇرى مەدەنىيەت بەرپا قىلغان. بۇ ئەل
نى خىتاينىڭ، گرېكنىڭ، ئەرەپنىڭ جۇغرا
پىيە ئالىملىرى ياخشى بىلگەن، بۇ ئەلنى
رۇس ۋە غەرپىنىڭ سەياھەتچىلىرى زىيا-
رەت قىلغان ... بۇ ئۇيغۇرىيە ئىدى.**

**ئالىمنىڭ ئاھايىتى دۇرۇس ئېيتىشىچە،
بۇ دۇنياغا مەشھۇر ئەلنى موشۇ كۈنگىچە
ھەر يەردە ھەر خىل ئاتاپ كەلمەكتە. 2—
ئەسىردىن ئۆزلىرىنى ئۇيغۇرلار دەپ ئاتاپ
كېلىۋاتقان بۇ خەلقنىڭ ۋەتىنىنى قېدىمىي
خىتايلار غەربىي ئولكە دەپ ئاتىسا، گرېك
لار ئىپەك ئېلى دەپ ئاتىغان.**

**يېڭى دەۋردە بولسا ئۇيغۇرىيەنى (ئۇي
غۇرستاننى): قەشقەرىيە، شەرقىي تۈركىس
تان، شىنجاڭ، شىئۇئار دېگەن ناملار بىلەن
ئاتىشىپ كېلىۋاتىدۇ. گۈملېۋنىڭ ئېيتىشى-
چە، «بۇ ناملارنىڭ ھېچ قايسىسى بىزنىڭ
دەۋرىمىز ئۈچۈن يارىمايدۇ».**

**ل. گۈملېۋنىڭ ئوزى ھەممە يەردە بۇ
ئەلنى ئۇيغۇرىيە دەپ ئاتايدۇ ...**

«ئارزۇ» ژۇرنالىدىن.

ئالمۇتا شەھىرى. گورنىي— گىگانت مەھەللىسىدىكى 77— مەكتەپتە نەۋروز بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىزامىدىن كىبىروۋ رەھبەرلىگىدىكى يىلشىسەنئەت ھەۋەسكارلار ئانسامبلى تاماشىبىنلارغا ئوز ماھارىتىنى نامايىش قىلدى.

سۈرەتلەردە: 1. ئانسامبل سازەندىلىرى. 2. تاماشىبىنلار. 3. مەكتەپتە تەييارلانغان ئۇيغۇر تائاملىرى.

د. يۈسۈپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

مەدەنىي مىراسلىرىمىزدىن

ئۇيغۇر تىببىي ئالىم، مېمار تارىم

تارىم ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ خان جەمەتىدىن بولۇپ، مىلادى 1279 – 1348- يىللىرى ياشىغان، يۈەن سۇلالىسى دەۋرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا پايتەخت خانبالىقتا (ھازىرقى بېيجىڭ شەھىرى) ژۇقۇرى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولغان مەشھۇر دورىگەر، دوختۇر ۋە ئارخىتېكتور. ئۇنىڭ ھاياتى ۋە پائالىيىتى ھەققىدە «تارىم تەزكىرىسى»دە قىممەتلىك خاتىرىلەر قالدۇرۇلغان.

تارىم پادىشاھ يۈەن چىڭزۇڭ (مىلادى 1294– 1307- يىللىرى تەختتە ئولتۇرغان) ۋە يۈەن شۈندى (مىلادى 1333– 1368- يىللىرى تەختتە ئولتۇرغان)نىڭ يېنىدا توققۇز يىل دوختۇرلۇق قىلغاندىن باشقا ھاياتىدا ئوردىدا ژۇقۇرى مەنسەپلەردە بولغان.

موڭغۇل قوشۇنلىرى ئۇيغۇرىستان ۋە ئوتتۇرا ئاسىيەگە ژۈرۈش قىلغاندا موڭغۇل خانلىرىنىڭ بۇ جايلاردىكى ئوقۇتقۇچى، تەرجىمان، دوختۇر، ھۈنەرۋەن، دورىگەر، بىناكار قاتارلىقلارغا ئېتىۋار بىلەن قاراپ، ئۇلارنى خانبالىققا ئېلىپ كېتىش توغرىسىدىكى پەرمانىغا ئاساسەن، ھازىرقى تۇرپان، جىمسار قاتارلىق جايلاردىن نەچچە يۈز ئىختىساس ئىگىلىرى ئىچكىرىگە ئېلىپ كېتىلىپ، كەسپىي خىزمەتلەرگە قويۇلغان. شۇ چاغدا تارىمنىڭ بوۋىسى سانجىس بىلەن داۋتۇڭمۇ ئىچكىرىگە ئېلىپ كېتىلگەن. سانجىس پادىشاھنىڭ ئىنىسى ۋوجىنەنىڭ مەخسۇس ئوقۇتقۇچىسى، شەندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ تۇتۇق ۋالىيسى قاتارلىق مەنسەپلەرگە قويۇلغان. دادىسى داۋتۇڭ شىنجۇ ۋىلايىتىنىڭ باش بۇغى، جياڭجې مەمۇرىي ئۆلكىسىنىڭ لىڭمۇئاۋېن ۋەزىرى، سىياسىي مەسلىھەتچىسى، دىۋان ۋازارەت مۇئەككىلى قاتارلىق مۇھىم مەنسەپلەرگە قويۇلغان.

تارىم كىچىكلىكىدە تىرىشچان ھەم سەزگۈر بولۇپ، دەسلەپ ئۇيغۇر ئۆلىمالىرىدىن تەلىم ئالغان، كېيىن موڭغۇلچە ۋە خىتايچە تىل- يېزىقلارنىمۇ تىرىشىپ ئۆگەنگەن. لېكىن ئۇ ئەمەلدار بولۇشنى خالىماي، دادىسىنىڭ ئەمەلدار بولۇش توغرىسىدىكى تەسھىتىنى رەت قىلىپ، شىنجاڭدىن ئېلىپ بېرىلغان ئۇيغۇر دوختۇر، دورىگەرلەرنى ئۇستاز تۇتۇپ تىرىشىپ ئۆگەنگەن، بولۇپمۇ ئۆز دەۋرىدە ئۇيغۇرىستاندا ژۇقۇرى شۆھرەت قازانغان دوختۇرلار ۋە دورىگەرلەرنىڭ رىسالىلىرىنى، مۇھىم رېتسىپلىرىنى، دورا ياساش، تەڭشەش، دورا ئۇسۇللىرىنى پەرىق قىلىش، دورا مىقدارىنى بەلگىلەش، تومۇر تۇتۇپ دىياگنوز قويۇش جەھەتتىكى مول تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىپ ئۆزلەشتۈرگەن ھەمدە دوختۇرلۇق، دورىگەرلىك كەسپىي بىلىملىرى ئۈستىدە خېلە چوڭقۇر تەتقىقات ئېلىپ بارغان، ئۇرغۇن ئۇسۇملۇق دورىلىرىنىڭ ئەۋرىشكىلىرىنى توپلاپ، دورا ياساش، سىناق قىلىش، ئەمەلىي ئىشلىتىش ھەم يۈزلىگەن بېمارلارنى ئازاپتىن خالاس قىلىش ئارقىلىق خېلە داڭدار دوختۇر بولۇپ، ئۇنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان موڭغۇل ھۆكۈمرانلىرى ئۇنى بېيجىڭ شەھرىگە ئۇيغۇر دورىگەرلىك مەھكىمىسىگە يۆتكەپ كەلگەن.

تارىمنىڭ كەسپىي جەھەتتىكى بىلىمىگە قايىل بولغان موڭغۇل خانلىرى ئۇنى ئوردا دورىگەرلىك مەھكىمىسىنىڭ دورغاچىلىقىغا تايىنلىغان. بۇ چاغدا مەنسەپپەرەس موڭغۇل ئاقسۆڭەكلىرى ئىمدىلا 28 ياشقا كىرگەن تارىمنىڭ ئوردىدا بۇنداق چوڭ مەنسەپكە ئولتارغىنىغا ھەسەت قىلىپ، پادىشاھ چىڭزۇڭ تومۇرگە ئەرزە قىلىپ، مەسلىھەت بەرگەن بولسىمۇ، ئاما تارىمنىڭ پايتەختتىكى ئابرويى- مەرتىۋىسى شىكايەت قىلغۇچىلار ئۈستىدىن غالىپ كەلگەن. ئۇ 20 نەچچە يىل ئىشلەش جەريانىدا نەچچە مىڭلىغان ئىختىساسلىق تىببىي خادىملارنى تەربىيەلەپ قاتارغا قوشۇپلا قالماي، بەلكى دورىگەرلىك، داۋالاش ئىشلىرىغىمۇ چوڭ تۆھپە قوشقان. ئۇ دورىگەرلىك ۋە داۋالاشقا ئائىت مول بىلىمى ئاساسىدا ئون نەچچە كىتاب يازغان. ئۇنىڭ بۇ كىتابلىرى ئۆز دەۋرىدە قايتا- قايتا نەشر قىلىنىپ، دەرسلىك قوللانما سۈپىتىدە ئاھايىتى ئەتىۋالىنىپ پايدىلىنىلغان. ئەپسۇسكى، كېيىنكى زامانلاردىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ ئېتىۋار قىلمىغانلىقى، يۈەن سۇلالىسىنىڭ ئاخىرلىرىدىكى دەھشەتلىك كەڭ كۆلەملىك ئۇرۇشلار، يېغىلىقلار ۋە دېھقانلار قوزغىلاڭلىرىنىڭ چاڭ- توزانلىرى ئىچىدە كىتابلارنىڭ يەرەر ۋارىغىمۇ ساقلىنىپ قالمىغان.

تارىخىي خاتىرىلەرگە ئاساسلانغاندا، تارىم يەنە بىناكارلىق، نەققاشلىق ھەم رەسساملىقتا كامىل، كۆپ ئىقتىدارلىق ئارخىتېكتور ئىدى. پادىشاھ يۈەن شۈندى مىلادى 1335- يىلى تارىمنى ھوزۇرىغا چاقىرىپ، ئۇنى ئون ئاي ئىچىدە خانلىق قەسر ئەتراپىغا يەتتە يۇلتۇزلۇق ھەشەمەتلىك سارىي سېلىشقا بۇيرىغان. تارىم دەسلەپكى قەدەمدە نەق مەيداننى تەكشۈرۈش، مۇۋاپىق ئورۇن تاللاش ئىشىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، چوڭ شەھەرلەرگە بېرىپ، خىلمۇ- خىل ئىمارەت شەكىللىرىنى كۆرۈپ كەلگەن ۋە مىللىي مېمارچىلىقتا دائىر بىر قىسىم ماتېرىياللارنى توپلىغان. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىمارەتنىڭ شەكلى، ھەجمى ھەر قايسى خانىلىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى، نەقىش بېزەكلىرى ھەققىدە كۆپ ئىزدىنىپ ئاخىرى بۇ سارايىنىڭ دەسلەپكى ماكېتىنى ئىشلەپ چىققان. ئۇ بۇ ئىمارەتنى سېلىشتا بارلىق تېخنىكىلىق ئىشلارنى ئۆزى قىلغاندىن باشقا، لازىملىق ماتېرىياللارنى يۆتكەپ توشۇتۇش، ئىش تەخسىملەش، تام قوپۇرۇش، سۇغاش قاتارلىق بىر يۈرۈش ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە ئۆزى مەسئۇل بولغان. نەقىشلەرنى، سىرلاش، بېزەش، رەسىم سىزىش ئىشلىرىنىمۇ ئۆز قولى بىلەن ئەستايىدىل ئىشلىگەن، نەتىجىدە ئون ئايدا پۈتكۈزۈش پىلانلانغان بۇ سارايىنى يەتتە ئايدىلا سۈپەتلىك تاماملاش بىلەن بىللە، ئوردا مالىيىسىگە نەچچە مىڭ تىزىق پۇل ئىختىسات قىلىپ بەرگەن. پادىشاھ يۈەن شۈندى باشلىق ئوردا ئەمەلدارلىرى بۇ سارايىنى كۆرۈپ، تاپشۇرۇپ ئېلىشقا كەلگەندە، رەڭگارەڭ نەقىشلەر بىلەن بېزەلگەن ھەم خانىغا لايىق لايىھىلەپ ياسالغان بۇ يەتتە يۇلتۇزلۇق كۆركەم ئىمارەتنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشقان. تارىمنىڭ مىلىي بىناكارلىقتىكى ماھارىتىگە قايىل بولغان ئوردا ئەمەلدارلىرى ئۇنى نەق مەيداندىلا 2000 تىزىق پۇل، ئۈنچە- مەرۋايىت، كۈمۈش تامغا، قاشتېشى كەمەر، 3- دەرىجىلىك ۋەزىرلەر كىيىمى بىلەن تارتۇق قىلغان، تارىم شۇنىڭدىن تارتىپ مىلادى 1347- يىلى ۋاپات بولغىچە بولغان ئارىلىقتا يۈەن سۇلالىسى ئوردىسىنىڭ ئەتىۋارلىق دوختۇرى، دورىگەرلىك مۇتەخەسسىسى ۋە داڭلىق ئارخىتېكتورى بولۇپ ئىشلىگەن.

ئا. سايرامىي.

«شىنجاڭ گېزىتىدىن» ئېلىندى.

تۈركىيەدىكى كۇردلارنىڭ مۇئەممىاسى

بېرتاگومېس، يۇس ئىي ئا

تۈركىيە ئالىدىدا تۇرغۇزۇلغان مۇئەممالار تۇرىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ جىددىي مۇئەمما- بۇ سېپاراتىستىك كۇردلارنىڭ پارتىزانلار تەشكىلاتى- پ ك ك بولۇپ، ھۆكۈمەت 80- يىللارنىڭ ئوتتۇرىسىدىن باشلاپ ئۇنىڭغا قارشى كۈرەشمەكتە.

«كۇردلار- تۈركىيە ئۈچۈن ئەڭ بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان مۇئەمما»- دەپ تەكىتلىدى خەلق ئارا تېچلىقنى مۇستەھكەملەش بويىچە كارنېگى فوندىنىڭ چوڭ ئىلمىي خادىمى ۋە كىپرلىق تۈركلەر ھۆكۈمىتىنىڭ سابىق خادىمى بۈلېنت ئالىرىزا، پەقەت ئانقارا ھۆكۈمىتى ئۈچۈن ھەل بولماي كېلىۋاتقان بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالدى،- دەپ بىلدۈردى ئۇ يېقىن شەرىق ئىنستىتۇتىدا بولغان مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە.

غەرىپ بىلەن كەڭ ئالاقىلارغا ئىگە دېموكراتىك مەملىكەت- تۈركىيە ئۆز ئاھالىسىنى باشقۇرۇش ئۈچۈن كۈچ قوللىنىشى مۇمكىن ئەمەس؛ بۇ تۈركلەر بىلەن كۇردلار ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىنلىكنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋېتىشى مۇمكىن بولغان بولار ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، ھۆكۈمەتكە، ئالىرىزانىڭ سۆزلىرى بويىچە ئېيتقاندا، «شۇبھىسىز، تېررورلۇق بولۇپ ھېساپلىنىدىغان» تەشكىلات بىلەن كۈرەشكە توغرا كېلىۋاتىدۇ. ئانقارا بۇ تەشكىلاتنى ئىرانىڭ رادىكال ئىسلام ھۆكۈمىتى قوللاپ- قۇۋۋەتلەۋاتىدۇ دەپ ھېساپلىماقتا.

ئىلگىرى تۈركىيەنىڭ مەنپىيەتلىرى تولۇق ناتو بىلەن باغلىق بولغان سوغ مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشىدىن كېيىن، تۈركىيە دۇنياغا ھازىر خېلە مۇستەقىل ھالدا نەزەر تاشلىماقتا. تۈركلەر «تۈركىي» ئېرىمىنى ئەھمىيىتىنىڭ ئۆز دائىرىسى سىرتىدا ياشاۋاتقان، جۈملىدىن ئوتتۇرا ئاسىيە ۋە بالكاندىكى تۈركىي خەلقلەرگىمۇ تەئەللۇق بولۇشى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلماقتا. لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا مەملىكەت ئىچىدە تۈركلەر بىلەن كۇردلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرىق تېخىمۇ كۆزگە كۆرۈنەرلىك بولماقتا،- دەپ تەكىتلەيدۇ ئالىرىزا.

تۈركىيەدىكى كۇردلار مۇئەمماسىغا ۋە تاشقى سىياسەتنىڭ يېڭى مۇئەمماسىغا شۇنداقلا شىمالىي ئىراق مۇئەمماسى قوشۇلۇۋاتىدۇ. ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى ئىراق كۇردلىرىغا ياردەم بېرىشنى ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن تۈركىيەدىكى ئىنچىرلىك ھەربىي- ھاۋا بازىسىدىن پايدىلىنىشنى داۋاملاشتۇرماقتا.

ئالىرىزانىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا، تۈركىيەنىڭ چېگارىسىدا «كۇردلار تەشكىلىنىڭ» بولۇشى ھۆكۈمەتكە ياقمايدۇ ۋە تۈرك ئاھالىسىنىڭ كۆپچىلىكى ئىنچىرلىك ھەربىي- ھاۋا بازىسىنىڭ ئىراقنىڭ شىمالىدىكى كۇردلارنى «قوللاپ- قۇۋۋەتلەش» ئوپېراتسىيەسى ئۈچۈن پايدىلىنىشنى تەنقىتلىمەكتە. لېكىن،- دەپ بىلدۈردى ئالىرىزا، بۇ بازا توغرىلىق كېلىشىمنى تۈرك ھۆكۈمىتى ئۇزارتتى، «چۈنكى ئۇ تۈركىيەنىڭ مەنپىيەتلىرىگە جاۋاپ بېرىدۇ».

تۈركىيە، دېدى ئالىرىزا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ كۇردلار ھىمايە ئاستىدا بولۇۋاتقان شىمالىي ئىراقتىكى زونىنى «ئۆزى ئىراقنىڭ شىمالىدا كۇرد دۆلىتىنىڭ قۇرۇلۇشىغا ۋېتو قويۇش (يول قويماسلىق) بولغان دەۋرگىچە» قوللاپ- قۇۋۋەتلەيدۇ.

يەنە كېلىپ تۈركىيەنىڭ شىمالىي ئىراقتىكى ۋەزىيەت مۇناسىۋىتى بىلەن ئوچۇقتىن- ئوچۇق نارازىلىقى تاشقى سىياسەتنىڭ ئۈستۈنلۈككە ئېگە تەرەپلىرى توغرىلىق ئۇنىڭ ئاڭ- سېزىمىدىكى يېڭى ئۆزگىرىشلەرنىڭ ئالامىتى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. سوغ مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشىنىڭ ئاخىرلىشىشى، «يەنە تۈركىيە ئېمىدىن ئىبارەت دېگەن مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدى»، دەپ بىلدۈردى ئالىرىزا. «رەسمىي تۈردە تۈركىيە تا ھازىرغىچە تۈركلەر- بۇ مەملىكەت چېگارىسى ئىچىدە ياشاۋاتقان ئاھالە دېگەن كۆز قاراشقا ئەمەل قىلىۋاتىدۇ»،- دېدى ئۇ. لېكىن بۇ ئېنىقلىما پات- پاتلا سوئال ئاستىغا قويۇلۇۋاتىدۇ.

ئەلرىزا مىسال سۈپىتىدە بالكاندىكى توقۇنۇشنى ئاتاپ كۆرسەتتى. يېقىندا تۈركىيە رەھبەرلىرى ئاخىرقى ئەللىك يىل ئىچىدە دۇنيانىڭ بۇ قىسمى- بالكانغا نىسبەتەن ھېچ قانداق مەنپىيەتدارلىقىنى نامايىش قىلماي كەلگەنلىگە قارىماي، سېرب كۈچلىرىگە قارشى ئۇرۇش ھەرىكەتلىرىنى ژۈرگۈزۈۋاتقان بوسنىيە مۇسۇلمانلىرىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئىنتېرۋېنتسىيەگە (باشقا مەملىكەتكە قوراللىق كىرىش) چاقىردى. تۈركىيەدە ئىككى مىللىون بوسنىيەلىك ياشاۋاتقانلىقى ئۈچۈنمۇ بولسا كېرەك، بۇ مەسىلە «تۈركىيەنىڭ تاشقى سىياسىتىدىكى ئەڭ مۇھىم نەرسىلەرنىڭ بىرىگە ئايلاندى»، دەپ بىلدۈردى ئەلرىزا.

تۈركلەر نارازى بولماقتا- ئۇلار نېمە ئۈچۈن قوشما شتاتلار ۋە ئۇنىڭ ئىتتىپاقداشلىرى ئىراق كۇردلىرىنى باغداد ھۆكۈمىتىدىن ھىمايە قىلىشنى خالايدۇ، لېكىن بوسنىيە مۇسۇلمانلىرىنى سېربلاردىن ھىمايە قىلىش ئۈچۈن ئەمەلىيەتتە ھېچ نەرسە قىلمىدى؟

مۇنداق مۇئەممالار تۈركىيە ئالدىدا سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ كاۋكاز رېگىئونىدا پەيدا بولماقتا. بۇ يەردە ئەزەربەيجان بىلەن ئەرمەنىستان تاغلىق قاراباغ ئۈستىدىن تالازارەت ئورانتىش ئۈچۈن ئۇرۇش ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بارماقتا.

ئادەتتە تۈركىيە ھەر ئىككى دۆلەت بىلەن، بولۇپمۇ مۇسۇلمان تەرەپ، يەنى ئاھالىسى كۆپچىلىك تۈركلەرگە چۈشىنىشلىك دىئالېكتتا سۆزلەيدىغان ئەزەربەيجان بىلەن ياخشى خۇشىنىدارچىلىق مۇناسىۋەتلىرىنى ئورنىتىشقا ھەرىكەت قىلغان بولار ئىدى. لېكىن توقۇنۇش تۈركىيەنى، بولۇپمۇ ئەزەربەيجان ئالدىدا قولايسىز ئەھۋالغا قويدى. تۈركىيە توقۇنۇشقا ئەزەربەيجان تەرەپتە بولۇپ ئارىلىشىپلا قالماي، بەلكى شۇنداقلا غەرب مەملىكەتلىرىگە تۈركىيە تەۋەسى ئارقىلىق ئەرمەنىستانغا ئوزۇق- تۈلۈك يەتكۈزۈپ بېرىشكە رۇخسەت قىلدى.

ئەلرىزانىڭ پىكرىچە، مۇنداق سىياسەت، قىسمەن بولسىمۇ، غەرپنىڭ تەسىرى ئاستىدا ژۈرگۈزۈلۈۋاتىدۇ. ئەگەر تۈركىيە ئەزەربەيجانغا ئوچۇقتىن- ئوچۇق ياردەم بەرگەن تەقدىردە غەرب قاتتىق قارشى تۇرغان بولار ئىدى.

ئەلرىزا غەرب تۈركىيەنى پەقەت شەرتلىك ھالدىلا سادىق ئىتتىپاقچىسى دەپ ھېساپلايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. تۈركىيەگە ناتونىڭ تەركىۋىگە كىرىشكە رۇخسەت قىلىنغان بولسىمۇ، ئۇنى بۇ ئىتتىپاقنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇق ئەزاسى سۈپىتىدە «تېخى تولۇق قوبۇل قىلغىنى يوق». تۈركىيەنىڭ ياۋروپا ئىختىسادىي بىرلەشمىسىگە ئەزا بولۇشقا بەرگەن ئىلتىماسى «مانا بىر نەچچە يىلدىن بۇيان نەتىجىسىز قالدى ۋە ئەتىمالىم ئۇ قانائەتلەندۈرۈلمىسە كېرەك»،- دەپ قوشۇمچە قىلدى ئۇ.

ئەلرىزا تۈركىيە ئەھۋالىنىڭ خېلە ئىجابىي تەرەپلىرىگە توختىلىپ، سوغ مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى ئاياقلاشقاندىن كېيىن تۈركىيەنىڭ ھەر خىل يۆنىلىشلەردە تاشقى سىياسەتنى خېلە ماھارەت بىلەن ژۈرگۈزۈۋاتقانلىقىنىڭ يارقىن نامايەن بولۇۋاتقانلىقىنى ئاتاپ كۆرسەتتى.

يېقىندا تۈركىيە بىلەن سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيە جۇمھۇرىيەتلىرى ئوتتۇرىسىدا ئورنىتىلغان ئالاقىلارنىڭ قانچىلىك مۇۋاپىقىيەتلىك تەرەققىي ئېتىدىغانلىقى جۇغراپىيەۋى ۋە ئىختىسادىي ئامىللارغا باغلىق بولىدىغانلىقىنى تەكىتلەپ، ئەلرىزا شۇنىڭ بىلەن بىللە مەدەنىي ۋە تارىخىي مۇناسىۋەتتە بۇ رېگىئونىڭ لىدېرى سۈپىتىدىكى تۈركىيەنىڭ ئاڭ- سېزىمى، شەكسىز، تېخىمۇ ئۆسىدىغانلىقىنى تەكىتلىدى.

غەزەلخان چۇستى

رستان خەلقلىرىنىڭ ئازاتلىقى ۋە ئىستىقلالىيىتىگە بېغىشلانغان؛ «يار ئىشىگىدە كىم بار بىلدىڭمۇ، بىلمىدىڭمۇ»، «ئۇخلىما!»، «ئويغىنار»، «كىمكى قەست قىلسا ساڭا»، «مىڭ پارە قىلسام»، «قەدىردانىم بولامسىز؟»، «ھوسنىڭىزگە مەندىن ئارتۇق مۇپتىلا كورگەنمۇسىز؟»، «جانان ئەيلەپ» ۋە باشقا قاتار-قاتار غەزەل - مۇخەممەسلىرى بىلەن ئۇيغۇر خەلقىگە بولغان مېھىر- مۇھەببىتىنى تەرەننۇم قىلىپ قېرىنداش خەلقنىڭ مەنىۋىي ئۇستۇنلىگى، مېھنەتكەشلىكى، قەھرىمان شەكلى جەھەتتىن رەڭمۇ-رەڭ، يېزىش ئۇسۇلى ئۇزىگىلا خاس بولغان چۇستى غەزەلىياتىنىڭ بىر قىسمى ئۇيغۇ جاسارىتى، پۇتۇن شان- شوھرىتىنى كۈيلەيدۇ.

دۇنيا ئېلىنى ئەي يار، تويۇڭغا تەكلىپ قىلساڭ،

جارچى بولۇپ پەلەكتە ئايىنى ئاغىرا قىلسام.

گۇمانىستىك غايىلارنى يۈكسەلدۇرگەن، ھەر بىر سوزىنى چىر-تىپ-چىرتىپ قەلبلەرگە موھۇردەك قوندۇرۇدىغان چۇستىي ماھارىتىگە قايىل قالىسەن. شائىرنىڭ «ئۇزاقتىكى دىلبەرگە» غەزىلىگە بىر قۇلاق سېلىڭ:

ئېيتىڭ گوزىلىم، يارۇ-قەدىردان بولامسىز؟
يۇلتۇز ئېلىگە ئاي كەبى مېھمان بولامسىز؟
بۇ كوكتە قۇياش نۇرى بىلەن جۇملە-جاھانغا،
ھەر تاڭدا لاتاپەتلىك نامايان بولامسىز؟
ئازات بولىبان بىر يولى ئەغيار ئېلىدىن سىز،
ھۇردەك ياسىنىپ، زەيدە ئى دەۋران بولامسىز؟

ئۇيغۇرىستاندا سان-ساناقسىز دوستلار تاپقان، ملليون مۇخلىسلار كوپەيتكەن چۇستىي غەزەللىرى تىللاردىن- تىللارغا ئوتۇپ، كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان دەرىجىدە كۈيلىنەتتى.

يار، ئىشىگىدە كىم بار، بىلدىڭمۇ- بىلمىدىڭمۇ؟
ۋەسلىڭنى تىلەپ تۇرار يار، بىلدىڭمۇ-بىلمىدىڭمۇ؟
چىرتەر ئىشىك ۋاپادار، بىلدىڭمۇ-بىلمىدىڭمۇ؟
خىزمەت قىلىشقا تەييار، بىلدىڭمۇ-بىلمىدىڭمۇ؟
خالىڭنى نۇقتە قىلغىل ئىشقىم رىسالىسىغا،
ئەھدىڭنىڭ دەپتىرىنى ئاچ ھوسنىڭ ۋالىسىغا،
بۇلبۇلغا ئۇسسۇل ئۇگەت، ھېچ قويما نالىسىغا،
قەشقەر شارابىدىن قۇي چۇستىي پىيالىسىغا،
بولدۇم بۇ مەيگە خۇمار، بىلدىڭمۇ-بىلمىدىڭمۇ؟

چۇستىي ئىنقىلاۋىي ئويغىنىشنى، ئازاتلىق، ئىستىقلالىيەت ئۇچۇن جەڭنىڭ مۇقەررەرلىكىنى بەشارەت قىلىپ، شۇنداق كۈيلەيدۇ:

ئەرك ۋە بەخىت ئىزدىسەڭ، بولسۇن دېسەڭ نامىم بۇيۇك،
ئالدىنىش بەس، ئۇر، قازىنىڭدىن تىلىن تارتسۇن كۇچۇك،
ئۇتمىشىن ئەغيار قولىن ئۇنىڭغا تەتۇر مۇشتۇمى تۇگ،
ئۇيقۇنى ئوغرى باسار ھەم ئۇيقۇنى دەرلەر ئولۇك،
ساڭا جان بولسا كېرەك بول ئەندى بېدار، ئۇخلىما!

ئۇيغۇرىستان ياشلىرىنى ئەرك ۋە ئازاتلىق كۇرەش روھىدا تەربىيەلەشتە، تاۋلاشتا چۇستىي شېرىيىتى شۇ دەۋرىنىڭ ئوزىدە جەڭگىۋار، ئاكتۇئال ۋەزىپىلەرنى ئوتىگەن بولسا، ھازىرقى كۇندە ئۇنىڭ ئەھمىيىتى، قۇدرىتى تارىخ ئۇچۇن، ئەدەبىياتىمىز ئۇچۇن ئالاھىدە قىممەتكە ئىگە.

ئاقساقال غەزەلخان شائىرنىڭ لىشقى-ئىنتىم لىرىكىسىدا ھەر تەرەپلىمە بەركامال، گوزەل، ۋاپادار يار ئوبرازى يارىتىلغان ئېكەن، ئۇنىڭ ئىچكى مەنتىقى كۇچىگە نەزەر ئاغدۇرۇلسا، ئۇمۇمىي مەنىدە ئۇيغۇرىستان خەلقىگە مېھرى-مۇھەببەت، ساداقەت، قېرىنداشلىق تۇيغۇسى يالقۇنلاپ تۇرۇدۇ.

كاشكى، يۇزۇڭگە دىلبەر، مىڭ يىل نەزارە قىلسام،
كىمكى قەست قىلسا ساڭا مىڭ-پارا-پارە قىلسام،
ياشلىقتا دىلنى بەردىم، ئاخىر چېچىم ئاقاردى،
رەڭ بەرسە ماڭا خالىڭ، چېچىمنى قارا قىلسام.

چۇستىي شېرىيىتى ئۇيغۇرىستانىنىڭ پەقەت ئاچچىق قىسمىتىنى، ئىجتىمائىي تەڭسىزلىكنى، زۇلمەت ۋە جاھالەتنى كورسۇتۇپلا قالماي، ھاياتنى پۇتۇنلەي ئوزگەرتىشنى ئالىي ئىنقىلاۋىي مەخسەت قىلىپ قويىدۇ.

ئەبجان نۇرۇللا ئوغلى چۇستىي نامەنگەن ۋىلايىتىنىڭ چۇست ناھىيەسىدە دېخان ئائىلىسىدە 1904-يىلى دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ ياشلىقى ۋە كېيىنكى پۇتۇن ھاياتى تاشكەنتتە ئوتتى. 1961-يىلدىن 1980-يىلغىچە ئوزبەكىستان پەنلەر ئاكادېمىيەسى تىل ۋە ئەدەبىيات ئىنستىتۇتىدا ئىلمى خادىم بولۇپ ئىشلىدى. مەن ئەللامە بىلەن 20 يىل بىللە ئىشلەپ، ئارزۇ ۋەزىندىن ساۋاق ئالدىم. ھازىرقى ئۇيغۇر شائىرلىرىمىزنىڭ غەزەللىرىنى دايىم كۇزۇتۇپ بارغان ئۇستاز چۇستىي مەمنۇن غەزەللىرىگە ئېيتىۋار بىلەن قاراپ «بۇ بالىدىن غەزەل چىقىدۇ، كوپ-كوپ ئوقۇماق جايىز»—دېگەن ئېدى.

نازۇك دىت، ئوتكۇر ئاۋاز ساھىبى چۇستىنىڭ «قوزغال» (1941)، «مەھشەر» (1943)، «لالىزار» (1945)، «ھايات زوقى» (1951)، «گۇل مەۋسۇمى» (1969)، «غەزەللەر» (1977) شېرىي توپلاملىرى نەشر قىلىنغان.

ئەرەپ، پارىس تىللىرىنى مۇكەممەل بىلگەن، ئارزۇ سەنئىتىنى چوڭقۇر ئېگەللىگەن، شەرىق كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ساھىپقىرانلىرى فىرداۋسىي، ئومەر ھەييام، شەيخ سەئدىي، لۇتفىي، جامىي، ناۋائىي، ھوۋەيدا ۋە مەشرەپ ئىجادىيەتلىرىدىن بەھرىلەنگەن چۇستىي ئوز زامانىسىنىڭ ئۇستازى سۇپىتىدە چوڭ ئابروي قازانغان شائىردۇر.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ چوڭ دوستى، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ مۇخلىسى بولغان چۇستىي 1984- يىلى سەكسەن يېشىدا تاشكەنتتە ۋاپات بولدى. ئۇنىڭ خاتىرىسىنى ئەبەدىيلەشتۇرۇش مەخسىتىدە نامانگەن ۋە تاشكەنت شەھەرلىرىدىكى كوچىلارغا چۇستىي نامى بېرىلدى.

ئۇستاز چۇستىي بىزنىڭ ھە رىبىر سوھبىتىمىزدە ھېمىشەم ماۋزۇ بولۇپ، يادلىنىپ تۇرىدۇ. شائىرنىڭ ھەر بىر غەزىلىنى جان بىلەن ئاڭلايمىز:

جان بىرلە ئېشت

سوزلىرىمنى تەنھا ئىشتمەستىن جاھان بىرلە ئېشت،
تەندە جېنىڭدىن ئەزىزرەك جانىجان بىرلە ئېشت،
ئومرى كۇلپەت بىلەن ژۇرگەن باغرى قان بىرلە ئېشت،
مېھرىسىزلەردىن يوشۇرغىن، مېھرىۋان بىرلە ئېشت،
سەن بىلەن بىر يولدا ژۇرگەن قەدىردان بىرلە ئېشت.
تاڭ ئېتىپ قالدى كوزۇڭ ئاچ! ئۇخلىما بېدار بول،
ئەل ئۇچۇن ھىممەت لىباسىنى كىيىپ تەييار بول.
ئىلگىرى قويغىن قەدەم مەردانە بول، ھوشيار بول،
شەپىرەڭلىكتىن ھەزەر قىل، تېز ئۇچار شۇنقار بول،
ئاپتاپ تەندىن يېقىنلاپ، ئاسمان بىرلە ئېشت.
ھېچ قاچان ئىنسان قۇلىغا قۇرۇق سوز ياقمىغاي،
قارۇ- يامغۇر بولمىسا، دەريادا سۇمۇ ئاقمىغاي،
كىمكى ئوز يېغىدا يانتاقنى ژۇلۇپ ئوت ياقمىغاي،
بېغىدا گۇل ئۇندۇرەلمەس، ئومرىدە گۇل تاقمىغاي،
بۇ سوزۇمنى گۇلنى سويگۇچى باغۋەن بىرلە ئېشت.
يەرگە قۇشقاچ ۋەھمىدە دان تەرمىگەن دېخان ئەمەس،
پارچە نان ئادەمگە بېمىننەت يېيىش ئاسان ئەمەس.
قۇل بولۇپ نامەرتكە، كۇن كورگەن كىشى ئىنسان ئەمەس.
ئەرك ئۇچۇن، خەلقى ئۇچۇن قىينالمىغان جان-جان ئەمەس،
ئەلدىكى ھەق سوزنى قەلبى بېگۇمان بىرلە ئېشت.
ھوسنىمىزنىڭ ئەكسىدۇر ئاسماندا يۇلتۇزلارغا باق،
غەيلەتنىڭ بەس ئەندى، ئازات ئەلدە نۇر ئۇزلەرگە باق،
شامى يوق تابارە روشەن سوزلىگەن سوزلەرگە باق،
بەخىت ئۇچۇن خەلق دىلىدىن سوزلىگەن سوزلەرگە باق،
ھايدىغىن ئىلراكى يوقنى نۇقتە دان بىرلە ئېشت.
سويگۇنىڭنىڭ كوڭلىن ئاكى تۇتار بېگانە قول،
تاشلا قىرقىپ تېگىدىن، قويما ھارام قوللارغا يول.
نومۇسسىز ئىنساندىن ئەلادۇر گىياسىز دەشتى چول،
مەن بىلەن دوستلۇقنى ياقلارسەن ئەگەر مەردانە بول،
چۇستىيدىن بۇ سوزنى قورقماس جېسمۇ- جان بىرلە ئېشت.

يېقىندا ئوزبەكىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئاشقى سودا نەشرىياتى كلاسسىك شېرىيەتنىڭ ئەنئەنىۋىي داۋامچىسى، ئارۇز نەۋىس ئىنكىلىكى تىل شېرىيەت ئۇستىسى چۇستىينىڭ **«ساداقەت گۇللىرى»** دىۋانىنى نەشر قىلىپ، كوپ سالخاۋەتلىك ئىش قىلدى. بۇ دىۋاندا شائىرنىڭ تورلۇك يىللاردا ئىجات قىلغان، لېكىن ئاۋالقى شېرىي كىتاپلىرىغا كىرمىگەن غەزەللىرى، بولۇپمۇ ئۇيغۇرىستانىنىڭ غايىۋىي نىيەتلىرى كەڭ بايان قىلىنغان. «شەرىق ھەقىقىتى» ئايلىق ئىجتىمائىي، سىياسىي، ئەدەبىي ژۇرنالدا ئىلان قىلىنغان قاتار شېرىلىرىدىن ئايرىملىرى- «ئانانامە»، «مۇھەببەتنامە» ۋە «ئۇندىمەسلەر ئالىمى» ئوخشاش ژىرىك غەزەللىرىگە ئورۇن بېرىلگەن. «ساداقەت گۇللىرى» دىۋانغا كىرگۇزۇلگەن غەزەل، مۇخەممەسلەرنىڭ پۇتۇن روھىدا دېگىدەك ئۇيغۇر خەلقىگە بولغان مېھىر-مۇھەببەت، ساداقەت، ئۇيغۇرىستان ئازاتلىقى تەنتەنىسىنى كورۇش ئارزۇسى كەڭ پلاندا يورۇتۇلغان.

بىز چۇستىينى خاتىرلەيدىكەنمىز، بۇ خاتىرە ۋەتەن ئۇچۇن پىدائىيلىق ۋە جاسارەتكە ئۇندەيدۇ. ياشلىرىمىزنىڭ، پەرزەنتلىرىمىزنىڭ تىلەك- ئارزۇ ھەم كۇرەش مۇددىئالىرىنى كەڭەيتىۋىدۇ.

ئۇستاز شائىر چۇستىينىڭ سوزىمۇ، ئوزىمۇ پاك، جەسۇر، مەرداننە شەخس سۇپىتىدە ياشاپ قالىۋېرىدۇ، ئۇنىڭ ئومرى باقىدۇر.

ئاسىم باقى ئوغلى،

فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ ناميزتى.

خەيرىنسا تۇردى

يېڭى شېئىرلار

ياشاپ كەلدى

ئۇ سېنىڭسىز ياشاپ كەلدى، نە قىلاي،
ئېھ، ئۇمۇتلىك كېيىنەكتەك ئايلىنىپ.
يەتمەي كەلدى تەلپۇنۇپ سەن تەرەپكە،
ئارېسىدىدەك شۇ تىلەككە ئالدىنىپ....

موكۇندۇڭغۇ ئاي-يىللار دالدىسىغا،
شۇ كۇنلەرنى كوردى بايقۇش ئېزىقىپ.
ئارام بەرمەس كوز ئالدىدا تونۇش نوي،
ژۇرەك ئۇنى گاھ، سوۋۇتۇپ، قىزىتىپ...

ئىككىڭلار بۇ تۇرمۇشتا ئىككى ئېقىن،
ئىشەنچ كورۇگى قاچان ئېقىپ كەتكەن!
ئىككى قىرغاق بويلاپ ئىككى جان ژۇرگەن،
ئۇمۇتىڭلار ئالى، ئەمەس سۇغا چوككەن،
ئۇ سېنىڭسىز ياشاپ كەلدى،
ياشالماي...

ياشلىقىمنى ئەسلەپ

يۇلتۇز ئوخشاش جۇپ كوزلىرىڭ چاقنىسا،
قارالمايمەن پۇتۇن تېنىم تىترەپ.
بۇلبۇل باغدا تۇن ۋە تاڭلار سايرىسا،
سېنى ئەسلەپ كوز ژۇممايمەن بۇلبۇلدەك.

ھەممە ياقتا بىرلا سېنىڭ نەپەسىڭ،
چاقناپ تۇرغان كوزلىرىڭگە زوقلاندىم.
كوز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ ھېچ شۇ ئەكسىڭ،
ئىزلىرىڭنى باشقىلاردىن قىزغاندىم.

بىر-بىرىنى كورۇمەن دەپ پاتىراق،
گۇللەر-گۇلگە ھەۋەس قىلىپ ئېچىلار،
سېنىڭ ياڭراق ئۇنۇڭ كىرسە قۇلاققا،
مېنىڭ خۇلقۇم ياڭلىۋاشتىن ئېچىلار.

تورتلىكلەر

سەن كۇلمىسەڭ ئەشۇ چاغدا ماڭا قاراپ،
قەلبىمنىڭ قات-قاتلىرىدا قالماس ئىدىڭ.
ئەدىكى يات كىشىدەك كېتىپ قالساڭ،
ھە، بەلكى سويۇپ مېنى يانماس ئىدىڭ.

❋ ❋ ❋

بوينۇمدىكى ئۇزۇلگەن مارجان كەبى
ئويلىرىم چاچرىدى تۇشمۇ-تۇشكە.
يولىقىپ بىر ئەزىز جان تۇز يولۇمغا،
باشلىدى ئىلھامبەخش قۇدرەت-كۇچكە.

❋ ❋ ❋

سويگىنىم، سېنى قانداق ئۇنتالايمەن،
قىزغىنىپ يوشۇرغاندەك بۇلۇت-ئاينى.
مەنمۇ سېنى قىزغىنىمەن، ئېھ، تالايدىن،
ئەسلىمىسەن سەنمۇ مەندەك خۇشچىرايىنى.

❋ ❋ ❋

گۇلمۇ-گۇل، ئادەممۇ گۇل، ھەممە گۇل،
قانداق گوزەل ۋەتىنىڭنىڭ باغلىرى!
توپىرىغا باسقانسىرى قانغىچە،
ئويناپ كېتەر ژۇرىگىمنىڭ تارلىرى.

❋ ❋ ❋

كېچە-كۇندۇز كوز ئالدىمدا تۇرۇسەن،
مەن ياشايمەن سېنىڭ ئوتلۇق مېھرىڭ
بىلەن.
تەغدىردىن باشقا بەخىت ئىزدىمەيمەن،
ئەگەر مېنى سەن چۇشەنسەڭ،
مەن سېنىڭمەن.

❋ ❋ ❋

ھېچ بىلمەستىن قۇۋلۇق بىلەن شۇملۇقنى،
ھېچ بىلمەستىن ھارامىلىقنى، يالغاننى.
ئادەملەر بار چىن قايغۇرۇپ، چىن كۇلگەن،
تۇغ قىپ تۇتقان ھاياتىدا ۋەتەننى...

شېئرىيەت سەھىپىسى

ئۇنتۇلغۇسىز بىلەن بىر بولۇمدە ئاق قەغەز، بېتىگە قەلەم چېكىپ ئولتارغان قەلەمدىش، كەسىپداش ئابدۇسەمەت باھاۋۇدۇننى رەھىمسىز ئەجەل ئېلىپ كېتىدۇ دەپ ئەسلا ئويلىمىغان ئىكەنمىز. كۈتۈلمىگەن ئاغرىقتىن ئىككى-ئۈچ ئاي ئورۇن تۇتۇپ، يېتىپ، داۋالىنىۋاتقاندا، «ساقىيىپ كېتىدىغۇ» دەپ ۋۇرۇۋېتىمىز. ئەجەل غالىپ كەلسە، شىرغورانلەك بەستىمۇ كار قىلمايدىكەندە، چارە تاپالمايدىكەنسەندە...

ئەزىز دوستىمىز ئابدۇسەمەتتىن مانا شۇنداق بىمەھەل ئايرىلىپ قالدۇق. دوستلىرى، سىنىپداشلىرى ھەسرەت چەكتۇق. چوڭقۇر ئوي-پىكىرلىك شائىر، ئاق كۆڭۈل كىچىك پېيىل ئىنسان، خەلقىنى، ۋەتىنىنى جان-دىلىدىن سۆيىدىغان ئېسىل مەسلەكدىشىمىز بىلەن مەڭگۈلۈك ۋىدالاشتۇق.

شائىرنىڭ ئۈستەل تارتمىسىدا قالغان قول يازمىلىرىنى ۋاراقلاپ، تېخى سىياسىي قۇرۇمىغان شېئىرلىرىنى، ھېكمەتلىرىنى تەيیارلاۋېتىپ، كۆزۈمگە لىققىدە ياش تولدى...

ئانا ۋەتەن تۇپرىقىدا ياتالمىغىنىڭغا كۆزۈڭ ئوچۇق كەتكەنمىدۇ، ۋەتەندىشىم، يۇرت جۇدالىقى قۇرۇت بولۇپ ئۆپكە-باغرىڭنى ئېشىپ، ژۇرىڭىڭنى چاكچاك كە

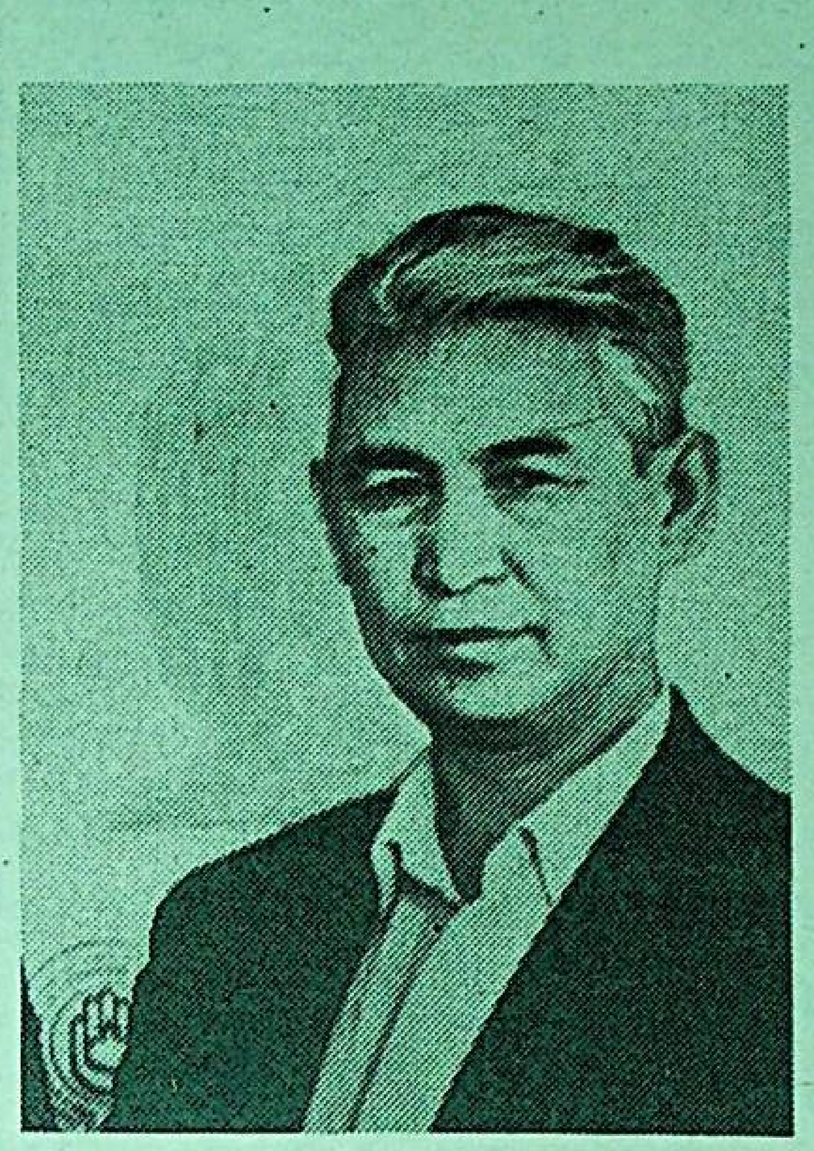

لتۇرگەنمىدۇ، قەلەمدىشىم، خوش ئاخىرەتىڭ ئاۋات بولغاي.

مەمنۇن.

ئۈستەل تارتمىسىدا قالغان قۇرلار

ئابدۇسەمەت باھاۋۇدۇن

ئانا ساداسى

ياشايمەن شان-شوھرەتغۇلغۇلىدىن ژىراق،
ئوتكۈزۈپ كۈنلەرنى ئوز دەردىم بىلەن.
سوزلەپ ھەسرىتىمنى ژۇلغۇن، ئوت، ئشۇاق،
يەلپۈنەر چوللەردە قەدەم يەتمىگەن.

سىرىم كوپ قېدىمىي خارابىلاردا،
خەزىنەم دۇنياغا كەتكەن تارىلىپ.
غەيرىتىم بار ئۇ تىك مۇنارىلاردا
تەلمۈرگەن پەلەككە ئارزۇمنى ئېيتىپ.

مەن بەخت ئىزدىگەن پەرزەنتلىرىمگە
بولىمەن ھەر سەھەر تەگبىر، دۇئادا.
كۈمۈچتەك ئاقارغان چاچ ھۆرمىتىگە،
تىلەيمەن ئىشىنىپ مېھىر دۇنياغا.

تەگستىمەي «قايماقچى» دەپتۇ بىر مېھمان،
دىلى پاك، تىلى تاتلىق، شوخ قىزلىرىمنى.
ئېگىلىپ ئالدىمغا تېخى ئۇ نادان،
كورۇشكە كېلەر شۇ شاھ قىزلىرىمنى.

ئېگىلىپ ئالدىمغا كەلدى، كەتكەللەر،
تاشمېدى ژۇرىگى سېغىنمايدىغان.

جاھان تېچ بولسىلا ئەي جان-جىگەرلەر،
داۋان يوق قار-مۇزى ئېرىمەيدىغان.

چىقمىدىم جاھاننىڭ ئېكرانلىرىغا،
ئۆتتىدى ئالەممۇ مېنى بىر زامان.
كەلمىدى موجىزە، سويگەنلەر ماڭا،
نېمە بار ئۇلارغا ماختىنىدىغان!

ئالتۇن توپرىقىم ئامان بولسا بەس،
ھەقىقى موجىزە ئەشۇ توپراقتا.
تاغلىرىم بار مەڭگۈ ئەزىز، مۇقەددەس،
پۇتمەس گۈزەللىكنى ئالغان قۇچاققا.

ئالەمشۇمۇل ئۇنۋان، مۇكاپاتلاردىن
مەيلى ژىراق مېنىڭ ئىنجاتكارلىرىم.
ئوتۇپ ئەڭ جاپالىق ئىمتىھانلاردىن،
ياشار ئەل ئىچىدە ئىنجاتكارلىرىم.

قوشۇلۇپ دەۋرىنىڭ زەپەرلىرىگە،
ئاقىدۇ جوش ئۇرۇپ تېخى قۇدرىتىم.
ئىشەنچىم زور مېنىڭ پەرزەنتلىرىمگە،
ياشايمەن شۇلارنىڭ تىلەپ ئامىتىن.

ھايات ئاشىقى

يولىنىڭ چېتىدىكى ئاپپاق كوتەكتە،
ئولتىرار نۇرانى ئاق ساقال بوۋاي.
ئىللىق سالام بېرەر ئاڭا ئوتكەنلەر،
مۇيسىپىت ئۇزىدە كورۇپ خۇش چىراي.

باش بولۇپ بىر چاغلار ئوتتۇز ژىگىتكە
ئوتكەن ئۇ چوللەردىن بوپ كارۋان بېشى.
سوز ئاچسا ئۇ ئەشۇ ژىللاردىن ئەگەر،
تەلپۈنەر بىر رومان يازماق بوپ كىشى.

ئۇ ئولمەس ئىشلارنىڭ تىرىك گۇۋاسى،
ھايات ئەتەنىسىن كەلگەن ھاپاشلاپ.

ئوتلۇق بىر ئەسىرنىڭ تىرىك يولدىشى
ئەجدات بىزگە بەرگەن بىر ئالتۇن كىتاپ.

ياگرىتىپ ئىلاخۇن كوككۈز ئاخشىسىن،
ئېيتالماس ئۇ بۈگۈن ئەسلەيدۇ پەقەت.
ئەسلەيدۇ ئۇ قانچە ئەلنىڭ ياخشىسىن،
مىڭ ئەپسۇس ياخشىلار قايتمايدۇ ئەبەت.

بەلكى يېتەلمەيمىز بوۋاي قەدرىگە،
ئوتىدۇ ھاياتى ئەشۇنداق يالغۇز.
كورۇنمەس ئۇزىدە ھەسرەت ئاشكارە.
ئۇمۇتتىن قەلبىدە يانار بىر يۇلتۇز.

ۋەتەن ناخشىسى

(ناخشا ئۈچۈن)

بىز ۋەتەن پەرزەنتلىرى
مەڭگۈگە بىر تىلىمىز.
چېچىلساقمۇ جاھانغا،
بىر تۇتاشتۇر دىلىمىز.

كوپ يېدۇق پۇشماننى بىز،
ئايرىماي دۇشمەننى بىز.
بىر ئەسىردە ئۈچ قېتىم
كوچۇپ بولدۇق ۋەيرانە بىز.

كەت، يوقال، غەپلەت تۈنى
كەل سېغىنغان سۇبھى تاڭ.
نۇر-زىيالىق كۈن تۇغۇپ،
تارقىلار تۇمان-تۇزاڭ...

گۈل سەيلىسى، نۇر سەيلىسى،
ئوخشىغاي ئەرك بايرىمىغا.
ئازاتلىقنىڭ چىن دۇنياسى
قوشقۇسى دىللارنى دىلغا.

رۇبائىيلار

سەھەردە شوخ قوشلار مىڭ تۇرلۇك سايرار،
ئامراقتۇر قۇياشقا پۈتكۈل جان-جانىۋار.
ئەشۇنداق سەھەرنىڭ پەيزىنى كورمەي،
ئولۇكتۇر شۇ بۇ دەم ئويغانمىغانلار.

* * *

ژىللارنىڭ سوغىسى، شېرىن شاتلىغىم،
ئوسەر ئۈچ پەرزەندىم گوزەل تاتلىغىم.
ئۈچ كوچەت-ئۈچ باغنىڭ باشلانمىسىدۇر،
باھاردەك باغلارغا قايتار ياشلىغىم.

* * *

تاشلىغان ئالماڭغا ئىگىشمىدىم مەن،
ئېگىلىپ لەززەتكە ئېرىشمىدىم مەن.
تىزلىنىپ ئانا يۇرت توپىسىن سويدۇم،
ئۇنى ھېچ بايلىققا تېگىشمىدىم مەن.

* * *

تەلپۈندىم مەنزىلگە، ژۇكۈم بەك ئېغىر،
ئۇنىڭدىن تەن ئەمەس، قەلبىمدۇر يېغىر.

ژىقىلسام ئەل ئارا بىرسى يولەيدۇ،
ئىنساننىڭ ھەممىسى ئەمەس تاش بېغىر.

* * *

تىكەنلەر ياشاشنى گۈلدىن ئۆگەنسۇن،
زالىملار مەرتلىكنى قۇلدىن ئۆگەنسۇن.
كىم ۋەتەن ئىشقىدا كويسە كاۋاپتەك،
ساداقەت، پاكلىقنى شۇندىن ئۆگەنسۇن.

* * *

كەتمىگىن تېپىرلاپ، پايدىنى كورسەڭ،
ياتمىغىن ئاھ ئۇرۇپ، ئامەتنى بەرسەڭ.
مەرتلىكتۇر ھەر ۋاقىت بىر خىل بولغىنىڭ،
بۇ دۇنيا بەش كۈنلۈك، ئوزەڭ بىلسەڭ.

* * *

قارىدەك بىر تۇرلۇك ئاپپاق چېچەكمىغا،
ئېچىلىپ كەلسەمۇ گۈلدەك قىشلىقىغا.
ئومرۇمنىڭ گۈللىرى- شېئىرلىرىمنى
تۇتمەن خىجالەت بولماي قولۇڭغا.

ماقالىغا مايىل مىسرالار

قانۇننى ئورۇنلىغۇچى بولمىسا، ئۇنىڭ كېرىكىمۇ يوق.

* * *

خوتۇنىڭنى ماختىساڭ بۇزۇسەن،
يۇرتىڭنى ماختىساڭ ئوزۇسەن.

* * *

پاكىز ئايال ھەر دەم ياش كورۇنەر.

* * *

ھورمىتى يوقنىڭ قۇدرىتى يوق.

* * *

يەرگە يامغۇر كېرەك، ئادەمگە مېھىر.

* * *

دانا ئەلگە ئەگىشىدۇ،
ئاخماق- مەنسەپكە ...

* * *

سېخى ئەرگە بېخىل خوتۇن-دوزاختۇر.

* * *

قىلىچ تۇتقان ماختانچاقتىن
ژىگنە تۇتقان ئايال ئەلا.

* * *

نادانغا مەنسەپ تەگسە،
ياخشىلاردىن ئوچ ئالىدۇ.

* * *

نادان ئادەم ئاخماقلارنى ماختايدۇ.

* * *

بولبۇل دەيدىكەن: مەن بىر ئاجىز قۇش،
مېنى سېغىنغان ۋە قارغا ئالدىدا ماختىماڭلار!

* * *

ھورۇنغا دەرەخنىڭ سايىسىمۇ ھارام.

* * *

مۇشتنى قاتتىقتىن قاچما،
دىلى قاتتىقتىن قاچ.

* * *

ئىشتنى بېقىپ يولۋاستەك يوغانىش مۇمكىنۇ،
يولۋاس قىلىش مۇمكىن ئەمەس.

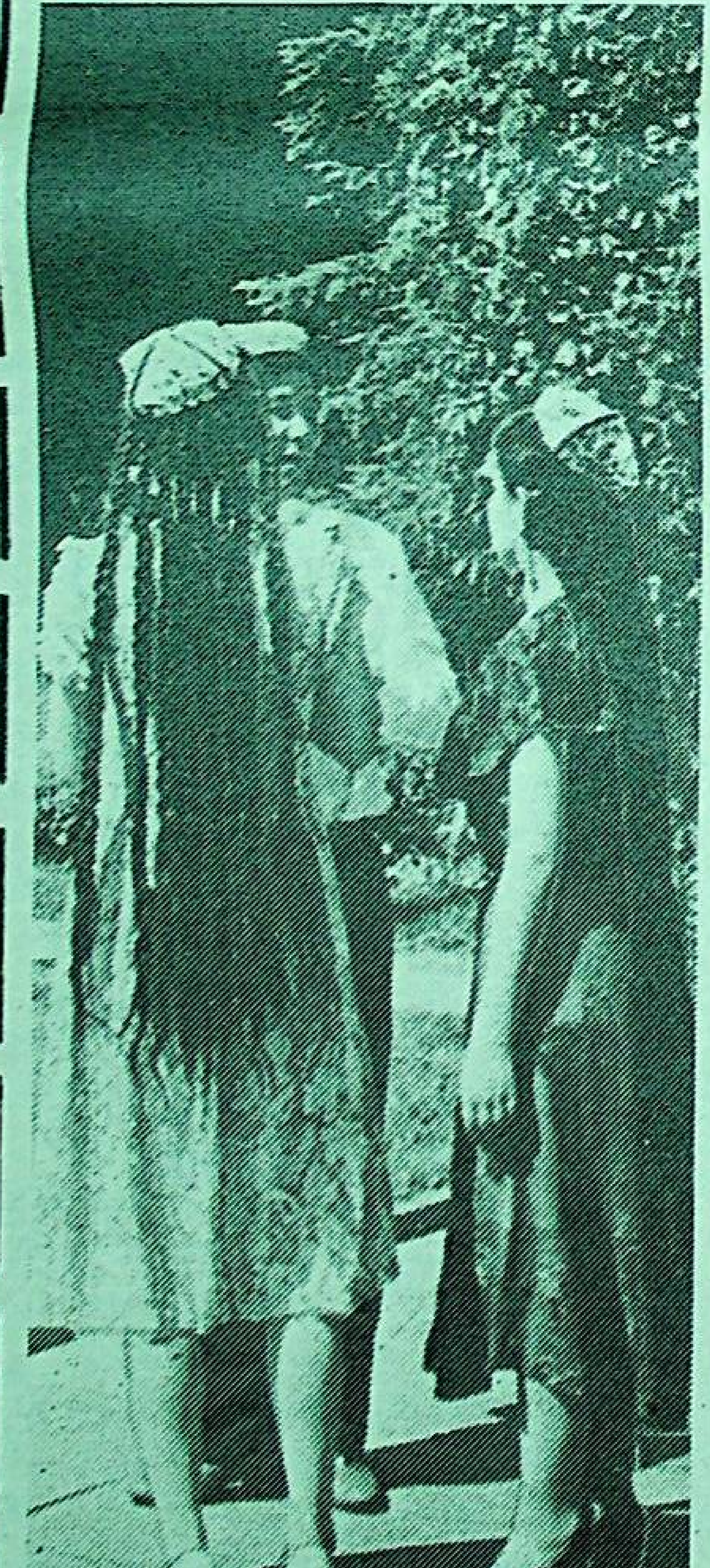

سېنىڭ سۇمبۇل چاچلارىڭ.
پ. ئەخمەت چۈشەرگەن سۈرەت.

سامادىن كەلگەن شىپا

دىلمۇرات نىزاموۋ تاشكەنت ۋىلايىتىنىڭ ئوتتۇرا چىرچىق ناھىيەسىگە قاراشلىق كىم پىنخۇا ناملىق كولخوزدا تۇغۇلغان. بالىلىق دەۋرىدە چوڭلارغا ھورمەت، كىچىكلەرگە ئىززەت روھىدا تەربىيەلەندى ۋە شۇنداق خىسلەتلىك بولۇپ ئوستى.

ئامما قاچان ئاۋغانىستاندىكى ھەربىي خىزمەتتىن قايتتى، ھەممىنى ئاڭ قالدۇردى. سەۋەبى، ئىلگەركى دىلمۇراتقا زادىلا ئوخشىماي قالغان ئىدى. ئامال تاپسا ئوزىنى باشقىلاردىن ئېلىپ قاچىدۇ، بىر ئېغىز سوز كام، ئىككى ئېغىز سوز ئوشۇق، قىلدىن قىيىق كەتسىلا تېرىكىدۇ. ئاچچىقى كېلىپ كەتسە، ھەر قانداق كىشىنى ئايىمايدۇ.

بىلگەنلەر ئۇنى دېدى، بىلمىگەنلەر بۇنى دېدى... ئاخىرى يۇرت چوڭلىرى «ھەممىسىگە ئۇرۇش ئەيىبلىك، سەۋر قىلايلى، ياش ئەمەسمۇ، ئوڭشىلىپ كېتىدۇ» دېگەن پىكىرگە كەلدى. ئابلىز ئاكا ئۇلارنىڭ مەسلىھىتىگە كىرىپ، ئوغلىنىڭ بېشىنى ئىككى قىلىپ قويدى. ئەۋرىمۇ كوردى. ياق، دىلمۇراتتا ئوزگىرىش يوق. ھەر كۈنى ئويدە بولمىسا تالادا، تالادا بولمىسا ئويدە جاڭجال. كېيىنرەك كېلىنمۇ بالىسىنى ئېلىپ كېتىپ قالدى.

بىر كۈنى تورت_ بەش ئاقساقال دىلمۇراتنى ئارىغا ئېلىپ، راسا كايىدى. دىلمۇرات ھەممىنى تەن ئالدى، خىجىلمۇ بولدى. ئەندى ياماللىق قىلماسلىققا ۋەدە بەردى.

دىلمۇرات سوزىدە تۇردى. ئامما ئۇنىڭدىن ئازار يېگەنلەر ھامان ئۇنىڭدىن ئۇچ ئېلىش پەيتىدا ژۈردى.

ئارىدىن كوپ ئوتمەي دىلمۇراتقا «بىر تېپ قويۇش»نى كوڭلىگە پۈكۈپ ژۈرگەنلەر ئۇنى خالى يەردە پوخانى چىققىچە ئۇرۇشتى. دىلمۇرات يۇرت چوڭلىرىغا بەرگەن ۋەدىسىگە لايىق ئوزىنى ئاھايىتى بېسىق تۇتتى. لېكىن رەقىپلەر ئۇنىڭ بۇ مۇئامىلىسىدىن توغرا خۇلاسە چىقارمىدى. قول ۋە ئاياقلىرىغا ھەددىن تاشقىرى ئېرك بەردى. بۇ بىلەنمۇ ئوچى چىقمىغان بىرسى قەيەردىندۇر يېرىم گەزچە ئارماتورا تېپىپ كەلدىدە، بېشىغا ئۇرۇۋەتتى... ئۇرۇش — تېپىشلارغا چىشىنى چىشلەپ بەرداشلىق بەرگەن دىلمۇرات ئېغىر تومۇرنىڭ زەربىسىدىن ھوشىنى يوقاتتى.

تاشكەنتنىڭ ژىرىك داۋالاش ئورنىدا ئىككى ئايدىن ئوشۇق داۋالانغاندىن كېيىن ساق ئوڭشالغاندەك بولسىمۇ، بەرى بىر ئۇ قۇلىقى ئاڭلىماس، تىلى سوزلىمەس بولۇپ قالغانلىقىنى بىلدى.

شۇنداق قىلىپ دىلمۇرات ياراتقۇچى ئىنئام قىلغان ئاڭلاش ۋە سوزلەش ئىقتىدارىدىن ئايرىلىپ، يېرىم جان ھالىتىدە ياشىدى. 1992_ ژىلىنىڭ ياۋايىردا كوكۇلىگەن ھادىسە يۈز بەردى. «دىلمۇراخاننىڭ تىلى چىقىپ، قۇلىقى ئاڭلايدىغان بولدى» دېگەن خەۋەر يۇرۇكەتتى. بۇ ياخشى خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىش ئىشتىياقى مېنى كىم پىنخۇا لوخوزىغا يېتەكلەپ كەلدى. ئۇزاق موگدالىشتۇق. كوپ گەپلەر بولدى. ئاڭلىغانلىرىمنى مەليۇتان ئارقىلىق ئالگە مەلۇم قىلىشنى لىيتتىم.

— سەل ھايىلى بار، مىنى ئىلمىي تەكشۈرۇشتىن ئوتكۈزۇۋالغان كىشىلەر كۆزىتىشلەر ئوگكەلدىن كىيىن روھىنى قىلدىغان نوختىشايدۇ، دىدى ئۇ ئۇزۇرخالىق سوۋېپ.

ئارىدىن كوپ ئوتمەي «يەن ۋە تۇرمۇش» ژۇرنىلىنىڭ 1993_ ژىل بىرىنچى سانىدا «سامادىن كەلگەن شىپا» ماۋزۇلۇق ھەجىملىك ماقالە ئېلان قىلىنغانىدىن كېيىن دىلمۇرات بىلەن يەنە سوھبەتلىشىپ كىلىشكە ھەۋۇرۇۋۇدا باردىم. سوھبىتىمىز سوئال_ جاۋاپ تەرىقىسىدە ئوتتى.

— دىلمۇرات، ئاڭلاش ۋە سوزلەش ئىقتىدارىدىن ئايرىلغان پەيتلەردە ئوزىڭىزنى قانداق ھىس قىلدىڭىز؟

— خۇدايىمنىڭ ھەممىتى كوپقۇ، مەلەك ياش ۋە ئۇموتۇار بەلىدىسىگە ئاللا مەغپىرەت قىلارىي دېگەن نوي بىلەن ئىزگۈلۈكتىن قول ئۇزمىدىم.

— خوش، كېيىنچۇ؟

— بىلگۈچى خۇدا بىلگىمىنى ئىناۋەتكە ئالدى. 1990_ ژىلىنىڭ باھار ئايلىرىدا بىر چۈش كوردۇم. چۈشۇمدە ئاسمان ئېچىلغامىش. ئىچىمىزىنا ئۇگۇلگۇتىن سەككىز ئادەم يېرىم يىرىنچە كورۇنۇپ، ماڭا ئوزلەندى. ئۇلار ئوردىن ئىبارەت ئىدى. بىر قاراشتا ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىكى بەلگۈلەنمۇ بىلۇپلىش موڭكىن. ئۇلار ماڭا «دىلمۇرات، سىنىڭ ئورنىڭ يەردە ئەمەس، بىز تەرەپتە. ھازىر بىز تەرەپتىن شىپا ئىپشىڭ كىرەك. بىز تەرەپكە چىققىن» دېدى ۋە «6_نويابىر كۈنى بىزدىن ساڭا بىر بەلگۇ بولىدۇ. ئۇنى سەن يولدا بايقايسەن. شۇ چاغ كەلگۇسى ئىشلىرىمىز توغرىلىق مەلۇم قىلىمىز» دەپ ئالاھىدە ئەسكەرتتى.

6_نويابىرنى كۈتۈپ ژۈردۇم. شۇ كۈنى قانداقتۇر بىر كۈچ مېنى كوچىغا سورىدى. كىيىندىم. بىزدىن ئالچە ژىراق بولمىغان بىناكار دېگەن جايدا تۇرىدىغان ھەدەملەرنىڭ ئويىگە ئاتلاندىم. مەنزىلگە يەتمەيلا چىرچىق دەرياسىنىڭ ئۈستىدە يوغانلىغى ئايدىن كىچىك، ئامما ئايدىنمۇ يورۇق نەرسىنى بايقىدىم. مەنزىلگە يېتىپ ئاۋتوبۇستىن چۈشتۇم. يورۇقلۇق ماڭسام ماڭىدۇ، توختىسام توختايدۇ. مەن ئۇنى كوزەتكەن پېتى ھەدەملەرنىڭ ئويىگە كىرىپ باردىم. ئويدە ھەدەم، يولدىشى ۋە قىيناناسى بار ئىكەن. مەن ھەدەمنى بالكونغا باشلاپ چىقىپ «يورۇقلۇقنى كورۇۋاتامسەن؟» دېدىم.

ھەدەمنىڭ چىرايىدىن تاڭ قالغانلىق ئالامىتى سېزىلدى. كېيىن ئىچكىرىگە ژۈگرەپ كىرىپ، ھەممىنى باشلاپ چىقتى. ئۇلارنىڭ يورۇقنى ئېنىق كورگەنلىكىنى بايقىدىم. «ئۇ نېمە دىلمۇرات؟» دەپ سوراپ قالدى ھەدەم. مەن مۇرەمنى چىقىرىش بىلەن چەكلەندىم. يورۇقلۇق ئۇزاق تۇردى. كېيىن غەرىپكە قاراپ سىلجىپ كەتتى.

شۇ كۈندىن باشلاپ ئوزى كورۇنمەيدىغان، ئامما نېمىسى بىلەندۇر يېنىمدا ئىكەنلىكىنى سەزدۇرۇپ تۇرىدىغان شەپىلەرنى سېزىپ ژۈردۇم. شۇنىڭدىن كېيىن ئەتە مەن بىلەن ئۇچرىشىدىغان كىشىلەرنى چۈشۈمدە كورىدىغان ئادەت پەيدا بولدى. كوپ ئوتمەي، ھىلىقى نۇرلۇق، شۇلغا ئوخشايدىغان كىشىلەرنى يەنە چۈشۈمدە ئاسماندا ئەمەس يەردە ئوز ئويۈمىزدە كوردۇم. بۇ قېتىم ئۇلار «بىز سېنىڭ بىلەن يەتتە قېتىم ئۇچرىشىمىز، شۇ جەرياندا سېنى داۋالاپ بولىمىز» دېدى.

— سىز ئۇلار بىلەن قايسى تىلدا سوزلەشتىڭىز؟

— ئۇچراشقىنىمدا مەن ئۇزلەنگەن تەرەپتە ئېكراندەك بىر بوشلۇق ئېچىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئويلىرى رۇس ھەرپلىرى بىلەن ئېكرانغا تېرىلىدۇ. مېنىڭمۇ جاۋاپلىرىم شۇ ھالەتتە تېرىلىدۇ. رۇس تىلىدا ئالاقىدا بولۇشىمنىڭ سەۋەبى، مەن رۇس مەكتىۋىدە ئوقۇغان...

— خوش، ئىككىنچى قېتىمقى ئۇچرىشىشلاردا نېمىلەر توغرىسىدا گەپ بولدى؟

— بۇنىڭدىن كېيىن داۋالاشنى باشلايدىغانلىقىنى ئېيتىشتى. ئۇلار كېلىدىغان چاغدا قەيەردە بولماي، كوزۈمگە نېمىلەردۇر كورىنىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ كېلىشىدىن ئىشارە ئېدى. شۇ كۈنى كېچىسى ئەل ئېغىر ئۇيقىدا ياتقاندا، سائات ئۇچلەردە مەن بىلەن مەشغۇلات ئوتكەزدى، مەشغۇلات باشلىنىشى بىلەن قىزىپ كەتتىم. بۇ ئىنسان بالىسى تېخى سېزىپ باقمىغان بىر لەززەتلىك قىزىقلىق ئىدى. شۇنداق راھەتلىنىپ كەتتىمكى، ھەتتا دۇنياغا كەلگىنىمگە مىڭ_مىڭ رازى بولۇپ كەتتىم. ئۇلار بىلەن 6_قېتىم ئۇچراشقىنىمدا جىگەر، بورەك، ئوپكە كېسەللىكلىرىم تولۇق ساقايغانلىغىنى سەزدىم. ئەتىسى ئورنۇمدىن تۇرسام، شۇنداق يېنىك، شۇنداق خوشال تۇرۇۋېتىمەنكى، ھەتتا ھېچ قاچان ئاغرىمىغان ئادەمدەك ھەممىنى ئۇنتۇپ ئېتىمەن. ئېغىر نەرسىلەرنى كوتىرىپ، ژۈگرەپمۇ كوردۇم. ياق، ھېچ يېرىمدە ئاغرىق سېزىلمىدى. ئۇلار ئوتكەن مەشغۇلاتلاردا بېشىمنى ئۇچ قېتىم داۋالىدى. ھەر قېتىمقى داۋالاش ئالدىدا قانداقتۇر بىر سۇزۈك مەيدان ھازىرلايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاپپاق ئورۇنۇپ ياتىمەن. كوز ئالدىمدا يەنە ئېكران پەيدا بولىدۇ. ئىككى سائات ئىچىدە ھازىرغىچە بولغان ھاياتىم كوز ئالدىمدىن ئوتتى. تۇغۇلغاندىن تارتىپ، بالىلىق چاغلىرىم، باللار باغچىسىغا بارغىنىم، تەربىيەچىم، بىرىنچى مۇئەللىمىم، خۇللاس مېنى كىملەر، قاچان، قانداق مەخسەتلەردە ئۇرغانلىقلىرىغىچە ھەممىسىنى كوردۇم. بېشىمنى داۋالىغاندا ئوتمۇشۇمنى ئون قېتىم كورسەتتى. ئارىلاپ_ئارىلاپ ئېكراندا «ئوتمۇشۇڭنى كورستىشىمىز خاتىرەڭنى ياخشىلىشىمىزدۇر» دەپمۇ يېزىپ قويۇلدى. ھەر قېتىم داۋالىغاندا قوللىرىدىكى ئەسۋاپلار ئىلگەركىسىگە ئوخشىمايدۇ، ھەممە ئەسۋاپلىرى نۇر. بۇ خىلدىكى داۋالاشلارنىڭ ئىككى تۈرى ئۇلار يا شايدىغان تەۋەدە ئوتتى. ئۇ يەر يەردىن تولىمۇ ئۇزاق، كوپ نەرسىلەرنى كوردۇم، بىر ۋاقتى كېلەر، بۇ توغرىلىق تەپسىلىي سوزلىشەرمىز.

— ئاڭلاش، سوزلەش ئىقتىدارىڭىزغا قاچان مۇيەسسەر بولدىڭىز؟

— ئۇلار ئالتىنچى قېتىم خوشلاشقىنىمدا «يېڭى ژىلدا ئاڭلايدىغان ۋە سوزلەيدىغان بولىسەن» دېگەن يېزىق كورسەتتى. شۇندىن كېيىن ئوزەمدە يېڭى ژىلغا ئىنتىلىش ئاھايىتى كۈچەيدى. مەن بۇ سىرنى دەسلەپ خوشنىمىز بىلال ئاكامغا، ئۇنىڭدىن كېيىن ئاكادېمىك ئەخمەتەلى ئەسقەروۋقا ئېيتقاندىم. ئۇلار مەنزىل يېقىنلاشقانسىرى ھەر كۈنلۈك ھالىتىمنى كۈزىتىپ تۇردى. 13_ يانۋار كۈنى ئەتىگەن سائات 3تە كىمدۇر بىرى تۇرتتى. قارىسام توپەمدە باشقا سەييارىلىق تونۇش ئىككى كىشى. دەررۇ ئېكران پەيدا بولۇپ، «بىز كەلدۇق، سېنى ئېلىپ كېتىمىز» دېگەن يېزىق پەيدا بولدى. خوشال ئورنۇمدىن تۇردۇم. ئاپام جىمغىنا ئۇخلاۋاتىدۇ. ساراي ئويدە غۇلجىدىن چىققان كىچىك دادام بالىلىرى بىلەن ياتىدۇ. ئۇلارنىڭ بېشىغا بىرمۇ_بىر ئوتتۇم. خۇدايىم بۇيرىسا، پات يېقىندا سىلەر بىلەن يېزىق ئارقىلىق ئەمەس، تىلىم بىلەن سوزلىشىمەن، دېگەن ئويلار بىلەن ھويلىغا چىقتىم. كاراۋىتىنىڭ ئۈستىدە ئىخچامغىنا بىر يورۇقلۇق تۇرىدۇ. يېنىغا بارغىنىمنى بىلمەيمەن، ئىچىگە قانداق كىرىپ قالغىنىمنى بىلمەيمەن. بىر پەستە قانداقتۇر بىر يورۇقلۇقنىڭ ئالدىغا دۇچ كەلدۇق. مېنى ئېلىپ كەلگەن كىشىنىڭ ئەمرى بىلەن ئۇنىڭغا يوتكەلدىم. ئىچى كوپ قەۋەتلىك بىنالاردەك يوغان ۋە ئازادە ئىدى. ھەممە تەرىپىدە سىرلىق كىنوپكىلار. ھاۋاسى ئادەتتىكىدەك يەرنىڭ ھاۋاسى. ئېكراندا «كاراۋاتقا چىقىپ ياتقىن!» دېگەن خەت پەيدا بولدى. چىقىپ سوزۇلدۇم. ئېكراندا يەنە ئارىخىم، ئاۋغانىستاندىكى ئۇرۇشلار، يېرىم جان بولۇپ قالغان چاغلىرىم، ھەممە_ ھەممىسى كوز ئالدىمدىن ئوتتى.

ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئوتتى، بىلمەيمەن، بىر مەزگىل قۇلۇغۇمغا يېقىملىق بىر مۇزىكا ئاڭلاندى. راھەتلىنىپ ئاڭلاۋاتسام، كىمدۇر بىرى «نېمىنى ئاڭلاۋاتىسەن» دەپ سورىدى. ژۈرىكىم ئويناپ كەتتى. «بىر يېقىملىق مۇزىكا ئاڭلاۋاتىمەن» دەۋەتتىم ئەندى سوزلەۋاتقىنىمنىمۇ سەزدىم...

دىلمۇرات بىر ژۇم جىمىپ قالدى، ھايا جانلىنىۋاتاتتى. كوزلىرىدىن ياش تامچىسىمۇ سىرىلدى. ئىنسان ئۈچۈن شاتلىقنى ھەزىم قىلىشمۇ ئاسان ئەمەستە...

— تورۇستىكى چىراقلارنىڭ سانى يەنىمۇ قويۇقلاشتى،_ دەپ سوزىنى داۋاملاشتۇردى دىلمۇرات،_ كېيىن ھىلقى ئاۋاز يەنە ياڭرىدى. «دىلمۇرات چىراقلارنى بايقاپ تۇرسەن، ئۇلارنىڭ ھەممىسى يورۇدى. ئۇلارنىڭ ھەر قايسىسى سېنىڭ سەزگۈ ئورگانلىرىنىڭ بىلەن باغلانغان. ھەممە چىراقلارنىڭ يېنىشىدىن مەلۇمكى، سەندە ھازىر ھېچ قانداق ئاغرىق يوق. تىلىڭدا ئەل تۇتۇلۇش بولۇشى مۇمكىن. بۇ جەھەتتىن ئۇچ ژىل ئالتە ئاي سوزلىمىگىنىڭنى ئەستىن چىقارما. ئامما پات ئارىدا سوزۇڭ راۋانلىشىپ كېتىدۇ. بىزنىڭ سەن بىلەن ئۇچرىشىشىمىز يەكۈنگە يەتتى. ئەندى پەقەت كۈزىتىپ تۇرىمىز. لازىم تېپىلغاندا قايتا ئۇچرىشىپ قېلىشىمىز مۇمكىن. ئوزەڭ ياخشى بىلسەن، ھازىر يەردە ئېكستراسېنسلار كوپ. ئۇلار ئادەملەرنى داۋالاۋاتىدۇ. بىز ساڭا خالىغان ئىشىڭنى ھەدىيە قىلالمايمىز. نېمىنى خالايسەن. ئېكستراسېنس بولامسەن؟»

مەن «باللىغىمدىن تېخنىكىغا قىزىقاتتىم، ماشىنا رېمونتىنىڭ ھەقىقى ئۇستىسى بولسام» دېدىم. نۇرلۇق شىپاكار «خالىغىنىڭ بولسۇن. بارا_بارا بۇ جەھەتتىن مەخسىتىڭگە يېتىۋاتقىنىڭنى سېزىسەن. بىز داۋاملىق تەربىيەلەپ بارىمىز» دېدى.

— قانداق ئۇ كىشى ئېيتقانلارنى سېزىۋاتامسىز؟

— بۇنى مېنىڭدىن ھاجىتى چىققان كىشىلەردىن سورىسىڭىزمۇ بولىدۇ. يەنە بىر ئوز گىرىش شۇكى، ئەتە كورىشىدىغان كىشىمنى بۈگۈن چۈشۈمدە كورۇۋاتىمەن. قىلىنىدىغان رېمونت ۋە ئۇنىڭ سىرلىرى ئالدىن_ئالا مەلۇم بولۇۋاتىدۇ.

— نۇرلۇق ئادەملەر سىزگە يەنە نېمىلەر دېدى؟

— ئۇلارنىڭ ئادەملەرگە ئېيت دەپ جېكىگىنى خۇدانىڭ بىر ۋە ھەقلىگىنى تەن ئېلىش، ھەپتىدە بىر قېتىم بولسىمۇ قەبرىلەرنى زىيارەت قىلىش، ئىزگۈنىيەتلەرگە ئۇگىنىش، پاكىزە ژۈرۈش، باغ يارىتىش، نازىل قىلىنغان كىتاپلارنى قايتا_قايتا ئوقۇشنى نەسىھەت قىلدى. ئوزەمگە بولسا، قولۇڭدىن كەلگىنىچە ئەلگە ياخشىلىق قىل، يۇرتىنىڭ ئابرويىنى كوتەر، ئاناڭنىڭ دۇئاسىنى ئال، دېدى.

خۇللاس، مانا كورۇپ تۇرۇپسىزكى، ساق_سالامەت ژۈرىۋاتىمەن. ئاپامنىڭ، كوڭلى يېقىنلارنىڭ شاتلىغى چەكسىز. ماشىنا رېمونتى بىلەن كەلگەنلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ. ھەر كۈنى بىزنىڭ ھويلا ئادەملەر بىلەن ئاۋات.

مانا ئەزىز گېزىتخانلار، دىلمۇرات نىزاموۋ توغرىسىدىكى سىلەرگە يەتكۈزمەكچى بولغان گەپلەر شۇ. بۇ ژىگىت بىلەن تونۇشمەن دېسەڭلار، ئۇنىڭ ئىشىكى سىلەر ئۈچۈن ھەر دايىم ئوچۇق.

يەھيا تايىرى.
تاشكەنت شەھىرى.

ئېلىپبە

م ـمـ ـم مـ

م+ا=ما

م+ە=مە

مەش	ما-تا	مانتا
موم	ما-نا	ماشىنا
مەن	ئو-ما	مامۇت
نام	مو-ما	مەسۇم

موما ماننا ئەتتى.

مەسۇم، ئەنە ماشىنا.

ل ـلـ ـل لـ

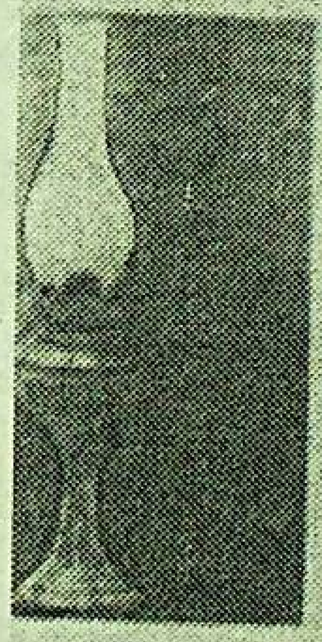

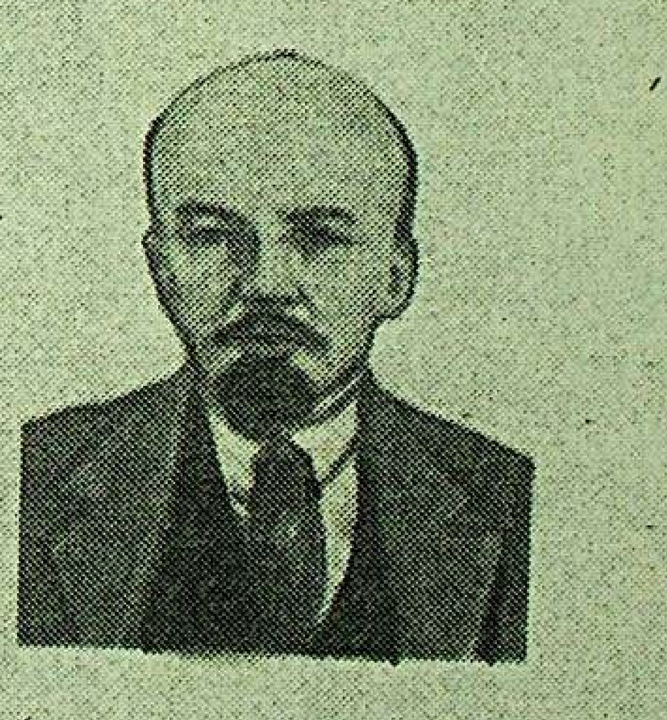

ل+ا=لا

ل+ې=لې

ئال	ئا-لا	ئېلان
ئەل	تا-لا	ئالىم
تال	ئال-ما	لېنىن
مال	سال-ما	ئە لا

ئالىم، ئالما ئال.

ئەلا، ئالىم، لېنىن

گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرلىرى

پاتىگۈل ئەزىزوۋا:

مەن ئۆزەمنى گېزىتسىز تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن

ھازىرقى موشۇ ئىختىسادىي بوھرانچىلىق، مەلۇم ئوبيېكتىۋ سەۋەپلەردىن كېلىپ چىققان جەمىيەتتىكى قالايمىقانچىلىق دەۋرىدە ياشاۋاتىمىز. لېكىن مەن ئۈچۈن ئەڭگۈشتەرىم- ھەر شەنبە كۈنى تەقاززالىق بىلەن كۈتىدىغان سويۇملۇك گېزىتىم «يېڭى ھايات» ھازىرقى قىيىنچىلىقلارنى ئۇنتۇشقا كۈچ قۇۋۋەت بېرىدۇ، مېنى ئۆزۈڭدىن ئويلاندۇرۇپ كېلىۋاتقان، جاپاكەش، ئاق كۆڭۈل خەلقىمىز تەغدىرىنىڭ كۆپلىگەن چىگىچ مەسىلىرىگە جاۋاپ بېرىدۇ. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەن ئۆز گېزىتىمىزنى ئەزىزلەپ، ھەر سانىنى باشتىن ئاياق ئوقۇپ چىقىپ، ئاندىن بالىلىرىمغا، دوستلىرىمغا ئوقۇپ بېرىشكە ئالدىرايمەن.

خەلقىمىزنىڭ ئىككى كوزى بولغان «يېڭى ھايات» بىلەن «ئۇيغۇر ئاۋازىدىن» باشقا نېمىمىز بار؟ «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ ئىختىسادىي ئەھۋالى خوۋۇپ ئاستىغا چۈشكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، خېلىغىچە ئۇيقۇم بۇزۇلۇپ، بېشىمغا كەلمىگەن ئويلار كېلىپ كەتتى. لېكىن خەلقىمىز ئۆز گېزىتىنى خار قىلغۇسى كەلمىدى، قول قوشتۇرۇپ تۇرمىدى. بۇ ئادەمنى بەك خوشال قىلىدۇ. ھە، ئاددىي خەلق ئۆز گېزىتىنى چىن دىلىدىن سويىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى، بۇنى بىز گېزىتنىڭ ھەر بىر سانىدىكى تەشەككۈر ئېيتىلغان تىزىملاردىن كورۇپ تۇرىۋاتىمىز. لېكىن بەزى قولى قۇرۇق ئەمەس، باشقىلارغا قارىغاندا ھاللىق تۇرمۇشتا ياشاۋاتقان ئادەملىرىمىزنىڭ سۈكۈت ساقلاپ تۇرىشى ئادەمنىڭ ئىچىنى پۇشۇرىدۇ. ئەلۋەتتە، خەيىر- ئېھسان دېگەن- بۇ ئىختىيارىي، كۆڭۈلدىن چىقىرىپ بېرىدىغان نەرسە، لېكىن شۇندىمۇ قولدا خېلە بار تۇرۇپ، جىم تۇرۇۋېلىش ياخشى بولمىسا كېرەك.

مەن پېنسىيە پۇلۇمدىن ئىختىسات قىلىپ، سويۇملۇك گېزىتىمىزگە 3000 سوم ئىئانە قىلدىم. بۇ بىر زەررە بولسىمۇ، كوپكە تاۋا قىلىپ قوبۇل قىلارسىلەر. مەن ئايرىم ياشايدىغان بالىلىرىمنىمۇ بۇ خەيرلىك ئىشقا دەۋەت قىلىمەن.

تەشەككۈرنامە

ۋەتەن، مىللەت مەنپىيىتى يولىدا مىللىي بايلىقىمىز بولغان گېزىتىمىزگە يار- يۆلەك بولۇش ئىزگۈ نىيىتى بىلەن قىلغان ئىئانە ئۈچۈن تۆۋەندە ئىسمى- شەرىپى ئاتالغان ئەزىز قېرىنداشلىرىمىزغا چىن قەلبىمىزدىن تەشەككۈر ئىزهار قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى.

بىشكېك شەھىرى توكۇلتاش مەھەللىسىدىن:

زىياۋدۇن ئازراتوۋ	1000سوم
ئەخمەتجان	1000سوم
ئابدۇلېتىپ	1000سوم
ئېكرام	1000سوم
تەلەت	1000سوم
رەپقەت	1000سوم
ئىسمائىل	1000سوم
ھېتاخۇن	1000سوم
نودەر	1000سوم
رەپقەت ئىبراھىم	500سوم
ئابدۇقېيىم	500سوم
رېھىمجان	500سوم
شاۋكەت	500سوم
ئابدۇئەزىز	300سوم
ئابلىمىت ئىمىن	400سوم
سەيدەگۈل	300سوم
راھىلەم خېلىلوۋا	1000سوم
پەرھات ئىبراھىم	400سوم
ئابدۇھىمىت تاي	300سوم
مۇزەپپەر	300سوم
ئابدۇكېرىم	300سوم
پاشاقىز ئوسمانوۋا	200سوم
تاي ئوسمانوۋ	200سوم
ئەخمەت	100سوم
گۈلنىساخان	200سوم
بارات ئەمەت	200سوم
سابىرجان	100سوم
ئارۇپ ھاجى	200سوم
غوپۇرجان	100سوم
روزى مەھەممەت	200سوم
ئابدۇرېھىمجان	3000سوم
مەھەممەتجان	100سوم

جەمئىي 16200 سوم.

ئىئانىنى ژىگىت بېشى زىياۋدۇن ژىققان.

* * *

شەمشىدىن زائىتوۋ	200سوم
نوغمانبەگ	100سوم
باراتجان	100سوم
ئارۇپجان	200سوم
خەمت كەنجبايېۋ	200سوم
يۇسۇپجان	200سوم
كەرىمجان	200سوم
ئابدۇمجىت	200سوم
ئابدۇجېلىل	200سوم
مەتنىيازئاخۇن	100سوم
توختەم تۇردىيېۋ	200سوم
ماھمۇتجان	200سوم
سېيىتجان	200سوم
ئەخمەتجان قاسىمى	100سوم
ئابدۇلھىلىم	100سوم
قۇرۋانجان	200سوم
ماھمۇتجان كېبىروۋ	200سوم
دىلشات كېبىروۋ	100سوم
تۇرسۇن مەھەممەت	100سوم
خوجاخمەت	200سوم
نۇرمۇھەممەت	100سوم
ئابلەت توختىيېۋ	500سوم
مەھەممەت ئىمىن	200سوم
سابىرجان	150سوم

جەمئىي 4250سوم.

ئىئانىنى ژىققان خەمت كەنجەبايېۋ، ئۇنى تاپشۇرغان گېزىتىمىزنىڭ شتاتتىن تاشقىرى مۇخبىرى سابىت ھاپىزىي.

تەبرىكنامە

فاتىمە ھېزىموۋاغا!

(ئەمگەكچىقازاق ناھيەسى يېڭىشەر يېزىسى)

ئويۇمىزنىڭ تۈۋرۈكى، پەرزەنتلىرىنىڭ يولىكى، قۇتلۇق ئائىلىمىزنىڭ بېرىكىتى ۋە گۈلى مېھرىۋان غەمگۇزارىمىز سىزنى خۇش مۇبارەك 55ياش باھارىڭىز بىلەن چىن قەلبىمىزدىن سەممىي تەبرىكلەيمىز ۋە تېنىڭىزگە سالامەتلىك، ئۇزۇن ئومۇر تىلەيمىز.

تەبرىكلىگۈچىلەر: يولدىشى- نۇر مەھەممەت، پەرزەنتلىرى- ئەركىن- ناربىبان، ھاكىم- رەشىدە، دىلمۇرات- ئېلمىرا، ئەۋرىلىرى- ئىنجات، رامىلە، كامىلە، رىشات، بەختىيار، مۇنىرە، دەنالار.

مەسلەك بىرلىكى كېرەك

بىز ئۇشبۇ ماقالىمىزدا 27- مارت كۈنى بىشكېك شەھىرىدىكى ژۈك- سۈكنو كومبىناتىنىڭ مەدەنىيەت ئۆيىدە دۆلەتلەر ئارا ئۇيغۇر ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ باشلىق 8 نەپەر كىشىنىڭ ئالمۇتىدىن كېلىپ، قىرغىزىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر «ئىتتىپاق» جەمىيىتى ئارىسىدىن شەخسىي غەرەز بىلەن ژۈرگەن 6- 7 ئادەمنىڭ دومباق چېلىشى ئارقىلىق، ئۇزلىرىگە مۇۋاپىق ئادەملەرنى توپلاپ، مەزكۇر جەمىيەتنىڭ رەھبەرلىرىنى ئورنىدىن ئېلىپ تاشلاش ئۈچۈن مەجلىس ئۆتكۈزمەكچى بولغانلىقى توغرىسىدا گەپ قىلىشتىن ئالدىن، مەجلىس ئۆتۈشتىن بىر ھەپتە ئىلگىرى بىشكېكتىكى ئۇيغۇر جامائىتى تەرىپىدىن «ئىتتىپاقنىڭ» ئىدارىسىغا قېيىم سابىرھاجىيېۋ باشلىق ئەۋەر ئىلياس، خەيرىنىسا تۇردىيېۋا، نازىم قەمبىرى كەبى بىر قانچە ئادەمنىڭ خۇپىيانە ۋاقىە ئۇيۇشتۇرۇۋاتقانلىقى، ھەتتا ئابدۇكېرىم ھاجىيېۋنىڭ (بۇ كىشى ئىلگىرى «ئىتتىپاق» جەمىيىتى تەپتىش كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى ئىدى. بۇ ۋەزىپىدىن ئېلىنغاچ، «ئۇئات» تەشكىلاتى رەھبەرلىرىنىڭ بىرسى بولۇشقا ئۇرۇنغان لېكىن بۇ يەردىمۇ چەكلىنىپ، شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنى قۇرماق بولۇپ، ئاقىۋەتتە بۇنىڭدىنمۇ ۋاز كەچكەن) ئۆزىگە بېرىلگەن رەدىيەلەرگە پىسەنت قىلماي، «ئىتتىپاق» رەھبەرلىرىنىڭ ئۈستىدىن پىتنە تارقىتىپ، ئالمۇتىدىن 20 نەپەر ئادەمنىڭ كېلىدىغانلىقى توغرىلىق ئاشكارە تەشۋىق قىلىپ ژۈرگەنلىكى خەۋەرلەنگەن ئىدى.

ھەتتا، 70 ئادەمگە باغاق يېزىلغانلىقى، ئايرىم ئادەملەر ئالغان باغاقلىرىنى بىزگە تاپشۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆزۈمىز كۆرۈپ تۇرسىمۇ، ئالمۇتىدىكى سەپداشلىرىمىزنىڭ، خۇسۇسەن ق. غوجامبەردىيېۋنىڭ ئۆزى باشقۇرۇۋاتقان ئىتتىپاقنىڭ ئۈچ تەسىسچىلىرىنىڭ بىرى بولغان قىرغىزىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر «ئىتتىپاق» جەمىيىتىدىن مەخپىي ھالدا كېلىپ، مەزكۇر جەمىيەتكە قارشى ژىغىن ئۇيۇشتۇرۇشقا قاتنىشىشىغا ھەرگىز ئىشەنمىگەن ئىدۇق. ئەپسۇس، شۇنداق بولدى.

قادىر كېرىمنىڭ «ئاڭلىمىدۇق دېمەڭلار!» - دېگەندەك قىلىپ، مەجلىس ئۆتۈشتىن ئىككى كۈن بۇرۇن «ئىتتىپاقنىڭ» مۇئاۋىن رەئىسى ئىزامىدىن سەمەتكە تېلېفون قىلىپ، بۇيرۇق ئاھاڭىدا: «ئىتتىپاق» مەسلىسى قارىلىدۇ، كېلىڭلار» دەپلا قويغىنىنى ھېساپقا ئالمىغاندا، ھېچ قانداق رەسمىي خەۋەر بولغىنى يوق. «ئىتتىپاقنىڭ» دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى، شۇنداقلا جامائەت ئاقساقاللىرىنىڭ تەشەببۇسى بويىچە ئۆزىمىز مەجبۇرىي باردۇق. كلۇبنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ق. غوجامبەردىيېۋ، د. ياسىنوۋ ۋە باشقا يولداشلارنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرگىنىمىزدە، ھەيران بولۇشتىن باشقا ئامال قالمىدى.

لېكىن، «يامان ئېيتماي، ياخشى يوق» دېگەندەك، شۇ كۈنى بىز خەلقىمىزنىڭ بۇرۇنقىدەك كىم نېمە دېسە، شۇنى راست دەپ، قول كۆتۈرۈپ، چاۋاك چېلىۋېرىدىغانلىقىنىڭ، سىياسىي ئاڭ سەۋىيەسىنىڭ كۆتۈرۈلۈپ قالغانلىقىنىڭ، ئاق- قارىنى پەرق قىلىپ، مۇستەقىل پىكىر قىلىش دەرىجىسىگە يېتىپ قالغانلىقىنىڭ گۇۋاھچىسى بولدۇق. مەجلىسنىڭ باشلىنىشى بىلەن كۆپچىلىك تەرىپىدىن «بۇ ئىشنى كىم باشقۇرۇۋاتىدۇ؟»، «ئىتتىپاقنىڭ» خەۋىرى بارمۇ؟»، «زادى، سىلەرنى كىم چاقىردى؟»، «نېمە ئۈچۈن بولگۇنچىلىك قىلىسىلەر؟» دېگەن سوئاللار كەينى- كەينىدىن چۈشۈشكە باشلىغاندا، مەجلىسنى باشقۇرۇۋاتقان جامالىدىن قاسىمنىڭ ھودۇقۇپ، كەچۈرۈم سوراپ تۇرۇشى رىياسەتتە ئولتارغان يولداشلارنى قانچىلىك ناقولاي ئەھۋالغا سېلىپ قويغان بولسا، بىرىنچى سۆز ئالغان قەھرىمان غوجامبەردىيېۋنىڭ مۇنبەرگە چىقىشى بىلەن، خەلقنىڭ «گېپىڭنى ئاڭلىمايمىز، مۇنبەردىن چۈشۈپ كەت!» دەپ، 15-20 مىنۇت سۆز بېرىلمىگەنلىكى ئېچىنارلىق ئەھۋال، ئەلۋەتتە.

ئاخىرى، خەلق نەپرىتىگە ئۇچرىغانلىقتىنمۇ، مەجلىسنى، باشقۇرغان يولداشلار ژىغىننى قەرەلىدىن بۇرۇن يېپىشقا مەجبۇر بولدى. «ئىتتىپاق» باشلىقلىرىنى «پاش» قىلىش ئۈچۈن توپلاپ كەلگەن «ماتېرىياللىرىنىمۇ» ئوقۇيالمىدى.

بىز قەھرىمان بىلەن يۈزتۇرانە سۆزلەشكىنىمىزدە ئۇ: «بىشكېكنىڭ خەلقى بىز ئويلىغاندەك ئىتتىپاق ئەمەس ئىكەن، ئەندى بىلدۇق، بۇنىڭدىن كېيىن باشقىچە ئىش تۇتىمىز» دېدى. خوش، بۇنى قانداق چۈشىنىشكە بولىدۇ؟ بىز ئۇيغۇر ئىتتىپاقىنى ئۆزىمىزگە قارشى ژىغىن ئۇيۇشتۇرۇپ، ئىتتىپاقسىزلىق بولگۇنچىلىك پەيدا قىلىش ئۈچۈن تەسىس قىلغانمىدۇق؟! قىرغىزىستان ئەدلىيە نازارىتىنىڭ مەسئۇل خادىملىرىدىن بىرىنى ژىغىن رىياسىتىگە تەكلىپ قىلىشتىن ئەسلى مۇددىئا نېمىدى؟

شۇنى ئالاھىدە قەيت قىلىپ ئۆتۈش كېرەككى، ۋەتەننىڭ مۇستەقىللىقى يولىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقان بارلىق جەمىيەت ۋە تەشكىلاتلارغا ھەمداشلىق بىلدۈرۈش، مەسلەكتە بىرلىشىش- ھەممىمىزنىڭ مۇقەددەس بۇرچىمىز، ئەلۋەتتە. شۇنداق ئىكەن، شەخسىي ئاداۋەتلەر، ئۇششاق- چۈشەك پىتنە ئېغۋالاردىن ۋاز كېچىپ، ئومۇمىي مىللەت مەسلىسىگە تەئەللۇق ئىشلارنى دۈشمەن پايدىسىغا ھەل قىلماسلىقىمىز لازىم.

مۇزەپپەر قۇربانىي،
قىرغىزىستان جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئىتتىپاقى» جەمىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى.

مۇخبىرلار پوستى قۇرۇلدى

يېقىندا قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى بىشكېك شەھىرىدە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى ئىتتىپاقىنىڭ تەركىۋىدە مۇخبىرلار پوستى قۇرۇلدى. مەزكۇر مۇخبىرلار پوستىنى تەسىس قىلىش ۋە ئىشىغا قىرغىزىستان پارلامېنتىنىڭ ئەزاسى، ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى نۇرمۇھەممەت كەنجىيېۋ، ئۇنىڭ ئورۇنباسارلىرى مۇزەپپەر قۇربانوۋ بىلەن نىزامىدىن سېمەتوۋ ۋە ئىتتىپاقنىڭ بىر توپ ھەيئەت ئەزالىرى قاتناشتى.

ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان «يېڭى ھايات» ۋە «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىغا ياردەملىشىش ئىزگۈ نىيىتى بىلەن قۇرۇلغان 11 ئادەمدىن ئىبارەت مەزكۇر مۇخبىرلار پوستىنىڭ باشلىقى ئەخمەتجان ھوشۇروۋ سايلاندى. مۇخبىرلار پوستى ئۆز پائالىيىتىنى يېڭىدىن باشلانغان مۇشتىرى توپلاشقا جاي- جايلاردىكى گېزىتخانىلىرىمىزنىڭ جان كۆيەرلىرىنى سەپەرۋەر قىلىشتىن باشلىدى. مۇخبىرلار پوستى ئىتتىپاق جەمىيىتىنىڭ ياردىمىگە تايىنىپ، قىسقا قەرەلنىڭ ئىچىدە 2000 نۇسخا «يېڭى ھايات» ۋە 300 نۇسخا «ئۇيغۇر ئاۋازىغا» مۇشتىرى توپلاشنى نىيەت قىلماقتا.

ئا. مۇھەممەتوۋ،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.
قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتى.

چەت ئەللەردىن خەۋەرلەر

تاسس • ئى ئان

تەيۋەن خىخجغا دىپلوماتسىيە ئەۋەتتى

خىتاي بىلەن تەيۋەن جىددىي سىياسىي ئالاقىلارنى ژۈرگۈزۈش نىيىتىدە بولماقتا. تەيۋەننىڭ «قولتۇق ئارقىلىق» پىكىر ئالماشتۇرۇش فوندى ۋەكىللىرىنىڭ 7- ئاپرېل كۈنى باشلانغان بېيجىنغا قىلغان سەپىرى بۇ توغرىلىق گۇۋالىق قىلىدۇ.

بۇ فوند رەسمىي ستاتۇسقا ئىگە بولمىسىمۇ ۋە خىخجنىڭ تېگىشلىك غەيرىي- رەسمىي تەشكىلاتى بىلەن مۇزاكىرىلەرنى ئېلىپ بارىدىغان بولسىمۇ، بۇ ئالاقىلار بىر ئايدىن كېيىن بېتەرەپ جايدا- سىنگاپۇردا بەلگۈلەنگەن ئىككى ھۆكۈمەت ۋەكىللىرىنىڭ ئۇچرىشىشى ئۈچۈن يول ئېچىپ بېرىدىغانلىقى كۆتۈلمەكتە.

بېيجىن بىلەن تايبېي ۋەكىللىرىنىڭ شۈبھىسىز، سوھبەتلىشىدىغان مەسلىلىرى ئاز ئەمەس. چۈنكى تەيۋەن قولتۇغى ئارقىلىق ئىختىسادىي ئالاقىلار تەڭدىشى يوق دەرىجىگە يەتتى. بۇ ئارالدىكى تىجارەتچىلەر خىتايدا ئىشچى كۈچىنىڭ ناھايىتى ئەرزەنلىگىنى ھېساپقا ئېلىپ، ئۇ يەردە بىرلەشكەن كارخانىلارنى قۇرۇشقا نۇز مەبلىغىنى سەرىپ قىلماقتا.

لېكىن ھەيران قالارلىق نەرسە شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئىختىسادىي ھەمكارلىقنىڭ جۇشقۇن ئۆسۈشى، ئۆز ئارا گۇمانخورلۇقنىڭ ۋە ئىشەنمەسلىكنىڭ ئازىيىشىغا ئېلىپ كەلمىدى. تەيۋەننى خىتاينىڭ بىر ئولكىسى دەپ ھېساپلايدىغان بېيجىن، ئاخىرقى ئايلاردا ئارالدا مۇستەقىللىكنى جاكالاش يولىغا قەدەم تاشلاشنى ئويلىشىۋاتقان تەيۋەن سىياسەتچىلىرى نامىغا بىر نەچچە قېتىم ئاگاھلاندۇرۇشلارنى قىلدى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى خىخج رەھبىرى جياڭ زېمىن ۋە دۆلەت كېڭىشىنىڭ باشلىغى لى پېڭ ئەگەر تەيۋەننىڭ خىتايدىن ئاجراپ كېتىش خەۋپى پەيدا بولغان تەغدىردە ھەتتا ھەربىي كۈچ قوللىنىشى مۇمكىنلىكىگە بىر نەچچە قېتىم ئىشارە قىلغان ئىدى.

تايبېي مۇنداق بىلدۈرۈشلەرنى جىددىي قوبۇل قىلىدۇ. ئوتكەن ژىلنىڭ ئاخىرىدا ئۇ ئۆزىنىڭ ئىنتايىن ئۇرغۇن چەت ئەل ۋاليۇتىسى زاپاسىنىڭ (تەخمىنەن 80 مىللىارد دوللار) بىر قىسمىنى چەت ئەللەردىن قۇرال سېتىۋېلىشقا سەرىپ قىلىشنى قارار قىلغان ئىدى. ئاقش بىلەن فرانسىيەنىڭ ئاۋىياتسىيە شىركەتلىرى تەيۋەنگە 210 قىرغۇچى سامولىيوت يەتكۈزۈپ بېرىش توغرىلىق كېلىشىم تۈزۈپ، ئۇرغۇن پايدا ئالدى.

تەبىئىيكى: غەيرىي- رەسمىي ئالاقىلار تەيۋەن قولتۇغىدا ئوۋچ ئېلىۋاتقان كۈچەپ قۇراللىنىشنى پەسەيتىشكە ۋە ئىشەنچنى مۇستەھكەملەشكە ئېلىپ كېلەمدۇ؟ - دېگەن سوئال پەيدا بولىدۇ. ئەتىمالىم، ھەر ئىككى تەرەپ بۇنىڭغا ئىنتىلىۋاتسا كېرەك. ھەر ھالدا، ئاخىرقى ئايلاردا تايبېي خىخج پۇخرالىرىنىڭ بۇ ئارالغا ۋە ئۆز پۇخرالىرىنىڭ خىخجغا بېرىپ- كېلىشىگە بولغان كۆپلىگەن چەكلىمەلەرنى بىكار قىلدى. ئەندى خىتايدا بولسا تەيۋەن تۇرغۇنلىرىنىڭ كېلىشىگە بولغان چەكلىمەلەر خېلە بۇرۇنراق مەنئىي قىلىنغان ئىدى.

ۋلادىمىر سكوسىرېۋ،
«ئىزۋېستىيە».
بېيجىن.

تۈركىيە پارلامېنتى رەئىسىنىڭ بىلدۈرۈشى

ئەگەر ئەرمەنىستان بارلىق تېچلىق كۈچ چىقىرىشلارغا قارىماي، ئۆزىنىڭ تەجاۋۇزچىلىق سىياسىتىدىن ۋاز كەچمەيدىغان بولسا، كۈن تەرتىۋىگە يېرىۋانغا قارشى ھەربىي چارىلەرنى كۆرۈش توغرىلىق مەسلە قويۇلۇشى مۇمكىن، دەپ بىلدۈردى تۈركىيە پارلامېنتىنىڭ رەئىسى ھېسامەدىن جىندوروۇق. ئۇ ياۋروپا ئەللىرىدىن كەلگەن ژۇرنالىستلار دېلېگاتسىيەسى بىلەن بولغان سوھبەتتە بۇ يەردە سۆز ئەرمەنىستان جۇمھۇرىيىتىگە ئۇرۇش ئېلان قىلىش ھەققىدە ئەمەس، بەلكى ئەرمەنلەرنى توختىتىشقا قادىر بولغان باشقا زورۇر چارىلەرنى كۆرۈش توغرىلىق كېتىپ بارغانلىقىنى تەكىتلىگەن.

«تۈركىيە» گېزىتىنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، تۈركىيەنىڭ مىخانىكىلاشتۇرۇلغان قوشۇمچە قىسىملىرى ئەرمەنىستان بىلەن بولغان چېگارىغا تاشلانماقتا.

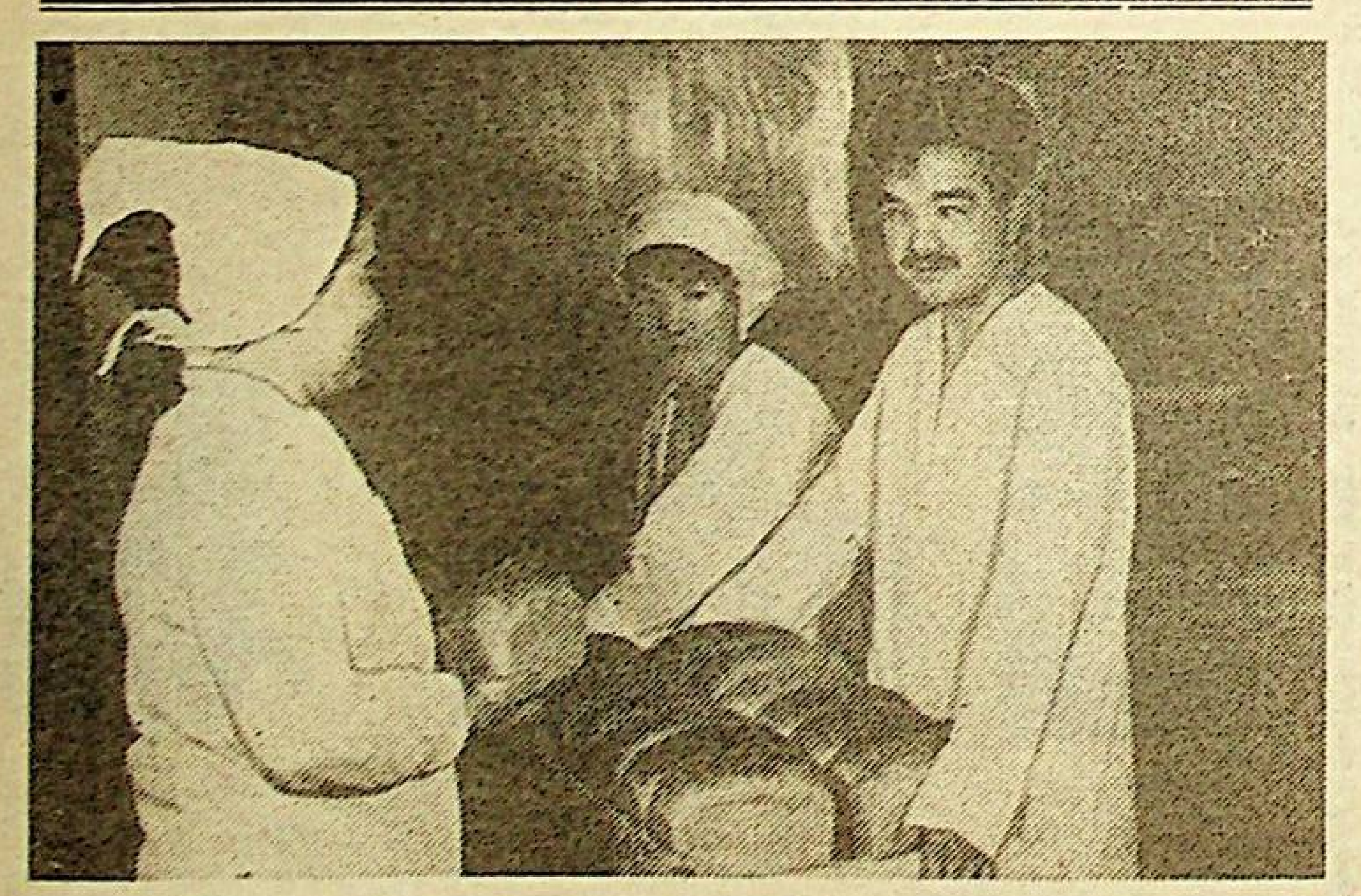

ئۇيغۇر ناھىيەسى. تاشتىقارا سوۋخوزىدا يېڭى ناۋايخانا پايدىلىنىشقا بېرىلدى. بۇ يەردە 27 نەپەر ناۋاي سمېنىسى بىلەن ئىشلەيدۇ. ئۇلار سوتكىسىغا 5- 7 توننا مېيىزلىك نان تەييارلايدۇ.

سۈرەتتە: (سولدىن) تېخنولوگ ز. ئابدۇللايېۋا، ماستېرلار ب. خالمۇراتوۋا ۋە د. تۇلېپبېكوۋلار.

د. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

ئالمۇتا شەھىرى «زارەۋستوكا» مەھەللىسىنىڭ جامائەتچىلىكى يۇرت ئىشلىرىنىڭ جان كۆيەرى ۋاجىپ ئابدۇرەشىتقا ئائىلە تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق- تۇققان، قومى- قېرىنداشلىرىغا دادىسى

ئابدۇرەشىتنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

مۇھەررىر ئۈچۈن ئا. قۇتلۇق

يېڭى ھايات — ئالمۇتا، 480044 ئىپەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8- قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر مۇھەممەت ئىمىن ئوبۇلقاسىموۋ.

تېلېفونلار: مۇھەررىر- 69-86-33، مەسئۇل كاتىپ- 50-86-33، سىياسىي- ئىجتىمائىي بۆلۈم 81-86-33، ئەدەبىيات بۆلۈمى- 27-86-33، «زىيارەت» تىجارەت بۆلۈمى- 06-86-33.

زاكاز (3624) تىراژ 6000

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ЖАҢА ӨМІР

يېڭى ھايات

ЙЕҢИ һАЯТ

1993 ژىل
17- ئاپرېل
چەيشەنبە
№15
(3668)

ئەركىن باھا

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روۋىڭ سامان بولماس

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت
گېزىت 1970- ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

خەشكىلەڭ ناھىيەسىدە بولدى

مۇستەقىل قازاقستان رەھبەرلىگىنىڭ ئاكتىۋ تاشقى سىياسىي پائالىيىتى جۇمھۇرىيىتىمىزدە ئىقتىسادىي ئوزگىرىشلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئۇنۇملۇك تەسىر يەتكۈزمەكتە. ئالمۇتا ۋىلايىتى خەشكىلەڭ ناھىيەسىنىڭ ئەمگەكچىلىرى ئەينە موشۇ پىكرنى تەكىتلىمەكتە، 14- ئاپرېل كۈنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۇ موشۇ ناھىيەدە بولدى.

ئۇ «لېنىنسكي» سوۋخوزىنىڭ ئېتىزلىرىنى كوزدىن كەچۈردى، كوكنات ئوستۇرۇشنىڭ ئىلغار تېخنولوگىيەلىرىنى جارىي قىلىش جەريانى بىلەن تونۇشتى. سوۋخوز دىرېكتورى ئاخمېت بايبۇلوۋ ئىسرائىلدىن كەلگەن ئالتە مۇتەخەسسىسنىڭ يەرلىك مېخانىزاتورلار بىلەن بىرلىكتە بۇ يەردە ئېلېكترون ئەسۋاپ-ئۈسكۈنىلىرىنى ئورنىتۋاتقانلىقى ۋە تامچىتىپ سۇغۇرۇش پرىنسىپى بويىچە سۇغۇرۇش تېخنىكىسىنى ئورنىتۋاتقانلىقى توغرىلىق سوزلەپ بەردى، سوۋخوز دىرېكتورىنىڭ ۋە ئېگىلىكنىڭ بەزى خادىملىرىنىڭ ھازىرنىڭ ئوزىدىلا چەت تىلنى ئۆزلەشتۈرۈۋاتقانلىقى ۋە چەت ئەللىك مۇتەخەسسىسلەر بىلەن تەرجىمانسىز مۇئامىلە قىلىۋاتقانلىقى ئۇلارنىڭ ئىناق ئىشلىشىگە ياردەم بەرمەكتە، ئىمپورت تېخنىكىنى جىددىي ئۆگۈنۈشنى ئوز ئەتىجىسىنى بەرمەكتە.

ئەينە شۇ تېخنىكىنىڭ ياردىمى بىلەن 250 گېكتار ئېتىزلىقتا ئىندۇستىرىال تېخنولوگىيەسى بويىچە بارى-يوقى ئون سەككىز ئادەم ئىشلەيدۇ. تېرىلغۇدىن تارتىپ، كوچەت تىكىش ۋە ھوسۇل ژىغىشقىچە بولغان بارلىق ئاگرو-تېخنىكىلىق جەريانلار- تولۇق مېخانىكىلاشتۇرۇلغان، دەسلەپكى ژىلى پومىدوردىن ھەر گېكتاردىن ئالتە يۈز سېنتنېردىن، ئەندى كېيىنكى ژىللىرى بولسا بىرىم ھەسسە ژۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش تەخمىن قىلىنىۋاتىدۇ. يېڭى تېخنولوگىيە بويىچە سۇغۇرۇلىدىغان سۇنىڭ ئېھتىياجى ئۈچ ھەسسە قىسقارتىلىدىغانلىقى ئالاھىدە مۇھىمدۇر.

نۇرسۇلتان نازارباييۇنىڭ دىققىتىنى شۇنداقلا يېقىندا ناھىيە مەركىزىدە سېلىنغان جۇگا-موي كومبىناتى جەلىپ قىلدى، قازاقستان ئىستىمالچىلار ئىتتىپاقى ھەم پايتەخت ۋىلايىتىنىڭ كوئوپېراتورلىرى بۇ كومبىناتقا پاي ئاساسىدا مەبلەغ سەرىپ قىلدى. دولەت رەھبىرىگە قازاقستان ئىستىمالچىلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ رەئىسى ئومۇرزاق سەرسېنوۋ ۋە كومبىنات مۇتەخەسسىسلىرى چۈشەندۈرۈشلەرنى بەردى. پرېزىدېنت كومبىنات سېخلىرىنى ئارىلاپ كوردى، ئىشچىلار بىلەن سەممىي سوھبەتلەشتى، تولۇق چىقىندىسىز تېخنولوگىيەنى ئوزلەشتۈرۈۋاتقان كارخانىنىڭ ئىشلەپ چىقىرىش جەريانلىرىنى، ئىقتىسادىي ھېساپ-چوت ۋە باھا بەلگۇلەش سىياسىتىنى چۈشىنىشكە قىزىقتى. بۇ يەردە جۇمھۇرىيەتتە دەسلەپكى قېتىم قازاقستان ئالىملىرى تەرىپىدىن ئىشلەنگەن ئىلغار تازىلاش ئىنشائەتلىرى پايدىلىنىلماقتا.

بۇ جۇمھۇرىيەت ئىستىمالچىلار كوئوپېراتسىيەسى سىستېمىسىدىكى ئىككىنچى چوڭ كارخانا بولۇپ، ئۇنىڭدا ئەرزەن يەرلىك خام ئەشيادىن ئىتالىيەدىن كەلتۈرۈلگەن جابدۇقلار بىلەن موي بۇيۇملىرى ئىشلەپ چىقىرىلىدۇ. كومبىنات ژىلىغا كام دېگەندە 25 مىڭ دانە ھەر خىل جۇگىلارنى تەييارلاشنى مەخسەت قىلىۋاتىدۇ. بۇ يەردە بالىلارنىڭ جۇگىلىرى، شۇنداقلا ھەر خىل فاسونلاردا تىكىلگەن جۇگىلار خېلە ئەرزان باھالاردا سېتىلىشى كۈتۈلمەكتە.

نۇرسۇلتان نازارباييۇنىڭ ناھىيە بويىچە سەپىرىگە پرېزىدېنت ۋە مىنىسترلار كابىنېتى ئاپپاراتىنىڭ مەسئۇلى ئورتاي ئەبىقايىۋ، ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ھاكىمى ئاخمېدژان ئېسىموۋ ھەمرا بولدى.

(قاز تاگ).

قازاقستان بىلەن تۈركىيە: ئېچىلىق ۋە دوستلۇقتا ياشايمىز

تۈركىستان-مۇسۇلمانلار ئۈچۈن مۇقەددەس جاي. ئۇنىڭ «كىچىك مەككە» دەپ ئاتىلىشى تەسادىپى ئەمەس ۋە ھەر بىر مۇسۇلمان ئوز ھاياتىدا بىر قېتىم بولسىمۇ غوجا ئەخمەت يەسسەۋىي مەقبىرىسىنى زىيارەت قىلىشقا ئىنتىلىدۇ. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ تۈركىيە پرېزىدېنتى تۇرغۇت ئوزال رەسمىي سەپىرىنىڭ پروگراممىسىغا جەنۇبىي قازاقستان ۋىلايىتىنى زىيارەت قىلىش كىرگۈزۈلگەن ئېدى.

تۈركىستان شەھىرىنىڭ ئاېروپورتىدىن تۈركىيە ۋە قازاقستان پرېزىدېنتلىرى ئەخمەت يەسسەۋىي مەقبىرىسىگە راۋان بولدى.

ئەخمەت يەسسەۋىينىڭ ئىسمى تۈركىيەدە ياخشى مەلۇم ۋە ھورمەتلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئەمگەكلىرى كەڭ تۇردە ئۆگىنىلمەكتە ۋە تەرغىپ قىلىنماقتا، يەسسەۋىينىڭ ئىدېيەلىرى ژۇقۇرى باھالىنىدۇ. ت.ئوزال يەسسەۋىينىڭ مەقبىرىسىنى زىيارەت قىلغاندىن كېيىنكى قىلغان بىلدۇرۇشىدە ئوزىنىڭ ئۇزۇندىن بۇيان مۇسۇلمانلار ئۈچۈن مۇقەددەس بۇ جاينى زىيارەت قىلىش، يەسسەۋىينىڭ روھىغا سەجدە قىلىش نىيىتى بارلىقىنى، ئەندى بۇ ئارزۇسىنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقىنى تەكىتلىدى.

سۈرەتتە: تۈركىستاندىكى غوجا ئەخمەت يەسسەۋىينىڭ مەقبىرىسىنى زىيارەت قىلغاندىن كېيىن ن. نازارباييۇ بىلەن ت. ئوزال ژۇرنالىستلارنىڭ ئۇرغۇتۇلغان سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

(قاز تاگ).

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرىنىڭ خەۋەرلىرى

لاتىن ئاساسىدىكى تۈركمەن ئېلىپبەسى

تۈركمەن تىلىنىڭ يېڭى ئېلىپبەسىنىڭ ئاساسىغا كىرىللىتسا ئورنىغا لاتىن گرافىكىسى قوللىنىلىدۇ. تۈركمەنىستاننىڭ پرېزىدېنتى سەپەرمۇرات نىيازوۋنىڭ پەرمانى ئەينە شۇنى نەزەردە تۇتىدۇ. ئېلىپبە 1996- ژىلى 1- يانۋاردىن جارىي قىلىنىدۇ.

* * *

روسسىيە بىلەن قازاقستان ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشىم

14- ئاپرېل كۈنى موسكۋادا ئىمزالانغان روسسىيە- فېدېراتسىيەسى بىلەن قازاقستان مەدەنىيەت مىنىستىرلىكلىرى ئوتتۇرىسىدا مەدەنىي ھەمكارلىق توغرىلىق كېلىشىم ئىمزالاندى.

بۇ ھوججەت ئوتىلىغان ژىللار مابەينىدە قېلىپلاشقان قېرىنداش خەلقلەرنىڭ مەنىۋىي ساھادىكى ئالاقىلىرىنى مۇستەھكەملەيدۇ. تەرەپلەر شۇنداقلا خەلق ئارا مەدەنىي پائالىيەتلەرنى ۋە ئەمەلىي لايىھەلەرنى ئۇيۇشتۇرۇشتا ھەم ئوتكۈزۈشكە بىرلىشىپ ئىشتىراك قىلىش توغرىلىق، سەنئەت ۋە مەدەنىيەت ساھاسىدا دولەت ھەم جەمىيەت بىرلەشمىلىرىنىڭ ھەمكارلىقىنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش توغرىلىق كېلىشتى. ئۇلار ئىككى تەرەپلىملىك ئالمىشىشلار پرىنسىپلىرى ئاساسىدا كادرلارنى تەييارلاشقا بولغان ئوز ئارا ئېھتىياجنى قانائەتلەندۈرۈشكە ھەرىكەت قىلىدۇ.

* * *

ئىران قازاقلىرى ۋەتەنگە قايتىپ كېلىشنى خالىمايدۇ

يېقىندا تېھران بىلەن ئالمۇتا ئوتتۇرىسىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن كېلىشىمگە قارىماي، ئىران قازاقلىرى ئوزلىرىنىڭ تارىخى ۋەتىنىگە قايتىپ كېلىشنى خالىمايدۇ.

ھازىرقى ۋاقىتتا ئىراندا 3 مىڭغا يېقىن قازاق ياشايدۇ- ئۇلار ئاساسىي جەھەتتىن ئىنقىلاپتىن كېيىنكى مۇھاجىرلارنىڭ ئەۋلاتلىرى.

ئى.ر.ئا ئاگېنتلىقىنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، قازاقستانغا كوچۈپ كېلىشنى خالىماسلىقنىڭ سەۋەۋى: «جۇمھۇرىيەتتىكى ئىجتىمائىي شارائىتنىڭ ئىسلام دىنىغا ئۇيغۇن كەلمەسلىگى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ».

شۇنىڭدىن كېيىن ئى.ر.ئا ئاگېنتلىقى قازاق مىللىتىگە مەنسۇپ ئافغان قاچاقلىرى باشقا كوز قاراشتا ئېكەنلىگىنى تەكىتلەيدۇ. ھازىرنىڭ ئوزىدىلا ئۇلارنىڭ كوپچىلىگى كوچۈپ كېتىشكە تەييار ۋە ئوز مال- مۈلۈك بىساتىنى سېتىۋەتكەن.

ئىران ۋە ئافغان قازاقلىرى ئاساسى جەھەتتىن ئىراننىڭ شىمالى مازاندران ۋە خوراسان ئولكىرىدە ياشايدۇ.

ئاتۇدا كىملەر قۇرۋان بولغان؟

بۇنىڭدىن يەتمىش بەش ژىل ئىلگىرى يەتتىسۇ ئۇيغۇرلىرى تارىخىدا ئاتۇ نامى بىلەن ئاتالغان دەھشەتلىك ۋاقىە يۈز بەردى.

ئۆز ۋاقتىدىلا بۇ پاجىئەگە باھا بېرىشكە، ئۇنىڭ سەۋەپلىرىنى ئىزدەشكە ھەرىكەت قىلىنغان. ئامما قىرغىننى كىم ئۇيۇشتۇرغانلىقىنى، نېمە ئۈچۈن جازالىغۇچى ئوترەدلىك بىسى پەقەت ئۇيغۇرلارغىلا قارىتىلغانلىقىنى ئېيتىشقا ئۆز زامانىسىدا ھېچ كىم جۈرئەت قىلالمىغان. ھەقىقەتنى ئېيتىشمۇ ئۇ دەۋىرلەردە مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭلاشقا ھەممە گۇناھنى دىنىي ئۆلىمالار ۋە باي-بولۇسلارغىلا ئارتىپ، كېڭەشلەر ھاكىمىيىتىگە قارشى چىققان، ھەتتا ئالمۇتىدىكى قورغانغا ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، ئوچۇقتىن-ئوچۇق جەڭلەر ژۈرگۈزگەن. ئۇلارنىڭ كوتىرىلىشىنى باستۇرۇش ئۈچۈن گويا ئايرىم ئوترەد ئەۋەتىلگەنمىش. بىراق ئۇلار نارازىلىقلارنى باستۇرۇش بىلەنلا چەكلەنمەستىن، ئۆز «ۋاكالەتلىكىنى» ئاشۇرۇۋەتكەنمىش. ژىگىرمىنچى ژىللاردىن كېيىن، خۇددى پۈتۈنسۈرۈك قىرغىن ئەمەس، بەلكى ئانچە-مۇنچە ۋاقىە بولۇپ ئۆتكىنىدەك، ئاتۇ توغرىسىدا ئۇمۇمەن سۆز قىلىنمايدىغان بولدى.

ئەمەلىيەتتە بولسا، ئاتۇ ئوتتۇز يەتتىنچى ژىلقى ۋاقىەلەرگە ئۇلانمىغان، ئۇنى ھېچكىم ئېسىدىن چىقىرالاماتتى. راست، ئەندىكى تەقىپ پەقەت ئۇيغۇرلار بېشىغىلا ئەمەس، بەلكى ھەممىگە تەڭ چۈشتى. بىراق ئۇيغۇرلاردىكى يارىلار تېخى ساقايمىغان ۋە ساقىيىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. تايانچىسىز قالغان ئائىلىلەر، ھىمايىسىز قالغان تۇل خوتۇنلار تۇرمۇش ئېغىرچىلىقىنى ئاز دېگەندەك، ھېچ كىم ئويلىمىغان يەنە بىر ئازاپ-خورلۇققا دۇچ كېلىدۇ. نومۇس تەرەپتىن دەپسەندە قىلىنىدۇ. خۇش كەيپىدە ژۈرگەن كازاك ئوروسلىرى «كۆڭلىنى كۆتىرىش» ئۈچۈن پات-پاتلا چولدەرەپ كەتكەن ئۇيغۇر مەللىرىگە «ھۇجۇم» قىلاتتى.

شۇ سەۋەپتىن بىز ئاتۇ مەسىلىسى توغرىسىدا سۆز قىلغاندا، بىرىنچى نۆۋەتتە، ئۇنى خەلقىمىزنى ئاڭلىق رەۋىشتە يوق قىلىشقا قارىتىلغان سىياسەت بولغان دەپ باھالاپ، ئۇنىڭ ئىككىنچى تەرىپى-ئاقىۋەتلىرىنىمۇ ئېسىمىزدىن چىقارماسلىقىمىز، ئەڭ ئاساسىي نەرسە-ئۇنىڭ ھەقىقىي تەشەببۇسكارلىرى ۋە بۇ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرغۇچىلارغا ئۆز ھۆكۈمىمىزنى چىقىرىشىمىز كېرەك.

مەلۇمكى، ئوكتەبر غايىلىرىنى، دېمەك ئىنقىلاپنىڭ ئۆزىنى قوبۇل قىلغانلارمۇ، قوبۇل قىلمىغانلارمۇ كۆپ بولغان. ئىككى تەرەپلىمە تەشۋىقات ژۈرگۈزۈلگەن. ئاقىۋەتتە باشقا يەرلەرگە ئوخشاش يەتتىسۇدىمۇ كېڭەشلەر ھاكىمىيىتىنىڭ ئورنىتىشى مۇرەككەپ شارائىتتا ئۆتىدۇ. ئاددىي پۇقرا، دېخانلار ئۈچۈن بولماق ئۆزگىرىشلەر، ۋىرنىي شەھىرىدىكى ھەرىكەتلەر كۆپ جەھەتتىن چۈشىنىكسىز، ژىراق بىر نەرسە ئىدى. شۇ سەۋەپتىن، ئۇلاردىن ئايرىملىرى ئۆزلىرى خېلىدىن بېرى بىلىدىغان دىنىي ئۆلىما، باي-بولۇسلارنىڭ ئېيتقانلىرىغا قۇلاق سالاتتى ھەم شۇلار كەينىدىن ئەگىشىشمۇ تەبىئىي ئىدى. باشقا يەرلەردىمۇ ئەھۋال خۇددى شۇنىڭدەكلا بولغان ھەم توغرا كەلگەندە شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى، يېڭىنىڭ تەستىقلىنىشى دائىم توقۇنۇشتا ئۆتكەن.

ھەتتا خاتالاشقانلارنى كەچۈرۈش كېرەك، دېگەن ئالىيجاناپلىقنى ئۇنتۇپ، ئوچۇق قارشى چىققانلار جازالىنىشى لازىم دەپمۇ تەساۋۋۇر قىلايلى. شۇ ۋاقىتتا قالچە كىشى سىپىلغا ھۇجۇم قىلغان ۋە قالچە كىشى بېگۇناھ ئېتىپ تاشلانغان؟!

ئىككىنچى تەرەپتىن، كېڭەشلەر ھاكىمىيىتىگە قارشى تۇرغانلارنىڭ مەركىزى يېڭىشەھەردە بولغان، سىپىلغا قارشى ھۇجۇم قىلغانلار تۇپىمۇ شۇ يەردە ئۇيۇشتۇرۇلغان دەيدۇ. دېمەك، قانداق ھالدا ئۇچ ئېلىشنىڭ شۇ يەردىلا تاماملىنىشى لازىم ئەمەسمىدى! ھازىرقى ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە يېڭىشەھەرلىك چېلەكنىڭ ئايرىم مەللىرى بىلەن باغلاشتۇرۇش خېلىلا مۇرەككەپ مەسىلە. ئەندى ئۇيغۇر ناھىيەسىگە كەلسەك، بۇ تېخىمۇ قىيىن ئىش. شۇنداق ئېكەن، ئۇ ۋاقىتلاردا كىشىلەر بىر-بىرى بىلەن ئاسانلا ئالاقە باغلارمىدى! ئويلايمەنكى، ئالمۇتىدىكى ۋاقىەلەردىن پەقەت شەھەر ئەتراپىدىكىلەرلا، يەنى كېلىپ تېگىشلىك كىشىلەرلا خەۋەر تاپقان. شۇڭلاشقا مىڭلىغان كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئېتىلىش لازىم ئېكەنلىكىنىڭ سەۋەپلىرىنى بىلمەي، شېھىت بولغان. دەھشەت، ۋەھشىلىك دېگەن موشۇ ئەمەسمۇ!

ئاتۇدا كىملەر قۇرۋان بولغان، ئۇلارنىڭ ئىسىم-فامىلىيەلىرى ساقلانغانمۇ، بىز ئۇلارنى ئەكسىگە كەلتۈرەلەيمىزمۇ؟ يەتمىش بەش ژىل-چارەك كام بىر ئەسىر! شۇ ژىلى دۇنياغا كەلگەنلەر ئامان-ئېسەن ئۆمۈر سۈرگەن بولسا، ھازىر ھەر بىر يۈرتتا ئەڭ چوڭلار شۇلار ھېساپلىناتتى. ئامما خاتىرە، بولۇپمۇ كۆپچىلىك خاتىرىسى ۋاقىتقا بويسۇنمايدۇ، ئۆزىدىكى بار نەرسىنىڭ ئاساسىي قىسمىنى ساقلاپ كېلىدۇ. موشۇنى ئېتىبارغا ئالغان ھالدا جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى خەلقىقە مۇراجىئەت قىلىدۇ: ئاتۇدا سىلەرنىڭ ئائىلەڭلاردىن، قېرىنداشلىرىڭلاردىن، يېقىن، خوشنا، تونۇش كىملەر شېھىت بولغان. سىلەر ئۇلارنىڭ فامىلىيەسىنى، ئىسمىنى، ئەڭ بولمىغاندا ئىسمىنى بولسىمۇ بىلەمسىلەر؟ مابادا مەلۇمات تولۇق ھالدا: تەرجىمە ھالى، قەيەردە ۋە قانداق شارائىتتا قۇرۋان بولغانلىقى بىلەن بېرىلسە، نۇر ئۈستىگە نۇر بولاتتى. ئامما بىز ئۈچۈن ھەر قانداق خەۋەر، كىچىك بىر فاكتنىڭ ئۆزى قىممەت-باھا مەنبە.

ئاتۇدا ژىگىرمە مىڭدىن ئوشۇق ئۇيغۇر ئېتىپ تاشلانغان. شۇلارنىڭ ھەر بىرىنى ئىزدەپ تېپىشقا مۇمكىن بولمىسىمۇ، كۆپچىلىكنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش ھەم ئۇلارنى مەتبۇئات، نەشرىياتلار ئارقىلىق خەلقىقە تونۇشتۇرۇش ھەر بىرىمىزنىڭ ئىنسانىي بورچىمىزدۇر. بۇنىڭدىن كېيىن ئاتۇ ۋاقىەسى تارىخچىلىرىمىزنىڭ نەزىرىدە ئورۇن ئالىدۇ، دەپ ئىشىنىمىز. شۇنداقلا خەلقىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ پاجىئە ھەققىدە بەدىئىي ئەسەرلەر يېزىلىشىغا ئۈمۈت قىلىمىز. ئامما دەسلەپكى كىتاپ پەقەت قۇرۋانلار ئىسىملىرىنىڭ ئۆزىدىنلا ئىبارەت توپلام بولۇشى لازىم. بىز ئەڭ ئالدى بىلەن شۇنىڭغا كۈچ چىقىرىشىمىز كېرەك.

پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، گېزىتلارغا خەۋەر قىلىنسىمۇ، بىز يەنە بىر قېتىم ئۇلارنىڭ دىققىتىنى جەلىپ قىلماقچىمىز: جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى ئۇيغۇر تېياترى، «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى بىلەن بىرلىكتە ئاتۇنىڭ يەتمىش بەش ژىللىقىغا خەيرىخاھلىق كەچ ئۆتكۈزمەكچى. بۇ ئومۇمنىڭ ئىشى بولغاچقا، بىز سپونسورلارغا ۋە ياردەم قولىنى سۇنماقچى بولغان تەشكىلاتلارغا، شەخسلەرگە مۇھتاج.

Бизниң счетимиз: р/с 7700904, код 704. АКБ интеринвестбанк г. Алматы.

رابىك ئىسمايىلوۋ.

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى.

قىسقا خەۋەرلەر

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە

قازاقستان ۋە ئومان سۇلتانلىقى ئوتتۇرىسىدا گېئولوگوراۋېدكا ۋە ئاتراۋ ۋىلايىتىنىڭ تېررىتورىيەسىدە پايدىلىق قېزىلمىلارنى بولۇش توغرىلىق ھۆكۈمەتلەر ئارا شەرتنامە ئىمزالاندى.

پرېزىدېنت ن. نازاربايېۋ بىلەن مىس، ئالتۇن، نېفت ۋە گازنى بىرلىشىپ چىقىرىش توغرىلىق مۇزاكىرىلەر ئۆتكۈزۈلدى.

* * *

نيۇ-دېھلىدا قازاقستان پارلامېنتارىيلىرىنىڭ دېلېگاتسىيەسى بولۇۋاتىدۇ.

ئۇلار پارلامېنتلار ئارا ئىتتىپاق كونفېرېنسىيەسىنىڭ ئىشىغا قاتنىشىۋاتىدۇ. كونفېرېنسىيەدە قازاقستان بۇ خەلق ئارا تەشكىلاتقا ئەزا بولۇپ قوبۇل قىلىنىدۇ.

* * *

ئاپرېل. ئېيىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئالمۇتىغا لوندون ئىختىسات مەكتىۋىنىڭ ۋە خەلق ئارا مۇناسىۋەتلەر ئىنستىتۇتىنىڭ ۋەكىللىرى كېلىدۇ.

* * *

«قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە دونورلۇق توغرىلىق» قانۇن لايىھەسى تەييارلىنىۋاتىدۇ.

* * *

تۈركىستاندا تۈرك يازغۇچىلىرى ھەمكارلىقىنىڭ مەركىزى قۇرۇلىدۇ.

ئۇنىڭ ئىشىغا قازاقستاننىڭ، ئۆزبېكىستاننىڭ، تۈركىيەنىڭ، باشقۇرتستاننىڭ، ياقۇتىيەنىڭ ئەدەبىياتچىلىرى قاتنىشىدۇ.

* * *

بىيىل يازدا ئاۋستىرىيە كانتسلېرى فرانس ۋرانىتسكىينىڭ قازاقستانغا رەسمىي سەپىرى كۈتۈلمەكتە.

* * *

17–22-ئاپرېل كۈنلىرى خيۇستوندا (ئاقش) «قازاخستانكاسپىيشېلف» كورپوراتسىيەسىنى تونۇشتۇرۇش ئۆتكۈزۈلىدۇ. قوشما شتاتلاردا بولىدىغان مەراسىمغا قاتنىشىش ئۈچۈن يەتتە ئادەمدىن — ئاساسەن ئېكولوگىيە، ئېنېرگېتىكا ۋە ئىختىسات مىنىستىرلىكلىرى ۋەكىللىرىدىن تەركىپ تاپقان دېلېگاتسىيە سەپەرگە ئاتلىنىدۇ.

دېلېگاتسىيە ئەزالىرىنىڭ سەپىرى ۋاقتىدا چېيز مانخېتتېن بانكىسى بىلەن مۇزاكىرىلەرنى ئۆتكۈزۈش كۈتۈلمەكتە. بۇ بانك قازاقستان ۋەكىللىرىنى چوڭ فىرمىلار ۋە بانكلار بىلەن شەخسىي ئۇچرىشىشلارنى ئۇيۇشتۇرۇشنى ئۆز زىممىسىگە ئالدى.

* * *

قازاقستاننىڭ ياۋروپا ئېنېرگېتىكا خارتىيەسىگە ئەزا بولۇشى توغرىلىق مەسىلە قارىلىۋاتىدۇ.

مدە ئەللىرىدە

12-ئاپرېل كۈنى بىشكېكتە ئېچىلغان قىرغىزستان ئالىي كېڭىشىنىڭ سېسسىيەسىدە ئوتتۇزدىن ئوشۇق مەسىلە كۈن تەرتىۋىگە قويۇلدى. ئەڭ ئاساسىي مەسىلە-جۇمھۇرىيەتنىڭ يېڭى كونستىتۇتسىيەسىنىڭ لايىھەسى.

پۈتكۈل خەلق مۇھاكىمە قىلغان بۇ ھۆججەت سېسسىيەدە قوبۇل قىلىنىشى مۇمكىن. بىراق لايىھەنى مۇھاكىمە قىلىشتا، قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھۆكۈمىتى توغرىلىق قائىدىلەرنى قوبۇل قىلىشتا بەس-مۇنازىرە يۈز بېرىشى مۇمكىن.

* * *

روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ پەۋقۇلاددە ۋەزىيەتلەر بويىچە دۆلەت كومىتېتىدا خەۋەر قىلىشىچە، يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەنلىكى تۇرىستىك بازىلارنىڭ بىرىدە بەش تۇرىست تاققا كەتكەن، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلاردىن ھېچ قانداق خەۋەر يوق.

خەۋەرسىز ژۇتۇپ كەتكەنلەر ئارىسىدا بىر روسسىيە پۇخراسى ۋە تۆرت ئۇلۇق برىتانىيە پۇخراسى بار. تاغدا قۇتقۇزغۇچىلار ئىزدەش ئىشلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتىدۇ. پەۋقۇلاددە ۋەزىيەتلەر بويىچە دۆلەت كومىتېتىنىڭ مەلۇماتلىرى بويىچە ئىلبرۇستا قار يېغىش داۋاملىشىۋاتىدۇ.

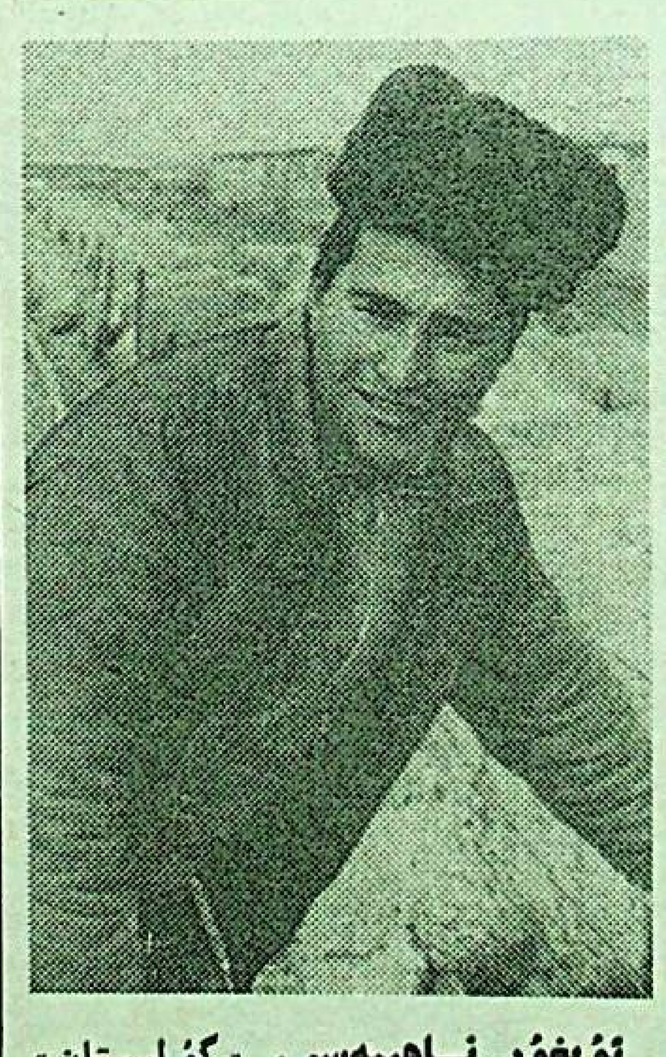

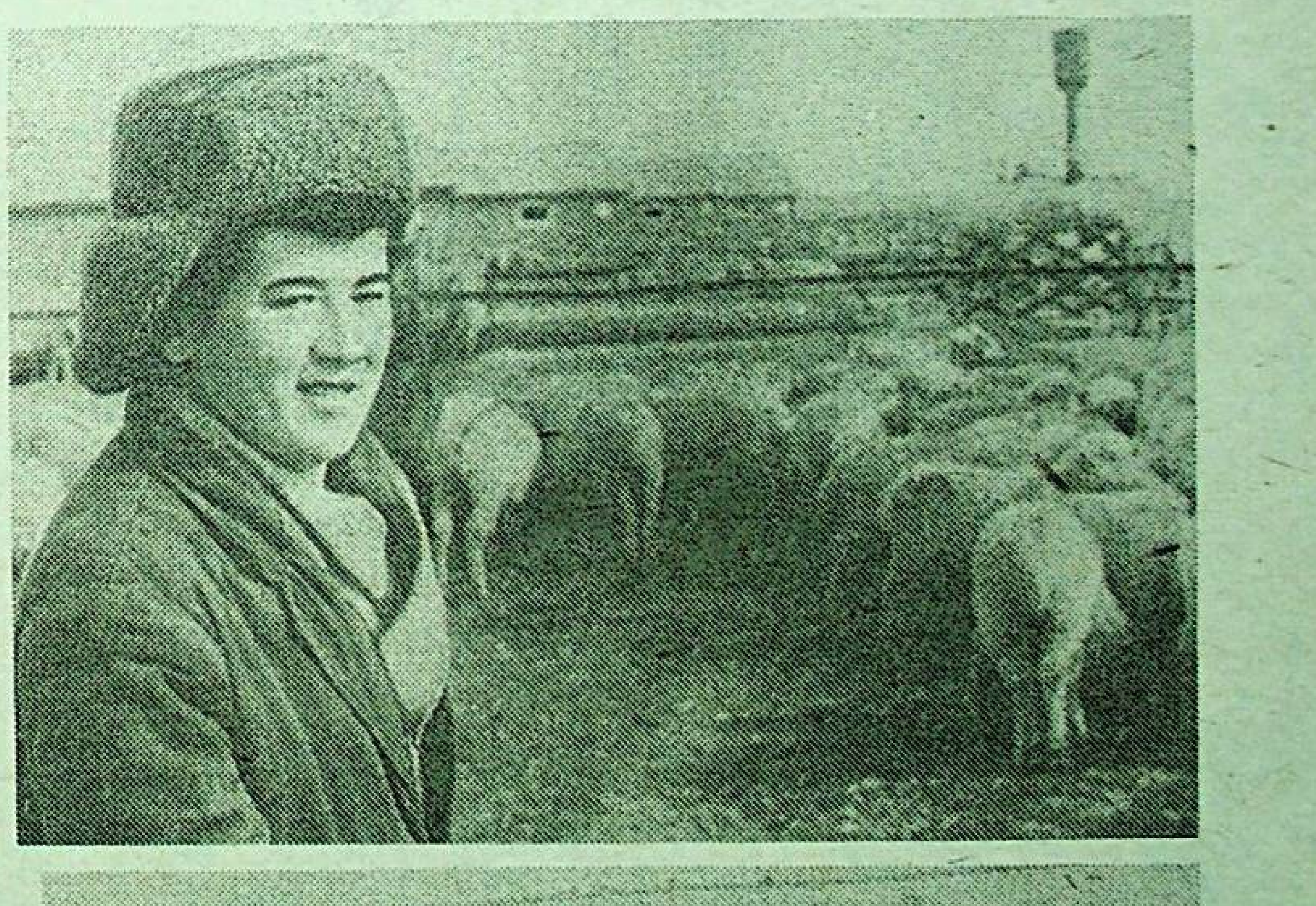

ئۇيغۇر ناھىيەسى. «گۈلىستان» كولخوزىنىڭ مال بوداش كومپلېكسىدا 8100 توخلا بوردىلىۋاتىدۇ. ئېكىلىكنىڭ مال باققۇچىلىرى ئۆز ئۈستىگە ئالغان ۋەزىپىنى ئابرويلۇق ئورۇنلاش ئۈچۈن ھەر قوينىڭ سالمىقىنى 50 كىلوگرامغا يەتكۈزۈپ، دۆلەتكە ئۆتكۈزۈشنى نىيەت قىلماقتا.

سۈرەتلەردە: 1. ئوپېراتور ئىمىردىن باخانوۋ. 2. ئوپېراتور شوھرەت ئايۇپوۋ. 3. كومپلېكس مالچىلىرى.

د. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

بېتەرەپمۇ ياكى بىر تەرەپمۇ؟

بىز تۈركسىپ مەھەللە جامائەتچىلىكى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ 1993-يىللى 20-فېۋرال سانىدا ئېلان قىلىنغان «ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ ۋەكىللىرى باش قوشتى» سەرلەۋھەلىك «بېتەرەپ» زىيالىيلارنىڭ پىكىرلىرىنى ئوقۇپ مۇھاكىمە قىلدۇق ھەم بۇ يىغىنغا قاتناشقان زىيالىيلارنىڭ گېزىتتە تەكىتلەنگىنىدەك بېتەرەپ — خالىس بولماستىن كۆپچىلىگىنىڭ بىر تەرەپ زىيالىيلار ئىكەنلىگىنى ھېس قىلدۇق. سەۋەۋى، يىغىن قاتناشچىلىرىنىڭ ھۇجۇم نىشانى ئۈچ تەرەپكە قارىتىلغانلىقى مەلۇم بولۇپ تۇرۇپتۇ. بىرىنچىسى، «ئۇئانات»، ئىككىنچىسى «ئىۋادا-شەمەي» ئاتوم سىنىقىغا قارشى خەلق ئارا ھەرىكىتىنىڭ لوبنۇر بۆلۈمى ئىجرائىي كومىتېتى، ئۈچىنچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتى. بۇ ئۈچ تەرەپكە نىشانلانغان بىر تەرەپلىملىك ھۇجۇم قانداقتۇ غەرەزلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولسا كېرەك.

بىزچە بۇ يىغىنغا ئاساسىي ئىچىتقۇ بولغان ئەرسە «ئۇئانات» ۋە ئۇنىڭ رەئىسى ھاشىر ۋاھىدىنىڭ، «لوبنۇر» ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى ئازات ھېكىمبەگنىڭ، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى تەۋەسىدە ئۇيغۇر ئاۋتونومىيەسىنى تەلەپ قىلىشقا قارشى مەۋقەسىنى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ ئالدى بىلەن قوللاپ-قۇۋۋەتلىگىنى بولسا كېرەك. ئامما بۇ غەرەزنى بۈگۈنكى كۈندە ئوچۇق كوتىرىپ چىقىشقا جۈرئەت قىلالمىغان مەزكۇر يىغىننىڭ تەشكىلاتچىلىرى ئەينى مۇددىئانى ھاشىر ۋاھىدىغا، ئازات ھېكىمبەككە، «يېڭى ھايات» گېزىتىغا تۆھمەت ئۇيۇشتۇرۇش ۋە ئۇلارنىڭ ئابرويىنى توكۇش ئارقىلىق ئۆز پۇخالىرىنى چىقارماقچى بولۇشقان.

شۇ سەۋەپتىن ئازات ھېكىمبەگنىڭ قازاقىستان رادىئوسى رۇس رېداكسىيەسى ئارقىلىق سۆزگە چىقىپ، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى تېررىتورىيەسىدە ئۇيغۇر ئاۋتونومىيەسىنى تەلەپ قىلىشقا قارشى پىكىر ئېيتقانلىقىنى قازاق خەلقى بىلەن ئۇيغۇر خەلقى ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش يۈز بېرىش ئېھتىمالىنىڭ ئالدىنى ئالغانلىقىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەشنىڭ ئورنىغا، مۇھاجىر سۆزىنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، شۇ ئارقىلىق ئۇنى ئۇجۇقتۇرماقچى بولغان. ئەندى مۇھاجىر مەسىلىسىگە كەلسەك، چەت ئەلدە ئەنتىرەپ ژۈرگەن ئۇيغۇرلارنى «بىز مۇھاجىر ئەمەس» دەپ ئېيتالمايمىز!..

ئەگەر ئۇلار «ياق بۇ مېنىڭ ۋەتىنىم. مەن ھېچ قانداق مۇھاجىر ئەمەس» دېسە، ئۇ ئۇزىنىڭ ئىشى. لېكىن يەھۇدىيلارنى مىسالغا ئالساق، مىڭ يىللاپ چەت ئەللەردە ئەنتىرەپ ژۈرگەن بۇ خەلق ئىسرائىل دولىتى قۇرۇلۇشى بىلەن ئاساسىي قىسمى چەت ئەل تەۋەلىكىنى تاشلاپ، قەدىمىي ئاتا-بوۋىلىرى ياشىغان ماكانلىرىغا كېلىپ ئورۇنلاشتى. قالغانلىرى بولسا، خالىغان يەرلەردە ھايات كەچۈرمەكتە. يە بولمىسا، ئەخمەتجان ھاشىروۋنىڭ «ئاتا ماكانىم» دەپ ئىلى ۋىلايىتىنىڭ شارغوجا مەھەللىسىنى، ئابدۇكېرىم غەنىيېۋنىڭ سۇپتاي مەھەللىسىنى زىيارەت قىلغانلىقى، باشقىمۇ نۇرغۇللىغان بۇرادەرلىرىمىزنىڭ ئۇيغۇرىستاندىن ئۇرۇق-تۇققان ئىزدەۋاتقانلىقى بۇنىڭ ئوچۇق دەلىلى بولالايدۇ.

يىغىننى تەشكىللەشتۈرگۈچىلەرنىڭ بىرى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى يولداش ئازاماتوۋ يىغىننىڭ كىرىش سۆزىدە «... شەرقىي تۈركىستان پروبلېمىسى بىز ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم، لېكىن ئۇنى «قۇرۇق ئىنقىلاۋىي شارلار» بىلەن ھەل قىلىشقا بولمايدۇ. بۇ ئەقىل-ئىدرەكنى ۋە پەم-پاراسەتنى تەلەپ قىلىدىغان مەسىلە»— دەيدۇ.

دۇرۇس. ئەگەر شۇنداق ئىكەن، شۇنداق ئەقىل-ئىدرەكنى، پەم-پاراسەتنى بىر تەشكىلاتنى ئۇيۇشتۇرۇش ئۈچۈن، «لوبنۇر» ئىجرائىي كومىتېتىدەك بىر خەلق ئارا ھەرىكەتنىڭ رەھبىرىگە يالا چاپلاش ئۈچۈن ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى سۆيۈپ ئوقۇيدىغان گېزىتكە تۆھمەت قىلماي تۇرۇپ، ئىشلىتىشكە بولار ئىدى.

«... بىزنىڭ زىيالىيلىرىمىزدا ھاجەتلىك بولغان خىسلەتلەر پرىنسىپاللىق ۋە ئېنىق مەۋقە يوق ئىكەن. خەلققە خىزمەت قىلىدىغان، ئۇنىڭ ژىغىسىنى ژىغلايدىغان تەشكىلاتلارنىڭ ئورغۇن بولغىنى ياخشى، ئەلۋەتتە...» دەيدى ئاتاقلىق كومپوزىتور قۇددۇس غوجامياروۋ. ناھايىتى ياخشى پىكىر، دولەتلەر ئارا ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ، «ئۇئانات»نىڭ، «لوبنۇر» ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ ۋە شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ بولغىنى ياخشى. بۇلار ئىتتىپاقلىشىپ ئىش ئېلىپ بارسا، يەنىمۇ گۈل ئۈستىگە گۈل بولغان بولار ئىدى. لېكىن ئەھۋال ئۇنداق بولمايۋاتىدۇ. بولۇپمۇ، «ئىتتىپاقنىڭ» ئىچىگە كىرىپ قالغان «ۋەتەنداشلارنىڭ» ئادەملىرى بۇ پۇرسەتتىن ياخشى پايدىلانماقتا. بارغانچە بۇ تەشكىلاتلارنى بىر-بىرىدىن ژىراقلاشتۇرماقتا. تۆھمەتلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئارىغا زىددىيەت ئورۇغىنى چاچماقتا. شۇ سەۋەپتىن ئىتتىپاقنىڭ ۋىتسى-پرېزىدېنتلىرى، بەزى بىر رىياسەت ئەزالىرى ئۆز پائالىيەتلىرىدىن چەتلەشمەكتە. ئەپسۇسكى، ئۇزۇن ۋاقىتلار ھەربىي خىزمەتتە ژۈرۈپ، ئۇيغۇرلار ھاياتىدىن چەتنەپ قالغان، ئۇلارنىڭ زىيالىيلىرى ئارىسىدىكى پسىخولوگىيەلىك ئۆز كۈچلىكلەرنى ئايرىپ ئۈلگۈرەلمىگەن ئىنىمىز قەھرىمان غوجامبەردىيېۋنىڭ بىردىنلا بۇ چوڭ كامپانىيەلىك ئىچىگە كىرىپ قېلىشى ئۇنىڭدا قايمۇقۇش بىلەن كامچىلىقلارغا يول قويغانلىقى مەلۇم، بۇ ئېچىنارلىق.

«ئاتا كورمىگەن بالا، كورگەننى ئادەمنى دادا دەيدۇ» دېگەندەك، مۇستەقىل ھايات كەچۈرۈشتىن مەھرۇم بولغان خەلقىمىز يازغۇچى زىيا سەمەدىيگە باش قويۇپ، ئۇنى پىر تۇتۇپ كەلمەكتە. لېكىن «ئاتام دېسەم، ئاتلاپ كەتتى» دېگەندەك ئەھۋال يۈز بەرمەكتە. مەزكۇر زىيالىيلارنىڭ يىغىنىدا زىيا سەمەدىي ھەقىقەتنىڭ ئاستىدىن ئوتۇپ، «يېڭى ھايات» گېزىتى ھەققىدە: «موشۇ سەھىپىلەردە «ئۇئانات» قا ئەزا بولمىغانلار-خائىنلار دەپ يازغانمۇ ئەينە شۇ ھاشىر ۋاھىدىي ئەمەسمۇ» دەپ تۆھمەتنىڭ ئۈستىدە توختاپ قالغان. شۇنىڭ بىلەن يىغىندا «يېڭى ھايات» گېزىتى ھەققىدە ئېيتىلغان ئىغۋالارغا قانات پۈتۈپ بەرگەن. «يېڭى ھايات» گېزىتى بولسا قىيىنچىلىقلىرىنى يېڭىپ تۇرۇپ، يېقىنقى ۋاقىتلاردىن بېرى خەلقىمىزنىڭ سۆيۈپ ئوقۇيدىغان گېزىتىغا ئايلانماقتا... مەيلى ھاشىر ۋاھىدىنىڭ ماقالىسى بولسۇن، مەيلى باشقىلارنىڭ ماقالىسى بولسۇن، ئۇنىڭدىن قەتئىي نەزەر، گېزىتتا ئېلان قىلىنىۋاتقان ماتېرىياللار گېزىتخانلارنىڭ كۆڭلىدىن چىققانلىقى ئۈچۈن خەلق ئۇنىڭغا تەشەككۈر ئېيتماقتا.

شەخسىي رىقابەتلەرنى خەلق مەنپىيەتىدىن ئۈستۈن قويۇش ۋەتەن مەنپىيەتلىرىنى شەخسىي مەنپىيەتلىرىگە قۇربان قىلىش، خەلق، ۋەتەن مەنپىيەتلىرى ئۈچۈن باش كوتىرىپ چىققۇچىلارنى ئەدىكى چىركوغا ئوت قويۇۋەتكەن گالۋاڭلارغا ئوخشىتىش، ئۇلارنى شوھرەتپەرەستلىك بىلەن ھاقارەتلەش، ئاتاقلىق ئادەملەرنىڭ قەلبىگە سىغماسلىقى كېرەك ئىدى، ئەلۋەتتە. ئەگەر ۋەتەن نامىنى كوتىرىپ ئورنىدىن تۇرغانلار «داھىپەرەس»، «شوھرەتپەرەستلەر»، «مەنسەپپەرەستلەر» بولسا شۇ چاغدا بۇ مۇقەددەس نامنى كىم كوتىرىش كېرەك؟! بۇ ئىشنى كىم قىلىش كېرەك؟!

پىكىرلىرىنىڭ مەنالىق، مەنتىقىلىق،سوزلەش مەدەنىيىتىنىڭ ئۈستۈنلىكى بىلەن يىغىن قاتناشچىلىرىدىن ئايرىلىپ تۇرغان دامىر ھېزباقىيېۋ «بىزنىڭ بۇ ئۇچرىشىشىمىزنى ئوتكۈزىشىمىزدىكى مەخسەت قانداقتۇ بىر ئەيىپلىك ئادەمنى تېپىش ۋە ئۇنى قارىلاش ئەمەس، بەلكى كېلەچەكتە نېمە قىلىمىز؟ دېگەن سوئالغا جاۋاپ تېپىشتىن ئىبارەتتۇر...» دېگەن، يولداش دامىر ھېزباقىيېۋ يىغىن كەيپىياتىنى ناھايىتى ياخشى سەزگەن. مۇنداق ستىل بىلەن ھېچ كىمنىڭ ھېچ كىمگە پايدا كەلتۈرمەيدىغانلىقىنى بىلگەن.

بېتەرەپ زىيالىيلار يىغىننى ئۇيۇشتۇرغۇچىلار ئاساسەن بىر تەرەپ زىيالىيلارنى تاللاپ ئالغان. شۇ سەۋەپتىن «يېڭى ھايات» گېزىتى تەھرىراتى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىگە خوشنا بولسىمۇ ئۇنىڭ بىرمۇ ۋەكىلىنى يىغىنغا تەكلىپ قىلمىغان.

موشۇ ئەھۋاللارغا قاراپ، گۇمان ئىمانىنى قاچۇرار، دېگەندەك ھەقىقەتەنمۇ بۇ بولگۇنچىلىكلەرگە تۈرتكە بولۇۋاتقان بىر غەيرى كۈچ مەۋجۇتمىكىن، دېگەن ئوي ئادەمنى بىئارام قىلىدۇ. چۈنكى خىتاي دىئىرلىرىنىڭ «چەت ئەللىكى جۇڭگونىڭ پۈتۈنلىگىنى پارچىلاشقا قارىتىلغان ھەر قانداق تەشكىلات ۋە جەمىيەتنى ئۆز ئىچىدىن يوقىتىۋېتىش كېرەك» دېگەن مەۋقەسى بار ئەمەسمۇ... خەلقىمىزنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىنى ئېتىۋارغا ئېلىپ، شەخسىيەتنى ۋە شەخسىي رىقابەتنى ئىككىنچى ئورۇنغا قويۇپ، ھازىرقى مەۋجۇت تەشكىلات ۋە جەمىيەتلەر بىرلىشىپ، ئىتتىپاقلىشىپ ھەرىكەت قىلىش يولىدا ماڭساق، ياخشى بولاتتى، دەپ ئويلايمىز.

بىز تۈركسىپ جامائەتچىلىكى شۇنىڭغا تىلەكداش.

تۈركسىپ جامائەتچىلىكى نامىدىن:

توختاخۇن تۇردى، جۇماخۇن زايناموۋ، تائىپجان ئىزقۇلوۋ، قېيىم كەبىرى، رەخمجان ساتتاروۋ، تۇرسۇن ئوسمانى، شەرىدىن شەمشىدىن، ئىلىم ئەيسا، ئابدۇقادىر ماھمۇدىي، ئەزىمجان ھەمرا، ئابدۇكېرىم ئابباقەم، نەسردىن جېلىل.

ئۇيغۇر ناھىيەسى. «گۈلستان» كولخوزىنىڭ مال بوداش كومپلېكسىدا 8100 قوي بودىلىۋاتىدۇ. ئېگىلىك مالچىلىرى ھەر بىر قوينىڭ سالمىقىنى 50 كىلوگراممغا يەتكۈزۈش مەخسىتىدە ئىشلىمەكتە.

سۈرەتلەردە: 1. ئوپېراتورلار ب. ھاسانوۋ، گ. غېنىبېكوۋ، ر. قاسىموۋلار. 2. كولخوز رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى ت. ماخسىموۋ ئوپېراتورلار بىلەن سوھبەتتە. 3. قوي باققۇچى ئا. ئېلىيېۋ.

ر. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

ئوچۇق خەت

«يېڭى ھايات» گېزىتى تەھرىراتىغا!
كوپىيەسى: «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى تەھرىراتىغا!

بىز بىشكېك شەھرىدىكى بىر تۈركۈم يۇرت موتىۋەرلىرى موشۇ ئوچۇق خەتنى يېزىشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمىز.

مىللىي ئىناقلىقنى مۇستەھكەملەش، بارلىق كۈچلەرنى بىرلەشتۈرۈش، ۋەتەن ئىستىقلالىيىتى ئۈچۈن ئۆز پروگراما ۋە نىزامنامىلىرى بىلەن مەيدانغا چىققان سىياسىي تەشكىلاتلارغا ھورمەت بىلدۈرۈپ، ئۇلارنىڭ پائالىيەتلىرىگە ھەمنەپەس بولۇپ، ئىدىيەۋىي جەھەتتىن بىرلىشىش-جىپسىلىشىش-بۈگۈنكى مۇرەككەپ دەۋرىمىزنىڭ بىردىن-بىر تەقازاسىدۇر.

ئەپسۇسكى، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ 30-سانىدا «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى، «ئارزۇ» ژۇرنالى ۋە «پەرۋاز» مەجمۇئەسىنىڭ بىر تەرەپلىملىك تەشەببۇسى بىلەن ئۇيۇشتۇرۇلغان زىيالىلار نامى بىلەن مەيدانغا چىققان ساناقلىق ئادەملەر ژۇقۇرىدىكى تارىخىي ئەھمىيەتلىك ئىزگۈ ئىشلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنىڭ ئورنىغا، ۋەتەن داۋاسىنى كوتەرگەن سىياسىي تەشكىلاتلىرىمىزنىڭ رەھبەرلىرىگە قارىتا ئوچۇق-ئوچۇق ھۇجۇمغا ئۆتكەن.

ئاتالمىش زىيالىلار ئۇچرىشىشىنىڭ ئۇچىغا چىققان مەدەنىيەتسىزلىكى شۇنىڭدىن ئىبارەت بولدىكى، مەسىلەن، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ لىدېرى دەپ نام ئالغان زىيا سەمەدىي «ھاشىرنىڭ تەشكىلاتىغا ئەزا بولغانلارنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ قالغانلار»- دەپ «ئۆئات»نىڭ مىڭلىغان ئەزالىرىنىڭ ئىنسانىي شەنىگە، ئىنسانىي پەزىلەتلىرىگە ھورمەت بىلدۈرۈشنىڭ ئورنىغا، گويا بىر شەخسنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ قالغان «ئولۈك جانلار» قاتارىدا ھېساپلىغان.

ھاشىر ۋاھىدىينىڭ شەخسىي كامچىلىقىنى نەزەردە تۇتمىغاندا، ئۇنىڭ تەشكىلاتىنىڭ نىزامنامىسىنى دەستۇر قىلغان «ئۆئات» ئەزالىرى قانداقلارچە ھېچنېمە بىلمەيدىغان بىر شەخسنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشىدۇ؟!

شۇنداقلا، ھورمەتلىك ئەدىبىمىز ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئاڭلىق ھاياتىدا بارلىق ۋۇجۇدى بىلەن ئانا ۋەتەننىڭ غەم-قايغۇسى بىلەن ياشاۋاتقان، بۇ جەرياندا ئاز ئەمگەك قىلمىغان، خەلقىمىزنىڭ تونۇلغان تارىخچىسى يۇسۇپبەگ مۇخلىسوۋنى «ئويىغا كەلگەننى قىلىدىغان خىيالپەرەس ئادەم» دەپ ئۇنىڭ گراژدانلىق شەنىگە ھورمەتسىزلىك قىلغان.

ئەخمەتجان ھاشىرىي، تۇرغان توختەموۋ قاتارلىقلار «نېۋادا-شەمەي»- يادرو قۇراللىغا قارشى ھەرىكەتنىڭ لوبنۇر بولۇم باشلىقى ئازات ھېكىمبەگنى «ئۇ خەلق بىلەن ئادەم ئىدى، ئۇ خەلق ژىغىپ بەرگەن كوللېكسىيە ھېساۋىغا ئازات بولۇپ قالغان، ئۇ خالتا كوتىرىپ، خەلقتىن ئاخچا ژىغىپ ئۈرىدۇ» دەپ ناھايىتى مەدەنىيەتسىز سوزلەر بىلەن ئۇنىڭ ئىنسانىي شەنىگە، شۇنىڭدەك ئۇ بوگۈن زىممىسىگە ئالغان خەلق ئارادىكى ئەڭ مۇھىم مەسىلە- لوبنۇر پاجەلىرىگە مۇناسىۋەتلىك مەسئۇلىيەتلىك خىزمەتلىرىنى يوققا چىقارغان.

مەلۇمكى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ كونستىتۇتسىيەسىنىڭ بىرىنچى باپ، بىرىنچى ماددىسىدا: «گراژدانلارنى كامسىتىشنىڭ ھەر قانداق شەكىللىرى مەنئىي قىلىنىدۇ» دەپ ئوچۇق كورسىتىلگەن. خوش، شۇنداق ئىكەن، پۈتۈن سۈرۈك بىر دولەتنىڭ سىياسىي نەشىر ئەپكارى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى نېمە ئۈچۈن پۇخرالارنىڭ ئىنسانىي ھوقۇقىنى كامسىتىدىغان بۇنداق قانۇنسىز ھاقارەتلەرگە يول قويىدۇ؟ ياكى قازاقستان ھوكۈمىتى بۇ گېزىتنى ئۆزى خالىغانچە ئىش قىلىدىغان شەخسلەرنىڭ قولىغا بېرىپ قويغانمۇ؟!

«زىيالىلار ژىغىنى»نىڭ يەنە بىر چوڭ خاتالىقى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ خەلقىمىزنىڭ ھىمايىسىغا ئېگە بولۇپ، مۇشتىرىلارنىڭ سويۈپ ئوقۇيدىغان گېزىتى «يېڭى ھايات»قا تىل تەككۈزگەن. گېزىت ئۇيغۇرستان تارىخىغا ئائىت ماتېرىياللارنى، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ۋەتىنىمىزدە ئېلىپ بېرىۋاتقان جىنائىي قىلمىشلىرىنى پاش قىلىدىغان بارلىق يونىلىشلەردىكى ماقالىلارنى، ۋەتەن ئىستىقلالىيىتى ئۈچۈن بولغان ئوڭ ۋە سول جەھەتلەردىكى ئىدىيەۋىي خاتالىقلارنى ھەق ۋە ئادالەت مەيدانىدا تۇرۇپ يورۇتۇۋاتقانلىقى ئۈچۈن خەلقىمىزنىڭ ھورمەت ۋە ئىززىتىگە سازاۋەردۇر. ئەپسۇسكى، ئاتالمىش زىيالىلار بۇ گېزىتنى گويا «ھاشىرنىڭ گېزىتى» دېگەن قالپاقنى ئويدۇرۇپ چىقارغان.

بىز قىرغىزستاندىكى «يېڭى ھايات» گېزىتىگە مۇشتىرى بولغان بارلىق گېزىتخانلار ۋە خەلق نامىسى گېزىتنىڭ مۇھەررىرىنى ۋە ئۇنىڭ ئىجادىي كوللېكتىۋىنى تولۇق ھىمايە قىلىمىز ۋە قوللاپ-قۇۋۋەتلەيمىز.

ئەگەر بىر تۈركۈم ئاتالمىش زىيالىلارنىڭ ھەرىكەتلىرى بىلەن گېزىت رەھبەرلىرى ئۆزگەرتىلىدىكەن، ئۇنىڭ تەسىس قىلغۇچىسى- قازاقستان مىنىستىرلار كابىنېتى، ھەتتا پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييېۋقا بىزنىڭ نەرىزىمىز يېتىپ بارىدىغانلىقىنى ئوچۇق ئىزھار قىلىمىز.

ھورمەتلىك ھەر ئىككى تەھرىرات!
بىزنىڭ ئۇشبۇ خېتىمىزنى ھەر ئىككى گېزىتتا ئېلان قىلىشىڭىزلارنى ئىلتىماس قىلىمىز.
ئېھتىرام بىلەن:

ئەكبەرجان باۋدىنوۋ، پەلسەپە پەنلىرىنىڭ نامزادى.
ئابلىز روزى- يازغۇچى،
ئىبراھىم باسىت- «ئىتتىپاق» ھەيئەت ئەزاسى،
ماموت ئەپەندى- ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى.
تاشخوجا ھاجىم- يۇرت موتىۋىرى.
گۈلئايىم قەمبەروۋا-ئاياللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى.
تومەرجان ئابدىۋ-بىلاۋودسك«ئىتتىپاق» رەئىسى.
سابىت ھايىزى- «ئىتتىپاق» ئاقساقاللار كېڭىشىنىڭ رەئىسى.
ھېكىم روزى- «ئىتتىپاق» ھەيئەت ئەزاسى،
ئابلىز ئىبراگىموۋ- «ئىتتىپاق» ھەيئەت ئەزاسى،
مىجىت ھۇسەينوۋ- «نېۋادا-شەمەي»-لوبنۇر بولۇمىنىڭ قىرغىزستاندىكى تەييارلىق ھەيئىتىنىڭ رەئىسى.

بىشكېك شەھرى.

ئىزگۈ باشلانما

تاشكەنتتە جامائەتچىلىك تەلىۋى بىلەن **«يېڭى ھايات» ۋە «ئۇيغۇر ئاۋازى»** گېزىتلىرىگە خەيرىخاھ جامائەت كېڭىشى تۈزۈشنى نىيەت قىلىۋاتىمىز. جامائەتچىلىك كېڭىشىگە جۇمھۇرىيىتىمىزدە پائال قەلەم تەۋرىتىپ كېلىۋاتقان ۋە ئاممىۋىي ھەرىكەتلەردە ئاكتىۋ قاتنىشىپ ئۆزىنى تونۇتقان ئېتىۋارلىق شەخسلەر — **ئابدۇقادىر رۇزونوۋ، ھاجىخان شاكىروۋا، شۈكرى ئابدۇللا، يەھيا تايىروۋ، مەخسۇت مەنسۇروۋ، يارمەھەممەت ئابدۇساتتاروۋ، تۇرسۇنمەھەممەت شاۋدىنوۋ، ماھمۇد ئەكرەم، ئىرپان توختىيېۋ، كومىۋنار تايىروۋلار** جەلىپ قىلىنماقتا.

جامائەتچىلىك كېڭىشى:

1. جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى بارلىق ئىدرەكلىك، مىللىي غۇرۇرى بار كۈچلەرنى ھەمكارلىققا چاقىرىپ، ھەر بىر ئۇيغۇر ئائىلىسىنىڭ مەنىۋىي تەلىۋىنى قاندۇرۇش، ئىرادە ۋە ئارزۇلىرىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن ياردەم كورسىتىدۇ.

خالىس مەسلىھەتچىمىز، ھەقىقەت مىنبىرىمىز بولغان «يېڭى ھايات» ۋە «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرى توپلاش، ھەر بىر ئۇيغۇر ئائىلىسىگە ۋاقتىدا كىرىپ بېرىشىنى تەمىنلەش، گېزىتلەرنىڭ تارقىلىشى جەريانىدىكى توسۇقلار، كامچىلىقلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئاساسىي ۋەزىپە بولىدۇ.

2. ئاپرېل ئېيىنىڭ باشلىنىشى بىلەن ئىككى گېزىتىمىز ۋە «ئارزۇ» ژۇرنالىغا مۇشتىرى توپلاشنى پىلانلىق تەشكىللەيدۇ. كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ تەلىۋىنى قاندۇرۇپ، ئىيۇل ئېيىدىن باشلاپ «يېڭى ھايات» ۋە «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىدىن دەسلەپ 50 نۇسخىدىن، «ئارزۇ» ژۇرنالىدىن 50 نۇسخىدىن ئالدۇرۇپ مەھەللە ۋە ناھىيەلەردە تارقىتىشنى (سېتىشنى) ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ. ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنغان كىتاپلار، توپلاملار، رىسالىلار، پلاكاتلار، كالېندارلارغا دايىمىي خېرىدارلىق قىلىدۇ.

3. ھەر ئىككى گېزىتىمىز ۋە ژۇرناللىرىمىزنىڭ مەزمۇندارلىقى، غايىۋىي يۆنىلىشى، مۇندەرىجىسى، ئومۇمەن، خەلقىمىز ژۇرىكىدىكى ئارزۇ-ئارمانلىرىنى قاندۇرۇشتىكى پائالىيىتىنى كۆزىتىپ، ھەر پەسىلدە بىر قېتىم كىچىك دائىرىلىك سوھبەت ئۇيۇشتۇرىدۇ، خۇلاسىسىنى تەھرىراتقا ئەۋەتىپ بېرىدۇ. ئېلان قىلىنغان، خەلق ئېتىۋارىنى قازانغان شېئىر، غەزەل، داستان ۋە ماقالىلارنى مۇناسىپ تەقدىرلەشنى زورۇرىيەت دەپ ھېساپلايدۇ. ئايرىم ئەسەرلەر ئۆزبەك تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ، يەرلىك مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنىدۇ.

4. 1994- يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە ئۇيغۇرلار ھاياتىدىن 40 مىنۇتقا مۆلچەرلەنگەن كىنوفىلىم (ژۇرنال) تەييارلىنىدۇ ۋە نامايىش قىلىنىدۇ. 1995-1996- يىللىرى خەلق تارىخى ئېپىك داستانى «گۆلەندەم» («ئارزۇ» ژۇرنالى 3-سان) بەدىئىي فىلىم سېنارىيەسى ئىشلىنىپ مۇھاكىمىگە قويۇلىدۇ.

5. گېزىت ۋە ژۇرناللىرىمىزنى ماددىي جەھەتتىن تەمىنلەش مەقسىتىدە ئىقتىسادىي ھەدىيە-ئېھسانلارنى ئۇيۇشتۇرۇش ئەمەلگە ئاشۇرىلىدۇ.

6. **«تاشكەنت ھەقىقىتى»** گېزىتىنىڭ ئىيۇن سانلىرىنىڭ بىرىدە (كېلىشىلگەن) ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ شېئىر، غەزەللىرىنى جەملەپ **«ئۇيغۇر شېئىرىيىتى»** بېتى بېرىلىدۇ.

7. جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمئىيىتى ھامىيلىقىدا مەشھۇر مۇقامشۇناس ئاماننىساخانىم نەقىسى تەۋەللۇدىنىڭ 460 يىللىقى خاتىرىلىنىدۇ.

ئا. باقىي،
شتاتتىن تاشقىرى مۇخبىرىمىز.
تاشكەنت شەھرى.

پايتەختتىكى «ئالما- ئاتا گىپروگور» دولەت پلانلاش ئىنستىتۇتى ھازىر كوللېكتىۋلىق ئىجادىي ئورۇنغا ئايلاندى. شۇنىڭغا باغلىق مېمارچىلارنىڭ ئالدىدا تۇرغان ۋەزىپىلىرىمۇ مۇرەككەپلەشتى. چۈنكى ھەر بىر كەسىپ ئېكسكە ئىجادىي ئىزدىنىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

سۈرەتلەردە: 1. مېمارچى شۆھرەت يۇسۇپوۋ. 2. مېمارچىلار ئو. رەكوۋا، ت. ژانايېۋ، ل. ۋرىنكىنالار ئىجادىي ئىش ئۈستىدە. 3. يېڭى بىنانىڭ ماكېتى.
ن. قىزاتوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

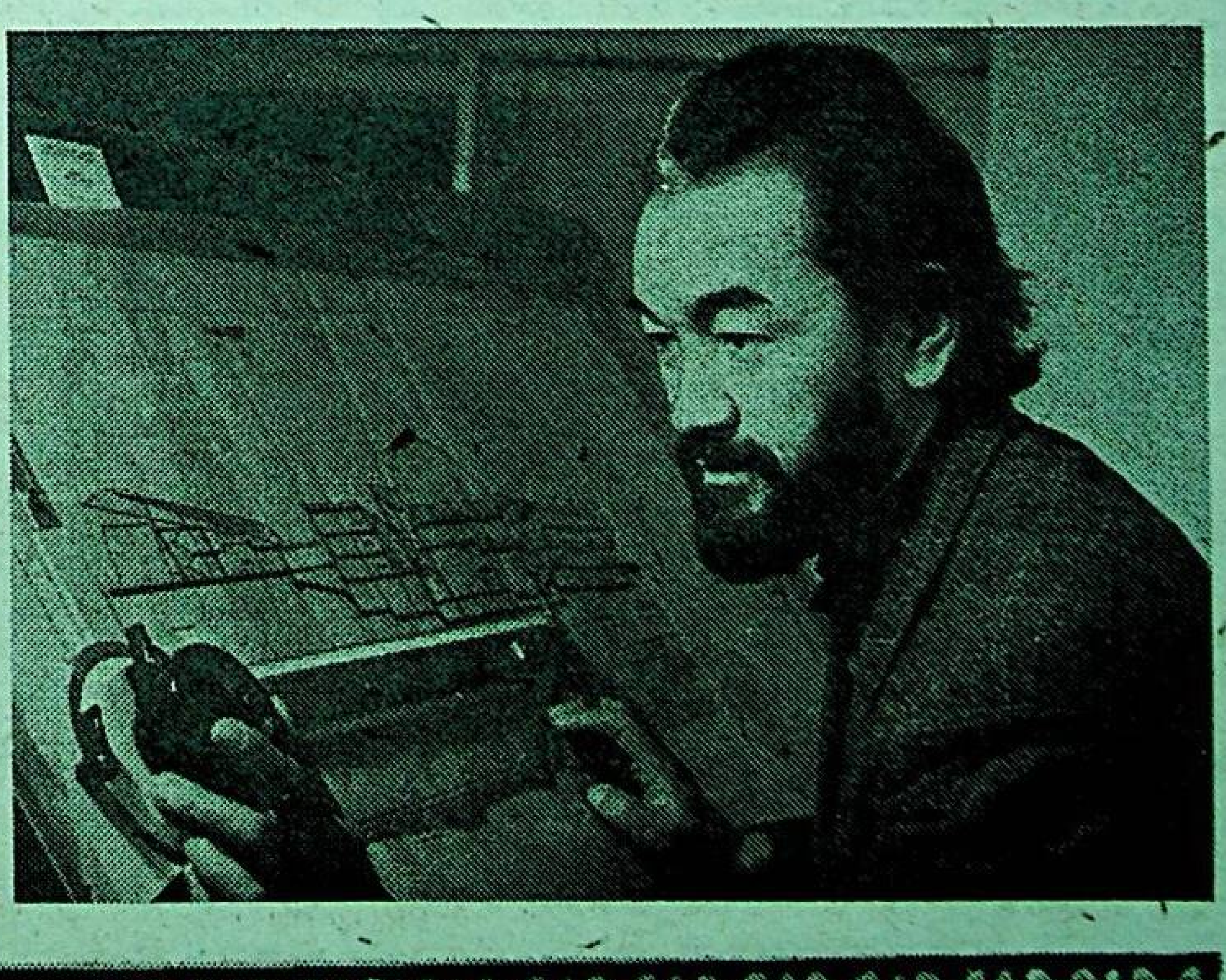

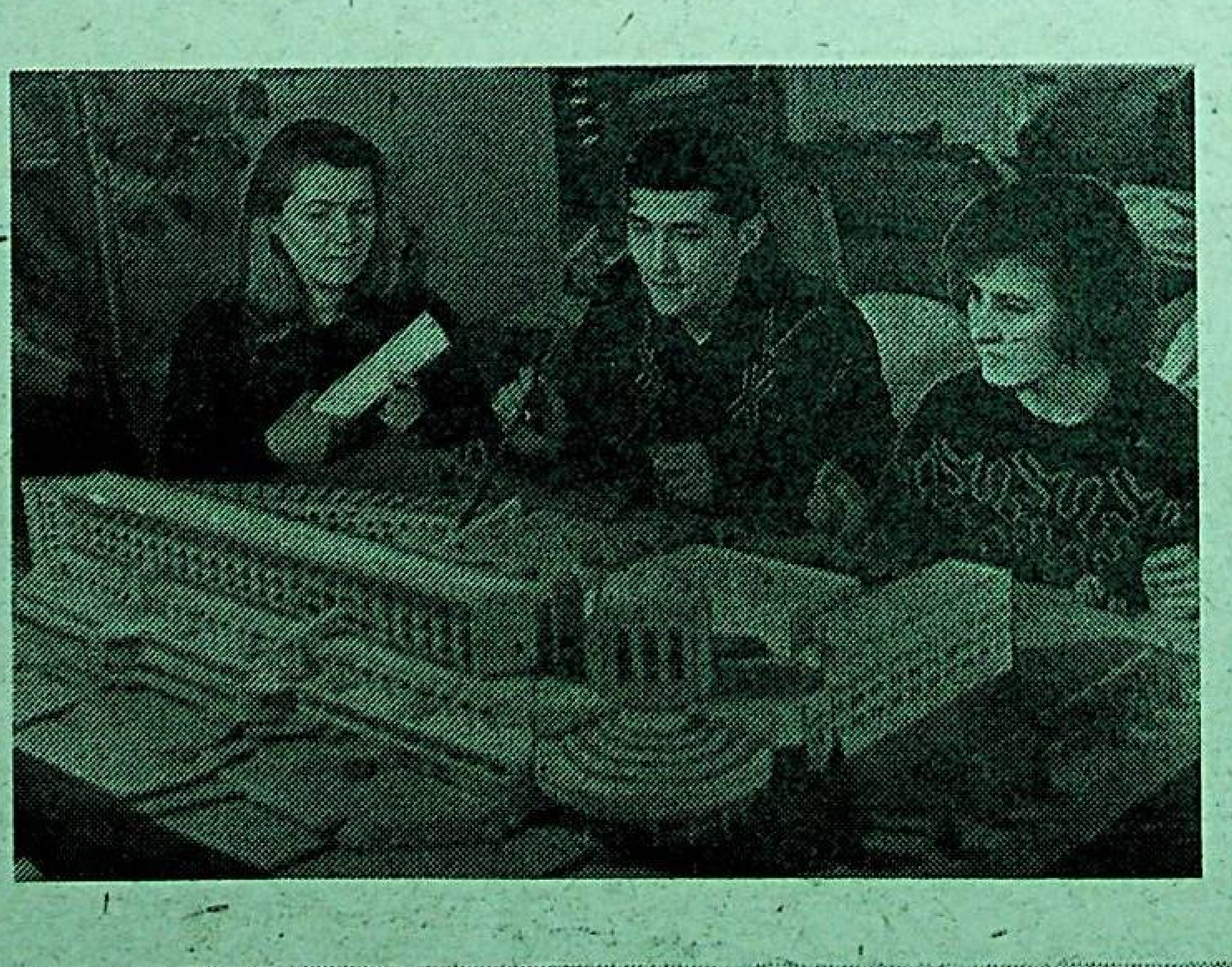

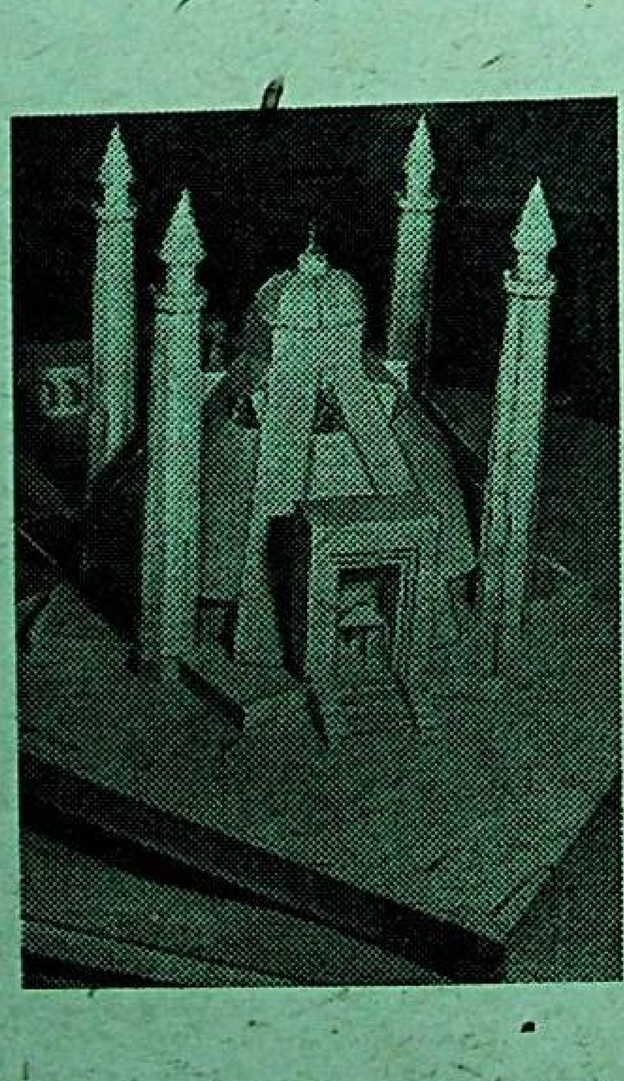

كوممۇنىستىك ھاكىم مۇتلەق ھاكىمىيەت ھوكۈمرانلىق قىلغان يەتمىش ژىلدىن ئوشۇق ۋاقىتتىن بۇيان پەقەت بىرلا ئەينە شۇ كوممۇنىستىك ئىدىيەگە ئېتىقات قىلىپ (تېركىسىز ۋە نەدىلۇق بىلەن)، ھەر قانداق دىنغا جۈملىدىن ئىسلام دىنىغا قارشى شەپقەتسىز كۆرەش ئېلىپ بېرىپ، بۇ پاك دىنىنىڭ كوز قاراشلىرىنى ئاتوغرا ۋە زىت ھالدا چۈشەندۈرۈپ، خەلقىمىزنى، بولۇپمۇ ياش ئەۋلادىمىزنى، ئېتىقادسىز، ھېچ نەرسىگە ئىشەنمەيدىغان، شەپقەتسىز، رەھىمسىز قىلىپ تەربىيەلىنىشكە تۈرتكە بولغۇچى ۋە ئوز ئارا يارىدەملەشكۈچى كوپ ئىنسانلارنىڭ بىرلىشىشى ئارقىلىقلا ئادەم تەبىئىتى بويىچە ئىنتىلگەن مەخسىتىگە ئېرىشىشى مۇمكىن ئىكەنلىكىنى، ئىسلامنىڭ خەيرىخاھلىقلىقى يامانلىقنى ياخشى دەپ كورسىتىشكە بولغان يولنى توساشقا، گوزەللىكنى ئىزھار قىلىشقا ۋە ياخشىلىقلارغا ھەر تەرەپلىمە يول ئېچىشقا ئىنتىلىشىدىغانلىقى، ئىسلام دىنىدا ھەقىقىي دوستلار بىلگىنىنى باشقىلاردىن سىر تۇتمايدىغانلىقى، ئادەمنىڭ غەملىك ۋە شادلىق كۈنلىرىدە ئوزگەرمەيدىغانلىقى، ئوزگىلەر پىتنە- غې

مەسچىتنى زىيارەت قىلدى

دى. ئىسلام دىنىنىڭ ماھىيىتىنى، پەيغەمبىرىمىز ھەدىسلىرىنى ۋە ئەڭ مۇھىمى- ئىمان، ئېتىقات ئاساسلىرىنى بىلمەيدىغان ئادەمدىن مېھىر شەپقەت كۈتۈش، ياخشىلىق كۈتۈش تەس، چۈنكى ئاتىنى بالىغا، بالىنى ئاتىغا قارشى قويغان دەۋرنى ئۇنتۇپ قالغىنىمىز يوق، مۇنداق ئەھۋال كوممۇنىستىك تۈزۈم ھوكۈم سۈرگەن بارلىق مەملىكەتلەردە يۈز بەرگەنلىكىنى كوپلىگەن ئادەملەر ياخشى بىلىدۇ.

مۇقەددەس قۇرئان كەرىمنى ۋە شەرىئەت قانۇنلىرىنى، ھەدىسلەرنى دىققەت بىلەن ئۈگىنىش ئىسلام دىنىنىڭ ئادەملەرنى يۈكسەك پاك ئىمانلىقتا تەربىيەلەشكە، ئەڭ مۇھىمى مۇقەددەس ۋەتەنني سۆيۈشكە ۋە ئۇنى دۈشمەندىن ھىمايە قىلىشقا قارىتىلغانلىقىنى چۈشىنىۋېلىشقا ئىمكانىيەت بېرىدۇ. ھەر بىر خەلق ئۈچۈن ئەڭ مۇقەددەس- ۋەتەنگە بولغان مۇھەببەت، ئادەمنىڭ ۋىژدانى ۋە قەدىر- قىممىتى- ئۇنىڭغا ئانا سۈتىدىن كىرىدىغانلىقى بۇ ئىسلام تەلىماتىدا ئالاھىدە قەيد قىلىنىدۇ.

يېقىندا ئالمۇتا شەھىرى درۇژبا مەھەللىسىدىكى مەسچىتتە جۈمە نامىزىغا تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالمۇتىدىكى ئەلچىخانىسىنىڭ مەسئۇل خادىملىرى- ئەلچىخانا دىنىي ئىشلار كېڭەشچىسى **ئابدۇللا ئوزبېي**، ئەلچىخانا مىللىي مائارىپ ۋە ئوقۇغۇچىلار كېڭەشچىسىنىڭ مەسلىھەتچىسى **سائىم ھېكىم ئوغلى**، ئەلچىخانا مىللىي مائارىپ ۋە ئوقۇغۇچىلار كېڭەشچىسىنىڭ مەسئۇل خادىمى **ئالتان ئالقارىبې**، شۇنداقلا ۋەتەندىشىمىز، تۈركىيەدىن كەلگەن تىجارەتچى، ئالمۇتىدىكى «تارانچىلار» بىرلەشكەن كارخانا فىرما باشلىقى **جامالدىن تارانچى**، ۋەتەندىشىمىز، تۈركىيەدە ئالىي بىلىم ئالغان، ئالمۇتا ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى **چىڭگىزخان زىيا ھاجى** ئوغلى جانابلىرى ئىشتىراك قىلدى.

چىڭگىزخان زىيا ھاجى ئوغلى جۈمە نامىزى ۋاقتىدا جامائەت ئەھلىگە ئىسلام دىنى توغرىلىق، ئۇنىڭ قائىدە- قانۇنلىرى ھەققىدە قىسقىچە مەلۇمات بەردى. ئۇ ئوز سوزىدە ياشاش ئۈچۈن زارۇر بولغان نەرسىلەرنى بىر- بىرىگە يەتكۈزۈپ بەر-

ۋەتلىرىگە ئىشىنىپ، مۇناسىۋىتىنى ئوزگەرتمەيدىغانلىقى ھەققىدە توختىلىپ ئوتتى.

جۈمە نامىزى ئوتىلىپ بولغاندىن كېيىن تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى ئەلچىخانىسىنىڭ مەسئۇل خادىملىرى ۋە ئۇلارغا ھەمرا بولغانلار جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى بىلەن سەممىي، ھەر بىر ئادەم بىلەن قول تۇتۇشۇپ قىرىنداشلارچە كورۈشتى ۋە ئۇلاردىن ھال سورىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن مەسچىت ھويلىسىدىكى لاپاستا تۈركىيەلىك تىجارەتچى، ۋەتەندىشىمىز **جامالدىن تارانچى** خەيرىخاھلىق نەزرى بەردى. نەزىر مەراسىمىدا ئالتاغ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ خوجۇلۇق ئىشلار بولۇمىنىڭ باشلىغى **مەمەتجان قادىروۋ** قىسقىچە سوز قىلىپ، تۈركىيە ئەلچىخانىسى خادىملىرىنى جامائەتكە تونۇشتۇردى ۋە ئۇلارنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى ئاجرىتىپ دروۋبا مەھەللىسىدىكى جامائەتچىلىك بىلەن كورۈشۈپ، ھال سورىغانلىقى ئۈچۈن جامائەتچىلىك نامىدىن ئۇلارغا سەممىي تەشەككۈر ئىزھار قىلدى.

ئۇ شۇنداقلا تىجارەتچى جامالدىننىڭ روزا ھېيتى مۇناسىۋىتى بىلەن تەمىناتى ناچار ئائىلىلەرگە 50 مىڭ سوم ئىئانە قىلغانلىقىنى ئالاھىدە كورسەتتى.

نەزىر ئاخىرىدا سوز ئالغان جامالدىن تارانچى ئوزىنىڭ دروۋبا مەھەللىسىگە يېڭى مەسچىت سېلىش نىيىتى بارلىقىنى، ئۇنى بەرپا قىلىشقا دروۋبىدىكى بارلىق ئاھالىنىڭ يېقىندىن ياردەم بېرىشى لازىملىقىنى، بۇ مەسچىتنىڭ قۇرۇلۇشىغا مەھەللىدىكى بارلىق مۇسۇلمان خەلقلىرىنىڭ ئىشتىراك قىلىشىنى ئۈمۈت قىلىدىغانلىقىنى ۋە ئەڭ مۇھىمى- بارلىق مۇسۇلمان خەلقلەرنىڭ ئوز دىن- ئېتىقادىنى ئەكسىگە كەلتۈرۈپ، ئوز ئارا دوستلۇق ۋە ئىتتىپاقلىقنى مۇستەھكەملىشى لازىم ئىكەنلىكىنى ئالاھىدە كورسەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن يۇرت موتىۋەرلىرى يېڭى مەسچىت سېلىپ بېرىش نىيىتىنى ئىزھار قىلغان جامالدىنغا دۇئا بەردى.

يا. سابىتى.

ئالىم نامىدىكى مەكتەپتە

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ۋاروۋوستوكا مەھەللىسىدە ئاساسەن ئۇيغۇرلار ياشىسىمۇ، يېقىنقى ۋاقىتلارغىچە ئانا تىلدا ئوقۇيدىغان مەكتىۋى يوق ئىدى. ئاتا- ئانىلارنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۇيغۇر مەكتىۋىنىڭ ئېچىلىشى مەھەللە مەدەنىيىتى ھاياتىدا چوڭ يېڭىلىق بولدى.

ئۇيغۇر مەكتىۋى ھازىر كلاسلارنىلا زور قىزغىنلىق بىلەن ئىشلەپ كەلمەكتە.

مەكتەپ كوللېكتىۋى ئوزلىرىنىڭ بۇ قىيىن ۋە شەرەپلىك ئىشىدا مەھەللىدىكى مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ شۇبىسى ۋە جامائەت ۋەكىللىرىگە تايانغان ھالدا ئىش ئېلىپ بارماقتا. بۇ جەھەتتىن شۇبە رەئىسى غ. پەخىردىنوۋ ۋە ژىگىت باشلىرى ئا. خەيرىيېۋ، ت. قاھاروۋ ۋە باشقىلار ئۇلارنىڭ تەشۋىشى بىلەن بىللە ياشىماقتا. يوقىنى ئالىم ۋە جەمىيەت ئەربابى مۇرات ھەمرايېۋنىڭ ئىسمى بېرىلگەن ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ تەشەببۇسىنى مەھەللە ئاھالىسىمۇ، زىيالىلارمۇ قىزغىن قوللاپ- قۇۋۋەتلىدى. مەكتەپ كوللېكتىۋىنىڭ بۇ قارارى ئاتاقلىق ئالىمغا بىلدۈرۈلگەن چەكسىز ھورمەت ئىدى. شۇنداقلا ياشلارنى مۇرات ھەمرايېۋتەك ئوز ۋەتىنىنى سويۈشكە، ئەل ئىشىغا كويۈنۈشكە، خەلق ئۈچۈن ئادىل خىزمەت قىلىشقا تەربىيەلەشكە ئەھمىيىتى زور بولدى.

شۇ كۈنلەردە ئاتاقلىق ئالىمنىڭ ۋاپاتىغا ئون ژىل تولۇش ھارپىسىدا مەكتەپ كوللېكتىۋى ئالىمنىڭ ھاياتىغا ۋە ئىجادىيىتىگە بېغىشلانغان مۇزېي ئۇيۇشتۇرۇشنى قولغا ئالدى.

ھالبۇكى بۇ چوڭ ئىش پەقەت مەكتەپ كوللېكتىۋىنىڭلا قولىدىن كەلمەيدىغانلىغى روشەن. شۇڭلاشقا ئالىمنىڭ سەپداشلىرى، بىللە ئىشلىگەن خىزمەتداشلىرى، ئۇرۇق- تۇققانلىرى ۋە ئۇنى ياخشى تونۇيدىغان ئادەملەر ئالىم توغرىلىق ماتېرىياللارنى مەكتەپكە تاپشۇرۇپ بەرگىنى خوپ بولار ئىدى.

مەسىلىلەرنى بىر قەدەر ھەل قىلغان بولسىمۇ، خېلىلا ماددىي قىيىنچىلىقلارنى بېشىدىن كەچۈرۈۋاتىدۇ. مەسىلەن، مەكتەپ بىناسى ئىنتايىن تار، سىنىپلار يېتىشمەيدۇ، شۇڭلاشقا ئوقۇتۇش ئىككى سمېنىدا ژۈرگۈزۈلمەكتە. ئەينى ۋاقىتتا بۇ ھال قوشۇمچە دەرسلەرنى، كرۇژوكلارنى ئوتكۈزۈشكە ئىمكانىيەت بەرمەيدۇ. باشقا مەكتەپلەردىكى ئوخشاش ئايرىم پەنلەر بويىچە كابىنېتلارنى ئۇيۇشتۇرۇشقا ئىمكانىيەت يوق. ئوقۇغۇچىلارنى ئەمگەككە تەربىيەلەيدىغان ھەر خىل ئىشخانىلار، تەجرىبە ئوتكۈزۈش لابوراتورىيەلىرى، سپورت زاللىرى ۋە مەيدانچىلىرى يوق. مۇئەللىملەر ئىنتايىن ئاز ئايلىق ھەققى ئېلىپ ئىشلەۋاتىدۇ. ھەتتا ئۇلارنىڭ كوپچىلىگىنىڭ تۇرۇشلۇق ئويلىرىمۇ يوق. ئىجارىغا تۇرۇپ ياشاۋاتقانلار خېلە بار.

ئاما موشۇنداق ئېغىرچىلىقلارغا قارىماي، ئوز كەسپىگە چىن دىلى بىلەن بېرىلگەن ئۇستازلار ياشلارغا بىلىم بېرىش ۋە ئۇلارنى دەۋىر تەلەپلىرىگە لايىق قىلىپ تەربىيەلەشتە يە

— بار، ۋەزىغىنى— يېقىن قىلىشقا ئاك تىۋ قاتناشماقتا.

مەلۇمكى، مەكتەپ كوللېكتىۋىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن بۇنىڭدىن ئىككى ژىل مۇقەددەم مەكتەپكە ئاتاقلىق

سۈرەتلەردە: 1. مەكتەپ مۇدىرى ر. ئەخمەتوۋا (ئوڭدىن ئىككىنچى) بىر تۇركۈم مۇئەللىملەر بىلەن كەلگۈسى ئىشلارنى مۇھاكىمە قىلىۋاتىدۇ. 2. خىمىيە پەنى مۇئەللىمى د. قەمەردىنوۋانىڭ ئەتراپىغا دەرستىن كېيىنمۇ ئوقۇغۇچىلار ۋىغىلىپ، خىمىيە موجىزاتلىرىنى كوپرەك بىلىشكە تىرىشىدۇ. ر. يۈسۈپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

(ئىختىيارىي مۇخبىرىمىز).

كونفېرېنسىيە ئوتكۈزۈلدى

يادرو پارتلىتىشلىرىغا قارشى «نېۋادا- سەمەي» خەلق ئارا ھەرىكىتى «لوبنۇر» بولۇمىنىڭ پائالىيىتىدىن كوپچىلىك ياخشى خەۋەردار بولسا كېرەك. ئۇ خىتاي ھوكۈمىتىنىڭ قازاقىستاننىڭ چېگارىسىغا يېقىن جايلاشقان «لوبنۇر» پولىگونىدا ژۈرگۈزۈلۈۋاتقان يادرو پارتلىتىشلىرىنىڭ دېگمون خەلقلىرىنىڭ سالامەتلىكىگە، ئۇنىڭ ئوسۈملۈك ۋە ھايۋانات دۇنياسىغا قانچىلىك زىيان كەلتۈرۈۋاتقانلىغىنى دۇنياجامائەتچىلىكىگە يەتكۈزۈش مەخسىتىدە كونفېرېنسىيەلەرنى، كوچا ژۈرۈشلىرىنى ۋە باشقىمۇ چارە تەدبىرلەرنى ئۇيۇشتۇرۇۋاتىدۇ.

يېقىندا ئەينە شۇنداق چارە- تەدبىرلەرنىڭ بىرى ئىشكىتە شەھىرىدە بولۇپ ئوتتى. «لوبنۇر» بولۇمى ئوتكۈزگەن كونفېرېنسىيەگە ئالغىر ۋە ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىرى جامائەتچىلىگىنىڭ ۋەكىللىرىدىن باشقا ئوزلىغان ئالىملار بىلەن مۇتەخەسسىسلەر- رادىولوگلار، بىئولوگلار، پرېزىدېنت ۋە مىنىسترلار كابىنېتى ئاپپاراتىنىڭ جاۋاپكەر خادىملىرى قاتناشتى.

كونفېرېنسىيەنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلار ئۇنىڭ قاتناشقۇچىلىرىنى يادرو پارتلىتىشلارنىڭ ئېغىر ئاقىۋەتلىرىنى پاش قىلىدىغان ھوججەتلەر بىلەن تونۇشتۇرۇلدى. ئۇلارغا شۇنداقلا «پولىگون» ناملىق فىلم كورسىتىلدى.

يې. زەڭگىروۋ.

تۇرانلار كىملەر؟

تۇرانلار خىتاي تارىخي مەنبەلىرىدە «دىڭلىڭ تېلى» دەپ ئاتىلىپ، ئۇلارنىڭ كېلىپ چىقىشىنى هۇن ئىمپېراتورلىقىنىڭ تىكلىنىشىدىن، يەنى باتۇر ئوغۇزخان دەۋرىدىن (مىلادىدىن بۇرۇنقى 209- ژىل) باشلانغان دېگەن پىكىرنى ئالغا سۈرىدۇ. ئىران تارىخي مەنبەلىرىدە بولسا ئۇ پىكىرنى رەت قىلىدىغان، تۇرانلارنىڭ مىلادىدىن بۇرۇنقى 2مىڭ ژىللىق تارىخقا ئىگە ئىكەنلىكى، ئۇلارنىڭ شۇ دەۋرلەردىلا تۇرانلار، تۇرانلار دۆلىتى نامى بىلەن ئاتىلىپ كەلگەنلىكىنى ئىزهار قىلىدىغان كۆپلىگەن مەلۇماتلار ئۇچرىشىدۇ.

گېولوگىيە ۋە ئارخېولوگىيە ئىلمىنىڭ مەشهۇر ئالىملىرىنىڭ دەلىللەپ ئوتۇشىگە قارىغاندا بۇنىڭدىن تەخمىنەن 8مىڭ ژىل بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ تەبىئىتىدە ناهايىتى چوڭ ئۆزگىرىشلەر بولۇپ، قۇرغاقچىلىق يۈز بەرگەن. شۇ ۋاقىتتا ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىر قىسمى تارىم ۋادىسىنىڭ شەرقىي ۋە غەربىي تەرەپلىرىگە، يەنە بىر قىسمى ئوغۇز ئاتلىق تورىنىڭ باشچىلىقىدا بەشبالىق شەهىرى ۋە ئالتاي تاغلىرىدىن هالقىپ ئوتۈپ، ئورخۇن، سىلىنگا ۋە بايقال كۆلى ئەتراپلىرىغا كېلىپ ئورۇنلىشىشقا مەجبۇر بولغان. بۇ هەققىدە «ئۇيغۇرلار» ناملىق ئىلمىي ۋە تارىخي ئەسەرنىڭ بىرىنچى بابىدا كەڭ ئەتراپلىق مەلۇماتلار بېرىدۇ. شۇنداقلا 1987- ژىلى ئەنقەرەدە نەشر قىلىنغان «شەرقىي تۈركىستان تارىخى» كىتاۋىدا بۇ «كوچ-كوچ» دەۋرىنى 9 مىڭ ژىللىق تارىخقا ئىگە دەپ تەكىتلەيدۇ. دېمەك، مەزكۇر كوچمەنلەر بۇ ئەتراپقا ئىلگىرى - كېيىن كېلىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن بىرلىشىپ، تۇر-تۇرا ئاتلىق سەردارنىڭ نامىدا خانلىق تەسىس ئەتكەن. شۇندىن باشلاپ شەرقىي ئۇيغۇرلارنىڭ خانى بولغان تۇر-تۇرا ئاتلىق خاننىڭ نامىدا خەلقى تۇرانلار، دۆلىتى تۇرانىيە دەپ ئاتىلىپ، شۇ نام هازىرغىچە ساقلىنىپ كەلمەكتە. لىنگۋىستىكا، ئېتنوگرافىيە ئىلمى بىلەن چوڭقۇر شۇغۇللانغان نېمىس ئالىمى فرىدرىخ موللېر ئەينە شۇ تۇرا قەبىلىلىرىنىڭ تەركىۋى قىسمىنى تەكشۈرۈپ، ئۇلارنى 52 پىرقىگە ئاجرىتىپ، هەر-بىرسىگە ئات قويۇپ چىققان. كېيىنكى ۋاقىتلاردا بولۇپمۇ يۇنان ئالىملىرى مەزكۇر پىرقىلەر ئارىسىدىكى ئەڭ چوڭ ئون يەتتىسى ئۈستىدە ئەتراپلىق ئىلمىي-تەتقىقات ئىشلىرىنى ئېلىپ بارغان. ئۇلار ئالتۇن تاغ بويلىرىدا هايات كەچۈرگەن بۇ پىرقىلەرنى ئالتاي تۈركلىرى دەپ ئاتىغان. شۇندىن بېرى ئۇلارغا ئالتاي تۈركلىرى دېگەن نام سىڭىشىپ قالغان. جۈملىدىن 17 چوڭ پىرقىنىڭ ئەسلى كېلىپ چىقىشى ئوغۇز، ئۇيغۇر نامىدىكى قەبىلىلەردىن تارالغانلىقى ئۈچۈن ئوغۇز ئالتاي تۈركلىرى نامىدا ئاتالغان. بۇ هەقتە «تارىخي قەۋم تۈركى» رىسالىسىنىڭ 26-27-بەتلىرىدە ئاساسلىق دەلىللەر كەلتۈرۈلىدۇ، تۇرانلار تۇرانىيە زېمىنىدا 20 ئەسىردىن كۆپرەك ياشاپ، كۆپىيۈپ سۇ، يەر، ئوتلاق قاتارلىق تۇرمۇش ۋاستىلىرىنىڭ يېتىشمەسلىكى تۈپەيلى قىسىلىپ، بىرى-بىرى بىلەن توقۇنۇشۇپ، هەر تەرەپلەرگە تارقىلىشقا مەجبۇر بولغان. خىتايلار ساك دەپ ئاتاپ كەلگەن تۇرانلار ئۇ جايدىن غەربىي جەنۇپقا قاراپ كوچۈپ، يەتتىسۇ زېمىنىنى بېسىپ ئوتۈپ، سىردەريا بويلىرىدا بىر مەزگىل هايات كەچۈرگەن. كېيىنرەك پارسلار بىلەن بولغان توقۇنۇشلار زەربىسىدىن هازىرقى ئافغانىستان يېرىگە كوچۈپ بارىدۇ. مەلۇم سەۋەپلەر بىلەن بۇ جايدىنمۇ قوزغىلىپ، ئاسوكا ناملىق سەردارنىڭ يېتەكچىلىكىدە هىندىستان، كەشمىر، قەشقەر، خوتەن تەرەپلەرگە قاراپ ئۈچ تارىقىپ بارغان. بۇ هەققىدە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا 1989-ژىلى نەشر قىلىنغان «ئۇيغۇرلارنىڭ قىسقىچە تارىخى» ناملىق ئىلمىي ئەسەرنىڭ 20-23- بەتلىرىدە «ساقلار مىلادىدىن 20 ئەسىر ئىلگىرى تارىم ئويمانلىقىغا كېلىپ ئورنۇشۇپ، ساقلار مەدەنىيىتىنى ياراتقان ئىدى» دەپ يازىدۇ. جۈملىدىن ئۇلارنىڭ تىل ئالاهىدىلىكى، شېۋىسى بۈگۈنكى كۈنگىچە خوتەن، مارالبېشى، تۇمشۇق قاتارلىق جايلاردا ساقلىنىپ كېلىۋاتقانلىقى مەزكۇر ئەسەردە تەرىپلىنىدۇ. بۇ يەرلەردىكى ئىككى قۇم غارلىرىدىن قېزىپ ئېلىنغان يازما يادىكارلىقلار ئىچىدىنمۇ كونا خوتەن-ساق تىلىدا يېزىلغان بىرمۇنچە ئەسەر-ئەتىقىلەر تېپىلغان.

ژۇقۇرىدا زىكر قىلىنغان ساقلار قەشقەردە «تۇران» نامىدا خانلىق تەسىس قىلىپ، مىلادىدىن بۇرۇنقى 7-ئەسىردىن مىلادى 2-ئەسىرگىچە بولغان دەۋر ئىچىدە بۇ خانلىق كېڭىيىپ، شىمالىي تەرىپى تۇرپان ئويمانلىقىغا يەتكەن بولسا، غەربىي تەرىپى ئىران دۆلىتىگىچە بارغان. بۇ دۆلەتنى تەسىس ئەتكەن ئالىپ ئەر تۇڭاخان (بەگلەرنىڭ بېگى) ئىدى. بۇ قەهرىمان سەردارنى ئافغانلىقلار «بۇقاخان» دېسە، ئىرانلىقلار «ئافراسىئاپ» دەپ ئاتىغان. بۇ هەققىدە ئىراننىڭ مەشهۇر شائىرى ۋە تارىخچىسى ئابۇلقاسىم فېردەۋسىنىڭ «شاهنامە» داستانىدا تۇران خاقانى ئەرتۇڭا بىلەن ئىران شاهى زال ۋە ئۇنىڭ ئوغلى رۇستەملەرنىڭ ئېلىپ بارغان جەڭلىرى هەققىدە كەڭ مەلۇماتلار بېرىدۇ. (ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تىزىسلىرى 104-105-بەتلەرگە قارالسۇن) ئۇلۇق تىلشۇناس ئالىم مەهمۇد قەشقەرىي ئۆزىنىڭ داڭلىق دىۋانىدا ئالىپ ئەر تۇڭاخاننى كېيىنكى قاراخانىلار خانلىقىنىڭ بارلىق خاقانلىرى ئۆزلىرىنىڭ قېدىمىي ئەجدادى دەپ تونۇپ، ئېهتىرام بىلدۈرۈپ، ئوتكەنلىكى هەققىدە يازىدۇ. شۇنداقلا بۇ خاننىڭ بەنا قىلدۇرغان شەهەرلىرىنى تەكىتلەپ، بارچۇق شەهىرىنى ئالىپ ئەر تۇڭا سالدۇرغانلىقى، ئەندى بارچۇق شەهىرى بولسا هازىرقى مارالبېشىنىڭ ئەسلى نامى ئىكەنلىكىنى ئاتاپ ئوتكەن. جۈملىدىن ئەر تۇڭاخان هاۋاسى ناهايىتى ياخشى بولغان ئوردۇكەنتنى (قەشقەرنى) ئۆزىنىڭ دايىملىق تۇرۇشلۇق جايى قىلغانلىقىنى م. قەشقەرىي ئەسەرىدە بايان قىلىنىدۇ. يۈسۈپ خاس هاجىپ «قوتادغۇ-بىلىك» داستانىدىمۇ «ئالىپ ئەرتۇڭاخان ناهايىتى زېرەك، ئىرادىلىك خان بولغان» دەپ ئۇنى ژۇقۇرى باهالايدۇ.

شۇ دەۋرلەردە تۇران خانلىقلىرى بىلەن ئىران پادشاسى ئارىسىدا ئۈزلۈكسىز ئۇرۇشلار بولۇپ تۇرغان. بۇ ئۇرۇشلار ئىران شاهى خىسراۋ دەۋرىگە كەلگەندە يەنىمۇ ئۇلغىيىدۇ. شۇنداق جەڭلەرنىڭ بىرىدە تۇرانلار ئۆزلىرىنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى كۆرسىتىپ، ئىران قوشۇنلىرىنىڭ هۇجۇملىرىنى قاتتىق قاخشاتقۇچ زەربە بىلەن قايتۇرۇپ، ئۇلارنى ئامۇدەرياسىنىڭ غەربىي تەرىپىگە قەدەر قوغلاپ بارىدۇ. شۇ مەغلۇبىيەتلەر نەتىجىسىدە ئىران پادشالىرى تۇران قوشۇنلىرىدىن قوغدىنىش ئۈچۈن 120 ژىل داۋامىدا ناهايىتى كوپ كۈچ سەرىپ قىلىپ، بالىغ شەهىرىنىڭ ئەتراپىغا چوڭ قورغان ئۇرغۇزىدۇ. فرانسۇز ئالىمى كائۇلۇن «تورا-تور تارىخى» ناملىق ئەسەرىدە ئۇنى دەلىللەپ مۇنداق دەپ يازىدۇ: «شەرىقتە خىتايلار، غەرىپتە ئىرانلىقلار ئۇيغۇر تۈركلىرىگە قارشى تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن هەر خىل چارىلارنى قوللانسىمۇ ئۇلار پايدىسىز بولۇپ چىقاتتى. ئۇلار مۇداپىيە ئۈچۈن تاش، كېسەكلەردىن بەكمۇ زور توسما، سېپىللارنى ئۇرغۇزاتتى. لېكىن ئۇيغۇر تۈركلىرى چوقان بىلەن ئۇلارنى بۇزۇپ تاشلاپ بېسىپ كىرەتتى».

تۇران خاقانى ئالىپ ئەر تۇڭا (بۇقاخان) مىلادىدىن بۇرۇن 529- ژىلى ئالەمدىن ئوتكەندە ئۇنىڭ ئورنىغا ئولتارغان قېرىندىشى ئەرجاسىپ ئىرانغا هوجۇم قىلىپ، ئىران شاهى لىهراسابنى قەتىل قىلغان. ئۇنىڭ ئورنىغا ئولتارغان گىستاسىپ تۇران خاقانىغا بېقىندا هالدا سېلىق تولەپ تۇرغان. مىلادىدىن بۇرۇن 6- ئەسىردە ئىراندا ئوتقا چوقۇنىش دىنىي ئېتىقادى پەيدا بولۇپ ئىران شاهى گىستاسىپ تۇران خاقانى ئەرجاسپقا ئەشۇ دىنغا كىرىشكە دەۋەت قىلىدۇ. شۇ سەۋەپلىك ئىككى ئوتتۇرىدا يەنە ئازىلىق پەيدا بولىدۇ. شۇنى باهانە قىلىپ، بۇ قېتىم ئىران شاهى تەرىپىدىن جەڭ باشلىنىدۇ. نەتىجىدە تۇران خاقانى ئەرجاسىپ ئىران شاهى قوشۇنلىرىنى تارمار كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭ قىزلىرىنى گورۇگە ئېلىپ كېتىدۇ. ئۇ قىزلار 28 ژىلدىن كېيىن ئىران شاهىغا قايتۇرۇلۇپ بېرىلگەن. شۇنىڭدىن كېيىن گىستاسىپنىڭ ئوغلى ئەسپەندىيار تۇرانغا يە خاقانى ئەرجاسپنى دۆلەت ئەربابلىرى بىلەن مېهمانغا چاقىرىپ، زىيايەت ئۈستىدە ئۇنىڭغا سۇيىقەست قىلىپ ئولتۈرىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن تاكى ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن (مىلادىدىن بۇرۇنقى 330- ژىلى) ئىراننى ئىستىلا قىلىپ ئالغانغا قەدەر ئوتكەن 2مىڭ ژىل جەريانىدا ئىران بىلەن تۈركىيە دۆلىتى ئارىسىدا ئۈزلۈكسىز ئۇرۇشلار بولۇپ تۇرغان. تۇران دۆلىتىنىڭ خاقانى ئالىپ ئەرتۇڭا خاننىڭ دەۋرىدە قەشقەر تەۋەسىدە هازىرقى مارالبېشى، تۈركىستاندا، بۇخارا يېنىدا يېڭى كەنت شەهەرلىرى سالدۇرغان. بۇنىڭدىن تاشقىرى هازىرقى قىرغىزستاننىڭ ئىسسىق كول ئەتراپىدىكى بارىمان، بارىسخان ناملىق قېدىمىي شەهەرلەرنى (ئۇ شەهەرلەر خارابىلىرى هازىرغىچە ساقلانماقتا) ئالىپ ئەر تۇڭا خاننىڭ ئوغۇللىرى بارمان، بارىسخانلار بىنا قىلدۇرغان. «بارىسغا شەهرىدە مەشهۇر ئالىممىز مەهمۇد قەشقەرىينىڭ دادىسى مۇهەممەت ئوغلى هۈسەيىن تۇغۇلۇپ ئوسكەن» (ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ تىزىسلىرى 247- بەت) تارىخي مەلۇماتلاردا ئالىپ ئەرتۇڭا خاننىڭ قىزى قازخان ئىرالدىكى قازۋىن، ئىلى ۋىلايىتى قاش يېزىسىدىكى هازىر خارابىغا ئايلانغان سېپىلنى سالدۇرغانلىقىمۇ تەكىتلىنىدۇ. پەن دوكتورى تىخونوۋ ۋە تارىخچى ئالىم د. ئىسىيېۋلار خوتەن شەهىرىنىمۇ كونىلا خان مىلادىدىن بۇرۇن 22- ژىلى سالدۇرغان دېگەن پىكىرنى ماقۇللايدۇ.

كېيىنكى ژىللاردا ئارخېولوگىيە ئالىملىرى تەرىپىدىن ژۈرگۈزۈلگەن قېزىلما ئىشلار نەتىجىسىدە ئەجدادلىرىمىزنىڭ قېدىمىي تارىخي تەرەققىياتى، مەدەنىي مىراسلىرىنى ئىپادىلەيدىغان كوپلىگەن مەنبەلەر تېپىلماقتا. ئۇلارغا ئاشت ئالتايدىن تېپىلغان تاش قوراللىرى، ساپال قاچىلار، ئالتۇندىن ياسالغان باهالىق بۇيۇملار شۇلار جۈملىسىدىن.

1904- ژىلى سىبىرىيەدە ئېلىپ بېرىلغان ئارخېولوگىيەلىك قېزىلمىلاردىن چىققان هەر خىل باهالىق بۇيۇملارنىڭ بەرگەن مەلۇماتىغا ئاساسلانغاندا تۇرانلار مىلادىدىن نەچچە مىڭ ژىللار ئىلگىرى شەرىقتە بايقال (بايكول) بويلىرىدىن تارتىپ، غەرىپتە بالقاش كولىنىڭ شىمالىدىلا ياشاپ قالماي، بەلكى كوپلىگەن تاغ تىزمىلىرىنى ئىچىگە ئالغان بېپايان ماكاندا ياشاپ كەلگەنلىكى ئىسپاتلانغان. بۇ تارىخي بۇيۇملارنى كېيىنكى خىتاي تارىخچىلىرى هۇنلارنىڭ قىلىپ كورسىتىدۇ. ۋاهالەنكى، ئۇ باهالىق بۇيۇملار هۇنلارنىڭلا بولماي، ئۇلارنىڭ ئەجدادلىرى بولغان تۇرانلار، جۈملىدىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئىكەنلىكى ئايانلدۇر. چۈنكى ئۇ دەۋرلەردە هۇنلارنىڭ نامى يوق ئىدى. هۇن دېگەن نام، هۇن تەگرىقۇتلۇغى تارىخي هوججەتلەردە مىلادىدىن بۇرۇنقى 3- ئەسىردىلا يەنى ئوغۇزخاننىڭ ئاتىسى تۇمەنخاندىن باشلاپ شەكىللەنگەن. دېمەك ئۇ قېزىلمىلاردىن چىققان تارىخي يادىكارلىقلار تۇرانلار، ياكى ئېنىقراق ئېيتقاندا ئۇلارنىڭ ئەجدادلىرى بولغان ئۇيغۇرلارغا مەنسۇپتۇر. تارىخچى شەرىقشۇناس هەم هۇنشۇناس ئالىم بىرنىشتام ئۆزىنىڭ «ئۇيغۇرلارنىڭ قېدىمىي ۋە ئوتتۇرا ئەسىر تارىخى» دېگەن ئەسەرىدە «ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخي هايات جەريانىنى يەزى خىتاي تارىخچىلىرى بۇرمىلاپ، ئوزگەرتىپ كورسەتكەن» دەپ يازىدۇ. شۇلارنىڭ بىرى، تارىخچى ۋېجىڭ «سۇي سۇلالىسى ژىلنامىسى» كىتاۋىنىڭ «تۇرانلار هەققىدە قىسسە» بابىدا تۇرانلارنى 40 قەبىلىگە بولۇپ كورسىتىدۇ. ئۇلارنىڭ ياشىغان جايلىرى، ناملىرى هەرخىل بولسىمۇ ئۇلارنىڭ ئېگى- ئەتى بىر تۇرانلار ئىكەنلىكى تارىخي هەقىقەتتۇر.

مىلادى 551- ژىلى بارلىققا كەلگەن كوك تۈرك خانلىقىنىڭ خاقانى تۇنجۇكوك ئاسىنا ئۇرۇغىدىن ئىدى. ئۇ خانلىق تەختىگە ئولتارغاندا دەسلەپ ئۇنىڭغا كوك تۈرك ئاتىغى بېرىلگەن. ئۇنىڭ تەركىۋىگە ئاتا تۈرك ئۇيغۇرلارمۇ هۇنلارمۇ بارلىق تۇران قەبىلىلىرى ئىختىيارىي ۋە مەجبۇرىي تۇردە كىرگۈزۈلگەن. ئۇلار 200 ژىل داۋامىدا ئەينە شۇ كوك تۈرك خانلىقىنىڭ نامى ئاستىدا ياشاپ كەلدى. شۇ ئىككى ئەسىر داۋامىدا خان بولغانلار ئاسىنا ئۇرۇغىدىن بولغانلىقى ئۈچۈن خانلارنىڭ نامىغا ئاسىنا سوزى قوشۇلۇپ ئېيتىلىپ كەلگەن. مەسىلەن: ئاسىنا تۇمەن، ئاسىنا مۇقان، ئاسىنا قۇتلۇق ۋە باشقىلار. سۇي سۇلالىسىنىڭ ژىلنامىسىدىكى «تۇرانلار هەققىدە قىسسە» بابىدا تۇرانلارنىڭ غەربىي تەرەپكە جايلاشقانلىرىنىڭ كوپىنچە باغۋەنچىلىك، دېخانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغانلىقى تەكىتلىنىدۇ. خىتايلار ئوتتۇرا ئاسىيە بىلەن تارىم ئويمانلىقىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كەڭ ۋادىنى ماكانلىغان تۇرانلارنى «دىڭلىڭ» تېلى، گاۋگوي (ئېگىز هارۋىلىقلار) دەپ ئاتاپ كەلگەن. بۇ نام 6- ئەسىردىن باشلاپ ئۆزىنىڭ قېدىمىي ئۇيغۇر نامىغا ئالماشتى.

744- ژىلىغا كەلگەندە ئۇيغۇرلار شەرقىي تۇرانلارنى بىرلەشتۈرۈپ، ئالتاي كوك تۈرك دۆلىتىنىڭ شەرقىي خانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئۇيغۇر- ئورخۇن خانلىقىنى تىكلىدى. شۇندىن باشلاپ تۇران قەبىلىلىرى ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىسىگە ئايلىنىپ، ئۇيغۇر دېگەن ئورتاق نام ئاستىغا بىرىكتى. غەربىي تۇرانلار كوك تۈرك دۆلىتىنىڭ غەربىي تۈرك خانلىقى تەركىۋىدە قېلىپ، بۇ ئەسلىداش تۇرانلار تۈرك ئاتىلىپ ئايرىلىشىپ كەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئەرەب قوشۇنلىرى تۈرك دۆلىتىنىڭ غەربىي خانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ماۋارەئۇننەهىردىكى بۇخارا، سەمەرقەنت، خارەزم شەهەرلىرىنى ئىستىلا قىلغاندا، ئەرەب خەلىپىلىكى ئىختىيارىغا كوك تۈركلەر، سەلجۇق، تۈركەش، قىپچاق، تۈركمەن، ئۇيغۇر، ئەزەربەيجان ۋە باشقىمۇ ئەسلىداش قەبىلىلەر توپ-توپى بىلەن كېلىپ قوشۇلۇپ، ئاق چاپانلاردا ئولتىرىپ مۇسۇلمان بولۇپ، ئىمان ئېيتىپ ئەرەبلەر تەركىۋىگە قوشۇلۇپ كەتكەن. 10- ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا ئىستامبۇلدا تۇغرۇلبەگنىڭ ئوغلى هوسمان غازىنىڭ بايرىقى ئاستىغا توپلانغان تۈركلەر بىرلىك سېپىنى كۈچەيتىپ، يۇنان ئىمپېرىيەسىنىڭ شەرقىي تەرىپى ۋىلايىتىنى ئىشغال قىلىپ، 1299- ژىلدىن باشلاپ بىر ئوتاش تۈرك دۆلىتىنى تەسىس قىلدى.

تۇرانلارنىڭ قېدىمىي ئەجدادلىرىمىزدىن ئىكەنلىكىنى كىشىلەرگە هازىرغىچە قويۇلۇپ كېلىۋاتقان ئىسىملىرىمىزدىنمۇ كورۈۋېلىشكە بولىدۇ. تۇردى، تۇرغان، تۇرالىم، تۇراخانۇم، تۇراخان، تۇرغۇن ۋە باشقىمۇ كوپلىگەن ئىسىملارنىڭ هەممىسىنىڭ ئالدىغا «تۇر» سوزى ئۇلىنىپ كېلىدۇ.

ئىسمايىل ئەتۋەدىي،
تارىخچى.

ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بېتى

كىچىك ھېكايىلار

ھەر خىل كىشىلەر

كولخوزدا ئىشلەپ ئالغان يەرگە چوڭ ئۆي ئىسىلىۋاتىمەن. «ئۆي سالىمەن» دېسەك خۇدايىممۇ بېرىدىكەن، كۈچ-قۇۋۋىتىمۇ كىرىدىكەن. كۈننىڭ ئىسسىقىغا قارىماي، ئۆيۈمگە ئىشلەۋاتسام، مەھەللىمىزدىكى جاپپاركام كوچىمىزدا كېتىپ بارىدۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

جاپپاركام خۇددى مېنى كۆرمەي كېتىۋاتقاندەك قىيا باقتىدە:

— ھوي، سەن تېخىچىلا پاتقاقتا مىلىنىپ ژۈرەمسەن. خەخنىڭ باللىرى كوممېرسانت بولۇپ كەتتى. ئۆزەڭگە جاپا ئىزدەپلا ژۈرگەن ئادەمكەنسەن. ئۆينى ئىمانچە چوڭ تۇتتۇۋالدىڭ. ۋا ئاخماق، ئۆلمەيدىغاندەك ئىشلەۋېرىدىغان ئادەمكەنسەن،— دەپ غۇدۇڭشىغان پېتى كېتىپ قالدى.

جاپپاركامنىڭ گەپلىرىگە ھەيران بولدۇم. «تۇۋۋا» دېدىم ئۆزەمگە ئۆزەم بىردىن ئىچ-ئىچىمگە پاتمىغان ھالدا،— سالىمىنى ئەلىك ئېلىپ، جاۋاپ قايتۇرۇشنىڭ ئورنىغا ھەجەپ گەپ قىلدا بۇ ئادەم،— دېگەن ئۆي مېنى خېلىغىچە قىينىدى. كۆڭلۈم بىر نەرسىدىن قاتتىق زەربە يېگەن كىشىدەك، قولۇم ئىشقا بارمايلا قالدى. تاماكامنى تۇتاشتۇرۇپ، بىر ھازا غىچە خىيالغا چوكۇپ ئولتىرىپ قاپتىمەن. شۇ چاغدا:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئىشلار ئىلگىرى، ھارماڭ بالام!— دېگەن بىر ئۈن مېنى ئويقىدىن ئويغىتىۋەتكەندەك بولدى. قارىسام مەلىمىزدىكى ئاقساقاللارنىڭ بىرى سادىركام ئىكەن. ئورنۇمدىن تۇرۇپ سالام بەردىم. سادىركام سالىمىمغا جاۋاپ قايتۇرغاندىن كېيىن:

— ياشا ئوغلۇم، ياشا، ئادەم بالىسى موشۇنداق ئۆيلەرنى سېلىپ، دەل-دەرەق تىكىش ۋە ئۇنىڭ مېۋىسىگە ئېغىز تېگىش كېرەك. ھارما، بالام، جاپا تارتساڭ، ھالاۋىتىنى كۆرىسەن. خۇدايىم ساڭا كۈچ-قۇۋۋەت بەرسۇن. مۇشۇ ئۆيلەردە ئولتارغىنى نېسىپ قىلسۇن، ئامىن!— دەپ دۇئا قىلدىدە، خوشلىشىپ كېتىپ قالدى.

— تۇۋۋا،— دېدىم ئۆزەمگە -ئۆزەم پىچىرلاپ،— «ياخشى گەپ تاشنى ئېرىتىدۇ» دېگىنى موشۇمىكىنە. سادىركام كەتكەندىن كېيىن كۆڭلۈم باشقىدىنلا كۆتىرىلىپ، تېنىمگە كۈچ-قۇۋۋەت كىرگەندەك بولدى. توختاپ قالغان ئىشىمنى باشلاۋەتتىم. شۇ سەۋەپتىن بولسا كېرەك، كەچ كىرگىچىلا: «ئېمىشكە ھەممىلا ئادەم موشۇ سادىركامدەك ئەمەستۇ» دەپ ژۈردۇم.

ئائىلىدە

ئەخمەتنىڭ ھەربى سەپتىن قايتقان ئوغلى بۈگۈن ئۆيگە يېرىم كېچىدىن ئۆتكەندە كىرىپ كەلدى. «كېچىدە ژۈرگەن ئەرنىڭ ئۆمرى قىسقا» دېگەن گەپ بارغۇ. ئەخمەت ئوغلىدىن ئەنسىرىدى. ئۇ ئەتىگەنلىك چاي ئۈستىدە ئايالىدىن:

— ئادەمنى ئەنسىرىتىپ، كېچىدە نەدە ژۈرىدىغاندۇ بو بالا،— دېدى.

—قىزى بىلەن ژۈرۈپتەكمىش،— دېدى ئايالى.

— تېچلا ژۈرسە مەيلىغۇ،— دېدى ئەخمەت ياشلىق چاغلىرىنى كوز ئالدىغا كەلتۈرۈپ. ئاالدىن: — خېلە چىرايلىق قىزمىكەن،— دەپ سورىدى كۈلۈمسىرەپ.

— چىرايىنى ئاشقا قويۇپ ئىچەتتىمۇ، ئەقىل-ھوشى بولسا بولىدىدە.

— ئوغۇل بالا دېگەنچۇ چىرايلىق قىزغا ئۆيلىنىش كېرەك.

— ۋايىيەي چىرايلىق دېگەنچۇ بالىگىزنىڭ بېشىغا توختا سالىدۇ. ئاتا-ئانىسىدىن كەچتۈرىدۇ، بىلدىگىزمۇ!

— ھە بىلدىم، ساڭا ئوخشاش دېگىنە،— دېدى ئەخمەت چاقچاق قىلىپ. كېيىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. «ھەر چاقچاقتا مىسقالدەك ھەقىقەت بار» دېگەندەك، ئايالىنىڭ چىرايى بىردىن ئۆزگۈشكە ۋە ئەخمەتكە چاياندەك ئېتىلىشقا باشلىدى. ئايالىنىڭ مىجەزىنى بىلىدىغان ئەخمەت:

— بولدى، بولدى، چاقچاق قىلىۋاتىمەن،— دېدى ئايالىغا يالۋۇرغاندەك. ئايالى ئاچچىغىدىن سەل ياتقاندەك بولدى.

ئەر-ئايال دېگەننىڭ بىرى ئوت بولسا، بىرى سۇ بولغىنى ياخشىكەن. بېچارە ئەخمەت بۇ ئۆيدە دايىملا ئەشۇ ئوت ئايالىنى سۇ بولۇپ ئۆچرەتتى. ئۇ ھازىرمۇ ئايالىنى سۇ بولۇپ ئۆچرىۋالغان ئېدى. بولمىسا ...

قۇتلۇق جاي

دادام بىلەن ياركەنت شەھرىگە كەلدۇق. ئېگىز دەرەخلىق كەڭ كوچىلارنى ئارىلاپ ژۈرگىنىمىزدە دادام: — مانا بالام، داداڭ ئوسكەن شەھەر قانداق ئېسىل ھە،— دەپ ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي ماختاشقا باشلىدى. تۇغۇلغان يېرىنى كىم ماختىمىسۇن! دېمىسىمۇ ياركەنت شەھرى بۈك-باراقسان، مېۋىزارلىق، ھاۋاسى تازا ئېكەن. مېنىڭ بىلىشىمچە، بۇ شەھەر ئەجايىپ ئاق كۆڭۈل، مېھماندوست، مەردانە دېخانلارنىڭ، يازغۇچى، شائىر، سەنئەتكارلارنىڭ دىيارىغۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ كۆڭلۈم كۆتىرىلىپ، قانداقتۇر بىر پەخىرلىنىش تۇيغۇسى بىلەن كېتىپ بارىمەن.

— ساڭا بىر قۇتلۇق جاينى كۆرسىتىپ قويۇشۇم كېرەك،— دېدى دادام ئويلىرىمنى بولۇپ. بۇ سىرلىق تۇيۇلغان گەپكە ھەيران بولۇپ، دادامنىڭ كەينىدىن ئەگەشتىم. ئارىدىن كوپ ئوتمەي، ئوزىنىڭ ئەجايىپ گوزەل نەقىشلىرى بىلەن كىشىنىڭ دىققىتىنى بىردىن جەلىپ قىلىدىغان، تارىخىي بىنانىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدۇق.

— بۇ ئىمارەتنى ۋېلىباي دېگەن كىشى سالدۇرغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى خەلقىمىز «ۋېلىباي مەدرىسىسى» دەپمۇ ئاتايدۇ،— دېدى سوزىنى داۋام قىلىپ دادام.

— كىرىشكە بولمايدۇ،— دېدى ئىشىك ئالدىدا ئولتارغان ئايال،— مەدرىسىنى جوندەۋاتىدۇ.

— قىزىم، بىز ژىراقتىن كېلىۋېدۇق. مەدرىسىنىڭ ئىچىدە دادامنىڭ ئويغان نەقىشلىرىنى مونۇ ئوغلۇمغا كورسىتىپ قوياي دېۋېدىم.

مەن دادامنىڭ گېپىگە ھەيران بولدۇم. كۈزەتچى ئايالمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتىدە، يېشى توقسەندىن ئاشقان دادامغا باشتىن ئاخىرىغىچە سەپ سېلىپ قارىدى. ئاندىن:

— ۋىيەي، چوڭ دادا، باشتىلا شۇنداق دېمەمدىلا، ئالدىلىرىنى توراپ سەت ئىش قىپتىمەن،— دېدىدە، خىجالەت بولغاندەك بىزنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى.

دادام مەدرىسىنىڭ ئىچىدە تورت ئەتراپىغا قاراپ، بىردەم تۇرۇۋالدى.

— ھە مانا،— دېدى مېنى بىر تۈۋرۈكنىڭ يېنىغا باشلاپ بېرىپ،— موشۇ تۈۋرۈك ۋە لىملارنىڭ نەقىشلىرىنى دادام ئىشلىگەن. مېنى بالا چېغىمدا باشلاپ كىرىپ، موشۇ ماھارىتىنى كورسەتكەن. شۇنىڭدىن بېرى بۇ جاي مېنىڭ ئۈچۈن قۇتلۇق جاي بولۇپ قالغان.

دادام كوزلىرىدىن ئىختىيارسىز چىققان ياشلىرىنى سۈرتتى. بوۋامنىڭ ئىشلىگەن نەقىشلىرىنى قوللىرىم بىلەن سىلىدىم. بۇ تەبىي ئىجادىي گوزەللىك ھەر كىمدە ئېستېتىكىلىق ھىس پەيدا قىلىشى ئىنسپاتسىز ھەقىقەت ئېدى. خوشاللىقىمدا چەك بولمايۋاتقاللىقىنى سەزدىم. دېمەك، بىر چاغلاردا موشۇ قۇتلۇق جايغا بوۋام دادامنى باشلاپ كەلگەن ئېكەن. بۈگۈن دادام مېنى ئېلىپ كەلدى. خۇدا بۇيرىسا ئەتە يە ئوگۈن مەنمۇ چوقۇم بالامنى باشلاپ، ئەجداتلىرىمىزنىڭ ئولمەس مىراسلىرىنى- سەنئەت بايلىقلىرىنى كورسىتىمەن. بەلكى ئوغلۇممۇ ...

ئابدۇسالام غاپپار.

مۇئەللىپنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن مەزكۇر ھېكايىلەرنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ جەمغۇرمىسىغا ئەۋەتىلىدۇ.

ئاتاقلىق ئاخشىچى پاشا ئىشان.

پ. ئەخمەتوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئىبراھىم قۇربان

ئۇيغۇرىستاندۇر بېغىڭ

ھەر قاچان ئالسام قەلەمنى بىر غەزەل يازماق بولۇپ،
تۇرسەن ئالدىمدا گۇلدەك ھەم تولۇن ئايدەك تولۇپ.
ئىلتىماسىم بول چىدامىلىق قەھرىتان جۇت ئەۋجىدە
بىز كەبى باغۋەنلىرىڭ بار، توزۇماس غۇنچەڭ سولۇپ.

تاڭدىكى يۇلتۇزغا باقتىم، يۈزىنى توسقان تۇمان،
ئاي يۈزىدە غەم دېغى بار، قەلبىدە تەشۋىش گۇمان.
قۇرئىدىن سوزلەپ مۇنەججىم ئوقسۇنۇپ دېدى ماڭا:
«ئۆزگىگە قويما گۇنانى، ئۆزەڭدىكى نوخسان يامان».

«ھارۋىدا توشقان تۇتقۇچى» ئوۋچىلار ئويلاپ ئوزاق،
تىككىي سوز: «ياخشى»، «يامان»دىن بىزگە قويدى چىڭ تۇزاق.
«ياخشى»غا ئۈچتۇق قاناتسىز، «يامان»بولۇشتىن چوچىدۇق.
باش ئېگىپ «مېھمان» غا مەھكۇم قۇللۇقتا بولدى ياشىماق.

ئايرىدى بىر-بىرىمىزنى تەگرى تېغىنى تام قىلىپ،
بويىدى ئاق، قارا رەڭدە ئوخشىتىپ بەدنام قىلىپ.
قالغىنىمغا قوشتى ھەسسە ئايغاقچى مەلئۇن تويغىچە،
خامتالاش قىلدى ۋەتەننى بەردى ئۇلۇش «ئىنئام» قىلىپ،

بۇ «ساخاۋەت، مېھرىۋانلىق» بىر نىقاپتۇر ئەسلىدە،
مەيلىلەپ ژۇتماققا ئاسان كەلگەندە ئىمكان قەستىدە.
سېنى بىر قوچاق مىسالى ھەممىگە كوز-كوز قىلىپ،
قالدۇرۇپ غەپلەتتە ئىبلىس جوجە ساناش كۇز پەسلىدە.

تەگرىتاغ باغرىدا گۈلشەن، باغۇ- بوستان يايلىغىڭ،
بۇ سېنىڭ پۈتمەس خەزىنەڭ ئەۋلاتقا مىراس بايلىغىڭ.
يىلتىزىڭ شۇ باغدا مەھكەم گۇللە، ياشنا مەڭگۈگە،
بۇ مۇقەددەس، مىسلى جەننەت-ئۇيغۇرىستاندۇر بېغىڭ.

كادىرلار مەسىلىسىگە بېغىشلاندى

ئوتكەن ھەپتىدە قازاقىستان ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكىدە بولغان مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنى سالاھىيەتلىك كادىرلار بىلەن تولۇقلاش مۇئەممىسىغا بېغىشلاندى. قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى ئا. ئاخمادىن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە قىلغان سوزىدە بۇ مەسىلىگە تەپسىلىي توختىلىپ ئوتتى. ئاخىرقى يىللىرى جىنايى ئىشلار، بولۇپمۇ ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدىغان، رەھىمسىزلىك بىلەن قىلىنىدىغان ھەر خىل جىنايى ئىشلار خېلە كوپىيىپ، ئاھالىنىڭ قانۇنىي ئارازىلىغىنى پەيدا قىلماقتا.

1991-يىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا 1992-يىلى ھەر خىل جىنايى ئىشلار 15 پروتسېنت كوپ بولغانلىقى ئادەمنى ئويلاندۇرىدۇ. ھەممىمىزگە مەلۇمكى، ھازىرقى ۋاقىتتا كوپلىگەن ساھالاردا تەرتىپ-ئىنتىزام ناچارلىشىپ كەتتى، كوپ كۈندۈزى ھەددىدىن ئاشقان بەزىلەر كوچىلاردا مەس ھالدا ئۇرۇش-جېدەل قىلماقتا، ئادەملەرنى بۇلاپ-تالىماقتا، پىچاق سېلىپ ئېغىر جاراھەتلىمەكتە ۋە قاتىللىق قىلماقتا. دولەت مىقياسىدا يۈز بېرىۋاتقان ئېغىر ئىقتىسادىي بوھران، سىياسىي تالاش-تارتىشلار، ھەر خىل قالايمىقانچىلىقلار جىنايەتچىلەرگە، جىنايى گۇرۇھلارغا ياخشى ئامىل بولغانلىقى سېزىلمەكتە.

لېكىن ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى مۇنداق ۋەزىيەتتە پاسسىۋلىق قىلىپ، قول قوشتۇرۇپ تۇردى دېسەك خاتالىشىمىز. ئوتكەن يىلى ۋە موشۇ يىلنىڭ دەسلەپكى ئۈچ ئېيى ئىچىدە كوپلىگەن ئېغىر جىنايى ئىشلار پاش قىلىندى، مىللىاردلىغان سوملۇق دولەت بايلىغى ساقلاپ قېلىندى.

جىنايەتچىلىككە قارشى مۇۋاپپەقىيەتلىك كۈرەش ئۈچۈن ياخشى تەييارلانغان، ئوز كەسپىنى سويىدىغان بىلىملىك سالاھىيەتلىك كادىرلار كېرەك ۋە بىزدە ئۇنداق كادىرلار بار ھەم ئۇلار ئاز ئەمەس. لېكىن ھازىرقى ھاياتىمىزنىڭ قىيىنچىلىقلىرى ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى سىستېمىسىدىكى كادىرلارغىمۇ ئوز تەسىرىنى يەتكۈزمەي قالمىدى.

1992-يىلى 11628 ئادەم جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىغا خىزمەتكە ئېلىنغان بولۇپ، 1991-يىلدىكىگە قارىغاندا 1507 ئادەم ئوشۇق. خىزمەتكە ئېلىنغانلارنىڭ 70 پروتسېنتتىن ئوشۇغى ئەمگەك كوللېكتىۋلىرىنىڭ يوللانمىلىرى بويىچە قوبۇل قىلىندى. 1992-يىلى جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى ۋە بولۇملىرىنىڭ شتاتتىكى سانى تورت مىڭدىن ئوشۇق ئادەمگە كوپەيدى، ئەندى جۇمھۇرىيەت بېيۇدژېتىنىڭ مەبلىغى ھېساۋىغا 480 ئادەمگە كوپەيدى. قالغان ئادەملەر يەرلىك بېيۇدژېت، كارخانىلارنىڭ، كولخوزلارنىڭ، سوۋخوزلارنىڭ مەبلەغلىرى ھېساۋىغا قوبۇل قىلىندى.

ئەندى 1992-يىلى ھەر خىل سەۋەپلەر بىلەن 8391 ئادەم ئىشتىن بوشىتىلدى، بۇ 1991-يىلدىكىگە قارىغاندا 3226 ئادەم ئوشۇق. ئۇنىڭدىن سەلبىي سەۋەپلەر بويىچە 2216 ئادەم، شۇ جۈملىدىن ئالمۇتا شەھەرلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىدىن 353 ئادەم، قاراغاندا ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىدىن 308 ئادەم، پاۋلودار ۋىلايەتلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىدىن 146 ئادەم ئىشتىن بوشىتىلدى. باشقا ۋىلايەتلەردىمۇ ئەھۋال كوڭۈلدىكىدەك ئەمەس. ئايرىم رېگىونلاردا ئىشتىن بوشىنىۋاتقانلار ئورنىغا، ياكى قانچىلىك ئادەم قوبۇل قىلىنسا، شۇنچىلىك ئادەم ئىشتىن بوشىدى. ئاقمولا، تالدىقورغان، قاراغاندا، شىمالىي قازاقىستان ۋىلايەتلىك، ئالمۇتا شەھەرلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىلىرىدا شۇنداق بولدى.

ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنىڭ بەزى خادىملىرى كىچىك كارخانىلارغا، تىجارەت كارخانىلىرىغا كوپىرەك ئاخچا تېپىش نىيىتىدە ئىشقا يوتكەلمەكتە. ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى ھازىر ئوزىنىڭ كوپلىگەن خادىملىرىنى ئوي بىلەن تەمىنلەش ئىمكانىيىتىگە ئېگە ئەمەس، قاتاردىكى مىلىتسىيە خىزمەتچىلىرىنىڭ مائاشى توۋەن. ئەينە موشۇ ئامىللارمۇ ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى خادىملىرىنىڭ باشقا جايدىن ئىش ئىزدەۋاتقانلىغىنىڭ سەۋەپلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ئەندى شۇنداق فاكتلارمۇ باركى، بەزىلەر خاتالىشىپ ئىشتىن بوشىغانلىغىنى ئېيتىپ، قايتىدىن ئىشقا ئېلىشنى سەممىي ئىلتىماس قىلماقتا. مۇنداق كوپلىگەن ئادەملەر ئوز ئورنىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى، لېكىن ئىشقا ساداقەتلىك، ۋىجدانلىق خادىملارنى غەرەزلىك، شەخسىيپەرەستلىك نىيەتلىرى بىلەن ئىشتىن بوشاپ يەنە قايتىدىن ئوز ئورنىغا ئىشقا يېنىپ كېلىشنى تەلەپ قىلغانلار بىلەن قايتا ئىشقا ئالمايمىز.

شۇنىڭدىن كېيىن جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى ئا. ئاخمادىن ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى سىستېمىسىغا كادىر تەييارلاش مۇئامماسىغا توختالدى. بىز كادىرلارنى تەييارلاش، تاللاش ئورۇنلاشتۇرۇش ئىشلىرىغا ناھايىتى چوڭ ئەھمىيەت بېرىمىز، دېدى ئۇ. بىزگە تەۋسىيە قىلىنغان ھەر بىر نامزاتنى ھەر تەرەپلىمە ئوگىنىمىز. ھېچ بىر جىنايەتچى جىنايەت قىلغان چاغدا ئوز ئىزلىرىنى، ئوز ئادرېسىنى، شەخسىي مەلۇماتلىرىنى قالدۇرمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىزنىڭ تەرگەۋچى خادىملىرىمىز ئوز كەسپىنىڭ ماھىرلىرى، سالاھىيەتلىك، سەممىي رەھىمدىل ۋە ئەڭ مۇھىمى ھەر قانداق ئېغىر جىنايەتلەرنى پاش قىلىشقا قادىر بولۇشى لازىم. ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى خادىملىرىنىڭ ئىش تەجرىبىسى ئوتكەن يىللار داۋامىدا توپلىنىدۇ.

ئىتتىپاق پارچىلىنىش ئالدىدا كادىر تەييارلاشتا ھېچ قانداق مەسىلە يوق ئېدى. موسكۋا، كىيېۋ، تاشكەنت ۋە باشقا شەھەرلەردىكى ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىدا قازاقىستان ئۈچۈن كادىرلار تەييارلىناتتى. ئەندىلىكتە بولسا مۇستەقىل دولەتلەردە تەييارلىنىدىغان ھەر بىر كۇرسانت ئۈچۈن يىلىغا ئونلىغان مىڭ سوم پۇل تولەشنى تەلەپ قىلماقتا. يېقىندا موسكۋادا سابىق ئىتتىپاقتىكى 11 جۇمھۇرىيەتنىڭ ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى ۋەكىللىرى باش قوشۇپ، كادىر تەييارلاش مەسىلىسىنى كەڭ دائىرىدە مۇھاكىمە قىلدى ۋە ئۇنى ئىجابىي ھەل قىلدى.

جۇمھۇرىيەتتە بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشقا جىددىي كوڭۇل بولۇنمەكتە. موشۇ يىلنىڭ بېشىدا قازاقىستان مىنىستىرلار كابىنېتى پاۋلودار بىلەن قوستانايدا ئىلگىرىكى ئوتتۇرا مىلىتسىيە مەكتەپلىرى ئاساسىدا ئالىي مەخسۇس مىلىتسىيە مەكتەپلىرىنى ئېچىش توغرىلىق قارار قىلدى. ئۇلاردا گائىشى، ئوت ئوچۈرۈش كوماندىسىنىڭ ئالىي دەرىجىلىك تېخنىك خادىملىرى، ژۇقۇرى مەلىكىلىك يۇرىستلار تەييارلىنىدۇ. ئەڭ مۇھىمى بۇ ئوقۇش ئورۇنلىرىغا ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتەرگەنلەر قوبۇل قىلىنىدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئا. ئاخمادىن يېقىندا پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ رىياسەتچىلىگىدە جۇمھۇرىيەت بىخەتەرلىك كېڭىشىنىڭ مەجلىسى بولغانلىغى، ئۇنىڭدا پرېزىدېنتنىڭ 1992-يىلى 4-دېكابىردىكى «دولەت باشقۇرۇش ئورگانلىرى لاۋازىملىق شەخسلىرىنىڭ ئىنتىزام-جەمىيەت تەرتىۋى ۋە بىخەتەرلىك ئەۋالى ئۈچۈن جاۋاپكەرلىگىنى ئاشۇرۇش توغرىلىق» توختامىنى ئورۇنلاش ۋە ئۇنى بۇنىڭدىن كېيىن ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە چارىلەر توغرىلىق مەسىلە قارالغانلىغىنى تەكىتلىدى. قىسقا ۋاقىت ئىچىدە جۇمھۇرىيەتتە 177 ئۇيۇشقان جىنايى گۇرۇھ پاش قىلىندى. بانكىلاردىكى ئىنتايىن چوڭ خىيانەتلەر بويىچە 35 جىنايى ئىش، ستراتېگىيەلىك خام ئەشيانى ئوغرىلاش ۋە باشقا جايلارغا ئېلىپ كېتىش بىلەن باغلىق 26 جىنايى ئىش قوزغالدى. بانك سىستېمىسىدا 4,9 مىللىارد سوم مىقداردا پۇل ئوغرىلانغانلىغى پاش قىلىندى.

قىلىنغان ئىشقا باھا بېرىپ، بىخەتەرلىك كېڭىشى جۇمھۇرىيەتنىڭ دولەت مەنپەئەتلىرىنى ھىمايە قىلىش ئىنتىزامىنى مۇستەھكەملەش، لاۋازىملىق شەخسلەر تەرىپىدىن ھەر خىل سۇيىستېمال ھەرىكەتلەرنىڭ تارقىلىشىغا قارشى ۋە پۇخرالارنىڭ كونستىتۇتسىيەدە كاپالەتلەندۈرۈلگەن ھوقۇقلار بىلەن ئەركىنلىكلىرىنى قوغداش بويىچە قوشۇمچە چارىلەرنى كورۇش زورۇرىيىتىنى تەكىتلىدى، دېدى مىنىستىرنىڭ ئورۇنباسارى.

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى مەتبۇئات مەركىزىنىڭ باشلىغى پودپولكوۋنىك ب. ساپارغالىيېۋ ئاممىۋى ئەخبارات ۋاسىتىلىرىنىڭ ۋەكىللىرىگە بۇ مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىگە ئىشتىراك قىلغانلىغى ئۈچۈن تەشەككۈر ئېيتتى ۋە جۇمھۇرىيەتتىكى جىنايى ئىشلارغا قارشى كۈرەشتە ئاممىۋى ئەخبارات ۋاسىتىلىرىنىڭ، جۈملىدىن گېزىتلەرنىڭ چوڭ رول ئوينايدىغانلىغىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

ئادەم ۋە قانۇن

جىنايى ئىشلار خەۋەرلىرى

ئوغرىلانغان ماشىنىلار

بۇ كۈنلىرى ئىلگىرى 4,5-5 مىڭ سوم بولۇپ باھالانغان ئاۋتوماشىنىلارنى 3,5-5 مىللىون سومغا ئىزدەپ تاپالمايسىز. سەۋەۋى، ھازىر ئۇلارنىڭ باھاسى زاۋودنىڭ ئوزىدىلا بىر نەچچە ھەسسە قىممەت. بۇنى ياخشى چۈشەنگەن بەزى جىنايەتچىلەر ئوزلىرىگە نىقاپ كىيىۋېلىپ، كېچىسى يول توراپ شەخسلەرنىڭ ئاۋتوماشىنىلىرىنى ئوغرىلىماقتا.

13-مارت كۈنى كەچ سائەت ئىككىدە نامەلۇم بىرلىرى ئالمۇتا شەھەرلىك سوۋېت ناھىيەسىنىڭ بوگېنباي باتۇر ۋە شاكېن ئايمانوۋ كوچىلىرىنىڭ دوقمۇشلىرىدىكى ئاۋتوستايانكا كوزەتچىسىنى ئۇرۇپ، «ۋاز-2107» ۋە «ۋاز-21099» ماشىنىلىرىنى ئوغرىلاپ يوشۇرۇپ كەتكەن بولسا، 14-مارت كۈندۈزى سائەت ئۈچتە نامەلۇم بىرلىرى ئالمۇتا شەھەرلىك 2-تاكسوپارك شوفېيورى م. مۇتسېنكوغا پىچاق تەڭلەپ قورقۇتۇپ، دولەتنىڭ «تاكسى» ماشىنىسىنى ئوغرىلاپ كېتىدۇ. ئەندى 16-مارت كۈنى سپورت مەكتىۋىنىڭ ترېنېرى خ. قۇربانوۋنى نامەلۇم ئۈچى ئاباي ۋە سائىن كوچىلىرىنىڭ دوقمۇشىدا تاپانچا بىلەن قورقۇتۇپ، «ۋاز-2105» ماشىنىسىنى بۇلاپ ئېلىپ، ئوزىنى كوكقاينار يېزىسىغا تاشلاپ، يوشۇرۇپ كېتىدۇ. خەۋەرلەر ئوز ۋاقتىدا كېلىپ چۈشكەنلىكتىن مىلىتسىيە خادىملىرى تېز ئىزدەشتۈرۈش ھەرىكەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇردى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە ئاۋتوستويانكىدىكى بۇلانغان ئىككى ماشىنىنىڭ بىرى، يەنى «ۋاز-21099»، دولەت «تاكسى» ماشىنىسى «ۋولگا-گاز-24» تېپىلدۇ ۋە بۇلاڭچىلارنىڭ بىرى ر. ب. ئىمانغوجىن قولغا ئېلىنىدۇ.

ئەندى قالغان ماشىنىلار بولسا ئىزدەشتۈرۈلمەكتە.

نەپسى يامانلار

12-مارت كۈنى ئالمۇتا شەھىرىدىكى «سېنىم» كىچىك كارخانىسى رەئىسى ك. جەنبېكوۋ دولەت ھېساۋىدىكى 5 مىللىون سومدىن ئارتۇق باھالىنىدىغان بويۇملارنى ئوزىگە ئاغدۇرۇپ ئالغان بولسا، شۇ كۈنى 4-نان زاۋودىنىڭ كاسسىرى ن. باشكاتوۋا دولەتكە تاپشۇرۇش ئورنىغا ئوزىنىڭ نامىغا 3 مىللىون سوم ئاخچىنى ئاغدۇرۇپ ھېساپ سېبىر كېنىشكىسىغا يېزىۋالغاندا قولغا ئېلىندى.

14-مارت كۈنى ئوكتەبىر ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە «ساپسان» كومپانىيەسى دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى ت. پولاتوۋتىن 13-مارتتىن باشلاپ نامەلۇم بىرلىرى 5 مىللىون سوم ئاخچا تەلەپ قىلىۋاتقانلىغىنى ۋە بەرمىسە ئەھۋالى كەسكىنلىشىپ كېتىدىغانلىغى توغرىلىق خەۋەر قىلدى. دەررۇ ئوپېراتىۋ قولغا ئېلىش گۇرۇپپىسى قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار خادىملىرى بىللە شەھەرلىك ئوپېراتىۋ قولغا ئېلىش بوتالىيون خادىملىرى كىرىشىپ، تاماگەرلەرنى قولغا ئېلىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان ر. جۇماغۇلوۋ، ئا. شېدوئۇئوۋ، ۋ. دېرگونوۋ ۋە ب. باشكىيېۋلار ئاخچا ئېلىۋاتقان چېغىدا قولغا ئېلىندى.

ئوق-دورا تولغان ئويلەر

ھازىر قورال-ياراق ۋە ئۇنىڭغا كېرەكلىك ئوق-دورا ناھايىتى پۇللۇق نەرسىگە ئايلاندى. شۇنىڭ ئۈچۈن مىلىتسىيە خادىملىرى بۇ جىنايەت تۈرىگە قارشى كومپلېكسلىق ھەرىكەت قىلماقتا ۋە خېلە ياخشى نەتىجىلەرگە يەتمەكتە. مەسىلەن، ئالمۇتا ۋىلايىتى قاپچىغاي شەھىرىدە مىلىتسىيە خادىمى تەرىپىدىن ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان قولغا ئېلىش ئوپېراتسىيەسى نەتىجىدە «ئالىمان» كىچىك بىرلەشكەن كارخانا دىرېكتورى ۋ. پوگورېلوۋ گراناتا بىلەن، پېتروپاۋلوۋسك شەھىرىدە «شىت» كىچىك كارخانا خادىمى ئا. چىستىكوۋ 8 دانە ئوقى بار 5,6 كالىبىرلىق تاپانچا بىلەن قولغا ئېلىندى. بۇ ئىككى ئوپېراتسىيەنى ئوتتۇزلۇق ئوتكۈزۈۋاتقان چاغدا، ئالمۇتا ئايروپورتى مىلىتسىيە بولۇمىدىن ئىككى تاپانچا ژۇتۇپ كەتكەنلىگى توغرىلىق خەۋەر كېلىدۇ. ئەندى، 16-مارت كۈنى بولسا، ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى خادىملىرى تەرىپىدىن ئوز ئويلىرىدە 5 كىلوگرام 100 گرام «تروتىل» پارتلىتىش بۇيۇملىرى ۋە باشقا پارتلاتقۇچ نەرسىلەرنى ساقلاپ ژۈرگەن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان ئى. لاتىفنى، ز. سامساقوۋنى، ۋ. بېزبوروۋالارنى ۋە شەھەرلىك 1-باللار باغچىسى كوزەتچىسى ئى. زولوتىخلارنى قولغا ئالدۇ. جىنايەتچىلەر ئۈستىدىن تەرگەۋ ئىشلىرى كېتىپ بارىدۇ.

قورال بىلەن پوپوزا قىلىپ

18-مارت كۈنى ئەتىگەنلىكى سائەت 3تە رىسقۇلوۋ كوچىسىدىكى 6-ئاۋتوكومبىنات ھويلىسىغا ئاۋتومات بىلەن بېسىپ كىرگەن نامەلۇم ئۈچى، كوزەتچىنى قورقۇتۇپ «مېرسېدېس بېنتس 60» ئاۋتوماشىنىسىنى، ئەندى ئەتىگەنلىكى سائەت سەككىزدە ئاباي كوچىسىدىكى «تېكومپرۇس» كىچىك كارخانىسىغا چولاق مىلتىق بىلەن كىرگەن نامەلۇم ئىككىسى خادىملارنى قورقۇتۇپ، 820 مىڭ سوملۇق كومپيۇتېرلارنى، ئەندى شۇ كۈنى كۈندۈزى بولسا تاپانچا بىلەن قوراللانغان ئۈچى «ئاقساي» مىكرورايونىدا ياشايدىغان ب. نىڭ ئويىگە بېسىپ كىرىپ، ئۇنىڭ تىجارەتچىلىكتىن چۈشكەن 1 مىللىون 68 مىڭ سوم ئاخچىسىنى بۇلاپ، يوشۇرۇنۇپ ئۈلگەرگەن.

بۇ ھەقتە خەۋەرلەر كېلىپ چۈشكەندىن كېيىن ئوپېراتىۋ ئىزدەشتۈرۈش ھەرىكەتلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە بۇ جىنايەتچىلەرگە مۇناسىۋىتى يوق، ئەمما سېتىۋالغان قوراللىرى بىلەن بۇلاڭچىلىق قىلغان شەھەرلىك ئىچكى ئىشلار باش باشقارمىسىدا قاتاردىكى مىلىتسىيە خادىمى ئو. كالماگوروۋ تۇتۇلدۇ. ئۇ فۇرمانوۋ ۋە ئىپەك يولى كوچىلىرىنىڭ دوقمۇشىدا 20/132 دۇكان سېتىقچىسى ف. نى گاز باللونچىگى بىلەن قورقۇتۇپ، 163 مىڭ سومنى بۇلىغان بولسا، 10-مارت كۈنى مىلتىق بىلەن قورقۇتۇپ، ساتپايېۋ ۋە بائۇمان كوچىلىرى دوقمۇشىدا «ۋاز-2109» ماشىنىسىنى بۇلاۋالغان ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان د. مۇقاشېۋ قولغا ئېلىندى. ئۇلاردىن دېمىل رېتىدە گاز تاپانچا بىلەن چەت ئەل مىلتىقلىرى مۇسادىرە قىلىنىپ، جىنايى ئىش قوزغالدى.

ئە. مەمەتوۋ.
مىلىتسىيە كاپىتانى.

سوۋۇمىدى شائىرنىڭ قىزىق قەلبى

(ئاقساقال غەزەلخان تۇرسۇن ۋاھىدىي ــ 75 ياشتا)

شائىرلىق زامان تۇغدۇ، ھايات ئانا بولۇپ تەربىيەلەيدۇ. تۇرمۇشتا يۈز بەرگەن قاتتىق-يۇمشاق، ئاچچىق-چۈچۈك ۋاقىئەلەر شائىر پەرۋازىدىنى شاتلاندۇرىدۇ، ئىلھاملاندۇرىدۇ، ئازاپلايدۇ. ئەينە شۇ ئۆلاشقا ئۇنىڭ قەلىمىدىن تۆكۈلگەن مىسرالار ئىنسان قەلبىنى ئىپادىلەپ، زامان تەقەززاسىنى كۈيلەيدۇ... شۇنداقلا جوشقۇن مېھىر-مۇھەببەت ئارقىلىق ئۆز قەلبىنى ئاشكارىلايدۇ، دەرت-پۇغانلىنى ئېيتىشقا تىرىشىدۇ. بۇ جەرياندا شائىر دۇنيادا باشقا ھېچ بەندىنى كۆرمىگەن قىسمەتنى كۆرۈپ، ھەس قىلىپ، راھەتنى بولسا خەلقى بىلەن بۆلۈشىدۇ- مانا بۇ ھەقىقىي شائىر ھالىتى، قىياپىتى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىززەت-ئىكرامىغا بولەنگەن، خەلقىنىڭ شاتلىقى بىلەن دەردىنى بىللە كۆرگەن ئاق چاچ، ئاقساقال غەزەلخان تۇرسۇن ۋاھىدىي (قىزىق) ئەينە شۇنداق قەلەم ساھىبى بولۇپ، بۈگۈنكى كۈندە يەتمىش بەشىنچى باھارنى قارشى ئېلىۋاتقىنىغا قارىماي، شائىرنىڭ قىزىق قەلبى ئەسلا سوۋۇغىنى يوق.

تۇرسۇن ۋاھىدىي زاماندىشلىرىدىن ل. مۇتەللىپ، ئەخمەت زىيائىي، زۇنۇن قادىرى، لىم شېھىت، تېيىپجان ئېلىيېۋلار پانىي دۇنيادىن باقىي دۇنياغا كەتكەن بولسىمۇ، (ئاخىرەتلىرى ئاۋات قىلسۇن) ئىبراھىم مۇتىئى، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، زىيا سەمەدىيلەر توخشاش ھازىرقى كۈندە بەرھايات ئىجات قىلىۋاتقانلىقىدىن مەمنۇندۇر.

ت. ۋاھىدىي 1918- يىلى ئۇيغۇرستاننىڭ قەدىمىي ئۇرپان دىيارىدا-ئاستانە يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. دادىسى گايىت (ۋاھىت) قارى مەھەللە مېچىتىنىڭ ئىمامى بولغاچقا، دىنىي ساۋادىنى ئۆيدە چىقارغان. ئاندىن ئۇ ئون بەش ياشقىچە مەدرىسىدە تەھسىل كۆرۈپ، دىنىي كىتاپلاردىن (ئامەھەق)، «بىدان»لار بىلەن بىللە ناۋائىي، مەشرەپ، قۇلخوجا ئەخمەتلەر ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ ئۆگەندى. ئەينە شۇ كلاسسىك شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى يادلاش جەريانىدا ياش تۇرسۇننىڭ كلاسسىك غەزەللەرگە قىزىقىشى ۋە زور ئىشتىياق قويۇشى ئۆزىدىمۇ غەزەل يېزىشقا مەشغۇللىنىشنى پەيدا قىلغان ئىدى.

كەچ كۈزلەردە تونۇر باشلىرىدا ئولتۇرۇپ، باشقىلار ئېيتقان چۆچەك، رىۋايەتلەرنى بېرىلىپ تىڭشىغان ئۇ مۇڭلۇق قوشاقلارنىمۇ توقۇپ كۆرەتتى.

قۇمۇل مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابى تەسىرىدە قۇرۇلغان يەڭىي (جەدىت) مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇغان تۇرسۇن ۋاھىدىي 1936- يىلىغا كەلگەندە ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى پېداگوگىكا بىلىم يۇرتىغا ئوقۇشقا كىرىپ، ئۇنى 1939- يىلى تاماملىدى.

ئۈرۈمچىدە ياشلىق تالانتى جوش ئۇرۇپ، ئىلھامى بۇلاقتەك قايناپ تۇرغان، خىيالى مەشغۇلەرنى باشتىن كەچۈرگەن قەلەمكەشنىڭ ئىجادىي سەۋىيەسىنى ئۇمەر مۇھەممەدىي، ئۇر ئىسرائىلوۋ، ئابدۇللا توقاي، ھادى تاقتاش، مۇسا جەلىل ئەسەرلىرى تېخىمۇ كەڭەيتىپ ۋە ئۇستازلىق رولىنى ئوينىدى. ئەينى ۋاقىتتا ياش شائىرنىڭ مەتبۇئاتتا كۆرۈنۈشىگە شارائىت يارىتىپ بەرگەن مەرۇپ سەئىدىي (جاللات شېڭشىسەي تۈرمىسىدە ۋەھشىلەرچە ئۆلتۈرۈلگەن). ئىبراھىم مۇتىيلار ياردىمىدە

«شىنجاڭ گېزىتىدە» تۇنجى شېئىرى «دېخان ئاكامغا» 1940- يىلى بېسىلدى.

تۇرسۇن ۋاھىدىي ئوقۇشنى تۈگىتىپ، تۇغۇلغان يۇرتىغا مۇئەللىم بولۇپ كەلدى ۋە كۆپ ئۆتمەي، مۇدىر بولدى. ئۇ يېزا-مەھەللە ياشلىرىنىڭ ئىچىدىن سەنئەتچىلەرنى ژىغىپ، سەنائىي نەفىس تىياترىنى قۇردى. ت. ۋاھىدىي كىچىك-كىچىك سەھنە ئەسەرلىرى، ناخشا تېكىستلىرىنى يېزىپ، ئۆزىمۇ قىزىق-قىزىق روللارنى سەھنىگە ئېلىپ چىقىدىغان ئارتىست بولۇپ تونۇلۇشقا باشلىدى. **«قىزىق»** تەخەللۇسى تۇرسۇن ۋاھىدىيغا ئەينە شۇ مەزگىلدىن سىڭىپ قالغان بولۇپ، كېيىنچە شائىر ئۆز شېئىرلىرىنى **قىزىق** تەخەللۇسى بىلەن ئېلان قىلىشقا باشلىدى.

1945- يىلى «شىنجاڭ گېزىتىنىڭ» مەسئۇل مۇھەررىرى، كۆرنەكلىك تارىخچى ئالىم پولات قادىرىينىڭ تەكلىۋى بىلەن شائىر تۇرسۇن ۋاھىدىي ئۈرۈمچىگە كېلىپ، گېزىتتە ئىشلەشكە باشلىدى ۋە مەشھۇر ئىنقىلاپچى شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ ئاساس سالغان «ئەدەبىيات گۈلزارى» بېتىنى چىقىرىشقا كىرىشتى. ئەتراپىدىكى مۇھىت، دەۋرىنىڭ تەسىرى بىلەن ت. ۋاھىدىينىڭ قەلىمى كۈندىن-كۈنگە ئۆتكۈرلىشىپ، شېئىرلىرى خەلق سۆيۈپ ئوقۇيدىغان بولدى. 45-47- يىللار ئارىسىدا شائىرنىڭ 100 پارچىدىن ئارتۇق شېئىرىي ئەسەرلىرى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىندى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا «غەزەپ»، «سولاشقان غۇنچىلار»، «ياجە»، «سۇرگۈن» ئوخشاش چوڭ-كىچىك داستانلىرى ۋە ئۇلاردىن پارچىلار بېسىلدى. يۇقارقى ئەسەرلىرىدە شائىر **قىزىق** خەلق روھى، قۇدرىتى، غەم-تەشۋىشى بىلەن ئارزۇ-ئۈمىتلىرىنى ئەكىس ئەتتۈردى.

ئۇلۇق رەھبەر ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ نەزەرىگە ئېلىنغان شائىر قىزىق 1947- يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدا غۇلجا شەھرىگە كەلدى ۋە «ئىنقىلاۋىي شەرقىي تۈركىستان» گې-

زىتىدە تەھرىر بولۇپ ئىشلىدى. شائىرنىڭ غۇلجىدىكى ھاياتى ئەجايىپ يېڭىلىق، ئۆز كىرىش، ئىجادىي ئۇتۇش ۋە تۇھپىلەرگە باي ھايات بولۇپ، ئۇنتۇلماس خاتىرىلەرنى قالدۇرغان ئىدى. خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك شائىر-يازغۇچىلىرى زۇنۇن قادىرىي، ئۇر بۇساقوۋ، ئەلقەم ئەختەم، روزى قادىر، خەست تۇھپىلەر بىلەن تونۇشۇپ، پىكىر-مۇنازىلەردە بولدى.

ئەل ئۈچۈن تارتقان ئازاۋىم
جەڭگىۋار داستان ماڭا،
سويگۈ دەپ ئىچكەن شارابىم
شوبھىسىز دەرمان ماڭا.
... ...
بۇ قۇرۇپ كەتكەن ياغاچلار
چىن زىمىستان شاھىدى،
سانچىسا گەرچە چوماقلار،
تىكىنى رېھان ماڭا.

ئوخشاش جوشقۇن قەلب سادالىرىنى ئىپادىلىگەن غەزەللىرىنى خەلق سۆيۈپ ئوقۇپ، سازەندە، كومپوزىتورلار ئاھاڭغا سېلىپ ئېيتىشقا باشلىدى. شائىر قىزىقنىڭ ئەينە شۇنداق بىر قانچە غەزەللىرى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ «ئون ئىككى مۇقام» ئاھاڭلىرىغا جور قىلىندى. چۈنكى ئۇ غەزەللەردە خەلق كۆڭلىدىكى گەپلەر، مۇددىئالار-ئادەمگەرچىلىك، ئىنساپ، دىيانەت، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئىدىيەلەر ئالغا سۈرۈلگەن ئىدى.

ت. ۋاھىدىي 47-48- يىللىرى ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇپ ۋە خىزمەتتە ژۈرگەندە، مىللىي ئارمىيە جەڭچىلىرى ئۈچۈن جەڭچىلەر مارشلىرىغا تېكىستلار يازدى. «جەڭچىلەر ئاۋازى» دېگەن ئارمىيە گېزىتىگە پائال قاتناشتى.

ئامما ئۇلۇق يولباشچىلىرىمىز، دانىشمەن كىشىلىرىمىز ماۋچى ختاي باسقۇنچىلىرىنىڭ ئالدام خالتىسىغا مىللىي مۇرتەدساتقۇنلار تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەندە، باشلانغان سىياسىي ھەرىكەتلەر تەسىرىگە شائىر قىزىقمۇ ئۇچراپ، ئۇڭچى، مىللەتچى، پانتۈركىست دېگەن تۆھمەتلەر بىلەن خارلاندى. 52- يىلى قەشقەرگە سۈرگۈن قىلىنىپ، 54- يىلىغىچە بەشكىرەم، توققۇزاق يېزىلىرىدا دېخانلار بىلەن ئەمگەك قىلدى.

ھاياتنىڭ جۇدۇن-چاپقۇن، زەھەردەك زىمىستانلىرى شائىرنىڭ قىزىق قەلبىنى سوۋۇتالمىدى. شېئىرلىرى يەنە ياڭراپ تۇردى «سالام قەشقەر»، «كەتمىنىم» ئوخشاش شېئىرلىرى «قەشقەر گېزىتىدە» بېسىلدى. كېيىنكى يىللاردا يەنە «شىنجاڭ گېزىتىگە» كېلىپ ئىشلىگەن شائىر 1961- يىلى ئائىلىسى بىلەن كېڭەش دىيارىغا كۆچۈپ چىقىشقا مەجبۇر بولدى.

ئانا ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ، قانىتى قايرىلغان شائىرنى قازاقىستانلىقلار مېھىر-مۇھەببەت بىلەن كۈتۈپ ئالدى. شۇڭلاشقا ئۇ ئىجادىنى خاتىرجەم داۋاملاشتۇردى. ئالمۇتىدىكى «ۋازۇشى» نەشرىياتىدىن 1970- يىلى «مېنىڭ ئاخشام» ناملىق شېئىرلار توپلىمى يورۇق كۆردى. بۇ كىتاۋىدىكى شېئىرىي ئەسەرلەرنىڭ كۆپچىلىكى تۇغۇلغان دىيارىدا يېزىلغان بولۇپ، كېڭەش ئوقۇغۇچىلىرىغا ئۇيغۇرستان زېمىنى، ئەمگەكچان، مەردانە خەلقى، قۇتلۇق مىراسلىرى ھەققىدە ژۇرەك تارلىرىنى چېكىپ كۆرسەتتى. شۇنداقلا، ت. ۋاھىدىينىڭ بۇ ۋەتەندە يېزىلغان شېئىرلىرى «يېڭى ھايات»، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىدە ئۈزۈلمەي بېسىلىپ تۇردى.

1976- يىلى شائىرنىڭ «غەزەللەر» ناملىق ئىككىنچى كىتاۋى يورۇق كۆردى.

كۆڭۈلدۇر چېكى يوق دۇنيا ئۇنى
ھەرگىزمۇ تار قىلما،
خۇلقىڭ تۈزەت، كور ئۆزۈڭنى
مەنمەنلىكنى شار قىلما.
ھېچ قاچان رىيازەتسىز ھاياتنىڭ
قىزىقى بولماس،
چېكەڭدىن تەر چىقارماستىن شىكايەت-
ناللاز قىلما.

شائىر شېئىرلىرىنىڭ ماۋزۇ دائىرىسىنىڭ كەڭەيگەنلىكىنى، خەلققە ئېيتىدىغان ئوي-پىكىرىنىڭ چوڭقۇرلاشقانلىقىنى كۆرسىتىدىغان يۇقارقى مىسرالار بىلەن بىللە ساتىرا-يۇمورلۇق غەزەللىرىمۇ ئوقۇغۇچىنىڭ دىققىتىنى جەلىپ قىلىدۇ:

پاھ، خېنىم، نازۇ-ئىشارە-ئىمالىرىڭ
سەپسەتىلىغۇ،
پەدىزىڭ بىر قىسما، كوز خۇمالىرىڭ
سەپسەتىلىغۇ.
... ...
ئەركە-ئەركەڭدىن ئېشىپ، پۇرقۇپ
تاماكىدىن چېكىپ،
قاقاپ گېلىڭدىن پارتلىغان ئاھ-
ھالىرىڭ سەپسەتىلىغۇ.

شائىر قىزىقنىڭ ئالاھىدە چىقارغان كىتاپلىرىدىن باشقا، «دەسلەپكى ئۇچقۇن»، «قۇتلۇق دىيار» ئۇمۇمىي توپلاملاردا ئورغۇن شېئىرلىرى-غەزەللىرى ئورۇن ئالدى ۋە بۇ ئەسەرلەرنىڭ ئايرىملىرى رۇس، ئۆزبەك، قازاق تىللىرىغا تەرجىمە قىلىندى.

1980- يىلى موسكۋادا نەشر قىلىنغان ئۇيغۇر شائىرلىرىنىڭ ئانتولوگىيەسىدىمۇ پېشقەدەم غەزەلخاننىڭ شېئىرلىرى ئورۇن ئالغان.

بۈگۈنكى تاڭدا ئۆمرىنىڭ مۇبارەك يەتمىش بەش باھارىنى قارشى ئېلىۋاتقان كەمتەر ئىنسان، ئاق كۆڭۈل ئەدىپ، دوستقا دىلكەش، قىزىق قەلب ئېگىسىنىڭ ئىجادىغا ئەللىك يىلدىن ئاشقانلىقى، بۇ جەرياندا ئۆز خەلقىگە ئىجات بېغىدىن پىشىق مېۋىلەر سۇنغانلىقىنى، ھازىرمۇ قولىدىن قەلىمىنى چۈشەرمەي، ياخشى-ياخشى غەزەللەر يېزىۋاتقانلىقىنى پەخىرلىنىش بىلەن ئېيتقۇمىز كېلىدۇ.

بىز شائىرنىڭ ھاياتىغا بەقۇۋەتلىك، ئىجادىغا مۇۋاپپەقىيەت تىلەيمىز.

مومىنجان ھەمرا،
شائىر.

سەنئەتلەردە قەلب نىداسى

(شائىر باھار رەھىمىۋ-50 ياشتا)

قاراڭ قارا، ئاقلىرىڭنى ئاق دەيمەن،
گۇناڭ تۇرسا، قانداق سېنى پاك دەيمەن.
ئۆز بەختىڭگە يۈزەڭ پالتا ئۇرغاچقا،
يىغلاپ تۇرۇپ ھەسرىتىڭدىن ئاھ دەيمەن.

ئوتكۈر ھېسسىياتلىق ھەر قانداق بىر شې-ئىر خائىنى، ئۆز خەلقىنىڭ شاتلىقىغا سۆيۈ-نۈپ، قايغۇسىغا كۆيىدىغان ھەر قانداق بىر مىللەت پەرزەنتىنى، يەنى مىللەتپەرۋەر-نى بىردەقىقىلىق سۈكۈت ئىلكىدە: «دەرھەق-قەت، ئەسلى گۇناھ كىمدە؟! تەگرىدىمۇ يا-كى بەندىدىمۇ؟ زاماندىمۇ ياكى ياماندا-مۇ؟...»- دېگەن ئىزتىراپلىق ئوي ئۈمما-نىغا تاشلايدىغان ئۇشبۇ سەتىرلەر ئىستېدات-لىق شائىر باھاۋۇددىن (باھار) سەيدۇللا ئوغلى رەھىمىۋنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ. ئۇ-زىنىڭ جانىجان خەلقىنىڭ كوزىگە تىك قا-راپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ تارىختىن شەكىللەنگەن ئەڭ ئېزگۈ ئىنسانىي پەزىلەتلىرى بىلەن بىللە جان بېرىپ، قان توكۇش بەدىلىگىمۇ يۇيۇپ بولغۇسىز بەزى بىر ئىللەتلىرى ھەققىدە ئې-تىش- ئېيتقاندىمۇ يەنىلا ئەنە شۇ خەلقىنىڭ كوڭلىدىن چىققىدەك ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ ئېيتىش ھەقىقىي تالانتىنىڭ ئالامىتىدۇر.

«ھەقنى ئېيت!» دەپ ئۇلۇق تالانت
ئاتا قىپ،
تەڭرىم مېنى شائىر قىلىپ ئەۋەتكەن.
ئەللەسكە جور بوپ مۇنىس ئانامنىڭ،
بوشۇگۈمنى پەرىشتەلەر تەۋەتكەن.

دېگەن شائىر،

بىر قارىماققا، ئۆزىگە ئۇشۇقچە تەمەننا قو-يغاندەك كورۈنىشىمۇ، لېكىن يەنىلا ئۇ ھەق. چۈنكى، خەلقىنىڭ نامىدىن سوزلىگۈچى ھەر قانداق بىر ئەدىبنىڭ سوزىمۇ، قەلبىمۇ پاك بولۇشى كېرەك. ئەكس ھالدا ئۇنىڭ ئەسلى كىملىگى بۈگۈن بولمىسا ئەتە، ئەتە بولمى-سا ئوگۈن ھايات ئوتكەمىسىدىن ئوتمەي، شاللىنىپ چىقىدۇ... مېھرىۋان ئانىلارنىڭ ئەللەسى بىلەن ئىلھام پەرىشتەلىرىنىڭ قانىتىغا قونغان قەلەم ساھىبىلا ئىجادىيەت ئەرشىگە كوتىرەلىلىشى چوقۇم.

«ئوبراز پوئېزىيەنىڭ ھېچ نەرسە- يا ۋاقىت، ياكى شائىرانە تەقلىت خەۋپ- خە-تەر تۇغدۇرالمايدىغان بىردىن- بىر ئاساسىي ئېلېمېنتىدۇر... ئوبراز پوئېزىيەنىڭ قېنى دۇر»،- دەيدۇ ئاتاقلىق پولەك ئەدىبى يان پاراندوۋسكىي. دەرھەقىقەت، ھەر خىل ژىل-لاردا (باھار ئاتەشلىرى)، «دەرەقىقىلەر»، ئام-لىق ئۇمۇمىي توپلاملار ۋە ئاتمالەر، ئام-لىق ئالاھىدە نەشىر قىلىنغان ب. رەھىمىۋ-نىڭ ئۆز توپلىمىغا كىرگەن شېئىر- باللادىلار لى كوزدىن كەچۈرگەن كىشى ئۇنىڭ بىرىن-چى نۆۋەتتە ئوبراز يارىتىشقا ئىنتىلگەنلىكىنى كوپ ھاللاردا بۇ ئىشنى قىيامىغا يەتكۈزە-لىشنى كورەلەيدۇ ۋە ئۆزىگە خاس شېئىرىي ئوبرازلىرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ.

«ۋەتىنىسىز»- دەپ ھەرگىز خارلىماس
ھېچ كىم،
ۋەتىنىم مېنىڭدەك سويەلگەنلەر.
يەر، دېڭىز، ئاسمانىدىن... قۇياشتىن، ئايدىن،
خەلقىنى مېنىڭدەك كورەلگەنلەر!
«يېرىڭ يوق» دەپ خورلاپ
جولەلمەس ھېچ كىم،
مېنىڭدەك يەر پېيسىپ ۋۈرەلگەنلەر.
«تەختىڭ يوق» دەپ ماڭا كۈلەلمەس
ھېچ كىم،

مېنىڭدەك شاھ بولۇپ كۈلەلگەنلەر.
«بەختىڭ يوق» دەپ بەختىن داغلاپ
ژۇرگەنلەر،
ئۆز بەختىن ئوزلىرى كىشەنلىگەنلەر،
ئۇلۇغۋار ئەتەمگە كەلتۇرگەنلەر شەك،
قۇدرەتلىك تەڭرىمگە ئىشەنمىگەنلەر.-

دەيدۇ شائىر.

«ئىمانىم- ۋەتەن» ناملىق شېئىرىدا. ئۇ-شۇقچە ئىزاھ تەلەپ قىلمايدىغان ئۇشبۇ مىس-رالارنى تەغدىر تەقازاسى بىلەن ياقا يۇرتلار-غا چىقىپ كېتىپ، ئۆزىنى «مۇھاجىر» ھې-ساپلاپ ژۇرگەن ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ قەلب گىمنى، ئوتلۇق ئەھدۇ- خىتاپنامىسى دې-سەك، ئانچىلا ئاشۇرۇۋەتكەن بولمايمىز. دەرھەقىقەت، ھەر قانداق بىر مۇھاجىر ئۆز-نىڭ جانىجان ۋەتىنىنى، سويۈملۈك خەلقى-نى- ئاي ۋە قۇياشىنىڭ يۈزىدىن، بىر سوز بىلەن ئېيتقاندا، ئۆزىنى قورشاپ تۇرغان تەبىئەتنىڭ ھەر بىر شەيئىلىرىدىن كورەلـ-سە، دېمەك، ئۇ چىن مەنىسىدىكى ۋەتەنپەر-ۋەر ۋە مەغرۇر مىللەتپەرۋەردۇر.

ب. رەھىمىۋ ئىمان- ئېتىقاتلىق شائىر. ئۇ مۇقەددەس «كەلامۇللاھ- قۇرئان»نىڭ بىر قانچە پارىسىنى يادقا بىلىشتىن تاشقىرى، ئۇ-نى راۋان، ئەينى ئۆز تەلەپپۇزىدا! ئوقۇپ- قىرائەت قىلىدۇ. شەرىئەتنىڭ تەلەپ- ئەق-دىلىرىدىنمۇ خېلىلا مەلۇماتلىق، شۇڭلاشقىمۇ ئۇنىڭ شېئىر- باللادىلىرىدا ئىسلامغا سادىق ئوغۇلنىڭ جۇشقۇن ئىلتىجالىرى، مۇتەئەس-سىپلىكتىن يىراق ئىلىم- مەرىپەتلىك مۇسۇلما-نىڭ مۇناجاتلىرى ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ.

ئامان قالدىم، ئىنشائاللا!
ئالىي بالا- قازادىن،
مېھرۇ- شەپقەت ياغدى ماڭا رەھمى
ئۇلۇق ئاللادىن.
ۋۇرەك- باغرىم داغلانسىمۇ ئوكۇنۇشتىن-
خاتادىن،
ئارتتىم ئىجات ئاۋازىنى قورقماي
جەبرۇ- جاپادىن،
باي- دولەتمەن بولمىساممۇ، زادى گاداي
ئەمەسمەن،
شائىرلىقىم- پادشالىقىم، پۇلغا مالاي
ئەمەسمەن،-

دەيدۇ ئەدىپ قارۇننىڭ دولىتىۋ، ھارۇننىڭ تاجۇ- تەختىدىن ئارتۇق شائىرلىق ئىستې-داتىنى ئاتا قىلغان ھىممىتى ۋە كەرىمى كەڭ ئاللاغا مىڭ قەتلە شۈكۈرانىلىق بىلەن.

پاراسەتلىك شېئىرخان ۋە ئۆمۈمەن ئەدەبى-يات مۇخلىسلىرىغا مەلۇمكى، تەگرى ئاتا قىلغان ئازدۇر- كوپ ئىستېداتنى شەخسىي ئۆزىنى ھىمايە قىلىشقا، شەخسىي «رەقىپ-لىرىدىن» ئوچ ئېلىشقا، كىملەرنىدۇر «ۋىژ-دانلىق بولۇشقا» چاقىرىپ، قاپىيەلىك ۋەز نەسىھەتلەر ئوقۇشقا سەرىپ قىلىپ ژۇرگەن «ئەدىپ شائىرلىرىمىز»مۇ، خېلىلا بار. ئەسلى-دە ھەقىقىي شائىر، بىرىنچى نۆۋەتتە ئۆز خەلقىنىڭ، ئاندىن قالسا، ئىنسانىيەتنىڭ تەق-دىرى ۋە كەلگۈسى ھەققىدە ئويلاپ، كۆيۈنۈشى، ئۇ (ۋەتىنى) بىلەن ياشىشى كېرەك. ئۇنىڭ يازغان-لىرىنىڭ بىر قانچە تىللارغا تەرجىمە قىلىنى-شى شەرتمۇ ئەمەس. قانداقتۇر بىر «شوھ-رەتكە» ئېرىشىش يەنىلا ئاجىزلىقنىڭ ئالامى-تى. چۈنكى، ئەدىپكە ئەبەدىيلىكنى (ئەگەر ئۇ بۇنىڭغا مۇناسىپ بولسا) ئۇنىڭ مەز-سەپ- ئەسلى، ياكى ئۆزى ھايات چېغىدا ئېرىشكەن «شان- شوھرىتى» ئەمەس، بەل-كى، خەلقىمىزنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، تاش-قا تامغا باسقاندەك ئىجادىيىتى، شىجائەتلىك ئەمگەك ئەجرى بەخشەندە قىلىدۇ.

ھەممىسى بار مېنىڭدە،
ياماللىقتىن باشقىسى.
شائىرلىقىم- شاھلىقىم،
ئەل- ۋۇتۇمنىڭ ساقچىسى،

- دەيدۇ شائىر ئاددىي خەلق تىلى بىلەن. ئەل- ۋۇتنىڭ ئاقىل ۋە مەردانە ساقچىسى-نى ئەل ھورمەتلىمىسە، كىم ھورمەتلەيدۇ؟! ئاخىر، ئەشۇ ساقچى ئۆز نۆۋىتىدە «ئەل نو-مۇسى- ئەر نومۇسى»- دەپ بىلىدىغان ۋىژدان ئېگىسى. ئۇ ئەشۇ نومۇس ئۈچۈن باشقىلار ئويلىنىپ، ۋەزىيەتنى دەڭسەپ بو-غىچە، ئوتقىمۇ، سۇغىمۇ كىرىدۇ. قانداقتۇر «قانۇنلار»، «باش نىزامنامىلار» ئۇنى چو-چىتەلمەيدۇ، ئەللامىسىنىڭ كوزىگە بېقىپ ئىش تۇتىدۇ. سەۋەب؟ ئۇ شائىر!...

1989- ژىلى باھار پەسلىدە دۇنيا جاما-ئەتچىلىكىنى لەرزىگە سالغان «تيەن ئەن-مېن» ۋاقەسىدىن ھەممىمىزنىڭ ئوبدان خە-ۋىرىمىز بار ۋە ئۇنىڭ تارىخ سەھىپىسىدىن ئورۇن ئېلىشى شەكسىز. ژىراق بېيجىڭدىكى ئەشۇ قانلىق پاجىئەگە پۈتۈن ۋۇجۇدىنى كوز- قۇلاق قىلىپ تۇرغان شائىر:

ھەقنى ياللغان دېمەك كىم؟!
ئېيتالىسا جۇرئەتلىك.
ئوركەشلىرى بار ئەلنىڭ
سۇلىرىمۇ ئوركەشلىك،-

دەپ ھەقلىق رەۋىشتە پەخىرلىنىدۇ...

مورىتى كەلگەندە ھېچ ئىككىلەنمەستىن شۇنىمۇ ئېيتىپ ئوتۇش كېرەككى، ب. رە-ھىمۇۋ ئانا تىلى- ئۇيغۇر تىلىدا قانداق شې-ئىرلار يازسا، قازاق تىلىدىمۇ ئەينەن شۇنداق ئىجات قىلىپ كەلمەكتە. جۇمھۇرىيەتنىڭ ئەخبارات ۋاستىلىرىدا يورۇق كورگەن شېئىر- باللادىلىرىنى قەيت قىلىپ ئولتارمىساقمۇ «جالىن» نەشرىياتىدىن چىققان «توغىز پىر-ئى» («توققۇز پەدە») ناملىق شېئىرلار مەج-مۇئەسىدە باھار («ئىدىقۇت») رەھىمىۋ ئەسەرلىرىنىڭ «بىرىنچى پەدىدە» تۇرۇشى سوزىمىزنىڭ دەلىلىدۇر.

«ئىمانىمنىڭ تاھارىتىن ساقلاپ كەلدىم-ئەللىككە!»- دەپ، بىر مىسرا شېئىر بىلەن ئۆزىنىڭ قانداق ئىنسان ئىكەنلىكىنى ئىپادىلى-گەن شائىر باھاۋۇددىن رەھىمۇۋ 1943- ژى-لى ئەينى باھار پەسلىدە ئۇيغۇرستاننىڭ قې-دىمىي ۋىلايەتلىرىدىن بىرى تۇرپاننىڭ توخ-سۇن ناھىيەسىگە قاراشلىق قاراسۇ يېزىسىدا دۇنياغا كوز ئاچقان. ئۇنىڭ ئاتىسى سەيدۇل-لا ئاكا بىلەن ئانىسى ئايشەمخان ھەدە ئاق-لىق، ئىلىم ئەھلى كىشىلەردۇر. باھاۋۇددىن-نىڭ بالىلىق ۋە قىسمەن ئوسمۇرلۇك چاغلى-رى بوۋىسى- توخسۇندىكى جامائەتچىلىك ھورمىتىگە مۇشەررەپ بولغان ئاتاقلىق خا-لىق داموللىنىڭ ئالدىدا ئوتكەن. ئۇنىڭ ئاغ-زىغا ئاللانىڭ مۇقەددەس كەلامىنى، شەرى-ئەت ئەھكاملىرىنىڭ ئېتىقات- ئەقىدىلىرىنى سالغان ئادەممۇ ئەشۇ مۇبارەك زاتتۇر. ئۇ ئۆزىنىڭ كىندىك قېنى تامغان قۇتلۇق كەن-تىدە باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەك-تەپلەردە ئوقۇپ، كېيىن چوچەك شەھرىدى-كى 2- ئۇيغۇر تولۇق ئوتتۇرا مەكتۈپىدە تەلىم ئالىدۇ.

ب. رەھىمىۋ كوپچىلىككە ئايان قاغىش قىسمەت تەقازاسىدىن 1962- ژىلى سابىق كېڭەش ئېلىگە كوچۇپ چىققاندىن كېيىن ھەر بىر سەپتە ئەزىمەتلىك بۇرچىنى ئادا قىل-غاچ، تاشكەنت دولەت دارىلفۇنۇنىنىڭ ژۇرنا-لىستىكا فاكۇلتېتىنى تۈگۈتۈپ، شۇ كۈنلەر-دە ئۆز ئائىلىسى بىلەن ئىستىقامەت قىلىۋات-قان ئاياگۈز شەھرىدىكى (شەمەي ۋىلايى-تى) ناھىيەلىك «ئالغا» (ھازىرقى «ئايا-گۈز») گېزىتىنىڭ ئەدەبىيات- سەنئەت بو-لۈم مۇدىرى بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئۇنىڭ كېيىن-كى ژىللاردا قۇرۇلغان «قازاق تىلى» جەمى-يىتىنىڭ ناھىيەلىك بولۇمىدە مەسئۇل ۋەزى-پىلەردە پائالىيەت كورسەتكەنلىگىمۇ دىققەت-كە سازاۋەر، ئەلۋەتتە. ب. رەھىمۇۋ ھازىر ئاياگۈز شەھرىدىكى يولۇۋچىلار باش بې-كىتىدە چوڭ ئازارەتچى مەسئۇلىيىتىدە خىز-مەت قىلماقتا.

مۇكاپاتتىن ئەلا ماڭا تەبرىكلىرى
مەرتلەرنىڭ،
قۇرلىرىدا ئەسلەنسەم بەس، دوستلار
يازغان خەتلەرنىڭ.
قازىندا قاينىغىنىم خەلقىم ئارتقان
دەرتلەرنىڭ،-
ھوددىسىدىن چىققانلىقىم، شائىرغا تەن
شەرتلەرنىڭ،-

دەيدۇ شائىر «مېنىڭمۇ بىر تويۇم بار» ناملىق شېئىرىدا.

بىز ئىستېداتلىق شائىر باھاۋۇددىن سەي-دۇللا ئوغلىنى تەۋەللۇدىنىڭ ئەللىك ژىللىقى بىلەن چىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلەپ، ئۇزاق ئومۇر، ئائىلە- ئاۋابىئاتىغا بەختۇ- سائادەت لەر تىلەيمىز.

ئالماسبەگ.

بىزنىڭ ئۇيغۇر قىزلىرى.
پ. ئەخمەتوۋنىڭ سۈرىتى.

ئېلىپبەنى ئۆگىنىمىز

ئېلىپبە

بـ ـبـ ـب ب

بـ+ا=با   بـ+ـې=بې

باش	بې-لەت	بىلىم
بەش	بوس-تان	بومبا
بوش	بۇل-بۇل	بۇلۇت
بول	با-لا	شىلىم

مانا بەش بېلەت.

بىلىم، بۇلبۇل، بوستان

پ پـ ـپـ ـپ

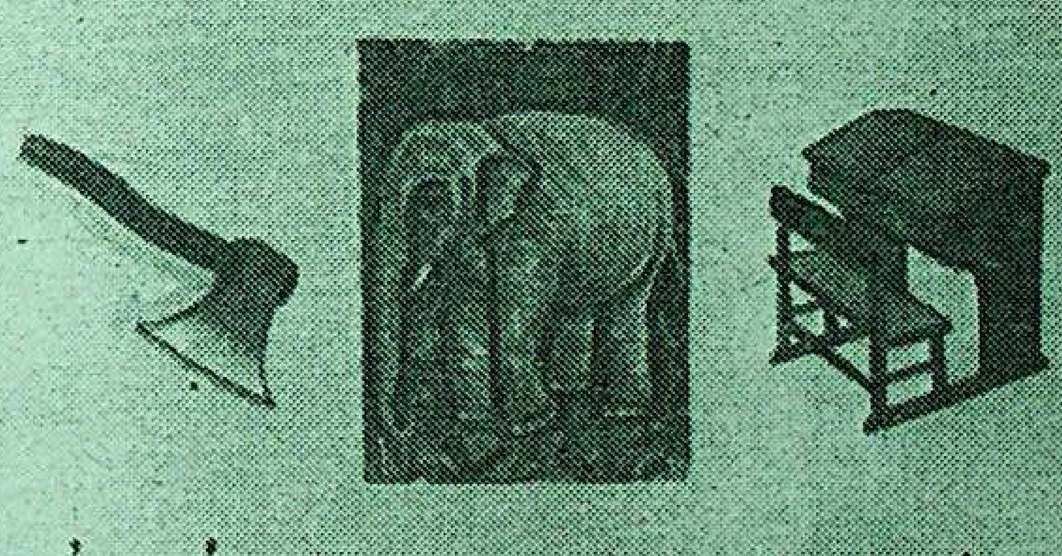

پـ+ـې=پې   پـ+ۇ=پۇ

پىل	پال-تا	سىنىپ
پۇل	پو-لات	پاشا
توپ	لام-پا	پۇتون
پەس	پا-تەم	سوپۇن

پاتەم، مانا پالتا.

لامپا، پالتا، سىنىپ، پۇتون

ر. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

گېزىتىمىزنىڭ جان كۆيەرلىرى ئابدۇسالام غاپپاروۋ:

گېزىتسىز كۈنۈم تەس...

مەن چارەك ئەسىردىن بۇيان «ئۇيغۇر ئاۋازى» بىلەن «يېڭى ھاياتنى» چالا قويماي، ئوقۇپ كېلىۋاتىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ مېنىڭ سىرداشىمغا، مۇڭداشىمغا، ئېنىقراق ئېيتقاندا خالىس مەسلىھەتچىمگە ئايلىنىپ قالدى. شۇنداق ئۈچۈنمۇ مەن «يېڭى ھاياتقا» 5مىڭ سوم ئىئانە قىلدىم.

دېموكراتىيە، ئاشكارىلىق زامانى باشلىنىشى بىلەن گېزىتلىرىمىز ئۇنىڭ جارچىسىغا ئايلاندى. بولۇپمۇ «يېڭى ھايات» ئۆزىنىڭ يونىلىشىنى كەسكىن ئۆزگەرتىپ، تارىخىمىزدىكى «ئاق داغلارنى» شۇنداقلا تارىخىمىزنىڭ سىرلىق سەھىپىلىرىنى ئوچۇق ئاشكارە يېزىپ، گېزىتخانلارنى ئۇرغۇن نەرسىلەردىن خەۋەردار قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنىڭ ھەر بىر سانىنى خېلىدىن بېرى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈدىغان بولۇپ قالدۇق. توي-تۆكۈن، ئولتىرىشلاردىمۇ تولاراق گەپ گېزىتتىكى ماتېرىياللار ھەققىدە بولۇۋاتقانلىقىمۇ تەبىئىي.

ماڭا گېزىت سەھىپىلىرىدىكى ئەدەبىيات-سەنئەت بەتلىرى، تەغدىرىمىزگە ئائىت مۇنازىرە خاراكتېرىدىكى ماتېرىياللار، دادىل، ئوچۇق، جۈرئەتلىك يېزىلغان ماقالىلار ياقىدۇ. مەن ئۇنداق ماتېرىياللارنى «يېڭى ھاياتنىڭ» ھەر بىر سانىدىن ئوقۇپ تۇرىمەن ۋە ئۇلارنى خولۇم-خوشنىلار، ئەل-ئاغىنىلەرگە ئېيتىپ، تەرغىپ قىلىپ تۇرىمەن. موشۇ ئاي، موشۇ كۈنلەردە ئىككى گېزىتىمىزدىن باشقا نېمە خۇشاللىقىمىز، ئىچ كويەر سىردىشىمىز بار؟

مىللىي بايلىقىمىز، مەنىۋىي بايلىقىمىز بولغان قوش مېغىزدەك ئىككى گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرى توپلاش باشلاندى. بىر يىللىرى ئۆيمۇ-ئۆي مېڭىپ، خولۇم-خوشنىلارنى گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى توپلىغان ئىدىم. ھازىرمۇ چارچاپ قالغىنىم يوق. سەۋەپ: گېزىت بىز ئۇيغۇرلار ئۈچۈن چىقىۋاتسا، ئۇنى بىز ئېلىپ ئوقۇمىساق، كىم ئوقۇيدۇ؟ ئامما شۇنىمۇ ئېيتقۇم كېلىدۇكى، بىزدىن باشقا خەلق «سويۇز پېچاتقا» ئۆزلىرى بېرىپ، لوۋەتتە تۇرۇپ، كۋىتانسىيەنى توغرا تولتۇرۇپ، مۇشتىرى بولىدۇ، بىراق بىز گېزىتقا يازدىغانلار قاچان ئۆيۈمىزگە كېلەركىن دەپ كۈتۈپ ئولتۇرىمىز. بۇ ئانچە ياخشى ئەھۋال ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۆزىمىز خالىسانە مۇشتىرى توپلىغۇچىلارنى ئىزدەپ تېپىپ، قىزغىن يېزىلايلى، بولمىسا گېزىتتا بېرىلىۋاتقان تەييار كۋىتانسىيەنى قىيىۋېلىپ، پايدىلانساقلا بولىدۇ، بۇ تولىمۇ قولايلىق. ۋاقتىنىڭ قىسلىقىنى، مۇشتىرى بولساق، ھەم ماددىي ھەم مەنىۋىي پايدا ئېلىشىنى ئويلىساق، ئانا تىلىمىزدىكى گېزىتقا مۇشتىرى بولۇشقا ئالدىرايلى!

مۇبارەك بولسۇن!

94- نومېرلىق گۇۋاھنامە

ئۆتكەن جۈمە كۈنى ئالمۇتىدا شەرقىي تۈركىستان كومىتېتى رەسمىي رويىخەتتىن ئۆتكەنلىكى تەنتەنىسىگە بېغىشلانغان ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ۋەكىللىرىنىڭ باش قوشقان يىغىنى بولۇپ ئۆتتى.

مەزكۇر يىغىننى ئاچقان شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ پرېزىدېنتى يازغۇچى يۈسۈپبەگ مۇخلىسى ئالمۇتا شەھەرلىك كېڭەش ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ ئەدلىيە باشقارمىسى باشلىقى ئۇ. س. بايژانوۋ تەستىقلىگەن 94- نومېرلىق گۇۋاھنامىنى ئىككى قوللاپ بېشىدىن ئېگىز كۆتىرىپ، ئۇنى چارەك ئەسىردىن بۇيان كۈتكەنلىكىنى، ئاخىرى ئۈمۈت بىلەن تەقەززا بولۇپ كۈتكەن كۈن كەلگەنلىكىنى ھاياجان ئىلكىدە جاكالىدى.

دېمىسىمۇ كوپ يىللاردىن بېرى ئۇ ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەگىر-توقاي، جاپالىق يوللارنى بېسىپ ئۆتۈپ، ھەر قەدەمدە دۇچ كەلگەن توسقۇنلارنى يېڭىپ، تەھدىتلەرگە ئانچىلا پىسەنت قىلماي، ئاخىرى شەرقىي تۈركىستان مۇئەممانىسىنى، ۋەتەن دەۋاسىنى خەلق ئاراغا كوتىرىپ چىقتى. ھاكىم مۇتلەق رۇس ۋە ختاي ئىمپېرىيەلىرىنىڭ دوق-پوپوزىلىرى، ۋە ئوز ئىچىمىزدىن چىققان ئىغۋاگەرلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىقلىرى كومىتېت ئەزالىرىنى كوزلىگەن نىشانىدىن ۋاز كەچتۈرەلمىدى. ئەكسىچە ئۇلارنىڭ ئىرادىسىنى تاۋلىدى. ماددىي ۋە مەنىۋىي قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، كومىتېتنىڭ نەشر ئەپكارى بولغان «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» قول يازما گېزىتى 1979- يىلدىن بېرى ئاي سايىن مۇنتەزىم چىقىپ تۇرىۋاتىدۇ.

ئۆتكەن يىلى مارت ئېيىدا ئالمۇتىدا ئۆتكەن «لوبنۇر» كونفېرېنسىيەسىنى ئۇيۇشتۇرۇشتا، چىگرا تاللىمايدىغان، مىللەت ئايرىپ تۇرمايدىغان 20- ئەسىرنىڭ ئەڭ چوڭ ۋاباسى بولغان ئاتوم-يادرو پارتلىتىشلار سىرىنى، دۇنيا جامائەتچىلىگى ئالدىدا پاش قىلدى.

ختاي مۇستەبىتلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى «تۇغۇتنى چەكلەش» كەبى ئىنسان ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىش ۋە ئىنسانىي قىياپەتتىن چىقىش قانخور سىياستىگە قارشى نارازىلىق بىلدۈرۈش مەخستىدە بېيىل 20- مارت كۈنى ئالمۇتىدا ئاياللار كونفېرېنسىيەسىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈپ، ئۇنىڭ قوبۇل قىلغان سىياسىي باياناتىدا بېجىڭنىڭ رەزىل يولىنى، مۇستەملىكچىلىك قاتىلىق سىياستىنى قارىلىدى، يۈسۈپبەگ مۇخلىسى ئالمۇتىدا بىر ئىلمىي كونفېرېنسىيە ئۆتكۈزۈش لازىملىقى، بولۇپمۇ ختاينىڭ مۇقەددەس ۋەتىنىمىزنى ئاتوم سىناق مەيدانىغا ئايلاندۇرغانلىقىغا، شۇنداقلا ئادەمخورلۇق تۇغۇتنى چەكلەش سىياستىگە قارشى ئەمەلىي ھەرىكەت باشلاش كېرەكلىگى ھەققىدە ئالاھىدە توختالدى.

ئالمۇتا شەھەرلىك شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنى قازاقىستان ھۆكۈمىتىنىڭ قانۇنىي تەشكىلات دەپ تونۇغانلىقى، قېرىنداش قازاق خەلقىنىڭ قېرىنداشلىقتا يارىغانلىقىنىڭ چوڭ بىر ئىسپاتى ئىكەنلىگى سوزگە چىققانلار تەرىپىدىن ئالاھىدە تىلغا ئېلىندى.

شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ روىخەتكە ئېلىنغانلىقىنى تەبرىكلەش ئۈچۈن ئىختىيارى سوزگە چىققان پەن نامزادى رابىك ئىسمائىلوۋ، يازغۇچى تۇرغان توختەموۋ، ئازات ھېكىمبەكوۋ، ئالىمە بۇۋىخان ئەلاخۇنوۋا، ياتۇر ئەرشىدىنوۋ، ئە. سەيدۇللايېۋ، ئىمام ئابدۇراززاق تۇردى ۋە شائىر ئابدۇغوپۇر قۇتلۇقلار شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنىڭ ئىزگۇ ئىشلىرىغا مۇۋاپىقىيەت تىلەپ، قازاقىستان ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ چوڭ ئاتىدارچىلىقىغا، قېرىنداش قازاق خەلقىنىڭ بۇ كاتتا ھىممىتىگە تەشەككۇر ئىزھار قىلىشتى.

مەخسۇس مۇخبىرىمىز.
ئالمۇتا شەھرى.

سىز «يېڭى ھاياتقا» يېزىلدىڭىزمۇ؟

«يېڭى ھاياتنىڭ» 2- يېرىم يىللىق باھاسى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پۇخرالىرى ئۈچۈن 410 سوم. گېزىتنىڭ ئىندېكسى — 65359.

ئەسلى ئۇيغۇر يېزىغىدا، مۇقەددەس ئانا تىلىمىزدا چىقىدىغان «يېڭى ھاياتقا» 1993- يىلنىڭ 2- يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش باشلاندى.

موشۇ **ئاپرېل ئېيى ئىچىدە** ئۆز ئىختىيارىڭىز بىلەن «يېڭى ھاياتقا» ئۆزىڭىز تۇرۇۋاتقان يەردىكى ئالاقە بولۇمىگە يولۇقۇپ، مۇشتىرى بولۇۋالسىڭىزلا ھەپتىلىك گېزىتىڭىز قۇتلۇق خانىڭىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇتلۇق قەدىمى ئائىلىڭىزگە قۇت-بەخت، سائادەت بېغىشلىغاي! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چارەك ئەسىرلىك سادىق دوست، خالىس مەسلىھەتچىڭىز «يېڭى ھاياتقا» بىزنىڭ ئويىڭىزگە بېرىشىمىزنى كۈتمەي، ئۆزەڭلار «سويۇزپېچاتقا» بېرىپ يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

* * *

ئۇيغۇر ناھىيەسى. تاشتىقاراسۇ سوۋخوزىدا ئەمگەكچىلەرنىڭ كۈندىلىك ئېھتىياجىغا كېرەكلىك مەھسۇلاتلارنى سېتىش دۇكىنى پايدىلىنىشقا بېرىلدى.

سۈرەتلەردە: 1. سېتىقچى توختەخان ھۈسەينوۋا، 2. دۇكاننىڭ كىيىم-كېچەك سېتىش بۆلۈمى.

د. يۈسۈپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

* * *

چەت ئەللەردىن خەۋەرلەر

تاس-س . ئى ئان

ئەزەربەيجان تۈركىيە بىلەن ئىرانغا ياردەم بېرىش توغرىلىق مۇراجىئەت قىلماقتا

ئانقارا بىلەن تېھران قەتئىي چارىلەرنى كۆرۈشكە ئالدىرىمايۋاتىدۇ

ئەزەربەيجاننىڭ غەربىي جەنۇبىي قىسمىنى ئەرمەنلەرنىڭ ئاززارىتى ئاستىغا بېرىپ قويۇش خەۋپى تۇغۇلغان شىندەتلىك ھۇجۇمغا دۇچار بولۇپ، باكۇ تۈركىيە بىلەن ئىراننىڭ يەققەتلا مەنۋى- سىياسىي ساھادىلا ئەمەس، بەلكى باشقا ساھالاردىمۇ قوللاپ- قۇۋەتلىشىگە ئېھە بولۇش ئۈچۈن ناھايىتى جىددىي ئۇرۇنۇشلارنى قىلماقتا.

ئىتار- تاس-س ئاگېنتلىقىنىڭ خەۋەر قىلىشىچە، تۈنۈگۈن يەكشەنبە كۈنى تېھرانغا كەلگەن ئەزەربەيجاننىڭ ۋەتىنى- پرېزىدېنتى ھۈسەين پاناخوۋ ئىران رەھبەرلىكىگە ستراتېگىيەلىك جەھەتتىن مۇھىم فۇزۇلى شەھىرىنى قوغداپ قېلىشقا ياردەم بېرىش ئىلتىماسى بىلەن مۇراجىئەت قىلغان. ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ئەلى ئەكبەر ھاشىمى- رەپسانجانىيغا ئەزەربەيجان پرېزىدېنتى ئابۇلفەيز ئېلچىبېينىڭ مەكتۇبى تاپشۇرۇلدى.

ئىراننىڭ رەسمىي بىلدۈرۈشلىرىدە «ئەرمەنىستاننىڭ تەجاۋۇزى» ئەيىپلىنىدۇ. لېكىن بۇ كېيىنكى ۋاقىتلارغىچە ئۇمۇمەن بىتەرەپ مەۋقەدە بولۇپ كەلگەن ۋە ئوتكەن يىلى توقۇنۇشۇۋاتقان تەرەپلەر ئوتتۇرىسىدا ۋاستىچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنغان تېھراننىڭ باكۇنى ئېھتىياتلىق بىلەن دىپلوماتىك جەھەتتىن قوللاپ- قۇۋەتلەشتىن كۆپرەك ئەرىسە بېرىشكە رازى بولىسا كېرەك. ئىراننىڭ ئاخۇنلار ئۆزىنىڭ تۈركىيە پەرەستلىك نىشانىنى يوشۇرمايدىغان ئېلچىبېيغا ئانچىلا ئىشىنىپ كەتمەيدۇ. بۇ يەردە ئىش ئىران- تۈركىيە گېئوسىياسىي رىقابەتچىلىكىدىلا بولۇپ قالماي، بەلكى شۇنداقلا، ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتى لىدېرلىرىنىڭ پىكرىچە، باكۇدا مىللەتچىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مەۋجۇت بولۇشىنىڭ ئۆزى ئەزەربەيجانلار ياشايدىغان ئىراننىڭ غەربىي- شىمالىي ئۆلكىلىرىدە تۇراقسىزلىق پەيدا قىلىشى مۇمكىن. ئىران- ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەھبەرلىكى: ھازىرقى ئەزەربەيجان ھۆكۈمىتى دەۋرىدە ئىراننىڭ بۇ سابىق كېڭەش جۇمھۇرىيىتىگە تەسىرى ھېچ قاچان ناھايىتى چوڭ بولمايدىغانلىقىنى ياخشى بىلىدۇ.

جۈملىدىن، تېھراننىڭ خاتىرجەملىكى شۇنداقلا، ئانقارامۇ رېگىوندا ستراتېگىيەلىك تەڭپۇڭلۇقنى قەتئىي ئۆزگەرتىشكە ئىنتىلمايۋاتقانلىقى بىلەن چۈشەندۈرىدۇ.

پرېزىدېنت ئېلچىبېينىڭ قۇرال- ياراق ۋە ھەربىي ئىنستروكتورلار بىلەن ياردەم بېرىش ئىلتىماسىغا قارىماي، تۈركىيە ھازىرچە بۇ توقۇنۇشقا توغرىدىن- توغرا قۇراللىق ئارىلىشىش سۈپىتىدە چۈشەندۈرۈلۈشى مۇمكىن بولغان قانداقتۇ چارىلەرنى كۆرۈشنى خالىمايۋاتقانلىقىنى ھەر تەرەپلىمە نامايىش قىلماقتا. تۈركىيە باش مىنىستىرى سۇلېيمان دەمىرېل ئۇنىڭ مەملىكىتى «پۈتكۈل دۇنيا بىلەن بىللە ھەرىكەت قىلىشى» لازىم ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.

شۇنى ئۇنتۇماسلىق كېرەككى، ئانقارادا زاكاۋكازىيەدىكى ئۇرۇش مۇناسىۋىتى بىلەن مەۋقەلەرنىڭ بىرلىكى يوق. دەمىرېل ھۆكۈمىتىنىڭ ئېھتىياتچانلىق يولى پرېزىدېنت تۇرغۇت ئۆزالنىڭ خېلە قاتتىق مەۋقەسى بىلەن ماس كەلمەيدۇ، پرېزىدېنت يېقىندا ئەرمەنىستان بىلەن بولغان چېگارىدا ھەربىي قۇدرەتنى ئۇچۇق نامايىش قىلىشقا چاقىردى. 13- ئاپرېل كۈنى ئۇ باكۇغا كەلدى، بۇ يەردە ئىككى تەرەپلىمىلىك شەرتنامىنى ئىمزالاش كۈتۈلمەكتە. بۇ شەرتنامە، ئېھتىمالىم، ئانقاراننىڭ ئەزەربەيجانغا نىسبەتەن قاندافتۇ مەجبۇرىيەتلەرنى كۆزدە تۇتۇشى مۇمكىن.

ھازىرچە تۈركىيەنىڭ موسكۋادىكى دىپلوماتىك مەنبەلىرى كېلىشىم مەتىنىگە (تېكىستىغا) تۈركىيە تەرەپتىن ئەزەربەيجاننى شەربىي جەھەتتىن قوللاپ- قۇۋەتلەش كۇرسەتمىلىرىنى كىرگۈزۈش توغرىلىق مىش- مىشلارنى رەت قىلماقتا. ئىسمىنى ئاتاشنى خالىمىغان تۈركىيە ئەلچىخانىسىنىڭ ۋەكىلى «ئىزۋېستىيە» گېزىتىگە، ئەھۋالغا قارىغاندا باكۇنىڭ ھەربىي- تېخنىكىلىق جەھەتتىن ياردەم بېرىش توغرىلىق ئىلتىماسى ئۆز مەملىكىتى تەرەپتىن ئورۇنلانماسلىقى مۇمكىن ئىكەنلىكى توغرىلىق خەۋەر قىلغان.

ئەرمەن كۈچلىرىنىڭ ئاخىرقى مۇۋاپپەقىيەتلىرى بۇ رېگىوندىكى گېئوستراتېگىيەلىك ۋەزىيەتنى پەيدىن- پەي ئۆزگەرتىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن شۇنىڭغا قارىماي، ئانقارادا، توقۇنۇشقا توغرىدىن- توغرا ئارىلىشىش خوشنا دۆلەتلەرنى پەرۋاسىز قالدۇرمايدۇ، دەپ پەرەز قىلىدۇ. بۇ ئۆز نۆۋىتىدە چوڭ مىقياسلىق بوھراننى پەيدا قىلىشى مۇمكىن، ئەمەلىيەتتە، بۇنىڭغا تەرەپلەرنىڭ بىرىمۇ تەييار ئەمەس.

كونستانتىن ئېگگېرت.
«ئىزۋېستىيە».

ئىخدج ئىرانغا ئوتتۇرا مۇساپە راكېتىلىرىنى يەتكۈزۈپ بېرىشنى نىيەت قىلماقتا

شىمالىي كورېيەدە قانات يايغان ئىختىسادىي بوھران ئۇنىڭغا قۇراللارنىڭ يېڭى تۈرىنى ئىشلەپ چىقىرىشنى ئۈزۈچ ئالدۇرۇشقا تەسىر يەتكۈزمەيدۇ. ھازىر ئىخدج 1000 كىلومېتر ئارىلىققا يېتىدىغان «يەر- يەر» كلاسسلىق راكېتىنى سىناق قىلىشنى ئاخىرلاشتۇرۇشقا يېقىنلاشتى، دەپ تەكىتلەيدۇ بېيجىڭدىكى چەت ئەل دىپلوماتلىرى.

ئۇلارنىڭ مەلۇماتلىرى بويىچە پېخنيان موشۇ يىلنىڭ ئاخىرىغىچە ئۇ زىنىڭ تېخنىكىلىق خۇسۇسىيەتلىرى بويىچە سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ «سكاد» راكېتىلىرىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان راكېتىلارنى كۆپلەپ ئىشلەپ چىقىرىشنى باشلىشى مۇمكىن. بۇنىڭ ئەتىجىسىدە جۇمھۇرىيەتتە ئالىي ھاكىمىيەتنى گەۋدىلەندۈرۈۋاتقان پرېزىدېنت كىم ئىرسېن ۋە ئۇنىڭ ئوغلى شىمالىي كورېيەنىڭ يادرو پروگراممىسىدىن تەشۋىشلىنىۋاتقان قوشنا شتاتلار بىلەن بولغان سودىدا قوشۇمچە كوزىرغا ئىگە بولىدۇ.

ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا مۇنداق راكېتىلارنى سېتىۋېلىشنى خالىغۇچىلار تېپىلدى. يېقىندا ئىراننىڭ يۇقۇرى دەرىجىلىك ھەربىي دېلېگاتسىيەسى پېخنيانى زىيارەت قىلدى. تېھران شىمالىي كورېيە راكېتىلىرىنى سېتىۋالىدىغان دەسلەپكى خېرىدار بولىدۇ دەپ ھېسابلىماقتا.

ئاسىيە بويىچە مۇنداق راكېتىلارنىڭ تارقىلىپ كېتىش ئىستىقبالى ئاقش لى، شۇنداقلا بۇ راكېتا يېتىپ بېرىش دائىرىسىدە تۇرغان ياپونىيەلى مەلۇم دىپلوماتىك چارىلەرنى كۆرۈشكە دەۋەت قىلدى. ئاقش دۆلەت دېپارتامېنتى ۋەكىللىرىنىڭ بىلدۈرۈشىگە قارىغاندا، ۋاشىنگتون پېخنيانغا ئۆزىنىڭ تەشۋىشلىنىۋاتقانلىقىنى ئىزھار قىلغان.

دۆلەت كاتىبى ئۇ. كرىستوفېرنىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا، ئاقش ئىلگەرىكىدەكلا شىمالىي كورېيەنىڭ يادرو پروگراممىسى بىلەن بىر پۈتۈن بىخەتەرلىك كېڭىشى شۇغۇللىنىشى لازىم دەپ ھېسابلىنىدۇ. كرىستوفېر ئەگەر ئىخدج يادرو قۇرالىنى تارقاتماسلىق توغرىلىق شەرتنامىدىن چىقىپ كېتىش لىيىتىدىن ۋاز كەچمىسە، ئۇنىڭغا قارشى چارە قوللىنىش ئېھتىمالىنى ئىستىسنا قىلمىدى.

قىسقىسى، ئىخدج ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىق سىياسىتى نەتىجىسىدە، ئىراق ۋە لىۋىيە بىلەن بىر قاتاردا، خەلقئارا بىرلەشمىنىڭ ئەيىپلەش ئوبيېكتىغا ئايلىنىشى مۇمكىن. توغرا، خىتاي پېخنياننى قامال قىلىشقا ئاكتىپ قارشى تۇرماقتا. 8- ئاپرېل كۈنى خخج تاشقى ئىشلار مىنىسترلىكىنىڭ ۋەكىلى ئۇ جەنۇبىي شىمالىي كورېيەگە قىسىم كۆرسىتىش ۋە چارە كۆرۈش پەقەت ئىشنى مۇرەككەپلەشتۈرۈۋېتىشى مۇمكىن دەپ بىلدۈردى.

لېكىن بۇ يەردە بېيجىڭنىڭ بىر بىخەتەرلىك كېڭىشىدە سوتسىيالىستىك لاگېر بويىچە ئۆزىنىڭ سابىق ئىتتىپاقدىشى ئۇچۇن ئاقش بىلەن توغرىدىن - توغرا توقۇنۇشقا بېرىشقا تەييارلىقى، ئېنىقسىزدۇر.

ۋلادىمىر سكوسىرېۋ.
«ئىزۋېستىيە».
بېيجىڭ.

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ كوللېكتىۋى «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ خادىمى ئىمىنجان ئىبراھىموۋقا ئانىسى
زورەمخاننىڭ
ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئىخدج روسسىيەگە ئۆزىنىڭ مۇئەممالىرى بىلەن شۇغۇللىنىشنى مەسلىھەت قىلدى

پېخنيان ئىخدجنى يادرو بىخەتەرلىكى ساھاسىدىكى مەجبۇرىيەتلەرنى ئورۇنلاشقا مەجبۇر قىلىشقا ئۇرۇنۇۋاتقان ئاقش ۋە باشقا غەربىي مەملىكەتلىرىگە قوشۇلغان روسسىيەنىڭ مەۋقەسىنى تەنقىتلىدى.

ئىخدج تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ ۋەكىلى موسكۋا ئۆزىنىڭ شەخسىي مۇئەممالىرى بىلەن شۇغۇللانغان بولسا، ياخشى بولغان بولار ئىدى، دەپ بىلدۈردى. ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا، ئۆزىنى ئۇلۇق دۆلەت دەپ كۆرسىتىشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقان روسسىيە مەدە ئەللىرىدىكى يادرو قۇراللىرى بىلەن باغلىق ئۆز مۇئەممالىرىنى ھەل قىلىشقا قادىر ئەمەس.

رېيتېر.

مۇھەررىر ئا. قاسىمي

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
لېنىن يولى كوچىسى 50 بىنا، 8- قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىستىرلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
يادىكار سابىتىي

تېلېفونلار: مۇھەررىر- 69-86-33، مەسئۇل كاتىپ- 50-86-33، سىياسىي- ئىجتىمائىي بۆلۈم 81-86-33، ئەدەبىيات بۆلۈمى- 27-86-33، «زىيارەت» تىجارەت بۆلۈمى- 06-86-33.

زاكاز (3625) تىراژ 6000

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ЖАҢА ӨМІР

يېڭى ھايات

ЙЕҢИ ҺАЯТ

1993 ـ يىل
24 ـ ئاپرېل
شەنبە
№16
(3670)

ئەركىن باھا

ئانا يۇرتۇڭ
ئامان بولسا،
رەڭگى-روييۇڭ
سامان بولماس

گېزىت 1970 ـ يىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ. جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي-سىياسىي ھەپتىلىك گېزىت

تۈركىيە پرېزىدېنتى تۇرغۇت ئۇزال ئالەمدىن ئۆتتى

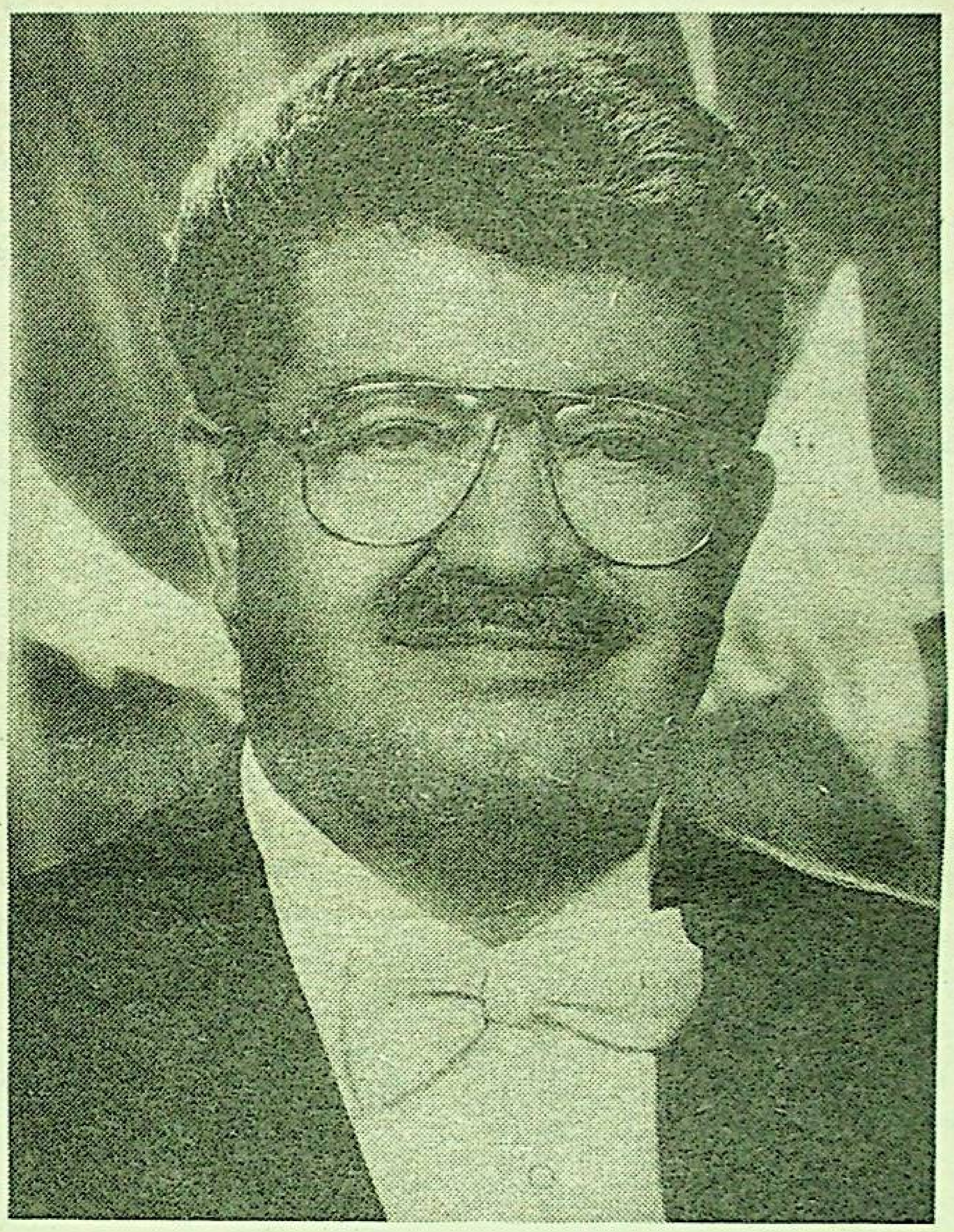

ئانقارا. (رئاتئا-يېيې-تئا). تۈركىيە رادىئوسى بىلەن تېلېۋىزىيەسى خەۋەر قىلغىنىدەك، ئاپرېلنىڭ 17-كۈنى تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى تۇرغۇت ئۇزال 66 يېشىدا يۈرەكنىڭ قاتتىق سىقىشىدىن تۇشتۇمتۇت ئالەمدىن ئۆتتى، ئۇ ئەتىگەنلىگى گىپېرتونىيەلىك ھوشسىزلىنىش دىئاگنوزى بىلەن ھاجەتتېپە دارىلفۇنۇنىنىڭ يېنىدىكى ئانقارا دوختۇرخانىسىنىڭ تېز ياردەم بۆلۈمىگە يەتكۈزۈلدى. لېكىن دوختۇرلارنىڭ چاتكويدۇرۇشىغا قارىماستىن، پرېزىدېنتنى ئەجەل چاڭگىلىدىن ئېلىپ قېلىش مۇمكىن بولمىدى.

تۇرغۇت ئۇزال ئۆز ئېلىدە ۋە خارىجى ئەللەردە كاتتا سىياسىي ھەم دۆلەت ئەربابى سۈپىتىدە شۆھرەت قازانغان. ئۇ 1983-يىلى دەسلەپكى قېتىم ھەربىي تۈزۈمنى ئالماشتۇرغان تۈرك ھۆكۈمىتىنى باشقۇردى. 1989-يىلى ئۇ پارلامېنت سايلىمىدا ئۆزى رەھبەرلىك قىلىدىغان ۋەتەن پارتىيەسىنىڭ غەلبىسىدىن كېيىن يەتتە يىللىق مۆھلەتكە پرېزىدېنت بولۇپ سايلاندى.

تۇرغۇت ئۇزال سابىق ئىسسىئى جۇمھۇرىيەتلىرى بويلاپ 11 كۈنلۈك سەپەردىن ئانقاراغا جۈمە كۈنى قايتىپ بارغان ئىدى. موشۇ سەپىرى داۋامىدا ئۇ ئۆزبەكىستان، قىرغىزىستان، قازاقىستان، تۈركمەنىستان ۋە ئەزەربەيجان رەھبەرلىرى بىلەن ئۇچرىشىشلەر ئۆتكۈزدى.

تۈركىيە كونستىتۇتسىيەسىگە مۇۋاپىق، پارلامېنت يېڭى پرېزىدېنتنى سايلىغانغا قەدەر ئۇنىڭ ۋەزىپىسىنى پارلامېنت رەئىسى ھېساسىدىن جىندورۇق ئۆتەيدۇ.

* * *

تۈرك دۇنياسىنىڭ بىر ئۇلۇغ يۇلتۇزى ئېقىپ چۈشتى.

ئېخى ئۇنۇتۇلا ئوتتۇرىمىزغا خۇشخۇي كىرىپ كېلىپ، دوستلۇق قۇچىقىنى كەڭ ئاچقان، بارلىق تۈرك دۇنياسىنىڭ بېشىنى قوشساق دېگەن ئىزگۈ ئارزۇسىنى ئوچۇق ئېيتىپ، ئۆزىنىڭ مەسلىھەت ۋە ياردىمىنى سۇنغان تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى «تۇرغۇت ئۇزال ۋاپات بولدى» دېگەن شۇم خەۋەر پۈتۈن ۋۇجۇدىمىزنى كۆيدۈرۈپ ئۆتتى، تىگرىقىش ئىلكىدە يۈرەكلەرنى بىر مۇجۇپ، كۆڭۈللەردە ئەلەم ۋە ئۇكۇنۇشلۇك ئىز تىراپ ئويغاتتى.

تۇرغۇت ئۇزال قېرىنداش قازاقىستانغا ئىككى قېتىم كەلدى، شۇنىڭ ئۆزىدىلا ئۇ شۇنچىلىك ئىچەكەشىپ كەتتى. ئۇ قازاقلارنى «قاندداش قېرىنداشلار»، قازاق زىمىنىنى «ئاتا ماكانىمىز» دەپ ئاتايدىغان. ئوتتۇرا ئاسىيا ئەللىرى بىلەن ئەزەربەيجانغا قىلغان ئاخىرقى سەپىرىنىڭ ئالدىدا ئۇ: «ئاتا ماكانغا بىر ئالەم سېغىنىش سېزىمى بىلەن كېتىۋاتىمەن» دېگەن ئىدى. ئويلاپ كۆرسەك، شۇ سەپىرى تۈركىي تەكتىلىك خەلقلەر بىلەن، ئاتا يۇرت بىلەن ۋىدالىشىش، ئەۋلىيا-ئەنبىيالارنىڭ روھىغا ئاداققى قېتىم تازىم بەجا قىلىش ئىكەندە.

پرېزىدېنت تۇرغۇت ئۇزالنىڭ نامى تۈركىيەنى قۇدرەتلىك دۆلەتكە ئايلاندۇرغان نەرق-ناۋا ئىختىسادىي تۈرك ئەندىزىسىنىڭ رەھنامىسى سۈپىتىدە، تۈرك زېمىنىدىكى بارلىق ئادەملەرگە، جۈملىدىن تەغدىر تەقازاسى بىلەن تۈركىيەدىن باش-پانا تاپقان مىڭلىغان قازاقلار ۋە ئۇيغۇرلارغا غەمخورچى سۈپىتىدە ئەل-يۇرت قەلبىدە ساقلىنىپ قالغۇسى.

ئىزگۈ ئارمان، ئىزگۈ دىيانەت ھەر دايىم ئورتاق. پۈتكۈل تۈركىيلەرنى بىرلەشتۈرۈش ھەققىدىكى تۇرغۇت ئۇزالنىڭ ئوي-ئارزۇسى ئەينە شۇنداق ھەمپىكىر-مۇراتقا، پارلاق كېلەچەككە، كامىل دوستلۇققا رىغبەتلەندۈرەتتى. پرېزىدېنت تۇرغۇت ئۇزالنىڭ يارقىن سىماسى ھەر دايىم خاتىرىمىزدىن ئۆچمەيدۇ.

* * *

قازاقىستانلىقلار تۈرك خەلقى بىلەن بىللە ھازا تۇتىدۇ.

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۇ 19-ئاپرېلدا پرېزىدېنتنىڭ ۋاقتىلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىگۈچى، تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى ئۇلۇغ مىللىي مەجلىسىنىڭ رەئىسى ھېساسىدىن جىندورۇققا ۋە تۈركىيەنىڭ باش مىنىستىرى سۇلايمان دېمىرېلگە تېلېگرامما يوللىدى.

پرېزىدېنت تۇرغۇت ئۇزالنىڭ مەڭگۈلۈكسىز تۇشتۇمتۇت ۋاپات بولۇشى توغرىلىق خەۋەر، دېيىلىدۇ تېلېگراممىدا، بارلىغىمىزنى ئىنتايىن قايغۇ-ھەسرەت ئىلكىگە ئالدى، ۋۇجۇدىمىز ئورتەندى. قازاقىستانلىقلار تۈرك خەلقى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا مەملىكەتلىرى قېرىنداش خەلقلىرىنىڭ ئورنى تولماس ئېغىر قازاغا گىرىپتار بولغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىدۇ ۋە شۇلار بىلەن بىللە قايغۇرىدۇ. چۈنكى، ت. ئۇزالنىڭ ئىسمى تۈركىيەنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ھالال خىزمەت قىلغانلىقى بىلەن، ئۆز ۋەتىنىدىكى كېيىنكى ئون يىللىقتا بولۇپ ئۆتكەن تارىخىي ئۆزگىرىشلەر بىلەنلا ئەمەس، شۇنداقلا بىزنىڭ خەلقلىرىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەرنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، دوستلۇق ھەم ھەر تەرەپلىمە ئىناق-ئىجىللىقنى رىۋاجلاندۇرۇش بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك.

تۇرغۇت ئۇزالنىڭ بىۋاستە رەھنامىلىقى بىلەن مەملىكەتتە ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ئىختىسادىي ئىسلاھاتلار بىلەن دېموكراتىيەلىك ئۆزگىرىشلەر، تىنچلىقنى مۇستەھكەملەش، ھەل قىلىنمىغان چوڭ-كىچىك مۇئەممالارنى قىنغا چۈشۈرۈش يولىدىكى پائال تىنچلىق مەخسىتىدە ئەمەلگە ئاشۇرغان ئۇنىڭ تاشقى سىياسىي ئىش-ھەرىكەتلىرى بىلەن تەشەببۇسلىرى تۈركىيەنىڭ ئالەم ھەمجەمىيىتىدىكى ئابروي-ئېتىۋارىنى كۆتەردى.

نۇرسۇلتان نازارباييۇ قازاق-تۈرك مۇناسىۋەتلىرى بۈگۈندىن كېيىنمۇ ئىككى مەملىكەت مەنپەئەتلىرىگە ئۇيغۇن ھالدا رىۋاجلىنىدىغانلىقىغا ئىشەنچە بىلدۈردى ۋە تۇرغۇت ئۇزالنىڭ ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئېغىر ئىزتىراپ ئىلكىدە ئۇنىڭ ئۇرۇق-تۇققانلىرى ھەم يارۇ-بۇرادەرلىرىگە، پۈتۈن تۈركىي خەلقلىرىگە چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈردى.

قازاقىستان پرېزىدېنتى بىلەن ئۇنىڭ رەپىقىسى سارا نازارباييۋا قازاقىستاننىڭ ۋە شەخسەن ئۆز ئائىلىسىنىڭ نامىدىن مەرھۇمنىڭ رەپىقىسى سېمرا ئۇزالغا ھازىدارلىق تەزىيەنامە ئەۋەتتى. ئۇلار پرېزىدېنت تۇرغۇت ئۇزالنىڭ خىزمىتىگە يۇقۇرى باھا بېرىپ، ئۇنىڭ ئادەمىيلىگى، ئاددىي-ساددىلىقى ۋە يارقىن سىماسى ئۇزلىرىنىڭ قەلبىدە ئەبەدىي قېلىشىنى ئىزھار ئېتىشتى.

(قازتاگ).

قازاقىستان پرېزىدېنتىنىڭ ئانقاردا بولۇشى

21-ئاپرېل كۈنى قازاقىستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييۇ ئۇرەك ئاغرىقىدىن ۋاپات بولغان تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى تۇرغۇت ئۇزال بىلەن رەسمىي ۋىدالىشىش مۇراسىمىغا قاتناشتى.

قازاقىستان پرېزىدېنتى بىلەن بىللە قازاقىستان دېلېگاتسىيەسىنىڭ ئەزالىرى- پرېزىدېنت ئاپپاراتى ۋە مىنىستىرلار كابىنېتىنىڭ رەھبىرى تۇرتاي ئابىقاييۇ، تاشقى ئىشلار مىنىستىرى تولېۋتاي سولېيمېنوۋ، جۇمھۇرىيەت خەلق دېپۇتاتى ئابىت بېكتېمبىسوۋ، يازغۇچى قالتاي مۇخامېدژانوۋ، قازاقىستاننىڭ تۈركىيەدىكى ئەلچىسى قانات ساۋداباييۇ بولدى.

شۇ كۈنى قازاقىستان پرېزىدېنتى تۈركىيە باش مىنىستىرى سۇلايمان دېمىرەل بىلەن ئۇچراشتى. ئۇنىڭدا ئىككى دۆلەتنىڭ ئۆز ئارا پايدىلىق ھەمكارلىقىنىڭ ئىستىقباللىرى مۇھاكىمە قىلىندى. شۇ كۈنىلا نۇرسۇلتان نازارباييۇ تۈركىيە پرېزىدېنتىنىڭ رېزىدېنتسىيەسىدە بولۇپ، مەرھۇمنىڭ رەپىقىسى سېمرا ئۇزالغا، ئۇرۇق-تۇققانلىرىغا ۋە يېقىنلىرىغا تەزىيە بىلدۈردى.

* * *

قازاقىستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييۇ ئانقاردا بولۇش ۋاقتىدا گېرمانىيە پرېزىدېنتى رىخارد فون ۋايسزېكىر بىلەن ئۇچراشتى. ئىككى تەرەپلىمە مۇناسىۋەتلەرنى بۇنىڭدىن كېيىنمۇ كەڭەيتىش ۋە چوڭقۇرلاشتۇرۇش توغرىلىق تەپسىلىي سۆھبەت بولۇپ ئۆتتى. سۆھبەتنىڭ بېرىشىدا ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدا ئىختىسادىي ۋە مەدەنىيەت ساھاسىدا ھەمكارلىشىشنىڭ مۇئەممالىرىغا توختالدى.

نۇرسۇلتان نازارباييۇ شۇنداقلا ئاقش ۋىتسې-پرېزىدېنتى ئالبېرت گور، ئەزەربەيجان پرېزىدېنتى ئابۇلغاز ئەلچىبېي، ئەرمەنىستان پرېزىدېنتى لېۋون تېر-پېتروسيان، گرۇزىيە پارلامېنتىنىڭ رەئىسى ئېدۇئارد شېۋاردنازې، ئېران ئىسلام جۇمھۇرىيىتىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ئەلى ئەكبەر ۋېلاياتى، ئاقش-نىڭ سابىق دۆلەت كاتىۋى دژېيمىس بېيكېر، باشقىمۇ دۆلەت ۋە تاشقى سىياسەت ئىدارىلىرىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن قىسقا ۋاقىت ئۇچراشتى.

21-ئاپرېل كەچقۇرۇنلۇغى قازاقىستان پرېزىدېنتى ئالمۇتىغا قايتىپ كەلدى.

(قازتاگ).

قازاقىستاننىڭ مۇۋاپپەقىيەتكە ئەڭ ياخشى ئىمكانىيىتى بار

ستۇپېن ئىرلانجېر، «نيۇ- يورك تايمىس»

موسكۋانىڭ قولىدىن مۇستەقىللىقنى ئالغان بارلىق دۆلەتلەرگە قارىغاندا، قازاقىستان تەبىئىي رېسۇرسلار بويىچە ۋە شۇنداقلا رەھبەرلىك بويىچە ئاھايىتى ئامەتلىك كورۇندۇ. سابىق كوممۇنىست، ھېساپ بىلەن ئىش قىلىدىغان نۇرسۇلتان نازاربايېۋ سىياسىي لىبېراللاشتۇرۇش ئالدىدا ئىختىساتنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە ئۈستۈنلۈك بەرگەن ھالدا، ئاۋتورىتار ئاساستا زامانىۋىلاشتۇرۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرماقتا. ئەنجىدە ئۇ مەتبۇئاتنى ئازارەت ئاستىغا ئالدى ۋە ئازغىنا ئوكتۇچىلەر ئۈستىدىن كۆزىتىپ تۇرماقتا.

ئوتتۇرا ئاسىيادىكى چوڭ مەملىكەت- قازاقىستان سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىدا ئوستۇرۇلىدىغان ئاشلىقنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى يېتىشتۈرىدۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭ خرومنىڭ، كۆمۈچنىڭ، كومۇرنىڭ، ۋولفرومنىڭ، قوغۇشۇننىڭ، سىنكنىڭ، مىسنىڭ، بوكسىتنىڭ، تۆمۈر رۇدىسىنىڭ، ئالتۇننىڭ خېلە كۆپ قىسمىغا ئىگە.

لېكىن قازاقىستان چىقىرىلىدىغان نېفت زاپاسلىرىنىڭ 25 مىللىارد باررېللىغا ئىگە ئىكەنلىكى ئاھايىتى مۇھىمدۇر- بۇ لىۋىيە ۋە قوشما شتاتلار بىلەن باراۋەر دېگەن سۆز. 2010- يىلى، رەسمىي شەخسلەرنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، مەملىكەت كۈنىگە 1,6 مىللىون باررېل نېفت چىقىرىدۇ.

نيۇ- يوركتىكى «پېترولېۋم ئىنداستىرى رېزېرچ فائۇندېيشن» شېركىتىنىڭ پرېزىدېنتى جون لىختبلائۇ مۇنداق كولەمدە نېفت چىقىرىش قازاقىستاننى خەلقئارا بازاردا جىددىي ئويۇنچىغا ئايلاندۇرىدۇ، ئەندى نېفت بەدىلىگە قاتتىق ۋالىيۇتىدا ئېلىنىدىغان كىرىم ئۇنىڭ دۇنياۋىي بىرلەشمىدىكى مەۋقەلىرىنى مۇستەھكەملەشكە ئاھايىتى چوڭ تەسىر يەتكۈزىدۇ، دەپ بىلدۈردى.

قازاقىستان ياخشى قارا توپىلىق يەرلىرى بىلەن چول، دالا ۋە تاغ ئارىلاشمىسىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئەينەن شۇ قارا توپىلىق يەرلەر نىكىتا خرۇشچېۋنى كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ 50- يىللىرى تىڭ يەرلەرنى ئۆزلەشتۈرۈش ھەرىكىتى ئارقىلىق ئاشلىق يېتىشتۈرۈشتە چوڭ ئىلگىرىلەشنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئۈرۈنۈپ كۆرۈشكە دەۋەت قىلغان ئىدى. رۇسلار ئاساسىي شەھەرلەرنى ۋە سانائەت ساھالىرىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈردى، ئۇلاردا رۇسلار كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلىدۇ، رۇس تىلى تىجارەت ۋە ھوكۇمەتنىڭ ئاساسىي تىلى بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. قازاقلار 1800- يىللىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا روسسىيە ئىمپېرىيەسىنىڭ تەركىۋىگە كىرگۈزۈلگەن ئىدى ۋە بارلىق مۇستەملىكە قىلىنغان خەلقلەرگە ئوخشاش ھاقارەتلەنگەن ئىدى. كېڭەش ھوكۇمىتى قازاقلارنى مەجبۇرىي كوللېكتىۋلاشتۇردى. ئۇلارنىڭ مىلىنى تارتىپ ئالدى؛ بۇ بولسا دەھشەتلىك ئاچارچىلىققا ئېلىپ كەلدى. تارىخچىلارنىڭ باھا بېرىشلىرىگە قارىغاندا، 30- يىللىرى 4 مىللىونلۇق ئاھالىنىڭ يېرىمى دېگىدەك ئۆلۈپ كەتكەن.

مەركىزىي ئاسىيادىكى باشقا رايونلارغا قارىغاندا قازاقىستاندا ئېتنىكلىق توقۇنۇشلار يوق، لېكىن كوپلىگەن ئادەملەر توقۇنۇش بولۇشىدىن تەشۋىشلىنىدۇ، قازاقلار بىلەن رۇس تىللىق ئاھالە ئارىسىدا كەسكىنلىكنىڭ كۈچىيىپ كېتىشىدىن قورقىدۇ.

ھازىر رۇسلار بىلەن قازاقلار ئاھالىنىڭ تەخمىنەن ھەر ئىككىلىسى 40 پروتسېنتىدىن بولۇپ، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئۇكرائىنلىقلار، بېلورۇسلار ۋە ئېتنىكلىق نېمىسلار باشقا خەلقلەر ئارىسىدا كۆپچىلىكنى تەشكىل قىلىدۇ. رۇسلار ئاساسىي جەھەتتىن سانائەت خېلە تەرەققىي ئەتكەن شىمالدا ياشايدۇ، بۇ يەردە سەل كام 15 پروتسېنت شەھەر ئاھالىسىنى قازاقلار تەشكىل قىلىدۇ، ئەندى يېزا ئىگىلىكى تەرەققىي ئەتكەن جەنۇبتا ئاساسىي جەھەتتىن قازاقلار ياشايدۇ.

ئالمۇتىدا تۇرۇشلۇق ئۆيلەرنى ۋە ئۇمۇمەن سانائەتنى خۇسۇسىيلاشتۇرۇشتا رۇسلار كۆپرەك پايدا ئېلىپ كەتكەن بولار ئىدى ۋە بۇ ئېتنىكلىق مەسىلىگە ئايلىنىدىغانلىقتىن نازاربايېۋنىڭ بۇ جەرياننى پەسەيتىش قارارىنى نېمە ئۈچۈن قوبۇل قىلغانلىقىنى چۈشەندۈرۈشكە ياردەم بېرىدۇ.

قازاقلار ھەر دايىم پەرۋاسىز مۇسۇلمان بولغان ۋە بۇ يەردە ئىسلام ئانچە چوڭ ئامموۋىيلىققا ئىگە ئەمەس. شەھەر قازاقلىرى رۇسلىشىپ كەتكەن ۋە ئاللىقاچان ياۋروپاچە كىيىنىدۇ. يېڭى بايلار پەيدا بولماقتا. يېپ- يېڭى گېرمانىيە ئاۋتوموبىللىرى ئالمۇتا كوچىلىرىدا رېستورانلارغا، كلۇبلارغا ۋە ھەتتا كازىنولارغا (كەچكى ئويۇنخانىلار) ئالدىرايدۇ.

لېكىن شۇنداقلا ئۆزبېكىستان ياكى ئۇكرائىنىغا قارىغاندا رەسمىي ۋە خېلە تەمكىنرەك بولسىمۇ قازاق مىللەتچىلىكى مەۋجۇت. بارغانسىرى كوپلىگەن قازاقلار ھوكۇمەت مىنىستىرلىكلىرىدىكى ئاساسىي لاۋازىملارغا تايىنلانماقتا ۋە ھوكۇمەت كونتراكتلىرىنى ئېلىۋاتىدۇ.

نازاربايېۋ رۇسلارنىڭ مەنپەئەتلىرى بىلەن ئېپتىخارىنى ھىمايە قىلىۋاتىدۇ. ئۇ يېڭى كونستىتۇتسىيە بويىچە رۇس تىلىنىڭ قازاق تىلى بىلەن ئەمەلىيەتتە باراۋەر بولۇشىنى ۋە ھەر قانداق يېڭى پرېزىدېنتنىڭ قازاق بولۇشى شەرت ئەمەس، قازاق تىلىنى ياخشى بىلسە بولىدۇ دېگەن قائىدىلەرنى تەمىنلىدى.

قازاقلار بۇنىڭغا نىسبەتەن ھەم ئىجابىي ھەم تەمكىنلىك بىلەن مۇناسىۋەت قىلماقتا. ئېتنىكلىق مۇناسىۋەتتە كۆپ ئەندىشىلەرنى كوچىدا يۈز بەرگەن بىر ۋاقىە چۈشەندۈرۈشى مۇمكىن، ھەر ئىككىلىسى 15 ياشلىق ئىككى ئوقۇغۇچى قىز بىر- بىرى بىلەن سويۇشۇپ سالاملاشتى. قازاق قىزنىڭ ئاتا- ئانىلىرى قورۇلۇشچى- ئىنژېنېر ۋە كاسسىر، رۇس قىزنىڭ ئاتا- ئانىسى- ئاۋتومېخانىك ۋە ئارمىيە خىزمەتچىسى. مەكتەپلەردە قازاق تىلىنى ئوقۇتۇش ۋاقتى كۆپەيتىلدى. بۇ ئىككى دوستنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، 45 مىنۇتلۇق مەشغۇلات ھەپتىسىگە ئىككى، ياكى ئۈچ قېتىم ئۆتكۈزۈلىدۇ، لېكىن رۇس تىلى دەرس ئوتۇش تىلى بولۇپ قالغان. «مەن ئالدا- مۇندا قازاقچە سوزلەيمەن»، - دېدى رۇس قىزى قىزىرىپ- ئالماغا بولسا ئوڭاي، چۈنكى ئويدە قازاقچە سوزلىشىدۇ». قازاق قىزى كۈلۈپ كەتتى، ئۇ دوستىنىڭ قولتۇغىدىن ئالدى ۋە ئالدىن ئىككىسى ئوز يولىغا راۋان بولۇشتى.

نازاربايېۋ 1987- يىلى كېڭەش قازاقىستانىنىڭ باش مىنىستىرى بولدى، ئەندى سەكسىنىنچى يىللارنىڭ ئاخىرى ۋە توقسىنىنچى يىللارنىڭ بېشىدا قازاقىستان كوممۇنىستىك پارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىبى ۋە پرېزىدېنت بولدى. ئۇنىڭ ئىش بىلىدىغانلىقىنى ۋە تەجرىبىسىنى ھېساپقا ئالغان ھالدا، ئىدېئولوگىيەلىشىپ كەتمىگەن دەپ ھېساپلىنىدۇ.

پرېزىدېنت يېقىندا ئوتمۇشتىن قالغان ۋە تۇگىتىلگەن ئوز پارلامېنتىغا مۇراجەت قىلىپ، روسسىيە بىلەن قازاقىستاندىكى بازار ئىسلاھاتىنىڭ خاتالىقلىرى توغرىلىق قاتتىق ئېيتتى ۋە خېلە دەرىجىدە دولەت نازارىتى بىلەن ئويغۇنلاشتۇرۇشنى ئەكسىچە كەلتۈرۈشنىڭ ھاياتىي زورۇرىيىتى توغرىلىق بىلدۈردى. «يېڭىلىق تېخى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلمىگەن چاغدا ئىلگەرىكىنى ھەددىدىن تاشقىرى ئالدىراقسانلىق بىلەن ۋەيران قىلىش، ئادەتتە ئىختىسادىي قالايمىقانچىلىققا ۋە چۈشكۈنلۈككە ئېلىپ كېلىدۇ، ئۇلار يېڭى دېموكراتىك ئىدېيەنى ئابرويسىزلاندۇرىدۇ»، - دېدى ئۇ.

چەت ئەل ۋە يەرلىك تىجارەتچىلەر، شۇنداقلا غەرب دىپلوماتلىرى نازاربايېۋنىڭ روسسىيەدىكى ئوزگىرىشلەرگىلا ئەمەس، بەلكى شۇنداقلا، قازاقىستاندىكى بارغانسىرى ئوسۇۋاتقان سىياسىي مۇئەممالارغىمۇ ئىنكاس قىلىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىمەكتە. ئوز مەملىكىتىدىكى تەرەققىي ئەتمىگەن تۆۋەن دەرىجىدىكى بازار مۇناسىۋەتلىرى پەيدا قىلغان زۇقۇرى پاخاللىششىش، جىنايىي ئىشلارنىڭ ئوسۇشى، دولەت خىزمەتچىلىرىنىڭ پارىخورلۇقى، بىر تەرەپتىن ۋە يەنە بىر تەرەپتىن ئازاتلىق ئوزى بىلەن ئىختىسادىي قالايمىقانچىلىقنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىش- ساددە دىل، خوشال زۇرىدىغان قازاقلارنىڭ تەبىتىگە كەسكىنلىكنى ئېلىپ كەلمەكتە. لېكىن شۇنىڭغا قارىماي، ئۇلارنىڭ نازاربايېۋقا نىسبەتەن بىردىن- بىر شىكايىتى، ئۇ قىلىۋاتقان ئىشقا قارىغاندا كوپ ۋەدە قىلىدىغانلىقى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ياخشى تىجارەت ئىستىقبالى بارغانسىرى كوپلىگەن غەرب تىجارەت دائىرىلىرىنى ئالمۇتىغا جەلىپ قىلماقتا. ھازىرچە رېئال مەبلەغ سەرىپ قىلىش ئانچە بايقالمايۋاتىدۇ، لېكىن ئۇلار بۇ يەردە روسسىيەگە قارىغاندا خېلە ياخشى ئەمەلىي مۇھىت بارلىقىنى ھېس قىلىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىمەكتە.

«ھازىرقى پەيتتە بۇ يەر ئافرىكىدىنمۇ يامان»،- دېدى پېتېر مايكل گولد، ئۇ «مېرسېدېس» ئاۋتوماشىنىلىرىنى سېتىش كارخانىسىنى ئېچىش ئۈچۈن جەنۇبىي ئافرىكا جۇمھۇرىيىتىدىن كەلگەن. ئۇنىڭ ئەمەلدارلار ۋە جىنايەتچىلەر بىلەن مۇئەممالىرى پەيدا بولدى، لېكىن ئۇ بۇ يەردە بولغان بىر ئاي داۋامىدا 34 يېڭى ماشىنىنى سېتىپ ئۈلگەرگەن. «مەن بۇ يەرگە پەقەت بىر سەۋەپ بويىچىلا كەلدىم»- دېدى ئۇ.- قازاقىستان ئاھايىتى باي مەملىكەت بولىدۇ. تەدبىرچان ئادەملەرگە بۇ يەردە قىلىدىغان ئىش يېتەرلىك».

«شېۋرون» نېفت شېركىتى تېڭىز نېفت كانىدىن پايدىلىنىشقا ياردەم بېرىش بويىچە قازاقىستان بىلەن ئوز كېلىشىمىنى ئۈزۈل- كېسىل بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن، چەت ئەل دىپلوماتلىرىنىڭ تەخمىنلىرىگە قارىغاندا، كوپلىگەن باشقا ئوخشاش شېركەتلەر ۋەكىللىرى بۇ يەردىن كېتىپ قالدى.

بەزى بىر خېلە چوڭ غەرب شېركەتلىرى، مەسىلەن، ئېي- تى- تى، ئالكاتېل، بى- پى ۋە گېرمانىيەنىڭ ب.ئاس.ف شېركىتى ۋەكىللىرى ھازىرنىڭ ئوزىدىلا بۇ يەردە پەيدا بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئىشەشلىك شەرتنامىلارنى ئۈزدى. باشقىلىرى ئۇزاققا سوزۇلغان، بەزىدە قالايمىقان مۇزاكىرىلەرنى ئېلىپ بارماقتا. قازاقىستان چوڭ شەرتنامىلارنىڭ ئىجتىمائىي تەرەققىياتقا ئالاھىدە خىراجەتلەرنى كوزدە تۇتۇشنى تەلەپ قىلىدۇ، بۇ بولسا، غەرب تىجارەتچىلىرىگە ئانچە ياقمايدۇ. لېكىن كوپلىگەن تىجارەتچىلەر بىلەن دىپلوماتلار قازاقىستاننى كېڭەش ئىتتىپاقى تەرىپىدىن ئۇزۇن يىللار داۋامىدا ئوچۇقتىن ئوچۇق ئېزىشتىن كېيىن غەرىپنىڭ ۋارىيانتىنى خېلە كوڭۇللۇك ۋە پايدىلىق دەپ ھېساپلىشىغا ئانچە شۇبھىلەنمەيدۇ.

بۇ يەردىكى گېرمانىيەنىڭ ب.ئاس.ف شېركىتى ۋاكالەتخانىسىنىڭ دىرېكتورى بېرنگارد بۇخۋالد مۇنداق دېدى: «ئەگەر ئېتنىكلىق مۇئەممالار خۇددى ھازىرقىدەك خاتىرجەم پېتىچە بولىدىغان بولسا، بۇ قازاقىستان ئۈچۈن ئىنتايىن چوڭ ئىمكانىيەتلەرنى ئېچىپ بېرىدۇ. ئەگەر نازاربايېۋ سىياسەتنى نازارەت قىلالايدىغان بولسا، ئەندى ئۇ، بىزنىڭ پىكرىمىزچە، ئاھايىتى ئەقىللىق كورىنىدۇ، ئەگەر سابىق كېڭەش جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ قانداقتۇ بىرى مۇۋاپپەقىيەتنى قولغا كەلتۈرۈشى مۇمكىن بولسا، ئۇ چاغدا ئۇ بۇ قازاقىستان بولىدۇ».

(قاز تاگ).

قازاقىستاننىڭ پايتەختى ئالمۇتا شەھىرى ئوز تېررىتورىيەسىنى كېڭەيتىپ بارماقتا. ئاھالىسى بىر مىللىوندىن ئوشۇق شەھەردە ھازىر ئورغۇلىغان تۇرۇشلۇق ئۆيلەر سېلىنماقتا.

سۈرەتلەردە: 1. پايتەختتىكى بېرىلگەن يېڭى تۇرۇشلۇق ئۆيلەر. 2. «ئاقساي» مىكرورايونىدىكى ئېگىز قەۋەتلىك ئۆيلەر.

م. ۋېنگلوۋسكىينىڭ سۈرەتلىرى.

ياخشىنىڭ نامى ئۆچمەيدۇ

ئەمگەك ئەجرى، ئۇزۇنگە تەن ئالاھىدە ھازىر جاۋاپ ھەزىلكەشلىك قابىلىيىتى بىلەن ھۆرمەت- ئېھتىرامغا ئىگە بولۇپ، نامى يۇرتداشلىرى دىلىدا يادلىنىپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ بىرى- دەرا ئاكا بەلنىۋۇتۇر. بۇ كۈنلەردە ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ كۆپلىگەن يېزىلىرىدا ناھىيەدىكى دەسلەپكى مېخانىزاتورلارنىڭ بىرى دېيىشىدىكى ئۇنىڭ ئىشلىرىنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىپ، ئەقلىيە سۆزلىرى، چاقچاق، كىنايە، ھەزىللىرىنى ئېيتىشىپ ژۈرگەن كىشىلەرنى كۆپلەپ ئۇچرىتىشقا بولىدۇ.

ئۇ 1909-ژىلى ئاۋات يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. دادىسى بەلىن ئاكىمۇ توغرا سۆزلۈك، ھاياتقا يېگىچە كۆز قارايدىغان ئاق- سەۋىيەدىكى كىشىلەرنىڭ بىرى بولغان ئىكەن. شۇڭلاشقا بەزىلەر ئۇنى يۇرتتىكى ئۆزلۈك، سالاھىيەتلىك كىشىلەرنىڭ بىرى دەپ قەدىرلىسە، بەزى قالاق روھانىيلار «كالتە چاپان» دەپ قارىلىغانلىقىنى ھازىرغىچە يۇرتتىكى موييسپىتلەر سۆز قىلىشىپ ژۈرىدۇ.

ئەينە شۇ كىشىنىڭ تۇنجا پەرزەندى دەرا ئاكا بەلنىۋۇ يېزىدىكى مەكتەپتە باشلانغۇچ مەلۇمات ئالغاندىن كېيىن ئېتىز- ئېرىق ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ ژۈرگەن مەزگىللىرىدىلا خۇش چاقچاق مۇئامىلىسى بىلەن تەڭتۇشلىرىنىڭ دىققەت- ئېتىبارىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلغان ئىدى.

ئوكتەبر ئۆزگىرىشىدىن كېيىن كولخوزلار يېڭىدىن تەشكىللىنىۋاتقان بۇ دەۋردە ئاقسۇ يېزىسىدىكى م.ت.س قا دەسلەپكى تراكتورلار كېلىشكە باشلاپ، ساۋاتلىق، ئىدىرەكلىك ياش ژىگىتنى كولخوز مەمۇرىيىتى شۇ يەردىكى تراكتورىستلارنى تەييارلايدىغان كۇرسقا ئوقۇشقا ئەۋەتىدۇ. شۇ تۈپەيلى ئۇ يېڭى زامانىنىڭ «گاك تۇلپارلىرىنى» بىرىنچى بولۇپ ئىشقا سالغان يېزىدىكى دەسلەپكى مېخانىزاتورلارنىڭ بىرى بولىدۇ.

ھالبۇكى بۇ كەسىپ ئۇنىڭ ئۇچۇن ناھايىتى شەرەپلىك بىلىنىمۇ، لېكىن ئۇ ژىللاردىكى تېخنىكىلىق قۇرۇلۇش جەھەتتىن ناچار تراكتورلاردا ئىشلەش كۆپلىگەن قىيىنچىلىقلارنى تۇغدۇراتتى، ئۇز ئىشىنىڭ ھۆددىسىدىن ئابرويى بىلەن چىقىپ ژۈرگەن دېخان ژىگىتنى شۇ تېرىقىدە بۇ كەسىپنىڭ سىرلىرىنى مۇكەممەل ئۆزلەشتۈرۈپ، كېيىنرەك يېزىغا كەلگەن دەسلەپكى كومباينىمۇ ھايدىلىش شەرىپىگە ئىگە بولدى.

كەينى- كەينىدىن قوغلىشىپ ئۆتكەن ژىللار بىلەن يېڭىدىن دەم تۇرۇۋاتقان كولخوز ئېگىلىكىنى تىكلەپ ئۇنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە د. بەلنىۋۇنىڭ قوشقان ھەسسىسى چوڭ. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ بۇ ساھادىكى ئەمگەك ئېقىدىسى يۇرت ژىلنامىسى تارىخىدا مۇناسىپ باھالىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

ئۇنىڭ نامىنىڭ ناھىيە تەۋەسىدىكى ئاھالى ئارىسىدا كەڭ تارقىلىشىغا زەمىن بولغان خىسلەتلىرىنىڭ بىرى ژۇقۇرىدا قەيت قىلغىنىمىزدەك قىزىقچى، ھەزىلكەش ۋە ھازىر جاۋاپلىقىدادۇر. ئاۋات يېزىسى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى مەھەللىلەردە ياشايدىغان پېشقەدەملەر ئاغزىدىن «دەرانىڭ مۇنداق بىر قىزىق پارىڭى بولىدىغان» دەپ ئېيتىدىغان ئۇنىڭ كۈلكىلىك كىنايىگە ئىگە كۆپلىگەن ھەزىللىرىنى ئاڭلاپ ژۈرىمىز.

ھايات يولى خەلقىمىز تارىخىدىكى سەلەي چاققان، موللا زەيدىن ئوخشاش ئاتاقلىق نامايەندىلىرىمىزنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىگە ياندىشىپ كېلىدىغان دەرا ئاكا خەلق ناخشىلىرىنىمۇ بابىغا كەلتۈرۈپ ئېيتىدىغان ناخشىچىلارنىڭ بىرى ئىدى. بولۇپمۇ ئۇ پېرە ئويۇنىتىش ناخشىلىرىنى ياخشى بىلىدىغان. ئۇلالى ئاكا مەسۇتوۋ بىلەن بىرلىكتە داپ- دۇمباقنىڭ جور قىلىنىشىدا ئاۋۇپ، خەلقىمىز ئىچىدە كۆپ ساقلىنىپ قالمىغان ئەجايىپ مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئېيتىدىغان. سەنئەتشۇناس ئالىم ئامارا ئەلىباقىيېۋا ئۇنىڭ نامىنى مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئېلىپ،- خەلق ناخشىلىرىنى ئۆگىنىپ، ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىشىمدا مەن ئاۋاتلىق ئۇلالى ۋە دەرا ئاكىلاردىن ئىلگىرى ھېچ يەردە ئاڭلىمىغان كۆپلىگەن ناخشىلارنى يېزىپ ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدۇم. ئۇلارنىڭ پېرە ئويۇنلىرىغا قاتنىشىپ، ئىككىسىنىڭ داپ، دۇمباقنى جورى قىلىپ، بىردىن ئىككىنچىسىگە يۆتكىلىپ داۋاملاشتۇرۇپ ئېيتىدىغان ناخشىلىرى مېنىڭدە چوڭقۇر تەسىراتلار قالدۇردى،- دەپ دەرا ئاكىنىڭ غەزەلخانلىق خۇسۇسىيىتىنى ئالاھىدە تەرىپلەيدۇ.

دەرا ئاكا بەلنىۋۇنىڭ خەلق ئارىسىدا ئېيتىلىپ ژۈرگەن ھەزىل، چاقچاق ۋە كىنايىلىرىنىڭ بىر تۈركۈمى بىلەن تونۇشۇپ كۆرەيلى.

دەرا ئاكا ئاغىنىلىرى بىلەن ئولتىرىپ، تاماشە قىلىش ئۇچۇن كۆزگىچە تولەۋتىدىغانغا كېلىشىپ، دولاتلىق ئەكۋەر ئاكىنىڭ بىر قويىنى سويۇپ يەپتۇ. تولەش قەرەلى ئۆتۈپ كەتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاقسۇغا چىقىپ كېتىپ بارغان دەرا ئاكىنى يولدا قوي ئىگىسى توختىتىپ، سالام- سائەتتىن كېيىن بىردىن قوينىڭ گېپىنى قىلماي،- دەرا ئالەمدە نېمە يېڭىلىقلار بولۇۋاتىدۇ،- دەپ سوراپتۇ. شۇندا دەرا ئاكا ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئېگىدە نېمە ئىما- ئىشارەتنىڭ بولۇۋاتقانلىقىنى دەررۇ سېزىپ، ئۆزىنى ئىشەشلىك ۋە بەخۇدۇك تۇتۇپ،- ھوي سەن ئاڭلىمىدىڭمۇ، يېڭى قانۇن چىقىپتۇ. ئۇنىڭدا كىمنىڭ بىرىدە قەرىزى بولسا، بۇنىڭدىن كېيىن تولىمەيدىغان بولىدىكەن،- دەپ ئۇنى كۈلدۈرۈۋېتىپ، يولغا راۋان بوپتۇ.

دەرا ئاكىنىڭ بىر قول ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتىدىغان ئاقسۇلۇق شاپى دېگەن ئاغىنىسى بولغان ئىكەن. ئۇنىڭغا تۇمۇ تېگىپ، بۇرنىدىن سۇ ئېقىپ ژۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر ئولتىرىشتا ئاغىنىلىرى ساز چېلىپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپ تۇرۇۋاپتۇ. شۇندا ئامال يوق ئاغىنىلىرىنىڭ كۆڭلىچە بولاي دېگەن شاپى ئاكىنىڭ ناخشىسىمۇ ئانچە قاملاشماي، دۇتارىمۇ تۈزۈك ساز قىلالماي، يېنىپ- يېنىپ ئۇنىڭ قولىغىنى بۇراپ، بۇرنىنى كوچلاپ- ئېتىۋېرىپتۇ. ئۇنىڭغا قاراپ ئىچى پۇشقان دەرا ئاكا،- بولمىدى، شاپى ئاداش، بىز بىر ئاز ئولتىرىپ تۇرايلى. سەن ئالدى بىلەن بۇرنىڭنى ساز قىلىۋالغىن. ئاندىن كېيىن دۇتارىڭنى ساز قىلىپ چېلىپ بېرەرسەن،- دەپ ئاغىنىلىرىنى كۈلدۈرۈپتۇ.

ئۇرۇشتىن كېيىنكى ئېغىر ژىللاردا دەرا ئاكا ئۆزى باشقۇرىدىغان كومباين برىگادىسىدا ئىشلەپ ژۈرۈپ ئىچى- قارنى تۇرۇپ كەتكەن ئىشداشلىرىغا بىر كۈنى، مەن سىلەرنىڭ ئىچىڭلارنى بىر ئاز مايلاپ قويىمەن،- دەپ ماختىنىپتۇ. لېكىن يېنىدىكىلەر ئۇنىڭ سۆزىگە ئانچە ئىشىنىپ ئېتىۋار بەرمەپتۇ. شۇندا دەرا كولخوز رەئىسى كېلىشى ئالدىدا ئىشنى توختىتىپ ئولتىرۇۋاپتۇ. ئۇنى كېلىپ كورگەن رەئىس: - ھوي، بۇ نېمە ئىش، دەرا ئاكا، توختاپ قاپسەنغۇ، - دېگىنىدە ئۇ،- قارىماسەن ئۇكا، كومباينلار مايسىراپ كەتتى..ھەتتا چاقلىرىنى مايلىغىدەك سەلدول يوق، توختاشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمىز،- دەپ ھالىنى ئېيتىپتۇ.شۇندا ئويلىنىپ تۇرۇپ قالغان رەئىس،- ھازىر ھېچ يەردە سەلدول يوق، ئىش توختاپ قالىدىغان بولدى، قانداق قىلىمىز؟- دەپ قىنجىلىپتۇ، دەرا ئاكا ئۇنىڭ گېپىگە ئۇلاشتۇرۇپ،- سىير فېرمىسىدىن سېرىق ماي ئەكېلىپ مايلىساقمۇ بولۇۋېرەتتى،- دەپ ئۇنىڭغا لوخما تاشلاپتۇ. بۇ ئىشنىڭ ئېگى- تەگىگە ئانچىلا چوكۇپ كېتەلمەيدىغان ياش رەئىسنىڭ بۇيرۇغى بىلەن شۇ كۈنىلا سېرىق ماي كەلتۈرۈلۈپ، مېخانىزاتورلار بىر يايراپ قالغان ئىكەن.

ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىنىڭ باشلىقى تۇرغان جاماكوۋ بىر ئىش بىلەن ئاۋاتقا چىقىپ، دەرا ئاكىنى كورۇپ كەتمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭ ئويىگە كىرىپتۇ. ئويدە پاراڭلىشىپ ئولتارغىنىدا، ئۇنىڭ كوزى تامغا قېقىلغان مىققا بىرلىرىنىڭ بېشىنى تۇۋەن، بىرلىرىنىڭكىنى ژۇقۇرى قىلىپ ئېسىپ قويۇلغان گېزىتلەرگە چۈشۈپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ ئەجەپلىنىپ،- دەرا ئاكا، نېمىشكە گېزىتلارنىڭ بىرلىرىنىڭ باشلىرىنى تۇۋەن، بىرلىرىنىڭكىنى ژۇقۇرى قىلىپ ئېسىپ قويىدۇڭ دېسە، ئۇ،- ئۇكا، ئوقۇپ بولغان گېزىتلەرنىڭ باشلىرىنى تۇۋەن، ئوقۇمىغانلارنىڭ باشلىرىنى ژۇقۇرى قىلىپ قويىمەن، ئۇنداق قىلمىسام ياش چوڭايغانسىرى ئۇنىڭ قايسىسىنى ئوقۇپ، قايسىسىنى تېخى ئوقۇمىغانلىقىمنى پەرىق قىلالماي قالىدىكەنمەن،- دەپ كىنايە قىپتۇ.

ئاۋاتتا ئېغىر ئىشلارغا ئانچە ئارىلىشىپ پىشمىغان باست دېگەن دۇتارچى بولۇپ، ئۇ ھەر قاچان دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتقىنىدا «ئاغچى ئانا»، ناخشىسىنى يېنىپ- يېنىپلا ئېيتاتتىكەن.

بىر كۈنى دەرا ئاكا بىلەن بىللە تاقىقا بېرىپ، ئۇتۇن سورتىپ ئەكىۋىتىپ، ئۇنىڭ قارغىيىنىڭ بېشى بىر يوغان تاشقا تىرىلىپ قاپتۇ. ئۇنى پەرۋا قىلمىغان باست ئاكا ئېتنى چۇۋ دەپ قامچىلاۋېرىپتۇ. شۇ چاغدا ئارقىسىدىن كېلىپ ئەھۋالنى بايقىغان دەرا ئاكا،- ھوي باست، ئېتىڭدىن چۈشۈپ، پىشاك تايىغىڭنى دۇتار قىلىپ، «ئاغچى ئانانى» ئېيتساڭ، قارغىيىڭ چىقىپ كېتىدۇ،- دەپ ئۇنى شاڭخۇ قىلىپ، قارغىيىنى چىقىرىشىپ بېرىپتۇ.

پاختىلىق ئىشتان، شالۇۋۇر كىيىپ ژۈرگەن دەۋرلەردە بىر ئولتىرىشتا دەرا ئاكىنىڭ تاشۋاي دېگەن ئاغىنىسى يېنىپ- يېنىپلا تالاغا چىقىپ، يېنىدىكىلەرنىڭ كەيپىنى قاچۇرۇپتۇ. ئەھۋالنى سېزىۋاتقان دەرا ئاكا ئۇنى سوز بىلەن چېكىپ،- تاشۋاي نېمە شۇنچە تالاغا چىقىۋېرىسەن،- دېسە، تاشۋاي ئاكا يوشۇرۇپ قالالمايدىغانلىقىغا كوزى يېتىپ،- يەل بوشىتىپ كىرىۋاتىمەن،- دەپتۇ. ئۇنىڭ گېپىنى ئېلىپ ئالغان دەرا ئاكا،- ئەھۋالىڭنى مەن سېزىۋاتىمەن، بىراق تالادا بوشاتقان يېلىڭنىڭ پۇرىقى شالۇۋۇرىڭدىن ئويگە كىرگەندىن كېيىن چىقىدىكەن.شۇڭا ئۇنىڭ ئۇچۇن يەلنى ئاۋۋال ئويدە چىقىرىپ، ئاندىن تالاغا چىقىپ كەلسەڭ بولاتتىكەن،- دەپ ئاغىنە- ئوتەڭگىلىرىنى كۈلدۈرۈپتۇ.

دەرا ئاكا ئاۋاتتىن ئاقسۇغا تراكتور رېمونتلاشقا قاتناپ ژۈرگەن كۈنلىرى دولاتلىق ئاغىنىسى باۋدۇن ئاكىنىڭ ئېتىنى بىر ئاز ۋاقىت مىنىپ تۇرىدىغانغا سوراپ ئاپتۇ. ئارىدىن بىرەر ھەپتە ئوتكەندىن كېيىن ئۇ ئاتنى ياندۇرۇپ كېلىپ ئىگەرىنى ئالسا، ئۇنىڭ دۇمبىسىدىكى يېغىرى ئېچىلىپ، يوغىرىپ كەتكەن. ئوز ئوزىدىن خىجالەت بولغان دەرا ئاكا دەررۇ توپا ئېلىپ، ئاتنىڭ يېغىرىغا چېچىۋېتىپتۇ.

شۇ ۋاقىتتا دالانغا چىقىپ ئېتىنى كورگەن باۋدۇن ئاكا،- ھوي دەرا، بۇ نېمە قىلغىنىڭ، ئاتنى كاردىن چىقىرىپسەنغۇ،- دەپ رەنجىش بىلدۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ سۆزىگە دەرا ئاكا ئانچىلا پىسەنت قىلماي،- نېمە دەۋاتىسەن ئاداش، ئۇبدانىراق كوزۇڭنى ئېچىپ قارساڭچۇ. ئاتنىڭ يېغىرىدىكى توپا ئاۋاتنىڭ ئەمەس، دولاتنىڭكىغۇ. قانداقلارچە مەن ئۇنى يېغىر قىلىمەن،- دېگەن چاقچاق بىلەن ئاغىنىسىنىڭ ئاچچىقىنى بېسىپتۇ.

يامغۇر- يېشىن بولۇپ كېتىپ، ئىش توختاپ، ئېتىزدىن يېنىپ چىققان دەرا ئاكا ئاغىنىلىرى بىلەن بىر پەس كەيپى سورۇپ ئولتىرىپ،- ئاغىنىلەر، بۈگۈن مېنىڭ بالىلىرىمدىن كورە كاللىرىم بولەكچە خوشال بولۇپ كېتىدىغان بولدىدە،- دەپتۇ.

- ئۇ نېمە دېگىنىڭ،- دېيىشىپتۇ ئاغىنىلىرى ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئېگى- تەگىگە چۈشىنەلمەي.

- سەۋەۋى مەن ئىچۋالغام مەرتلىگىم كېلىپ ئوت- چوپنى كاللىرىمغا ئايىماستىنلا سېلىپ بېرىمەن.شۇڭلاشقا ئۇنداق ۋاقىتلاردا كاللىرىم مېنى ئوت دوگلاغلىق لەمپىگە يولەپ چىقىرىشىدىغاندەك ئويناقلىشىپ كېتىدۇ،- دەپ ئۇلارنى كۈلدۈرۈپتۇ.

س. ئىسكەندەري.

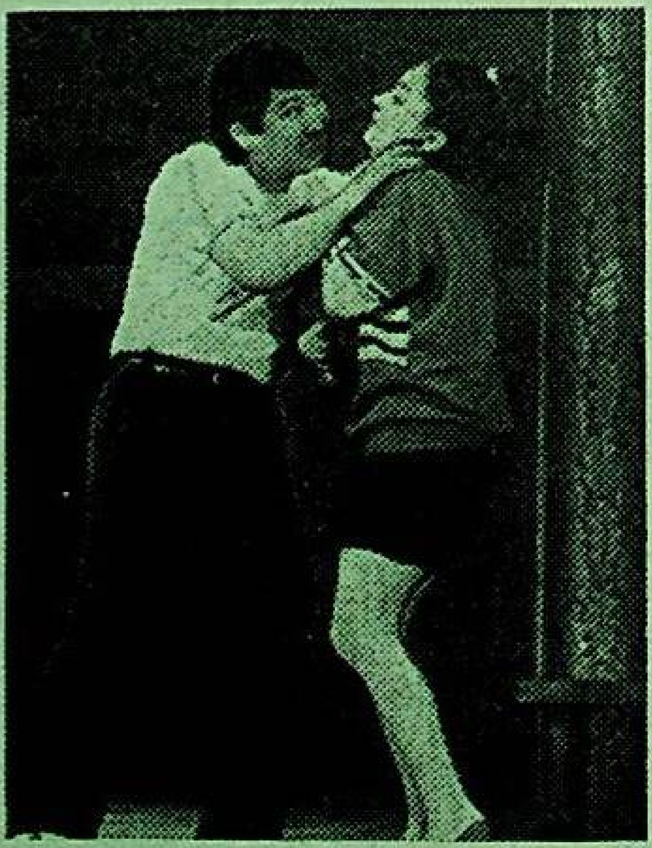

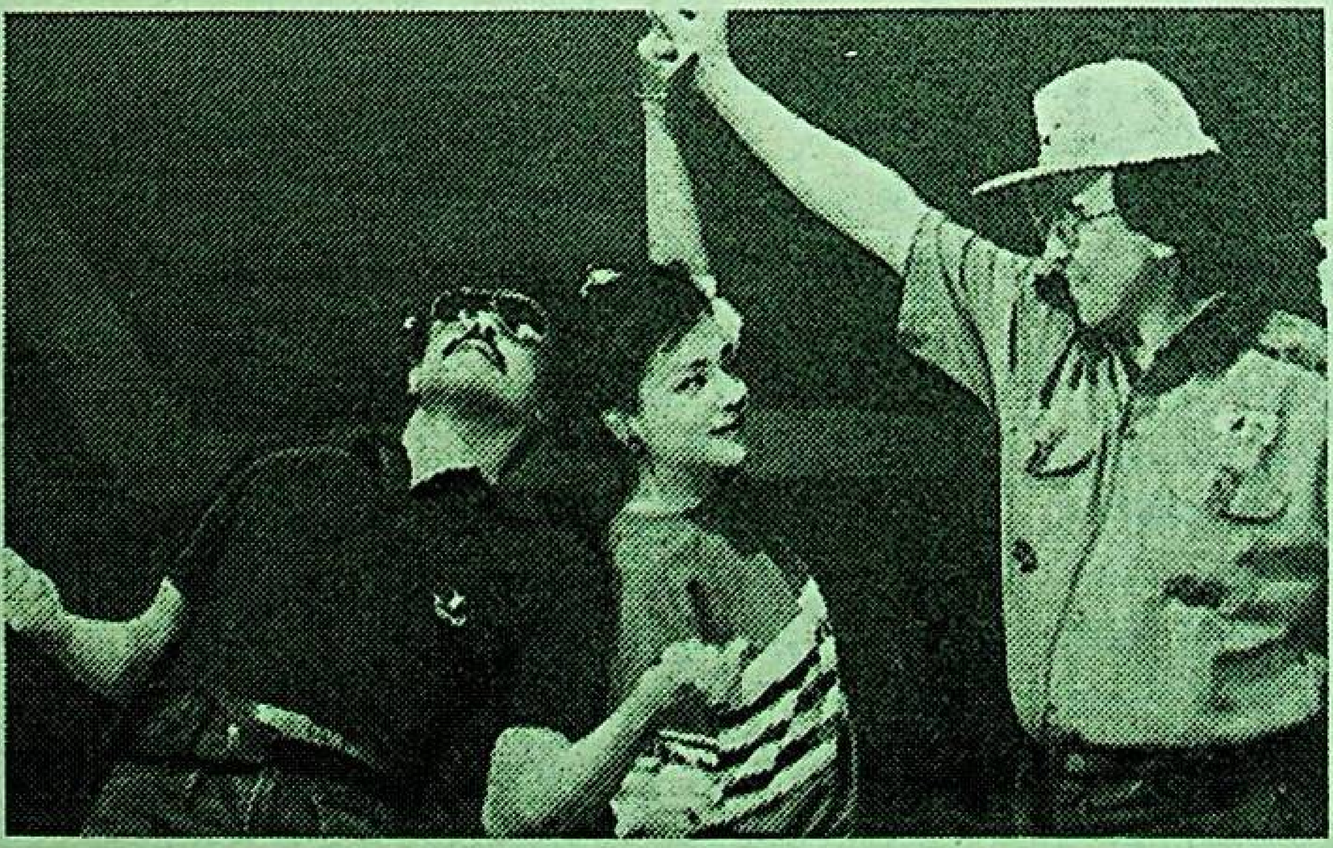

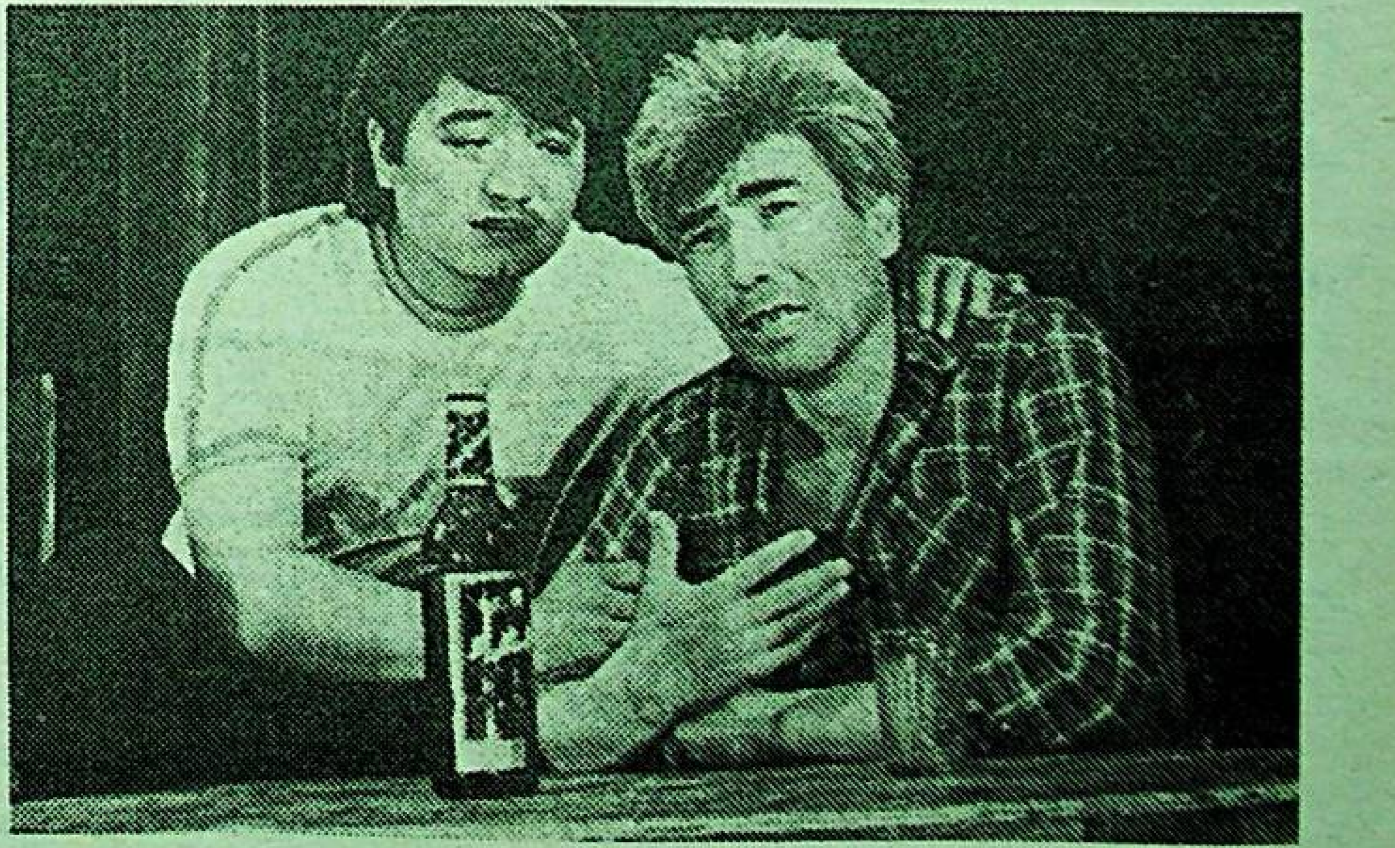

قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مۇزىكىلىق كومېدىيە تىياترى ئەكرەم ئەخمەتنىڭ «ئومۇچۇك تورى» دراممىسىنى سەھنىلەشتۈردى.
سۈرەتلەردە: «ئومۇچۇك تورى» درامىسىدىن كورۇنۇشلەر. سۈرەتلەرنى د. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن.

دەرتكە داۋا ئالقانلار

ئانا تەبىئەت سېخىيلىقى بىلەن بەزىلەرگە ئەجايىپ ئېسىل خىسلەتلەرنى ئاتا قىلىدىكەن. ئۇلار باشقىلاردىن پەرقلىنىدىغان ئەينە شۇ خىسلەتلىرى ئارقىلىق ئۆزگىلەرگە راۋاۋەت قىلسۇن دەپ يارىتىلغاندۇ، بەلكىم.

كېيىنكى ئۈچ-تۆرت يىل جەريانىدا ئەدەبىيات سېپىگە كىرىپ، شېئىر، قوشاقلىرى بىلەن «يېڭى ھايات»، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتلىرىدە ئىسمى كۆرۈنۈپ ژۈرگەن راھىلەم مۇزەپپەروۋانىڭ يېقىندىن بېرى ئېكستراسېنسلىق داۋالاش خىسلىتى بىلەن كۆپچىلىككە ئايان بولغانلىقىنى ئاڭلاپ شائىرە سىڭلىمىزغا بولغان ھۆرمەت ئىختىدارىم يەنىمۇ ئاشتى.

راھىلەم مۇزەپپەروۋا ئۇيغۇرلار ۋەتىنىنىڭ موڭغۇلكۈرە ناھىيەسىدە دېخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. كىچىكىدىن ئەزىز ئانىدىن ئايرىلىپ، ۋىتىمچىلىقتا، ئېغىر تۇرمۇشتا ئۆسكەن قىز 1963-يىلى قېرىنداشلىرى بىلەن ئۇيغۇر ناھىيەسىگە كۆچۈپ چىقىپ، ئاۋات يېزىسىغا ئورۇنلاشتى. بۇ يەردىكى ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىغاندىن كېيىن كولخوزدا ئىشلىدى. ئۆز ئىشىغا چىن بېرىلىپ ئىشلەيدىغانلىقى بىلەن يۇرتداشلىرىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشتى. ئۇ ئالمۇتىغا كۆچۈپ كەلگىنىدىن كېيىنمۇ ھالال ئەمگەك تەرىنى تۆكۈپ ئىشلەپ ژۈردى.

ئەسلىدە ئاللا ئاتالا نېسىپ قىلغان بۇ خىسلەتنى راھىلەم قىرىق ياشقا كەلگىنىدە تولۇق ھېس قىلىپ، دەسلەپ خولۇم-خوشنا، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنى داۋالاپ قويىدىغان بولدى. چوڭ دادىسى زايىت بوۋاي ۋە دادىسى رىزۋانلارمۇ تومۇر تۇتۇپ، تېۋىپچىلىق قىلىدىغان. بۇ ئىشنىڭ ئۇلارنىڭ ئۇدۇمىدا بار ئىكەنلىگىنى ئۇ خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ژۈردى.

ئۆزىدە پەيدا بولغان بۇ ئالاھىدىلىكلەر سىناقتىن ئۆتكەندىن كېيىن ر. مۇزەپپەروۋا ھېچ قانداق ئىككىلەنمەيلا ئۆتكەن يىلى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ساقلىقنى ساقلاش مىنىسترلىگى يېنىدىكى ئېگىلىك ھېسابىتا تەشكىل قىلىنغان شەرىق ۋە ھازىرقى تىبابەتچىلىك ئۇسۇللىرى بىلەن ئاغرىقنى ئېنىقلاش ۋە داۋالاش يونىلىشىدە مۇتەخەسسىلەرنى تەييارلاش بىلەن كەسپىي مۇكەممەللەشتۈرۈش مەكتىۋىگە ئوقۇشقا باردى. ئۇ يەردە نەزەرىيەۋىي ۋە ئەمەلىي تەجرىبىسىنى ئاشۇرغاندىن كېيىن مەخسۇس گۇۋاھنامە ئېلىپ قايتىندە، ئاغرىقلارنى بىمالال داۋالاشقا كىرىشتى. مانا بىر يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە ئۇ بىئوتوكلىق كۈچ-قۇدرىتىگە ئىگە شىپالىق ئالقانلىرىنىڭ يارىدىمى بىلەن كۆپ كىشىلەرنىڭ دەردىگە دەرمان بېغىشلىدى. ئەتىجىدە كۆپلىگەن بىمارلارنىڭ رازىلىقىغا ئېگە بولماقتا. راھىلەمنىڭ ئۆيىگە ئاغرىپ، ئاھ - ئۇھ بىلەن بارغانلار ئەنلىرىگە داۋا تېپىپ، خوشاللىق، مىننەتدارلىق بىلەن قايتىشماقتا.

راھىلەم مۇزەپپەر قىزى تۆۋەندىكى بىر نەچچە تۈرلۈك ئاغرىقلارنى داۋالاپ ساقايتىش ئىختىدارىغا ئىگە بولۇۋاتىدۇ. قول-پۇت، بەل، بوغۇملارغا سوغ تېگىشتىن پەيدا بولىدىغان ئاغرىقلارنى ماساژ قىلىش يولى بىلەن داۋالاش، باش، كۆز، قۇلاق ئاغرىقلىرى، شۇنداقلا ئاشقازان، بېغىر، بۆرەك ئاغرىقلىرىنى تومۇر تۇتۇش ئۇسۇللىرىدا ئېنىقلاپ، ئۇلارنى ھەر خىل دورا-دەرمەكلەر، چۆپ-گىيالار يارىدىمى بىلەن داۋالايدۇ. ئۇنىڭ قولىدا ئەسەب-روھىي ئاغرىقلىرىنى، ھاراقخورلۇق، نەشىخورلۇق، ناركوتىك ئاغرىقلىرىنى داۋالاپ ساقايتقانلارنىمۇ كۆپلەپ ئۇچرىتىشقا بولىدۇ.

مانا بىر يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە راھىلەم شۇ قاتارلىق ئۇرغۇن ئاغرىقلارنى داۋالاپ ھاياتقا قايتۇردى. بۈگۈنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ ئۆيىدىن كىشىلەر ئۈزۈلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئىش تەجرىبىسىمۇ بارغانسىرى ئاشماقتا. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئالقانلىرىنىڭ بىئوتوك قۇدرىتى، ئاغرىغان تىكەن ئورۇغى، دولانا قوزىقىنىڭ سۈيى، ئىگىر، ھىڭ، ئەدراسمان، قىرىقبىز يۇپۇرمىقى قاتارلىق ئۇسۇملۇك-چۆپلەر ئۇلارنىڭ يىلتىزلىرىدىن ھەر خىل دەرىلارنى ياساپ داۋالاش ئىشلىرى ئەتىجىدارلىق بولماقتا. ئۇ خەلقىمىز تىبابەتچىلىگىدىكى دېمىدە ئىچكۈزۈش، ئۇچۇغداش، تۇمار پۈتۈپ بېرىش ئۇسۇللىرىنىمۇ كەڭ قوللىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

بۇ كۈنلەردە راھىلەم كۆپ كىشىلەرنى داۋالاپ ساقايتقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ توغرىلىق خەۋەردار بولمايۋاتقانلار كۆپ. شۇڭلاشقا تۆۋەندە راھىلەم مۇزەپپەروۋانىڭ ماكان جايىنى كۆرسىتىشنى لايىق كۆردۇق.

خەشكىلەڭ ناھىيەسى، «تاۋگۈل» سوۋخوزى، تاۋگۈل توختالمىسىدىكى دۇكاننىڭ ئارقىسىدىكى ئۈچ قەۋەتلىك 6-ئۆينىڭ 5-خانىسىدا ئۇ ئاغرىقلارنى قوبۇل قىلىدۇ. ھاجىتى چۈشۈپ كەلگۈچىلەرگە مەرھەمەت.

ئۆز مۇخبىرىمىز.

دېموكراتىيە ۋە ئاشكارىلىق

ئەپسۇسلىنىپ قالمايلى!

ھازىرقى كۈندە بىزنىڭ ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ ئىچىدە تۈرلۈك-تۈمەن پىكىر قىلغۇچىلار، غۇرۇرى، تۇيغۇسى ھەر خىل كىشىلەر ۋە ھەتتا قۇرۇق ھاۋۋىنى ئېلىپ قاچىدىغانلار كۆپىيىپ قالدىكى، ئۇلار توغرا غايە ۋە نىيەتلەرنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا توسقۇنلۇق قىلىشماقتا. ئەينە شۇنداق بېتايىن، ئابرويپەرەست، مەنپەئەتپەرەستلەر ھەر خىل ئۇچرىشىشلار، ھەر خىل خەتلەر، مۇراجەتلەر بىلەن چىقىشماقتا. لېكىن، ۋاقىنى توغرا باھالايدىغان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تەغدىرىگە قايغۇرۇپ، ئۆزلىرىنى پىدا قىلغان ئالىجاناپ، جاسارەتلىك كىشىلىرىمىزمۇ بار.

بىزنىڭ قىسمىتىمىزگە، مۇھاجىرلىق ھاياتنىڭ پۈتكۈل ئېغىرلىقى چۈشكەنلىگىنى يوشۇرۇشقا ۋە خاتىرىدىن چىقىرىشقا بولمايدۇ. رۇس ئىمپېرىيەسىنىڭ مۇستەبىت مەمۇرىي ھاكىمىيىتى بىزنى بەزەن ئاشكارە، بەزەن خۇپىيانە تەقىپ قىلىپ، سالاھىيەتلىك، قولىدىن ئىش كېلىدىغان كىشىلىرىمىزنى مەسئۇلىيەتلىك ئورۇنلاردىن مەھرۇم قىلىشتى. ئىشەنمەسلىك سىياسىتىنى جارىي قىلىشىپ، مۇناسىپ مۇئامىلە قىلىشمىدى. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، «يېڭى ھايات» گېزىتىمىز ئوتتۇرا ئاسىيادا يۈز بېرىۋاتقان تارىخىي ۋاقىئەلەر، ئىجتىمائىي ئىسلاھاتلار، ئەمەلدە جارىي قىلىنىۋاتقان ئەجايىپ جەريانلار، بولۇپمۇ تۈركىستان تەۋەسىدىلا ئەمەس، خارجىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ تۇرمۇش تىرىكچىلىگى، ئارزۇ-مۇددىئالىرى بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان ھالدا ئۆز تەرجىمە ھالىنى تىكلىمەكتە، تارىخىنى ياراتماقتا. بولۇپمۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ شانلىق ۋە قانلىق تارىخىدىن كۆڭۈل تولغىدەك ماتېرىياللارنى چوڭ جۈرئەت بىلەن يورۇتماقتا.

ھازىرقى كۈندە «يېڭى ھايات» ئۆز ئوقۇغۇچىلىرىنى بىرلىك سەپكە تارتىپ ماڭماقتا. گېزىتخانلار «يېڭى ھايات» پائالىيىتىدىن بەك رازى ۋە مىننەتدار.

مېنىڭ ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ ۋەكىللىرى باش قوشقان مەجلىسكە مۇناسىۋەت بىلدۈرۈش نىيىتىم يوق ئىدى. تونۇش-بىلىشلەر، يىراق-يېقىنلاردىكى گېزىتخانلارنىڭ قەتئىي تەلەپ ۋە ھوقۇقىي داۋالىرىغا قۇلاق تۇتۇپ، قولۇمغا قەلەم ئېلىشقا جۈرئەت قىلدىم.

ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ۋەكىللىرىنىڭ باش قوشقان مەجلىسكە ھامىيلىق قىلغان ۋە بۇ ژىغىنتى ئاچقان يولداش ئازاماتوۋنىڭ جىددىي ئويلاشماي ئوتتۇرىغا چىقىۋالغىنى بىزنى ئويلاندۇرۇپ قويىدى. ئاخىر تەنقىت ياكى تەنە مالامەت قىلىنىدىغان نىشان - «ئۇئات»، «شەرقىي تۈركىستان كومىتېتى»، «ئېۋادا-شەمەي» يادرو سىنىقىغا قارشى ھەرىكىتى «لوبنۇر» بولۇمى ئىجرائىي كومىتېتى، ۋە شۇنداقلا «يېڭى ھايات» تەھرىراتىدىن بىرەر بىر ۋەكىل تەكلىپ قىلىنماي، ئۇلار ھەققىدە پىكىر بىلدۈرۈش- سۆز، مەتبۇئات ئەركىنلىكى قانۇنىغا خىلاپ ئىكەنلىگىنى ھېساپقا ئالمىغانلىقى ئەپسۇسلىنارلىقتۇر. ي. ئازاماتوۋنىڭ **«ھېچ قانداق تەشكىلات ۋە ھەرىكەتلەرگە ئەزا ئەمەس زىيالىلار ۋەكىللىرى باش قوشتۇق»** دېگىنى قىزىق. شۇ مەجلىستە سۆزگە چىققانلار «دۆلەتلەر ئارا ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقى» ئەمەس مەجلىسىدە مىنبەرنى ئىگىلىگەنلەر ئەمەسمۇ. بەزىلىرى ئالمۇتا شەھەرلىك ۋە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتىنى قۇرغانلار ۋە رەھبەرلىك قىلغانلار ئىدىغۇ؟ ي. ئازاماتوۋنىڭ: **«ھەر خىل ھەرىكەتلەرگە ۋەكىللىك قىلىدىغان بۇرادەرلىرىمىز... خەلق نامىدىن سۆزلەپ، ئەينە شۇ خەلقنىڭ بېشىنى قايمۇقتۇرۇۋېمۇ بولدى»** دېگىنى مەنتىقىغا سىغمايدۇ. خەلقنى كەمسىتىپ سۆزلەش سىياسىي ئەدەپسىزلىكتۇر. بىزنىڭ خەلقىمىز كۆپنى كۆرگەن، كۆپ سىناقلاردىن مەردانىلارچە ئۆتكەن ماتانەتلىك خەلق. ي. ئازاماتوۋ ئىسمىنى ئاتالمىغان «ۋەكىللىك قىلىدىغان بۇرادەرلەر» نىڭ ئېلىپ قاچتى گەپلىرىگە خەلقىمىزنىڭ بېشى قايمۇقۇپ كەتمەيدۇ.

بىز ھېمىشەم ھۆرمەت قىلىدىغان ئاقساقلىمىز، قازاقىستان خەلق يازغۇچىسى زىيا ئاكا سەمەدىنىڭ ئېلىپ قاچتى گەپلىرىنى كۆتىرىپ مىنبەرگە چىقىشى بەكمۇ كۆڭۈلسىز بولدى. **«يېڭى ھايات» گېزىتىنى بەزىلەر ھاشىر ۋاھىدىنىڭ گېزىتى، دەپ ئاتىشىدۇ»** دېگەن مەنتىقسىزلىكنى كۆتۈرۈپ چىقىشى شەخسىي زىددىيەتنىڭ تۇرۇقسىز پارتلىشى ئەمەسمىكىن؟! ھاياتنىڭ كۆپ ئېغىر دەملىرىنى بېشىدىن كەچۈرگەن، مۇستەملىكىچى رەقىپلىرىگە دادىل جاۋاپ بېرەلىگەن، خەلقىنىڭ ژۈرەك دەردلىرىنى قەلەمگە ئالغان يازغۇچىنىڭ جىددىي غايىۋىي چېكىنىشى- ئەتتەڭ ئەي!

«يېڭى ھايات» گېزىتى خەلق مىنبىرى، ئۇنىڭغا بىرەر تەشكىلات، بىرەر ھەرىكەتلەردىكى گۇرۇپپا ياكى بىرەر شەخسنىڭ ئىگىدارچىلىق قىلالمايدىغانلىقىنى زىيا سەمەدىي بىزدىن ياخشىراق چۈشىنەتتىغۇ؟

يازغۇچى يۈسۈپ ئىلياس: **«مېنىڭچە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيىتى جەمىيىتىنىڭ بىزگە كېرىگى يوق»** دەيدۇ. قاراڭ، نېمە دېگەن «جاسارەت؟» شۇنداق سۆزلەش ھوقۇقىنى ئۇ كىمدىن ئالغاندۇ؟! «جۇمھۇرىيەتلىك مەدەنىيەت جەمىيەتلىرىنى» پىرېزىدېنتلىق مەھكىمىسى ۋە ھۆكۈمەت پۇختا ئويلاپ، ھەر بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيىتىنى تىكلەش، مىللەتلەر ئارا دوستلۇق، ھەمكارلىق، قېرىنداشلىقنى مۇستەھكەملەش مەخسىتىدە تەشكىل قىلغان ئەمەسمىدى؟ يۈسۈپ ئىلياس بىر ۋاقىتلاردا ئىسلام دىنى ئەقىدىلىرىگە قارشى مەيدانغا چىقىپ، كەڭ جامائەتچىلىكنىڭ قاغىشىنى ئالغانلىقىنى ئۇنتۇپ قېلىشى ئەپسۇسلىنارلىقتۇر.

ئالىم كوممۇنار تالىپوۋنىڭ دوقى قىزىق. داۋاسى بارۇ، دەلىلى يوق: **«يېڭى ھايات» گېزىتى ھەققەتەنمۇ «ئۇئات» نىڭ» ئورگىنىغا ئايلىنىپ قالدى»، «ئارىمىزدا پەقەتلا تالاش-تارتىش قوزغايدىغان ماتېرىياللارمۇ بېسىلدى»**. خوش، تالاش-تارتىش قوزغايدىغان ماتېرىياللار بېسىلسا، ئۇنىڭ نېمىسى يامان. كوممۇنار بەس-مۇنازىرىدىن نېمانچە قورقىدۇ. قاچان، قانداق قىلىپ «يېڭى ھايات» «ئۇئاتنىڭ» ئورگانى بولۇپ قالىدۇ؟. «قورۇپ كەتسۇن، قۇرۇق گەپ!» دەپ يازغان ئىدى كەن ئۇيغۇر شائىرى ئىبراھىم تۇردى.

شايىم شاۋايېۋمۇ كالتەپەم پىكرى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ: **«بولگۇنچىلىك پەيدا قىلىۋاتقان «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ مەۋقەسى توغرىدىن-توغرا ئىتتىپاقنى قارىلاشقا قارىتىلغان»** دەيدۇ. بۇ نېمە دېگەن بوھتان! ئېمىشكە بىرەر ئىسپات، دەلىل، فاكت كەلتۈرەلمىدى. مۇنداق داۋانى ئۇ راخمەت ئىسمائىلوۋمۇ تەكرارلايدۇ: **«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ «ئۇئات» نى» تەرغىپ قىلىشىغا بەكمۇ بېرىلىپ كەتكىنى راس»** دەيدۇ. ئۇ ئوقۇشنى بىلمەي تۇرۇپ ... خۇش قېنى دەلىل؟

ئۇمۇمەن، زىيالىيلارنىڭ سۆھبەت ژىغىنىغا قاتنىشىپ، سۆزگە چىققان يولداشلار خېلە جىددىي تەييارلىقلار بىلەن ئىش كۆرگەنلىگى ئۆز-ئۆزىدىن مەلۇم بولۇپ تۇرىدۇ. ئەگەر باشتا ئېيتقىنىمىزدەك، تەنقىت قىلىشقا نىشان قىلىنغانلارنى ژىغىنغا تەكلىپ قىلىپ ئاشكارە، يۈزمۇ-يۈز مۇنازىرە ۋە مۇھاكىمە قىلغىنىدا (يەكلەپ ئەگە بارارىدۇق) ژىغىنىنىڭ ئەھمىيىتى، پايدىسى ئەتىجىلىك بولغان بولار ئىدى. ئۆز-ئارا پرىنسىپال كېلىشىش، ئادالەتنى ئۇچۇق ئېيتىش، تەنقىتنى ئاساسلاش ۋە قايىل قىلىش، كەڭ ئوقۇغۇچىلارنى ئىشەندۈرەلەيدىغان فاكتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇش ۋە نىھايەت كەڭ ئوقۇغۇچىلىرىمىزنى ئەگەشتۈرۈپ مېڭىشىمىز كېرەك ئىدى. ۋاقىئەنىڭ باشلىنىشى ۋە رىۋاجى بۇ كۈتكەن ئەتىجىنى بەرمىدى ...

«ئۇئات»نى، «شەرقىي تۈركىستان كومىتېتىنى»، «لوبنۇر» ئىجرائىي كومىتېتى مەسئۇلىنى ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتى تەھرىراتىنى قۇرۇق چوقانلار بىلەن ئەرتېپكە چاقىرىمىز، دېيىش ناھايىتى ساددىلىق بولىدۇ.

خۇلاسە، «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ شارى «بىرلىك، دوستلۇق ۋە مىللىي تەرەققىيات ئۈچۈن» ئىكەن، ئۇيۇشتۇرۇلغان ژىغىن بۇنىڭغا پۈتۈنلەي قارىمۇ-قارشىدۇر. بىرلىك، دوستلۇق ۋە مىللىي تەرەققىيات ھەر قاچان بىرلىكتە بامەسلىھەت، ئۆز ئارا چۈشىنىش، بىر-بىرىگە يول بېرىش، كېلىشىشلەر ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. قارىمۇ-قارشىلىقلار، زىددىيەتلەر تۇغۇلغاندا ھەر ئىككى تەرەپ كېلىشىلگەن ۋە ئىشتىراك قىلغان ھالدا ئاشكارە مۇھاكىمە، مۇنازىرە ۋە قايىل قىلىش يولى بىلەن ھەل قىلىنىدۇ، خۇلاسىلىنىدۇ. بىز ھەر بىر پائالىيىتىمىزدە يەتتە ئۆلچەپ، بىر كېسىشىمىز، خەلققە يولىنىشىمىز ۋە ئۇلاردىن مەسلىھەت ئېلىشىمىز كېرەك. خەلق - قۇدرەتلىك كۈچ ۋە دانىشمەندۇر. خەلق بىلەن بامەسلىھەت ئىش قىلماي، كېيىن ئەتتەڭ-ئەي دەپ، ئەپسۇسلىنىپ قالمايلى، بۇرادەرلەر!

ئاسىم باقى ئوغلى،
فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى.
تاشكەنت شەھىرى.

ئۇلۇغ ئەدىپنىڭ خەرىتىسى ھەققىدە

تا قىدىمىي زامانلاردىن تارتىپ، ئادەمەۋات پەرۋەنتى ئۆز تىرىكچىلىكىنىڭ ئاساسى مەنبەسى بولغان ئانا سەييارىمىز- يەرنىڭ تۈزۈلۈشى، شەكلى ۋە ئۇنىڭ چەكسىز ئالەم ئىچىدە تۇتقان ئۆزىگە خاس ئورنىنى توغرىسىدا تەپەككۇر قىلىشقان ۋە بىر-بىرىگە زىت تۈرلۈك-تۈمەن كوز قاراش، پىكىر- مۇلاھىزىلەرنى ئىلگىرى سۈرۈپ كېلىشكەن. تەبەتنى بىلىشنىڭ ئىپتىدائىي باسقۇچلىرىدا كىملەردۇر يەرنى لېگەن-تاۋاق شەكلىدە، تۈز-سىدام دېسە، تەبىي پەنلەر مەلۇم دەرىجىدە تاكاممۇللاشقان دەۋرلەرگە كېلىپ، كىملەردۇر ئۇنى ئۈزملاق، شار شەكلىدە تەساۋۇر قىلىشقان. ئىككىنچى كوز قاراشنى مەلۇم ئەمەلىي تەتقىقاتلار ئارقىلىق ئىسپاتلىغان ئالىملار جۈملىسىدە قىدىمىي يۇنانىستان پەيلاسوپىس-جوغراپىيونلىرىدىن گىپپارخ (مىلادىن ئاۋالقى 2-ئەسىر)، پتولېمېي كلاۋدىي (تەخمىنەن مىلادى 170-ژىلى ۋاپات بولغان)، ئوتتۇرا ئاسىيالىك قامۇسىي ئالىم ئەبۇ رەيھان بىرۇنىي (973-1048-ژىللار) ۋە باشقىلارنى ئاتاش مۇمكىن.

بۇ ساھادا ئۆز زامانىسىدىكى بارلىق ئىلىمۇ-ھېكمەتلەر جۈملىسىدە تەبىي پەنلەردىنمۇ ھەر تەرەپلىمە خەۋەردار بولغان ئۇلۇغ ئالىمىمىز، دۇنيا قىياسىي گرامماتىكىسى ۋە تۈركىشۇناسلىقىنىڭ ئاتىسى مەھمۇت قەشقەرىينىڭ ئۆزىگە خاس ئەمگىكىنى ئېتىۋاردىن ساقىت قىلىش زادىلا مۇمكىن ئەمەس.

ئالىم «تۈركىي تىللار دىۋانى» نەشرىنىڭ 1-توم، 38-سەھىپىسىدە (ئۇرۇمچى نەشرى)؛ «مەيلى مۇسۇلمان بولسۇن ياكى بولمىسۇن، رۇم ئولكىسىنىڭ يېنىدىن كۈن چىقىشقا قاراپ كەتكەن تەرتىپ بويىچە، شەرىقتىكى تۈرك قەبىلىلىرىنىڭ تۇرار جايلىرىنى كورسىتىپ ئوتتۇم. رۇمغا ئەڭ يېقىن جايلاشقان قەبىلە-**بەچەنەك**، ئاندىن قالسا- **قىپچاق**، **ئوغۇز**، **يەمەك**، **باشقىرت**، **باسمىل**، **قاي**، **ياباقۇ**، **تاتار**، **قىرغىز** قەبىلىلىرىدۇر. قىرغىزلار چىنغا يېقىن جايلاشقان. بۇ قەبىلەرنىڭ ھەممىسى رۇم ئولكىسى يېنىدىن شەرىققە قاراپ شۇ تەرتىپتە سوزۇلغان. ئاندىن **چىگىل**، **توخسى**، **ياغما**، **ئوغراق**، **چارۇق**، **چومۇل** **ئۇيغۇر**، **تاڭغۇت**، **ختاي**- قەبىلىلىرىدۇر، ختاي-چىن دېمەكتۇر، ئاندىن **تاۋغاچ**، بۇ-ماچىن دېمەكتۇر. بۇ قەبىلىلەر جەنۇپ بىلەن شىمال ئوتتۇرىسىدا ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ جايلاشقان ئورۇنلىرىنى موشۇ دائىرىدە بىر-بىرلەپ كورسەتتىم»- دەپ يازىدۇ.

مەھمۇت قەشقەرىي **«دائىرە»** دېگىنىدە، پەقەتلا ئۆز زامانىسىدىكى تۈركىي خەلقلەر ئىستىقامەت قىلغان ئوتتۇرا ۋە مەركىزىي ئاسىيە كەڭلىكلىرىنىلا ئەمەس، بەلكى ھازىرقى تىلىمىز بىلەن ئېيتقاندا، يەرنىڭ شەرقىي يېرىم شارىنى نەزەردە تۇتقان. مەلۇمكى، كارتوگرافىيە ئىلمىدە «كوئوردىناتوگراف» دېگەن خاس ئاتالغۇ بار. بۇنىڭ مەنىسى يەر يۈزىدىكى ھەر قانداق بىر نۇقتىنى (جاينى)- مېرىدىيان ۋە پاراللېلارنىڭ ئۆز ئارا كېسىشكەن نۇقتىلىرىنى توغرا تورت بۇجەكلىك كوئوردىناتلار بويىچە خەرىتىگە چۈشۈرۈش دېمەكتۇر. ئادەتتە بۇنداق ئىش بىر مۇنچە كارتوگرافىيەلىك ئەسۋاپ-ئۈسكۈنىلەرنىڭ ياردىمىدە، جۈملىدىن كوئوردىناتومېتىر، كومپيۇتېرلارنىڭ ياردىمىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

گەرچە، مەھمۇت قەشقەرىي ئۆز خەرىتىسىنى سىزىشتا قانداق تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرغانلىقى، قانداق جۇغراپىيەلىك ئەسۋاپلاردىن پايدىلانغانلىقى، كىملەرنىڭ نەزەرىي ۋە ئەمەلىي ئىش ئۇسۇللىرىغا ئەمەل قىلغانلىقى ھەققىدە بەتەپسىل مەلۇمات يېزىپ قالدۇرمىغان بولسىمۇ، ئاما بىر نەرسە- ئۇ تەبىي پەنلەر جۈملىسىدە جۇغراپىيە ئىلمىنى پۇختا ئېگەللىگەن ئالىم ئىكەنلىگى دەۋاسىزدۇر.

بىزگە مەلۇمكى، جۇغراپىيەلىك خەرىتىلەر تۈزۈشتىكى گىپپارخ ۋە پتولېمېينىڭ ئىشلىرىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلىپ، ئۇلى ئىجادىي رىۋاجلاندۇرغان ئەبۇ رەيھان بېرۇنىي ئوتتۇرا ۋە مەركىزىي ئاسىيەدە ئۈچ مىڭ ژىل دېگىدەك ھوكۇمران بولۇپ كەلگەن يەرنىڭ تەكشى-لېگەن شەكلىدە ئىكەنلىگى ھەققىدىكى چۈشەنچىگە خاتىمە بەردى ۋە ئۇنىڭ شار شەكىللىگىنى ئېتىراپ قىلدى. شۇنداقلا ئالىم ختاي ۋە تىبەتكە يېقىن بولغان تەۋەلەرنىڭ كوئوردىنات- كەڭلىكلىرىنى ئېنىق ۋە تولۇق رەۋىشتە كورسەتكەن. مەھمۇت قەشقەرىي بۇ چۈشەنچىلەردىن يەنىمۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا: «...جابەرقا- ياپونىيەلىكلەر ژىراقتا جايلاشقانلىغى، ماچىن بىلەن ئۇلارنى چوڭ دېڭىزلار ئايرىپ تۇرغانلىغى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ تىللىرى بىزگە مەلۇم ئەمەس»- دەپ يازىدۇ ۋە ياپونىيەنى ئوز خەرىتىسىنىڭ ئەڭ شەرقىي قىسمىغا جايلاشتۇرىدۇ.

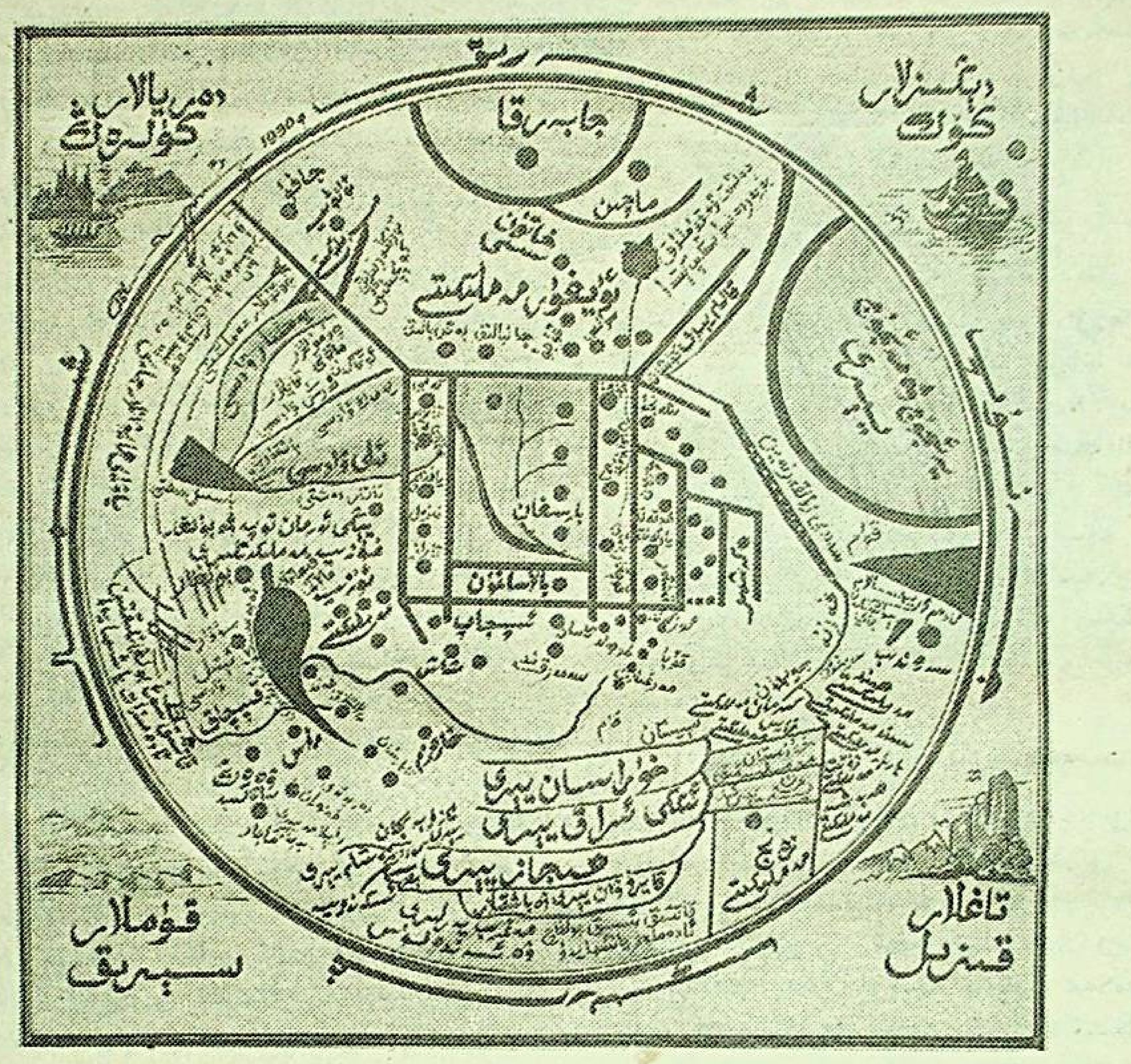

دەرھەقىقەت، ياپونىيەنى ئاسىيە چوڭ قۇرۇغلۇغىدىن ياپون دېڭىزى، شەرقىي ختاي دېڭىزى ئايرىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ پەقەت ئاسىيانىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل شەرقىي يېرىم شارنىڭ ئەڭ شەرقىگە جايلاشقانلىغى ھەر بىر ئوتتۇرا مەلۇماتلىق كىشىگە ئايان.

مەھمۇت قەشقەرىي ئوز «دائىرىسىنىڭ» ئەڭ غەربىي-شىمالىغا ئەندەلۇس (بۇ ئەرەپ ئىستىلاسىدىن كېيىن ئىسپانىيەنىڭ تارىخىي ژىلنامىلار دا «ئەندەلۇزىيە» دەپ ئاتىلىشىدىن كېلىپ چىققان نام) ۋە ۋەرەڭ (ئۇيغۇر تىلىدىكى پەرەڭ، يەنى فرانسىيە) يەرلىرىنى جايلاشتۇرغان. شىمال ۋە شىمالىي-شەرىققە «قاتتىق سوغ بولغانلىقتىن ئادەملەر ياشىمايدۇ» ۋە «ياۋايى ھايۋانلار جايى» دېگەن مەخسۇس ئىلا ۋە سوزلەرنى يېزىپ قويغان. بۇنىڭدىن بىز، ئاسىيە ۋە يېۋروپا قىتئەلىرىنىڭ شىمالىي مۇزلۇق ئوكيانغا تۇتاشقان چەكسىز ساھىللىرىنى كوز ئالدىمىزغا كەلتۈرىمىز ۋە شۇنداق چۈشىنىمىز.

ژۇقۇرىدا بىر قۇر قەيت قىلىپ ئوتكىنىمىزدەك، ئالىم ئوز خەرىتىسىنى تۈزۈشتە توغرا تورت بۇجەكلىك كوئوردىناتسىيەلەش ئۇسۇلىنى قوللانغان. ئۇ دائىرىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئوزى تۇغۇلۇپ ئوسكەن، تەبىيتى ۋە ئىقلىم شارائىتىنى بەكمۇ ياخشى بىلگەن خاقانىيە ئولكىسىنى جايلاشتۇرغان. ئالىم ئەينە شۇ قۇتلۇق دىياردىن تۇرۇپ ئالەمگە، يەر يۈزىگە نەزەر سالىدۇ ۋە چار ئەتراپىنى ئۇنىڭ چورىسىگە ئورۇنلاشتۇرىدۇ.

تارىخىي مەنبەلەردىن ياخشى مەلۇمكى، ئالىم: «بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ پاساھەتلىك تىل خاقانىيەنىڭ مەركىزىي ئولكىسىدىكى خەلقىنىڭ تىلى ھېساپلىنىدۇ»- دېگەن مەركىزىي خاقانىيەگە بۈگۈنكى ئۇيغۇرىستاننىڭ ئەزىزانە قەشقەر شەھىرىنى ئاستانە قىلغان كەڭ بوستانلىق، خاقانىيە ئولكىسى دېگەندە، ئوتتۇرا ئاسىيەنىڭ قىسمەن جايلىرى (ماۋارەئۇن-نەھر- ئەرەپچە دەريانىڭ نېرىقى قىرغىغى دېگەنلىك) ۋە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ يەتتىسۇ ۋادىسى كىرەتتى. بۇ ئىككى ئاتالغۇنى مەلۇم دەرىجىدە پەرىقلەندۈرۈش ئۈچۈن ئالىم قەشقەر، يەكەن، خوتەن ۋە چەرچەننى خەرىتىدىكى ئاساسلىق تورت بۇجەكنىڭ يېنىدىكى قوشۇمچە بىرىنچى كاتەكچىگە (خەرىتىگە قاراڭ)، كۇچا، بارمان، ئۈچ ۋە قوشقارىېشى شەھەرلىرىنى ئاساسلىق بۇجەكنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى؛ كەمى تالاس، ئىككى ئوكۇز، يافىنچ، ئەزەل ۋە تاراز شەھەرلىرىنى سول تەرەپتىكى تىك چاسىنىڭ ئىچىگە؛ بالاساغۇن شەھىرىنى توغرا بۇجەككە، بارسغان شەھىرىنى بولسا، ئاساسلىق تورت بۇجەكنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئورۇنلاشتۇرغان.

ئالىمنىڭ شەھەر-كەنتلەرنى بۇ تېرىقىدە جايلاشتۇرۇشى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ تائەزەلدىن بېرىش-كېلىش، سودا-سېتىق، تىجارەتتە، مەدەنىي مۇناسىۋەتلەردە ئۆز ئارا يېقىنلىقىنى كورسىتىش بولسا، ئىككىنچىدىن، ئۇزىدىن ئالدىن ئوتكەن ئەرەپ جۇغراپىيەشۇناسلىرىنىڭ ئوتتۇرا ۋە مەركىزىي ئاسىيە كەڭلىكلىرىنى ئىقلىملارغا بولۇپ چۈشەندۈرۈشكە ماسلاشقانلىقىدىن بولسا كېرەك، ئەتىمالىم. مەسىلەن، ئوتمۈش سەيياھ ۋە تارىخچىلار قەشقەرنى 3-4- ئىقلىمغا، خوتەننى 5-ئىقلىمغا، ئالمىلىق بىلەن بالاساغۇن شەھەرلىرىنى 6- ۋە 7- ئىقلىملارغا مەنسۇپلەشكەن.

مەھمۇت قەشقەرىي خەرىتىسىنىڭ ئەڭ ئاساسلىق ئىلمىي قىممىتى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئالىم پەقەتلا تۈركىي خەلقلەرنىڭ قايسى ۋادى، دەشتۇ-سەھرالاردا، قايسى شەھەر ۋە كەنتلەردە ياشايدىغانلىغىنى كورسىتىپلا قالماستىن، شۇنداقلا ئەشۇ زامانىدىكى مەۋجۇت مەملىكەتلەرنىڭ، ئۇلار ئېگەللىگەن تەۋەلەرنىڭ تەخمىنىي مەيدانلىرىنىمۇ بەلگۈلەپ بەرگەن.

«چىن ۋە ماچىن خەلقلىرىنىڭ ئايرىم تىللىرى بولسىمۇ، شەھەرلىكلىرى تۈركچىنى ياخشى بىلىدۇ. بىزگە يازغان خەتلىرىنى تۈركىي يېزىق بىلەن يازىدۇ. شۇنىڭدەك، ئارىدا چوڭ سېپىل ۋە چىن يېنىدىكى تاغ، دېڭىزلار بولغىنى ئۈچۈن يەئجۇج ۋە مەئجۇجلەرنىڭ تىللىرىمۇ بىزگە مەلۇم ئەمەس»- دەپ قەيت قىلغان ئالىم «ئۇيغۇر مەملىكىتى» ۋە خاقانىيە مەركىزىي ئولكىسىنىڭ شەرقىي- جەنۇبىدىن **«سەددى زۇلقەرنەين»** (ئىسكەندەر سېپىلى، كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزدا- سەددى ئىسكەندەرىي) سېپىلىنى ئوتكۈزىدۇ. بۇ ئەينى چاغدا غەربىي-شىمالدىكى ھۇنلار ۋە باشقا تۈركىيلەرنىڭ شىددەتلىك ھۇجۇمىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ختاي خەلقىنىڭ قان ۋە تەرى بەدىلىگە ئەسىرلەر داۋامىدا ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەن بۈيۈك ئىنشائىتى- سەددىچىن (ختايچە چاڭ چېڭ) سېپىلى ئېدى.

مورىتى كەلگەندە شۇنى قوشۇمچە قىلىپ ئوتۈش كېرەككى، ئىسكەندەر زۇلقەرنەين يەنى ئالېكساندر ماكېدونسكىي مىلادىدىن ئاۋالقى 356- ژىلى تۇغۇلۇپ، 323-ژىلى قازا قىلغان. ئۇ ھېچ قاچان ئۇيغۇرلار زېمىنىنى، خاقانىيە مەركىزىي ئولكىسىنىڭ تەۋەسىنى بېسىۋالمىغان ھەم بىرەر شەھەر-كەنتنى بۇنيات قىلمىغان. بۇنى ئالىمنىڭ ئوزىمۇ ئۇيغۇرنامىنىڭ كېلىپ چىقىشى ۋە «ئالتۇن قان» توغرىلىق رىۋايەتتە قىسمەن ئېيتىپ ئوتىدۇ. دېمەك، قىدىمىي ئۇيغۇرىستانغا كىرمىگەن ئىسكەندەرنىڭ بۈيۈك ختاي سېپىلىنى سالدۇرمىغانلىغى ئوز-ئوزىدىن چۈشىنىشلىك. ئەسلىدە بۇ چەكسىز چوڭ ئىنشائەتنى مىلادىدىن ئاۋال ئوتكەن قىدىمىي جۇڭگونىڭ قاتتال پادىشاسى چىڭ شى خۇاڭ (خۇاڭدى- مۇ دېيىلىدۇ) مىلادىدىن ئالدىنقى 221-ژىلى (ئىسكەندەر ۋاپات بولۇپ، راسا يۈز ژىل ئوتكەندىن كېيىن) پەرمان چىقىرىپ، ئۈچ يۈز مىڭ ئەسكەر ۋە ئىككى مىللىوندىن ئوشۇق ئەسىرلەر ۋە قۇللارنى ئىشلىتىش بىلەن ئۇنىڭ دەسلەپكى مۇساپىلىرىنى قۇرغۇزۇپ چىققان.

بۇ سېپىلنى ئالىمنىڭ ئىسكەندەر نامى بىلەن باغلىشى، ئەسلىدە، ئۇنى ئىسلام ئەدەبىياتىنىڭ ئىلاھىيلاشتۇرۇشى (دىنىي ئەدەبىياتلار ئۇنى روھەن مۇسۇلمان ئېدى، دەپ تەرىپلەيدۇ)، جەسۇر ۋە ئادالەتپەرۋەر شاھ سۈپىتىدە تەسۋىرلىشى تۈپەيلىدىن بولسا كېرەك. ئەسلىدە سەددى ئىسكەندەرىي كۈھى قاپ-كاپكاز تاغلىرىدا.

مەھمۇد قەشقەرىي تاغلار ۋە دەشتۇ- سەھرالار، دەريالار ۋە دېڭىز-كوللەرنى خەرىتىگە چۈشۈرۈشتىمۇ مەلۇم خاتالىقلارنى نەزەردىن ساقىت قىلغاندا، ھازىرقى يېرىم شار تەسۋىرىگە ئويغۇنلىشىدۇ. مەسىلەن، «دەشت ۋە قۇملۇق. بۇ يەردە سۇ سىڭىپ كېتىدۇ»- دەپ ئىزاھ بېرىلگەن جاي بۈگۈنكى تەكلىماكان چولىنىڭ شەرقىي-شىمالىي قىسمىغا توغرا كېلىدۇ.

ئالماسبەگ.

مەرىپەتنىڭ مىللەت ئىستىقبالىدىكى رولى

ھەر بىر خەلقنىڭ تەغدىرىنى، ئىستىقبالىنى بەلگۈلەشتە، تەرەققىياتىنى كاپالەتلەندۈرۈشتە مىللىي مائارىپ مەسىلىسى ئالاھىدە رول ئاتقۇرىدۇ. بۈگۈنكى كۈندە خەلقىمىزنىڭ مىللىي مەدەنىيەت تەرەققىياتىنىڭ باشقا قېرىنداش خەلقلەردىن كوپ ئارتتا قېلىشىنىڭ ئاساسى سەۋەپلىرىنىڭ بىرى-خەلق مەنپىيەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان، مىللىيلىكىمىز بىلەن ئۇمۇمىي ئىنسانىيەت ئىقىمىدىكى تەرەققىياتىمىزنى تەمىنلەيدىغان مائارىپ سىستېمىمىزنىڭ يوقلىقىدا.

راست، بىزدە ئىلگىرىكى كېڭەش ئېلىدا باشقا كوپلىگەن مىللەتلەردىن تۆۋەنرەك دەرىجىدە بولسىمۇ ئانا تىلىمىزدىكى مەكتەپلەر بولدى. ھەر خىل نەشرىياتلاردىن ئاز-تولا كىتاپلىرىمىز نەشر قىلىنىپ تۇردى. ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتى ئوخشاش ئايرىم ئىجتىمائىي پەنلەر بويىچە ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا مەخسۇس بولۇملەر ئېچىلدى. ئامما بۇنىڭ بارلىغى ئەھۋالىمىزنى بىر ئاز يېنىكلەشتۈرسىمۇ، ئۇمۇمەن ئالغاندا بىزنىڭ مىللەت سۈپىتىمىزدە رىۋاجلىنىشىمىزنى مەنىۋىي جەھەتتىن تەمىنلىمىدى. ئوزىنىڭ ئىلمىي، مەنىۋىي ئىختىدارى بىلەن مىللىتىمىزنىڭ ئېھتىياجلىرىنى تولۇق تەمىنلەيدىغان كوپ باسقۇچلۇق، كوپ ساھالىق، يېتىلگەن بىر تۇتاش مائارىپ-ئالىي بىلىم بېرىش سىستېمىسىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ئىمكانىيتى بولمىدى. نەتىجىدە ياش ئەۋلاتقا، بىلىم بېرىشكە سۇس قاراش، ياشلارنىڭ ئالىي بىلىم ئېلىشقا ئىنتىلىپ كەتمەسلىگى قېلىپلاشقان بىر ۋەزىيەت ساقلىنىپ كەلدى.

ھازىرقى شارائىتىمىزدا مىللەت مەنپىيتىگە قارىتىلغان تۈپ ئاساسلىق ئەمەلىي ئىشلاردا زىيالىلىرىمىزنىڭ ئاكتىۋيەسىنىڭ تۆۋەنلىگى، ئەكسىنچە تۈرلۈك مەسىلىلىرىمىزنى ھەل قىلىشتا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا دەرت-تالاش، پىتنە-پاسات ئەھۋاللىرىنىڭ سادىر بولۇۋاتقانلىغى، ئازدۇر-كوپتۇر قولغا كەلتۈرۈۋاتقان مۇۋاپپەقىيەتلىرىمىزنى دۇرۇس باھالالماستىن بىر-بىرى بىلەن ئەسەبىيلىك مۇناسىۋەت ئورنىتىۋاتقانلىغى-ئۇزۇن ژىللاردىن بېرىقى تەكسىزلىگىمىز، يەنى مائارىپ، مەدەنىي ئاقارتىش ساھالىرىدىكى ھوقۇقسىزلىغىمىزنىڭ ئەمەلىي كورۇنۇشلىرىنىڭ بىرىدۇر.

تارىخ سەھىپىلىرى شۇنىڭغا گۇۋالىق قىلىدۇكى، خەلق تەغدىرىنىڭ ھەل قىلغۇچى پۇرسەت-پەيتلىرىدىمۇ ئەينە شۇ تىلىم-بىلىم، مەرىپەت ساھاسىدىكى يېتىشمەسلىكلەردىن كېلىپ چىققان ئامىمىنىڭ قاراڭغۇلۇغى، ئادانلىغى، ئېتائەتمەنلىگى، مىللىي ئەرباپ-لىدېرلارنىڭ چالا ساۋاتلىق، سالاھىيەتسىز، تار پىكىرلىك بولۇشى دايىمەن دېگىدەك ئوزىنىڭ پاجەلىك رولىنى ئويناپ كەلگەن. بۈگۈنكى كۈندىمۇ شۇ يېتىشمەسلىك ئىللەتنىڭ زەرداۋىنى چېكىۋاتقانلىغىمىز بايقالماقتا.

چوڭ-كىچىك ھەر خىل خەلقلەرنىڭ مىللىي ئويغىنىشىنى تۇغدۇرۇۋاتقان ھازىرقى ئەمەلىي شارائىتتا زىيالىلىرىمىزنىڭ ئەينە شۇ خىل سەۋىيەسىنىڭ تۆۋەنلىگى ئۇمۇمەن مىللىي مەنپىيەتىمىزگە زىيانلىق تەسىرىنى يەتكۈزۈۋاتىدۇ. بۇنىڭغا بولۇپمۇ، شەرقىي تۈركىستان تەغدىرى ئوخشاش ھاياتىي مەسىلىمىزدە ھېچ بىر ئاساسسىز تالاشلارنىڭ ئەۋج ئالدۇرۇلۇشى يارقىن ئىسپات بولالايدۇ. شۇڭلاشقا خەلقىمىزنىڭ مەنىۋىي تەرەققىياتىنى يۈكسەلدۈرۈش، ئىجتىمائىي ھاياتىمىزنىڭ بارلىق ساھالىرىدا مىللىي كادىرلىرىمىزنى كوپلەپ يېتىلدۈرۈش، خەلق، ۋەتەن تەغدىرى ئۈچۈن ۋىژدانەن ئىش ئېلىپ بارىدىغان ئەتراپلىق بىلىملىك، سالاھىيەتلىك زىيالىلارنى تەييارلاش بىزنىڭ ئالدىمىزدىكى ناھايتى مۇھىم مەسىلەلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالماقتا. بۇ خۇسۇسدا ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى تەرىپىدىن ئاتقۇرۇلۇۋاتقان خەيرىلىك ئىشلارنىڭ بىرى رېتىدە ئۇنىڭ ئوز پروگراممىسىدا مەدەنىي-مائارىپىمىزنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يونىلىشىدە ئاتقۇرۇۋاتقان ئىشلىرىنى ئالاھىدە تەكىتلەشكە ئەرزىيدۇ. شۇ مەخسەتكە مۇۋاپىق ئىتتىپاق رىياسىتىنىڭ فېۋرال ئېيىدا بولۇپ ئوتكەن ئاخىرقى مەجلىسىدە مائارىپ ئىشلىرى بويىچە ئايرىم كېڭەش قۇرۇلدى. ئۇنىڭ رەئىسلىگىگە ئالمۇتا ۋىلايەتلىك مۇئەللىملەر بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئىنستىتۇتىنىڭ خادىمى ھېبىبۇللا قاھاروۋ تايىنلاندى.

ئوتكەن ۋاقىت ئىچىدە مائارىپىمىزنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشتە پەرزەنتلىرىمىزنىڭ چەت ئەللەرگە، جۈملىدىن تۈركىيەگە چىقىپ ئوقۇتۇش ئىشىنىڭ قولغا كەلتۈرۈلگەنلىگى بىزنىڭ بۇ ساھادىكى ئۇتۇقلىرىمىزنىڭ بىر مىسالىدۇر. ئوتكەن ژىلدىن باشلاپ تۈركىيە مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ئىستېپادىكى گېنېرالى، بىزنىڭ ۋەتەندىشىمىز مەھەممەت رىزا بېكىن رەھبەرلىك قىلىۋاتقان ئىستامبۇلدىكى شەرقىي تۈركىستان فوندى بىلەن دولەتلەر ئارا ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقىنىڭ ھەمكارلىغى تۈپەيلى ئۇيغۇر باللىرىنى تۈركىيەنىڭ ئالىي بىلىم جايلىرىدا ئوقۇتۇش ئىشى يولغا قويۇلدى. نەتىجىدە موشۇ ژىلنىڭ بېشىدا دەسلەپكى 23 نەپەر ئۇيغۇر پەرزەندى ئىتتىپاقنىڭ يوللانمىسى بىلەن تۈركىيەگە ئاتلاندى. ھازىرچە ئۇ يەردە تەييارلىق كۇرسىدا ئوقۇۋاتقان باللار ئۇنى ئاياقلاشتۇرۇپ چىققاندىن كېيىن تۈرك تىلىدىن ئېمتىھان تاپشۇرۇپ، ھەر خىل ئالىي بىلىم يۇرتلىرىغا تەخسىم قىلىنىدىغان بولىدۇ.

دېمەك، ئۇلارغا كەلگۈسىدە تىل-ئەدەبىيات، ئىنگلىز تىلى ۋە ئەدەبىياتى، تۈرك تىلى، ئەدەبىياتى، ئىختىسات، ھوقۇق، رەسسامچىلىق، ماتېماتىكا شۇنداقلا ئېلېكترونىكا پەنلىرى ساھاسىدا ئالىي بىلىملىك مۇتەخەسسىسلەر بولۇپ يېتىلىش مۇمكىنچىلىكلىرى ھاسىل بولماقتا. بۇ خەيرىلىك ئىشى بىلەن تۈركىيە ھوكۇمىتى دەسلەپكى قېتىم بىزگە ئوخشاش دولىتى يوق، قېرىنداش تۈركىي خەلقلىرىنىڭ پەرزەنتلىرىنى تۈركىيە مائارىپ مىنىسترلىگىنىڭ تولۇق تەمىناتى ھېساۋىغا ئوقۇتۇشنى قولغا ئېلىۋاتىدۇ. باللارنىڭ ھەممىسى ياتاقخانىلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان. ئۇلار ئۈچ ۋاقىت ھەقسىز تاماق بىلەن تەمىنلىنىدۇ. تەييارلىق كۇرسىدا ئوقۇۋاتقانلارغا ھازىرچە 90 دوللار ستىپېندىيە بېرىلىۋاتىدۇ. قىسقىسى ئۇلار ئۈچۈن بارلىق قولايلىق شارائىتلار يارىتىلغان. شۇنىڭغا جاۋاۋەن ياشلىرىمىزدىن پەقەتلا تىرىشىپ ئوقۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. ئۇلار ئوز ئۈستىلىرىگە مىللىي مەنپىيەتىمىز ۋە تەغدىرىمىز ئۈچۈن چوڭ ھەسسە قوشىدىغان زىيالىلىرىمىزدىن بولۇپ يېتىلىش مەسئۇلىيەتلىگىنىڭ ژۈكلىنىۋاتقانلىغىنى چوڭقۇر ھىس قىلىشى كېرەك.

بۈگۈنكى كۈندە ئالدىمىزدا نوۋەتتىكى ئوقۇش ژىلىدا تۈركىيەگە ئەۋەتىلىدىغان نامزاتلارنى تاللاۋېلىش مەسىلىسى تۇرماقتا. ئۇنىڭ ئۈچۈن بىيىل ئوتكەن ژىلغا نىسبەتەن ۋاقىت ئىمكانىيتىمۇ كەڭرەك. بۇ ئىشنى كەڭ پىكىرلىشىش، ئاشكارىلىق ئاساسىدا ئىتتىپاقنىڭ مائارىپ كېڭىشى، جاي-جايلاردىكى مەدەنىيەت جەمىيەتلىرىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى ۋە ناھىيەلىك مائارىپ بولۇملىرى، مەكتەپ كوللېكتىۋلىرى، ئېگىلىك رەھبەرلىرىنىڭ بىۋاستە ئارىلىشىشى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان بولىدۇ.

تۈركىيەگە ئوقۇشقا ئەۋەتىشكە ئوتتۇرا بىلىمگە ئېگە ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ نامزاتى تەۋسىيە قىلىنىدۇ. ئەندى مەكتەپلەرنى ئەلا باھالار بىلەن تاماملىغانلار، ئايرىم ساھالار بويىچە مەخسۇس بىلىمگە ئېگە ياشلار، مەخسۇس كېلىشىملەر بويىچە ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيەتلىرى، مەھكىمىلەر، ئېگىلىكلەرنىڭ يوللانمىسىغا ئېگە بولغانلار، ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنى تاماملىمىغان بولسىمۇ ئانا تىلىدا ئەركىن سۆزلەيدىغان، مىللىي ئۆرپ-ئادەتلىرىمىزنى ياخشى بىلىدىغان ياشلار مەلۇم ئۈستۈنلىكلەرگە ئېگە بولىدۇ. نوۋەتتە ئوقۇشقا بارىدىغانلارغا ژۇقۇرىدا ئېيتىلغانلاردىن باشقا ئىجتىمائىي-سىياسىي، ئېگىلىك پەنلىرى، تىبابەتچىلىك، تېخنىكا پەنلىرىنىڭ بارلىق ساھالىرىدىن دېگىدەك مۇتەخەسسىسلىك ئېلىش ئىمكانىيتى بار، كەسىپ، بىلىم ساھاسىنى ھەر بىر ئوقۇشقا بارغۇچى ئوز ئىختىيارى بىلەن ئالدىن-ئالا تاللاۋېلىپ، ئوز تەلىۋىنى بىلدۈرىدۇ.

ئوقۇشقا ئەۋەتىلىدىغانلارنىڭ تىزىمى 1993-ژىلنىڭ ئىيۇن ئېيىغا قەدەر ئۈزۈل-كېسىل تاللاپ ئېلىنىپ، كېرەكلىك ھوججەتلىرى بىلەن بىرلىكتە تۈركىيەگە ئەۋەتىپ بېرىلىشى كېرەك، دېمەك، ئالدىمىزدىكى 2 ئاي جەريانىدا ياشلىرىمىزنىڭ ئارىسىدىن قابىلىيەتلىك، مىللىي غۇرۇرى ئۈستۈن دەپ تېپىلغانلىرىنى تاللاپ ئېلىش ۋەزىپىسى تۇرماقتا. ئوقۇش ئىستىگىنى بىلدۈرگەن ياشلار ياكى ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى مەزكۇر ئىشقا بىرەر سەۋەپ-توسالغۇغا دۇچ كەلسە، بىۋاستە ئىتتىپاقنىڭ رىياسىتىگە ياكى ئۇنىڭ مائارىپ كېڭىشىگە مۇراجەت قىلسا بولىدۇ.

ئوقۇشنى خالىغۇچى نامزاتلارنىڭ شەخسى گۇۋانامىسىنىڭ، ئوتتۇرا مەكتەپ ياكى ئوتتۇرا بىلىمى توغرىلىق گۇۋانامىلىرىنىڭ، مەكتەپنى تاماملاۋاتقانلاردىن ئاخىرقى ئىككى ژىلنىڭ ئۈلگىرىش كورسەتكۈچلىرىنىڭ تەستىقلەنگەن كوچۇرمە نۇسخىلىرى، ئوقۇشقا ئەۋەتىش توغرىلىق ئەرزىسى (ئۇ ئىتتىپاق پرېزىدېنتىنىڭ نامىغا يېزىلىشى كېرەك) ئۇلارغا قوشۇمچە ئېگىلىكلەر، مەھكىمىلەر، تەشكىلاتلارنىڭ يوللانمىلىرىنى قوشۇمچە تاپشۇرۇشى تەلەپ قىلىنىدۇ.

ئوقۇشقا بارغۇچىلارغا ئالدىن-ئالا ئاگاھلاندۇرىدىغىنىمىز، ئۇلار تۈركىيەگە يېتىپ بېرىش يول خىراجىتىنى ئوز ئۈستىلىرىگە ئالىدۇ. بۇ ھازىرقى باھا بويىچە 150 مىڭ سوم مىقدارىدا بولىدۇ. دېمەك، ئوقۇشقا باللىرىنى ئەۋەتكۈچىلەر موشۇ جەھەتتىكى ئىمكانىيەتلىرى بىلەن ھېساپلىشىشى كېرەك، ئۇنداق مۇمكىنچىلىكى يوق قابىلىيەتلىك ياشلارنىڭ بۇ خىراجىتىنى جاي-جايلاردىكى مەدەنىيەت مەركەزلىرى، ئىدارە، مەھكىمە، كارخانىلار ئوز ئۈستىگە ئېلىپ، بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش مۇمكىن.

ئالدىن-ئالا شۇنى ئېيتىش ئورۇنلۇقكى، تۈركىيە بىلەن بولغان مائارىپ ساھاسىدىكى ھەمكارلىغىمىز كېيىنكى ژىللاردىمۇ داۋاملىشىدۇ. دېمەك، بۇ ژىل ئۇ يەرگە بېرىپ ئوقۇش مۇمكىنچىلىگىگە ئېگە بولالمىغان ياشلىرىمىز ئۈمۈتسىزلەنمەي، كېيىنكى ژىلغا تەييارلىق كورۇش كېرەك.

كەلگۈسىدىكى مەخسەت-كېلىشىملەردە شۇنداقلا باشلانغۇچ سىنىپلارنى تاماملىغان باللار ئىسلام دىنىنى چوڭقۇر ئۈگىتىدىغان مەكتەپلەردە ئوقۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلىدۇ. ئۇلار كېلەچەكتە بىلىمىنى ئىسلام ئالىي ئوقۇش يۇرتلىرىدا، ياكى باشقا مەخسۇس بىلىم بېرىدىغان ئوقۇش ئىمكانىيتىگە ئېگە بولىدۇ. ئۇلارنى ئوقۇشقا تاللاپ ئېلىشمۇ ژۇقۇرىدا ئېيتىلغان شەرتلەر بويىچە ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

تۈركىيە ھوكۇمىتى تەرىپىدىن يولغا قويۇلۇۋاتقان بۇ مۇمكىنچىلىك ئۈچۈن بارلىق جامائەتچىلىك نامىدىن ئۇلارغا مىننەتدارلىغىمىزنى بىلدۈرۈشىمىزگە ئەرزىيدۇ.

ئەنۋەر ھاجىيېۋ،
ئەدلىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى.
دولەتلەر ئارا ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقى
ھوقۇق كومىتېتىنىڭ رەئىسى.

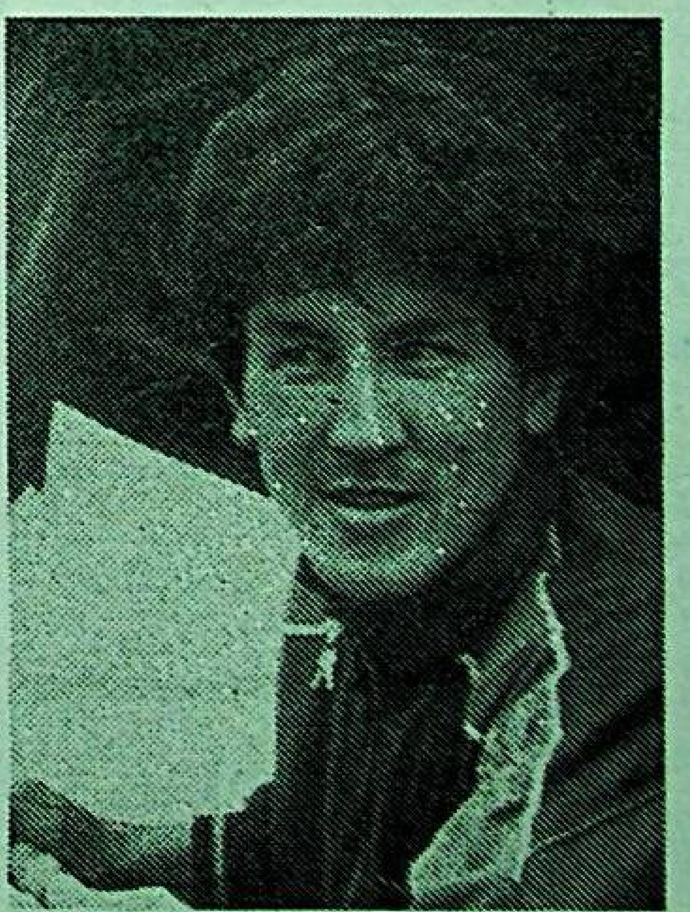

ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ يولۇۋچىلارنى توشۇش ئاۋتوبازېسى ئوتكەن ژىلى ئوز ئۈستىگە ئالغان مەجبۇرىيەتلىرىنى ئاشۇرۇپ ئورۇنلىغان ئېدى. ئۇلار بىيىلقى ژىلنىڭ 1-مەۋسۇمىنىڭ پىلانىنى 187 پروتسېنت ئورۇنلاپ، باشقا كارخانىلارغا ئۈلگە بولماقتا.

- سۈرەتلەردە: 1. شوفيور ئابدۇكېرىم ساتۇقوۋ. 2. توكار خەيرۇللا ئىبراگىموۋ. 3. شوفيورلار ئوز ئارا سوھبەتتە.

ر. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

مىللىي چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىز

خەلقىمىزنىڭ باي غەزىنىسىگە ئاي-لانغان ئاخشا- مۇزىكا سەنئىتىمىزنىڭ بۈگۈنكى يۈكسەك دەرىجىگە كۆتۈرۈلىشى چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ تەرەققىياتى بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك. ئەجدادلىرىمىز مىللەت رېتىدە شەكىللىنىشىنىڭ دەسلەپكى دەۋرلىرىدە ئۆزلىرىنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇش شارائىتى ۋە پسىخولوگىيەسىگە ماسلاشتۇرغان ھالدا ئالدى بىلەن ئۇرۇپ چالىدىغان جىڭگىرتما، دۇمباق، داپ، تېۋىلۋاز لوخشاش ئاددى ساز ئەسۋاپلىرىنى كەشىپ قىلغان. كېيىنرەك بارا- بارا چېكىپ چالىدىغان تارلىق چالغۇ ئەسۋاپلار مەيدانغا كېلىشكە باشلىدى. دېمەك، ھاياتلىق تەرەققىياتى كۆپلىگەن ئاخشا- سازلارنى بارلىققا كەل-

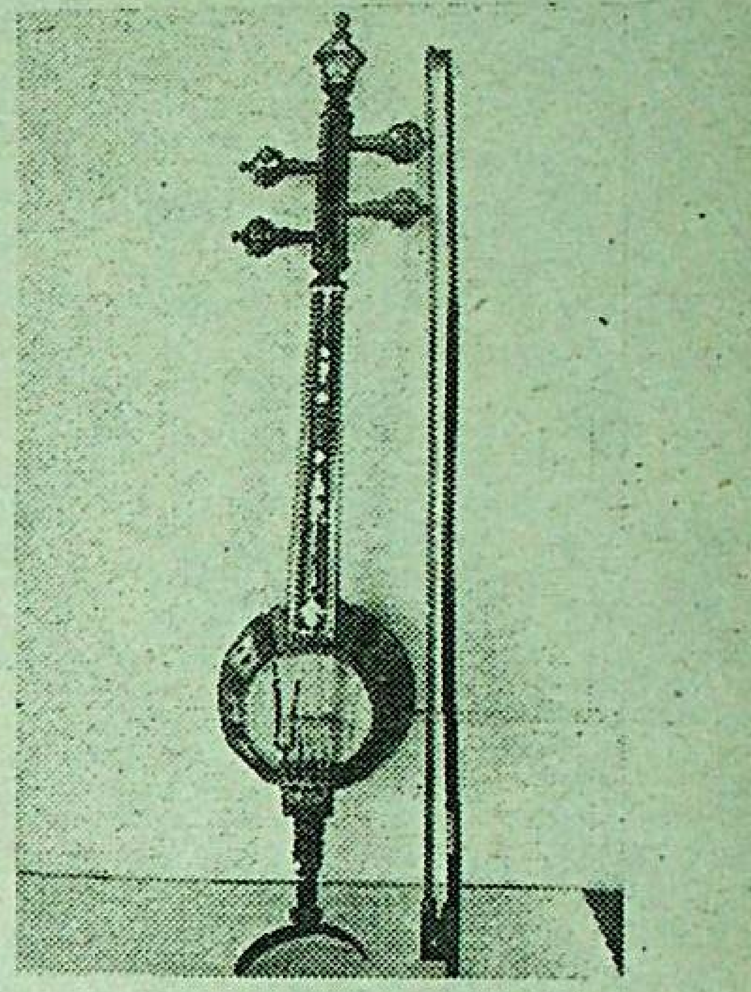

تۈرگەن بولسا، ئەندى نۇر ئوۋنىتىدە ئۇلارنى بەلگۈلۈك چالغۇ ئەسۋاپلىرىدا ئىجرا قىلىش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلۇپ، ئۇ كەينى- كەينىدىن كۆپلىگەن ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشىگە تۈرتكە بولدى. ئۇزاق تارىخى دەۋر جەريانىدا سەنئىتىمىز قامۇسى بولۇپ شەكىللەنگەن ۋە ئون ئىككى مۇقامىمىزنىڭ قېلىپلىشىپ بىر تۇرغا چۈشىشىدىمۇ ئەينە شۇ چالغۇلارنىڭ ئىجتىجىسىدە پەيدا بولغان چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىز چوڭ رول ئاتقۇزدى.

بېپايان تەكلىمكانغا ئىگە بولغان ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ ھەر خىل ئورۇنلىرىدا ياشاپ كەلگەن ئەجداتلىرىمىز ئۇلارنىڭ تۇرمۇش شارائىتى، يەرلىك ئالاھىدىلىكلىرىگە ماسلاشتۇرغان ھالدا ھەر خىل چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈپ، كېلىپ چىقىشى ئۇزاق تارىخى جەريانىغا ئىگە بولغان خوتەننىڭ بالمانى، قەشقەرنىڭ راۋابى، دولاننىڭ قالۇنى، كۇچارنىڭ دۇتارى، قۇمۇلنىڭ غىجەكچى، ئىلىنىڭ تەمبۇرى ئەينە شۇلار جۈملىسىدىندۇر. بۇ ساز ئەسۋاپلىرىمىز بىر تۇتاش مىللىيلىكى بىلەن خەلقىمىزنىڭ قەلبىگە روھى ئوزۇق بېغىشلاپ كەلمەكتە. ئۇلار ھازىر ياسىلىش شەكلى، سۈپىتى جەھەتتىن قىسمەن ئۆزگىرىشلەرگە چۈشۈپ، جاراڭلىق، يېقىملىق ئاۋازلىرى بىلەن يەنىمۇ مۇكەممەللىشىپ، دۇنيا مۇزىكا سەنئىتىدە مۇناسىپ ئورۇننى ئالالايدىغان دەرىجىگە كۆتۈرۈلدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا يېڭىدىن بەزى بىر مۇزىكا ئەسۋاپلىرىمىز كەشىپ قىلىنماقتا. ھازىر ئەمەلىي ھاياتىمىزدا پايدىلىنىپ ئۈزگەن مۇزىكا ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ سانى ئوتتۇزدىن ئاشىدۇ. ئەينە شۇ ئۆزگىرىشلەر تۈپەيلى قەدىمىي دۇتار، غىجەك، تەمبۇر راۋاپ قاتارلىق چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ ياسىلىش سۈپىتى ياخشىلىنىپ، تىڭشىغۇچىلارنىڭ كۆڭلىدىن چىققىدەك دەرىجىدىكى جاراڭلىق، يېقىملىق ئاھاڭغا ئىگە چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىزغا

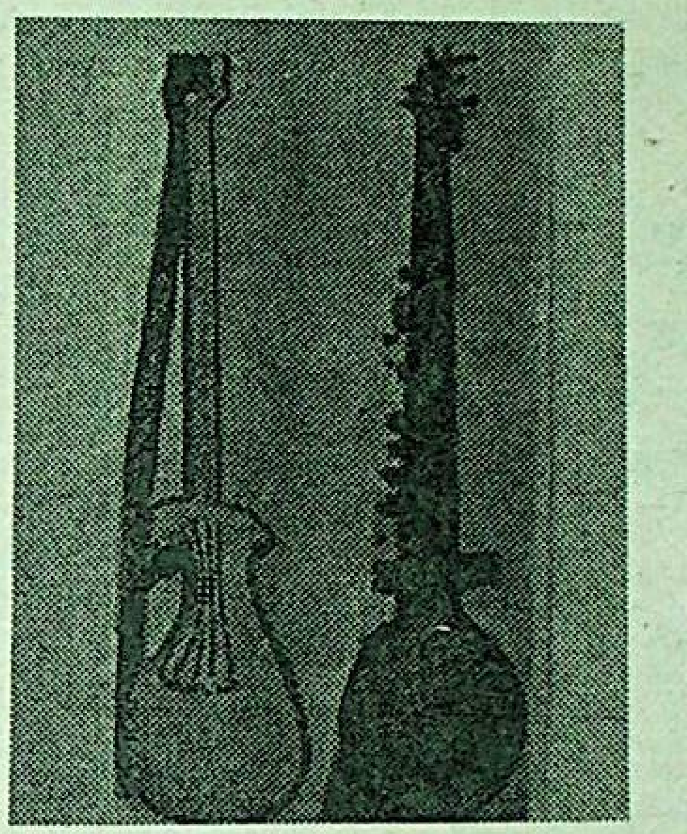

ئايلاندى. مەسىلەن، قەدىمىي قەشقەر تەمبۇرىنىڭ دەستىسى ۋە باش تەرىپى ئىككى ھەسسە چوڭايتىلىپ، پەدە سانى ئون يەتتىدىن ئوتتۇز بەشكە كۆپەيتىلىش بىلەن ئاۋاز مىقدارى ئىككى ئاكتاۋىدىن ئاشتى. بۈگۈنكى تولۇق ۋە پىرىم پەدە ئاۋازغا ئىگە بولۇش ئەمەلىيەتتە جاۋاپ بېرەلىگىدەك دەرىجىگە يەتتى. دۇتار، راۋاپ، غىجەكلەر ھەم ئەينە شۇنىڭغا مۇۋاپىق دەرىجىگە كۆتۈرۈلدى. بولۇپمۇ ئىلى تەمبۇرى، قەشقەر راۋابى، قۇمۇل غىجىكى تەكەممۇللىشىپ، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئوزبېك، تاجىك قەسپىي مىللىي ئوركېستىرلىرىدا باشقا ساز ئەسۋاپلىرىغا جور قىلىپ چېلىنىش لاياقىتىگە ئېرىشتى. بولۇپمۇ ئىلى تەمبۇرى چېلىنىش ئۇسلۇبىغا باي،- راۋان ۋە نازاكەت ئاھاڭغا ئىگە، سېرىتما، نالە، يورغىلتىش، سەكرەتمە سادالىرىنى بېرىش خۇسۇسىيىتىگە ئىگە داڭلىق چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ بىرىدۇر.

قەدىمىي ئىككى تارلىق قۇمۇل غىجىكى بۈگۈنكى كۈندە تۆرت تارلىق بولۇپ شەكلەن ئۆزگىرىش بىلەن تارلىرى خۇددى سكرىپكىنىڭكىدەك تۆستە ئىگە بولدى. سازلىنىشىمۇ سكرىپكىغا لايىقلىشىپ، ياۋرو پاسىمچىگى، (كامان) بىلەن چېلىنىشقا ئوتتى. زامانىۋى غىجەككە قوش ئۆزلۈك تارتىلىپ، ئاساسىي ئۆزلۈك (ئۈستتە) ياغاچتىن، قوش ئۆزلۈك (ئىچىدە) ھايۋانلار تېرىسىدىن تارتىلىدىغان بولدى. تەپكىنىڭ بىرىنچى تارى ئۈستىدىكى پۇتى ياغاچ ئۆزلۈككە تىيىلىپ، بوم تار ئاستىدىكى ئىككىنچى پۇتى تېرىگە تىيىلىپ ئورنىتىلىدۇ. (1- سۈرەت). ئۇ ھەر خىل نەقىشلىرى بىلەن كۆزگىمۇ يېقىملىق كۆرۈنىدۇ. بوم ۋە زىل تارلىرىنىڭ ئاۋازى قوشۇلۇپ، دىلرابا سادا چىقىرىدۇ.

ئاخشا- مۇزىكا سەنئىتىمىزدە را-

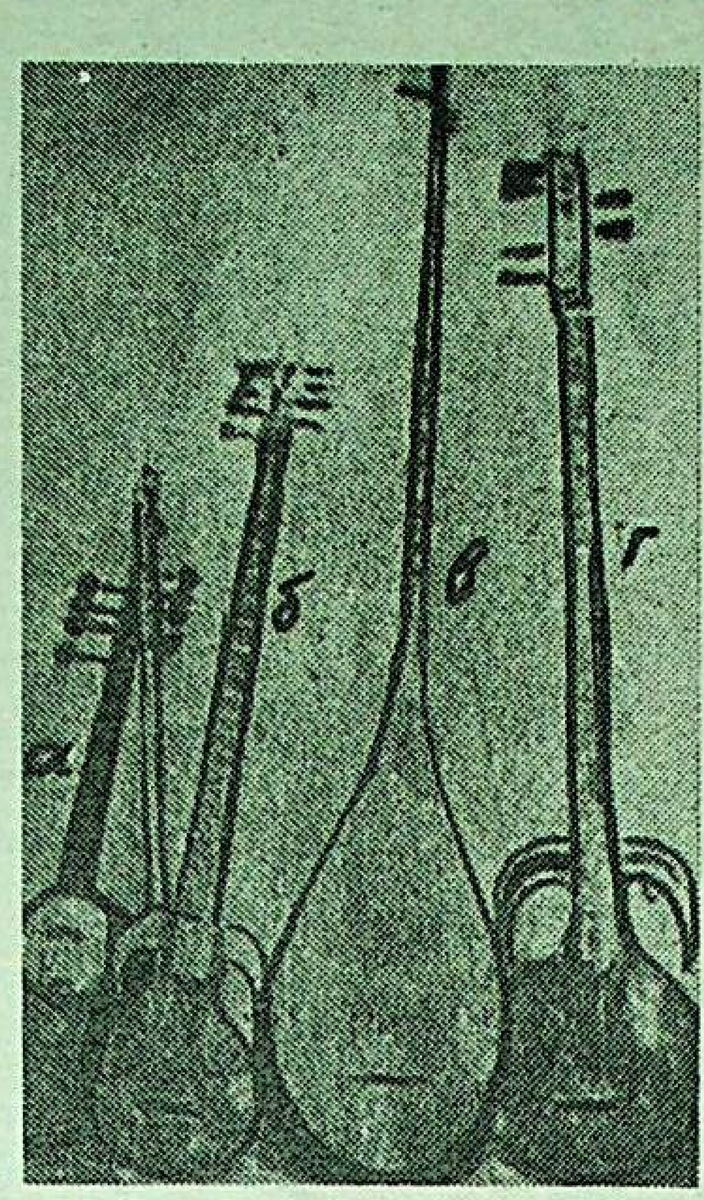

ۋاپىنىڭ ئالتە تۈرى چېلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن قەشقەر راۋابىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. (2- سۈرەت). بۇ قېدىمدىن قوللىنىپ كېلىۋاتقان شەكلى ئاددىي، بېزەندۈرۈلمىگەن، پەدىلىرى تېرىكىچتىن باغلانغان، بەش تارلىق، ئاۋازى ئانچە جاراڭلىق ئەمەس، سەل بوغۇق، چۈغى كىچىك، ئويما راۋاپ.

دولان راۋابى. (3- سۈرەت) بۇ خىل راۋاپ تارىم دەرياسىنىڭ ۋادىسىغا جايلاشقان ناھىيە، شەھەر ۋە يېزىلاردا چېلىنىدۇ. ئۇمۇمىي ئۇزۇنلۇقى 88سم، باش قىسمىنىڭ ئۇلچىمى 21- 22سم. ئۆزلۈگى ھايۋان تېرىسىدىن تارتىلىدۇ. بوغۇزىغا چاسا شەكىللىك قولاق بەكىتىلىدۇ. 12- 13 تار تارتىلىدىغان بۇ راۋاپنىڭ ئۈچ تارى پەدە ئارقىلىق چېلىنىدۇ. قالغان تارلىرى ئەكسى ئاۋاز بېرىش خىزمىتىنى ئوتەيدۇ. دولان راۋابى شەكلى، ئاۋازى ۋە چېلىنىش ئۇسلۇبى بىلەن قەشقەر راۋابىدىن پەرقلىنىدۇ.

قويچىلار راۋابى. راۋاپنىڭ بۇ تۈرى ئاساسەن خوتەن ناھىيەسىدە: چەرچەن، چاقىلىق ناھىيەلىرىدە كەڭ تارالغان. ئۇ ئىككى تارلىق بولۇپ پەدە باغلانمايدۇ. دەستىسى قىسقاراق، ئاۋازى تۇتۇغراق، بۇ خىل راۋاپ بارا- بارا چېلىنىشتىن قالماقتا.

يېڭى كەشىپ قىلىنغان چالغۇ ئەسۋاپلار

ئۇزاق زاماندىن بېرىقى ھاياتىمىزدا يۈز بېرىۋاتقان ئۆزگىرىشلەر تۈپەيلى رۇد، غۇڭقا، دۇمباق، يان دۇمباق ۋە جىڭگىراق ئوخشاش بەزى بىر چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىز چېلىنىشتىن قېلىشقا ئوتمەكتە. ئۇلارنى قايتىدىن تىكلەش، جانلاندۇرۇش ئۈچۈن ئاخىرقى

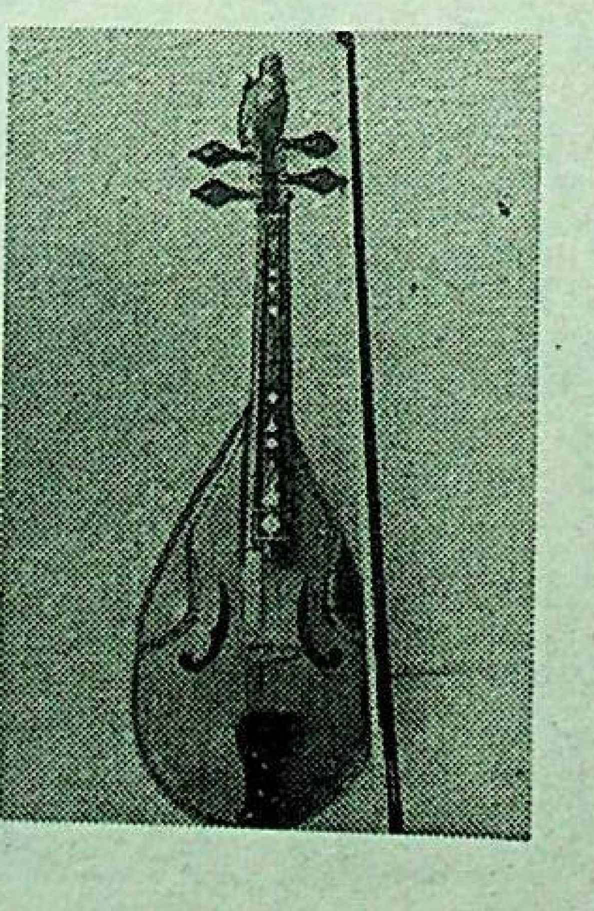

ژىللاردا ئۇيغۇرستاندىكى مۇزىكا ئەترەتچىلىرى كۆپلىگەن ئەمەلىي چارىلەرنى ئۈزگۈزۈپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ خۇسۇسدا سوز قىلغىنىمىزدا مىللىي سەنئىتىمىزنىڭ ھەقىقىي غەمخورچىلىرىنىڭ بىرى- ئۇرسۇلجان ئەخمەدىينىڭ چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىزنى تەتقىق قىلىش ئۈستىدە ئاتقۇزۇۋاتقان ئىشلىرىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. ئۇ قىلىشقا ئوتكەن قەدىمىي ساز ئەسۋاپلىرىمىزنى ئۆز ئەكسىگە كەلتۈرۈش بىلەن بىللە رۇد، خۇشتار ۋە دولانى قاتارلىق يېڭى چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىزنى كەشىپ قىلدى. ئۇلار ھازىر خەلق كۆڭلىدىن چىقىپ، ئوزىگە رىنگە خاس ئاۋازلىرى بىلەن سەنئىتىمىز گۈلشىنىدىن ئورۇن ئالدى.

خۇشتار

(5- سۈرەت). خۇشتار ئۇيغۇرلارنىڭ كامان بىلەن چالىدىغان چالغۇ ئەسۋاۋى. ئۇ 1977- ژىلدىن باشلاپ ئۈرۈمچى ئىتتىپاق تىياتىرىدا چېلىنىپ، كوپچىلىك تاماشىبىنلارنىڭ تەستىقىدىن ئوتۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ باش قىسمى ساتارنىڭ ۋە تەمبۇرنىڭ شەكلىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. لېكىن دەستىسى قىسقا، ئىككى بىقىنى سكرىپكى-

نىڭ ئويما شەكلىگە ئوخشاش، دەسلەپكى ۋاقىتلاردا خۇشتارغا 11 تار سېلىنىپ، ئۇنىڭ تورت تارى چېلىنىدىغان بولغان. قالغان تورت تارى ئەكسى ئاۋاز بېرىش خىزمىتىنى ئاتقۇراتتى. بارا- بارا تارلىرى قىسقارتىلىپ، ئۇنىڭغا پەقەت تورتلا تار سېلىنىدىغان بولدى. خۇشتارنىڭ دەستىسى ئۇچىغا ياغاچتىن بۇلبۇل كەبى قۇش ياسىلىپ ئورنىتىلغان. شۇڭلاشقا ئۇ دەسلەپ قۇشتار نامى بىلەن ئاتالغان. لېكىن كېيىنرەك خەلق ئارىسىدا ئۇ ئۆزگەرتىلىپ خۇشتار نامى بىلەن سىڭىشىپ كەتتى. خۇشتارنىڭ ئاۋازى ناھايىتى يېقىملىق بولۇشى بىلەن بىللە ئۇ يۈكسەك كوتىرەڭگۈلۈككە ئىگە. خۇددى سكرىپكىغا ئوخشاش سازلىنىپ چېلىنىدۇ. سوزۇتما ۋە نالە ئاۋازلىق، مۇڭلۇق بۇ چالغۇ ئەسۋابىنى خەلق ئىچىدە كەڭ تونۇلغان سەنئەتكار شېرەلى ھاشىموۋ بىرىنچى قېتىم كوپچىلىككە ئامايىش قىلىپ چالغان ئىدى. ئۇ سكرىپكىدەك كۋىنتا ئارقىلىق سازلىنىدۇ. چېلىنغاندا غىجەك مىسالى سول يامپاچ ئۈستىگە قويۇلۇپ چېلىنىدۇ. بۈگۈنكى كۈندە ئۇ ئۇيغۇرستاننىڭ ھەممە سەنئەت ئومەكلىرىدە چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىز قاتارىدىن ئورۇن ئالغان.

پەنجىتار

(6-سۈرەت). پەنجىتارنىڭ باش قىسمى تەمبۇرنىڭكىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ئامما تەمبۇرنىڭكىدەك سوزۇق

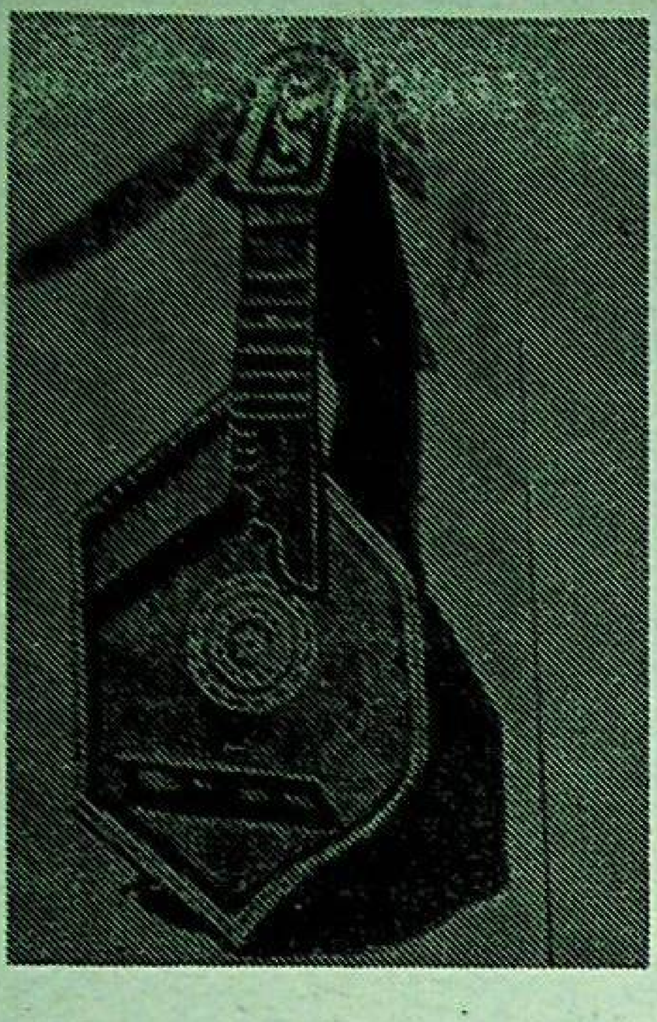

بولمايدۇ. سەل ئۇمۇلاغىراق كېلىدۇ. دەستىسى قىسقا، تارلىرىغا پولات سىملار سېلىنىدۇ. پەنجىتارنىڭ ئاۋازى بەك يېقىملىق، سىلىق بولىدۇ. بۇ ئەسۋاپ تېخى تولۇق ئومۇملاشمىدى.

رۇد

(7- سۈرەت). كوپ تارلىق بۇ ساز ئەسۋابىنىڭ باش قىسمى يوغان بولۇپ، گىتارغا بىر ئاز ئوخشاپ كېتىدۇ. بىر پەرقى شۇكى باش تەرەپ شەكلى ئالتە قىرلىق كېلىدۇ. تارلىرى ئون بەش قوش تارلىق بولۇپ، ئۇنىڭ ئالتە قوش تارى چېلىنىدۇ. قالغان تارلىرى ئەكسى ئاۋاز تارلىرى خىزمىتىنى ئوتەيدۇ. ئۇ داموۋۇر، ياكى، ليەمنور خىراماتىك گامما شەكلىدە سازلىنىدۇ. رۇدنىڭ ئۆزلۈكى ئۈستىگە بەش پۇتلۇق ئۇزۇن تەپكە بەكىتىلىپ، ئۇنىڭ ئۈستىدىن پولات سىملار تارتىلىدۇ. ئۆزلۈكىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چەمبەر شەكىللىك نەقىشلەر ئورنىتىلغان. بۇ ئەسۋاپمۇ تېخى تولۇق ئومۇمىيلاشمىدى.

دولانى

(8- سۈرەت). دولانى ئون بىر تارلىق چالغۇ ئەسۋاۋى بولسىمۇ ئۇنىڭمۇ پەقەت ئۈچلا تارى چېلىنىدۇ. قالغان تارلىرى ئەكسى سادا بېرىش خىزمىتىنى ئاتقۇرىدۇ. ئۇنىڭ سىرتقى شەكلى ئادەتتىكى غىجەككە ئوخشاپ كېتىدۇ. ئامما دەستىسى ئۇزۇنراق كېلىدۇ. ئۆزلۈگىگە تېرە تارتىلىدۇ. كەمەن بىلەن چېلىنىدۇ.

قەدىمىي ئەجداتلىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ مۇڭ- ھەسرەتلىرىنى، خوشاللىق- شادلىقىنى پەدىلىرىگە سىڭدۈرۈپ ئىجات قىلغان چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىزنىڭ ئۇنتۇلۇپ كېتىشكە ئوتكەنلىرىنى قايتىدىن تىكلەپ جانلاندۇرۇش، يېڭىلىرىنى كەشىپ قىلىپ ئۇنى سەنئىتىمىزگە سىڭدۈرۈش خەلقىمىز مەنپىيتى يولىدىكى ئىزگۇ ئىشلىرىمىزنىڭ بىرىدۇر.

ئىزامدۇن كىبىروۋ،
كومپوزىتور، پېداگوگ.

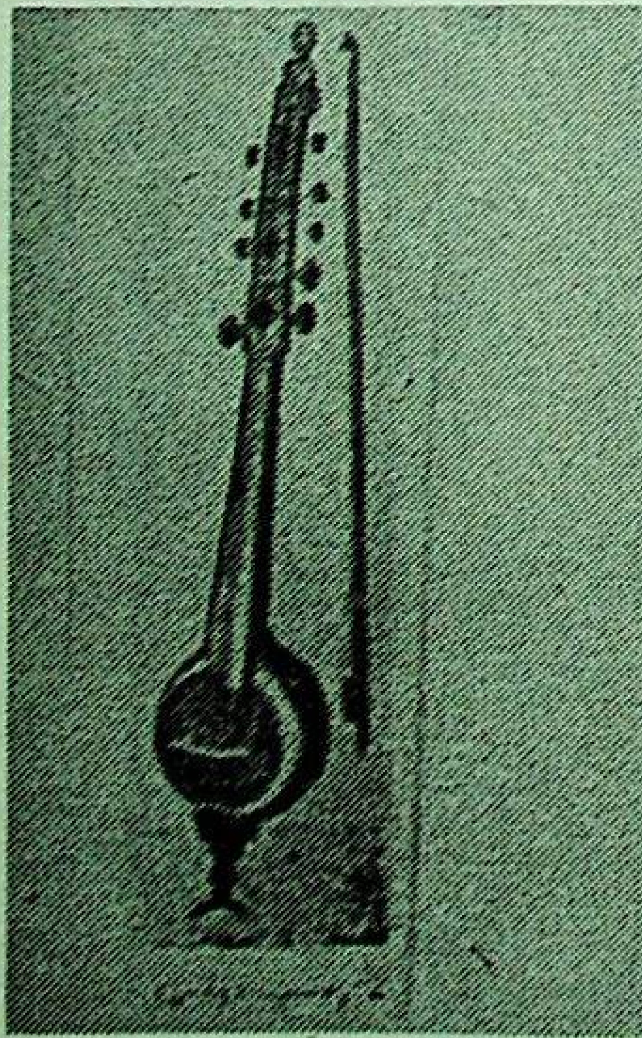

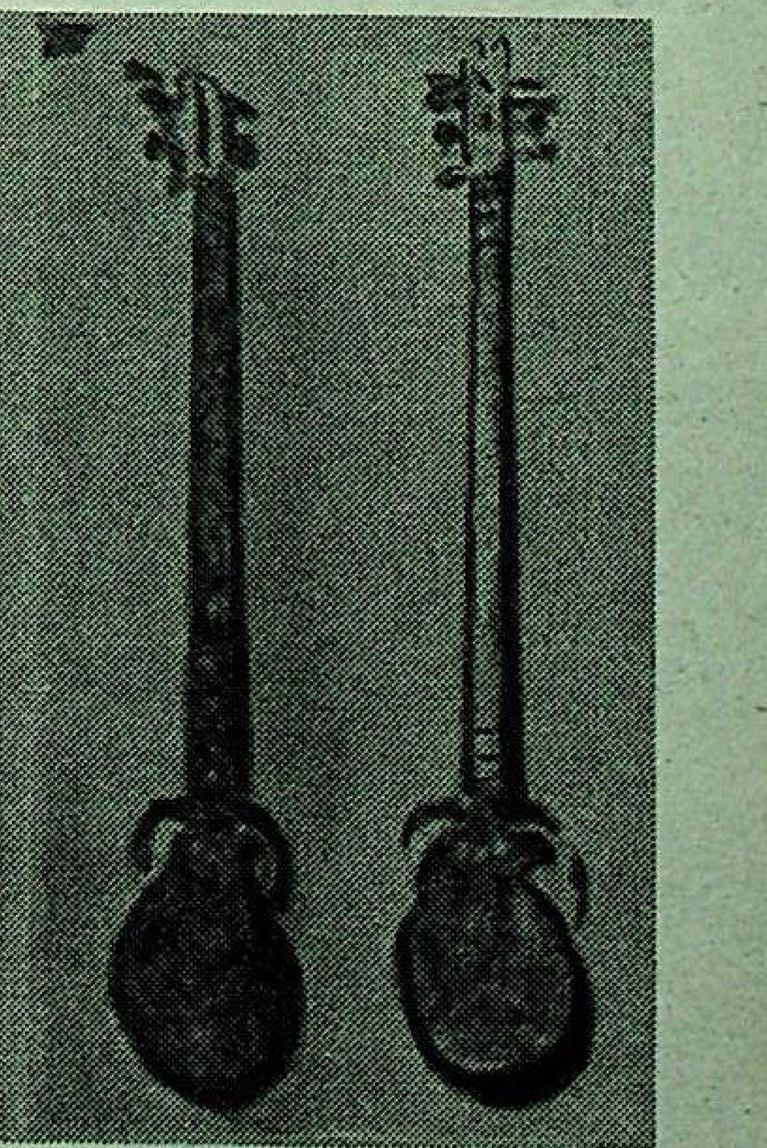

ئابدۇقادىر يۇنۇس

ئانا يۇرت- ئالتۇن ديار

6. يېقىلغۇ كان مەھسۇلاتلىرى

بۇنىڭغا كومۇر، مايلىق سلانىتس، نېفىت، تەبىئىي گاز قاتارلىقلار كىرىدۇ.

كومۇر، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ كومۇر زاپىسى جۇڭگو بويىچە بىرىنچى ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. بولۇپمۇ يۇرا دەۋرىنىڭ كومۇر زاپىسى پۈتۈن رايونىمىزدىكى كومۇر زاپىسىنىڭ 99 پىروسېنتىنى ئىگىلەيدۇ. تاشكومۇر دەۋرى بىلەن پېرم دەۋرىنىڭ كومۇرى ناھايىتى ئاز. بۇ كومۇر بايلىقلىرى جۇڭغار، تارىم، تۇرپاندىن ئىبارەت ئۈچ چوڭ ئويمانلىقنىڭ چەت-ياقىلىرى بىلەن ھەر قايسى تاغ ئىستىبمىسلىرىدىكى تاغ ئارا ئويمانلىق قاتارلىق 11 كومۇر رايونىغا جايلاشقان. شۇڭلاشقا بۇ كومۇرلەر ئارىسىدا يەنە ئۇرغۇلىشقان پايدىلىق مىنېراللار بار. ھەتتا دۇنيا بويىچە ئۆلىمغا بىر تونىنا ئالتۇن ۋە باشقا ئېلېمېنتلار ئېس-تۈتەكلەر بىلەن ئۇچۇپ كەتمەكتە. كەلگۈسىدە بۇلاردىن ئۇنۇمپرسال پايدىلىنىشقا بولىدۇ. 1984- يىلى 15 مىللىيون توننىغا يېقىن كومۇر ئىشلەپ چىقىرىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئولكىلەرگە ئىككى مىللىيون تونىنا كومۇر يوتكەلدى. كوكوس ئىشلەپ چىقىرىشمۇ خەلق ئارا بازارغا كىرىپ، ياپونىيە ۋە شەرقىي-جەنۇبىي ئاسىيە قاتارلىق بەش دولەت رايونىغا سېتىلماقتا.

نېفىت، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدا نېفىت ھاسىل بولۇشتىكى گېولوگىيەلىك شارائىتلار ناھايىتى ياخشى، چوكۈندى جىنسلار كەڭ ۋە قېلىن تارقالغان بولۇپ، ئاساسلىق چوكۈندى ئويمانلىقلار 22گە يېتىدۇ. بۇ ئويمانلىقلارنىڭ ئومۇمىي مەيدانى بىر مىللىيون چاسا كىلومېتىر بولۇپ، پۈتۈن مەملىكەت قۇرۇقلۇقىدىكى چوكۈندى جىنسلار ئومۇمىي مەيدانىنىڭ بەشتىن بىرىگە تەڭ. رايونىمىزدىكى نېفىت چىقىدىغان بۇ چوكۈندى مەيدان تۈركىيە ئومۇمىي مەيدانىدىن (780576 چاسا ك.م.) 219424 چاسا كىلومېتىر چوڭ. كۇۋەيتنىڭ يەر مەيدانىدىن 982180 چاسا كىلومېتىر چوڭ. ھازىر ئېچىلۋاتقان نېفىتلىقلار قارامايى، ئاقبۇلاق، قىزىلتاغ، مايتاغ، ئوچكىلىك، كوكيار قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. 1984- يىلى بەش مىللىيون توننىغا يېقىن نېفىت ئىشلەپ چىقىرىلغان. تەبىئىي گاز، رايونىمىزنىڭ نېفىت گازى بايلىق مەنبەسى ئىنتايىن مول. ھازىرغىچە ئېچىلغان ھەر خىل نېفىت گېولوگىيە قۇرۇلمىلىرىدىن 453 ئورۇندا بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە تەبىئىي گازلىقلاردىن 12 ئورۇندا بارلىقى مەلۇم بولدى. 1984- يىلى ئاپرېلدا يەنە تارىم ئويمانلىقىنىڭ شىمالىدىن ئۇزۇقۇرى مەھسۇلاتلىق گاز ئېقىمى تېپىلدى.

7. مېتال ئاۋلاشتا قوشۇمچە قىلىنىدىغان خام ئەشيا رودا مەھسۇلاتلىرى

بۇنىڭغا ماگنېزىت، ئوتقا چىدامىلىق سېغىز توپا، ئۇۋۇۋرى ئالىيۇمىنلىق مىنېرال خام ئەشيالىرى (ئاندالۇزىت-سىللىمانىت، كىيانىت قاتارلىقلار)، دولومىت، كرېمنىي ئېشىي (كۋارتىس، كۋارتسلىق قۇم تاش، تومۇر كۋارتىس، ئۇيۇل كۋارتىس)، ھاك قۇم، قېلىپ ياسايدىغان سېغىز توپا، تومۇر، زەمچە قاتارلىقلار كىرىدۇ. بۇلار رايونىمىزنىڭ ئۇرغۇن جايلىرىغا كەڭ كولەمدە تارقالغان.

8. ئالاھىدە مېتاللويد كان مەھسۇلاتلىرى

بۇنىڭغا ئالماس، خرۇستال، ئىسلاندىيە شپاتى، ئوپتىك فلۇئورىت، بور، كوك تاش پاختىسى، سلۇدا (چىرمىتال)، تورمالىن قاتارلىقلار كىرىدۇ.

خرۇستال. بۇ ئاساسەن ئېلېكتر، ئەپس سەنئەت بۇيۇملىرى، ئوپتىك خرۇستال، خرۇستال كوزەينەك قاتارلىقلارنى ياساشقا ئىشلىتىلىدۇ. دولەت مۇداپىئەسى، ئېلېكتر سانائىتى جەھەتلەردىكى موھىم زاپچاستلار ياسىلىدۇ. ئاپتوماتىك قورالار، ئاۋازدىن تېز ئۇچىدىغان ئايروپىلان، باشقۇرۇلىدىغان بومبا، يادرو قوراللىرى ۋە بىر قاتارچە يۇز مىڭ ھەسسە چوڭايتىپ كورسىتىدىغان ئېلېكترون مىكروسكوپ، بىر قانچە يۇز مىڭدىن بىر سېكونتنى ئولچەيدىغان سائاش ئەسۋابى، ئېلېكترون ھېسابلاش ماشىنىسى، يەر شارى سۇنئىي ھەمراھ قاتارلىق جەھەتلەردە ۋە ئىراقتىن نازارەت قىلىش، ئىراقتىن ئولچەش، ئېلېكترونلۇق خەۋەرلىشىش ئۈسكۈنىلىرى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.

خرۇستال گوچۇڭتىنىڭ شىمالى، پىچاننىڭ جەنۇبىي، قۇرۇق تېغى قاتارلىق جايلاردىن چىقىدۇ. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدا ھازىر سۇنئىي خرۇستال ئىشلەپ چىقىرىلماقتا.

ئالماس. رايونىمىزنىڭ گېولوگىيەلىك شارائىتى ئالماسنىڭ ھاسىل بولۇشى ئۈچۈن ناھايىتى قولايلىق. 1984- يىلى قارىقاش دەرياسىدىن 1.14 كارات ئالماس تېپىلدى. 1985- يىلى جەنۇبىي شىنجاڭدىن يەنە بىر كاراتتىن ئېشىر ئالماس تېپىلدى. قەشقەردىن ئالماسنىڭ مەنبەسى بولغان چېھېبىرلىت جىنسى تېپىلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى رايونىمىزدا ئالماسنىڭ ئىستىقبالى زور ئىكەنلىكىنى كورسىتىدۇ.

ئىسلاندىيە شپاتى. بۇنىڭدىن ئوپتىك ماتېرىياللارنى ئىشلەشكە بولىدۇ. بۇنىڭ ئېچىنىك تەلۋى ئۇزۇقۇرى، ئەگەر دەرىزى بولۇپ قالسا، قىممىتى يوقىتىدۇ.

9. خىمىيە سانائەت خام ئەشياسىنىڭ كان مەھسۇلاتلىرى

بۇنىڭغا فوسفور، گوڭگۇرت، كالىي تۇزى، ماگنىي تۇزى، تۇز (ئاشتۇز)، كولچەت تۇزى، تەبىئىي گالوگىن سۇيى، تەبىئىي شولتان، ئاترىي سېلىتراسى)، مىرابىلىت، يود، بروم، كالىيلىق دالاشپاتى، تەركۈدە كالىي بولغان تاغ جىنسلىرى، سېرپېنتىن (ئىلان پوستى تاش) پىرىدوت (زەيتۇن جىنسى)، ئارس، بارىت، ۋىتېرىت (بارىي كاربوناتى)، زەمچە، يەر مومى قاتارلىقلار كىرىدۇ.

بۇلارنىڭ ھەممىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزغا كەڭ تارقالغان. مەسلەن: پىرىت بولسا ئالتۇسىنىڭ جەنۇبىغا، گوڭگۇرت مارالبېشى، كەلپىن، قاغىلىق بەلىقلىرىغا؛ فوسفور بولسا ئاقسۇ، شەرقىي شىنجاڭ، كونەس ناھىيەسىگە؛ سېرپېنتىت، بارىت قاتارلىقلار ئالتاي، جەنۇبىي تەڭرىتاغ ئەتراپىغا؛ مىرابىلىت ئىبنۇركولى دائىرىسىگە؛ ئاترىيلىق سېلىترا تۇرپاننىڭ جەنۇبىغا تارقالغان. تۇز ئاساسەن ئۇرۇمچى، كوچا، ئاقسۇ، جىڭ قاتارلىق جايلارغا كەڭ تارقالغان.

10. بىناكارلىق قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ۋە باشقا مېتاللويد كان مەھسۇلاتلىرى

بۇ تۇردە تاشپاختا، گرافىت، گىپس، تالك، سېمونت، خام ئەشيالىرى (ھاك جىنسى، سېرىق توپا، سېغىز توپا، گىپس، ئالىيۇمىنلىق توپا قاتارلىقلار)، ئەينەك خام ئەشيالىرى (كۋارتىس قۇمى، كۋارتىس قۇم جىنسى دولومىت، ھاك، دالا شپاتى، مىرابىلىت، فلىيورىت)، فارفور خام ئەشيالىرى (كائولىن، پلاستىكلىق سېغىز توپا، دالا شپاتى، كۋارتىس قاتارلىقلار)، بىناكارلىق قۇرۇلۇش تاش ماتېرىياللىرى (تاش ماتېرىياللىرى، قۇم، شېغىل قاتارلىقلار)، خىش سېغىز توپىسى، مەرمەر، كىسلاتاغا چىدامىلىق ماتېرىيال ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان گرانىت، قېلىپ ماتېرىياللىرى، پىرلىت (سەدەپ جىنسى) خام ئەشيالىرى، پروفىللىت، ۋېرمىكولىت، بورتوپىسى، بېنتونىت، ئاتاق تىش توپىسى، تەبىئىي ئاسفالىت، ئاتاق تېشى، توپاز، كوروند، گوزەل ھۈنەر سەنائەت خام ئەشياسى (ئىسىل تاشلار، رەڭلىك تاشلار) قاتارلىقلار بار. ئۇلارنىڭ ھەممىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىن چىقىدۇ.

ئۈرۈمچى شەھىرى

ئۈرۈمچى ئۇزۇن تارىختا ئىگە شەھەر، بۇنىڭدىن بىر قانچە يۇز يىل ئىلگىرى بۇ يەر ئوت-چوپلەرگە ئورالغان، سۇلىرى ئەلۈەك يايلاق ئىدى. بۇ خىل ئوت-چوپ ئەلۈەك يايلاقلارنى، يەر ئاستى سۇلىرى، بۇلاق سۇلىرى ۋە سۇ مەنبەلىرىنىڭ ئانىسى بولغان مۇزلۇقلار، تەڭرىتېغىنىڭ ئوتكەل قار، يامغۇرلىرىدىن ھاسىل قىلغان، بۇ سۇلار ئاخىر كېلىپ ئۈرۈمچى دەرياسىنى شەكىللەندۇرگەن ...

ئۈرۈمچىنىڭ قەدىمىي ئاتىلىشى ئۈرۈمتاي ئىدى. «ئۈرۈمتاي دېگەن سوز موڭغۇل تىلى بولۇپ، بۇ سوز بۇنىڭدىن 2100 يىل ئىلگىرى بار ئىدى. «ئۈرۈمتاي» دېگەندىكى «تاي» سوزى موڭغۇل تىلىدا «جاي» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. دېمەك، «ئۈرۈمتاي» دېگەن سوز موڭغۇلچە ئىككى تاق سوزدىن تەركىپ تاپقان ئاتالغۇ بولۇپ، مەنىسى ياخشى جاي دېگەندىن ئىبارەت. دېڭىز يۈزىدىن 900 مېتىر ئېگىز بولغان بۇ شەھەرنىڭ تورت ئەتراپى ياملىق (ياۋمۇسەن)، قىزىل (خوڭسەن) تاغلىرى بىلەن ئورالغان بولۇپ، گويا ئۇ، ئالتۇن پىيالىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يالتىراپ تۇرغان بىر پارچە گوھەرگە ئوخشايدۇ. شەھەرنىڭ شەرقىي تەرىپىدە مەڭگۈلۈك ئاق قاردىن ئالتۇن تاج كىيگەن ھەيۋەتلىك بوغدا چوققىسى مەغرۇر قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ.

تەڭرىتېغىدىن باشلانغان ئۈرۈمچى دەرياسى جەنۇبتىن شىمالغا ئېقىپ، كونا شەھەر رايونىنى ئىككىگە ئايرىپ تۇرىدۇ. ئۈرۈمچى دەرياسى بوستانلىقنىڭ ئارىسىغا جايلاشقان، بۇ شەھەر شەرقىي تاغ (دوڭسەن)، جەنۇبىي تاغ (ئەنسەن)دىن ئىبارەت ئىككى چوڭ سۇ مەنبەسىگە ئىگە. شەرقىي تاغ ئىستىبمىسى سەيۇۋپو بىلەن شۇيموگۇدىن ئىبارەت ئىككى تارماققا بولۇنسە، جەنۇبىي تاغ ئىستىبمىسى ئۈرۈمچى دەرياسى بىلەن تۇدۇگخېدىن ئىبارەت ئىككى لىنىيەگە ئايرىلىدۇ.

ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ ھاۋا كىلىماتىدا ئىيۇل، ئاۋغۇست ئايلىرى ئەڭ ئىسسىق، دېكابىر، يانۋار ئايلىرى ئەڭ سوغوق بولىدۇ. قىش پەسلىدە قار كوپ، يازدا يامغۇر ئاز ياغىدۇ.

(داۋامى بار).

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ھەقىقىي مۇستەقىللىققا ئېرىشكەلدىن بۇيانقى قىسقا قەرەلدە بازار ئىختىسادىغا كوچۇپ، دۇچ كەلگەن قاتمۇ- قات قىيىنچىلىقلارلى يېڭىپ، توسالغۇلارغا بوسۇپ، ئالغا ئىلگىرلىمەكتە. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ ئۇنى ھازىرنىڭ ئوزىدىلا يۇزدىن ئارتۇق دولەت تونىدى.

قازاقىستاننىڭ دېموكراتىك ئۇزۇمگە كوشكىنى ئۇنىڭ تەرەققىياتنىڭ داغدام يولىغا كاپالەتلىك بەرمەكتە.

سۇرەتتە: قازاقىستاننىڭ جۇمھۇرىيەت مەيدانى.

م. ۋېنگلوۋسكىي چۇشەرگەن سۇرەت.

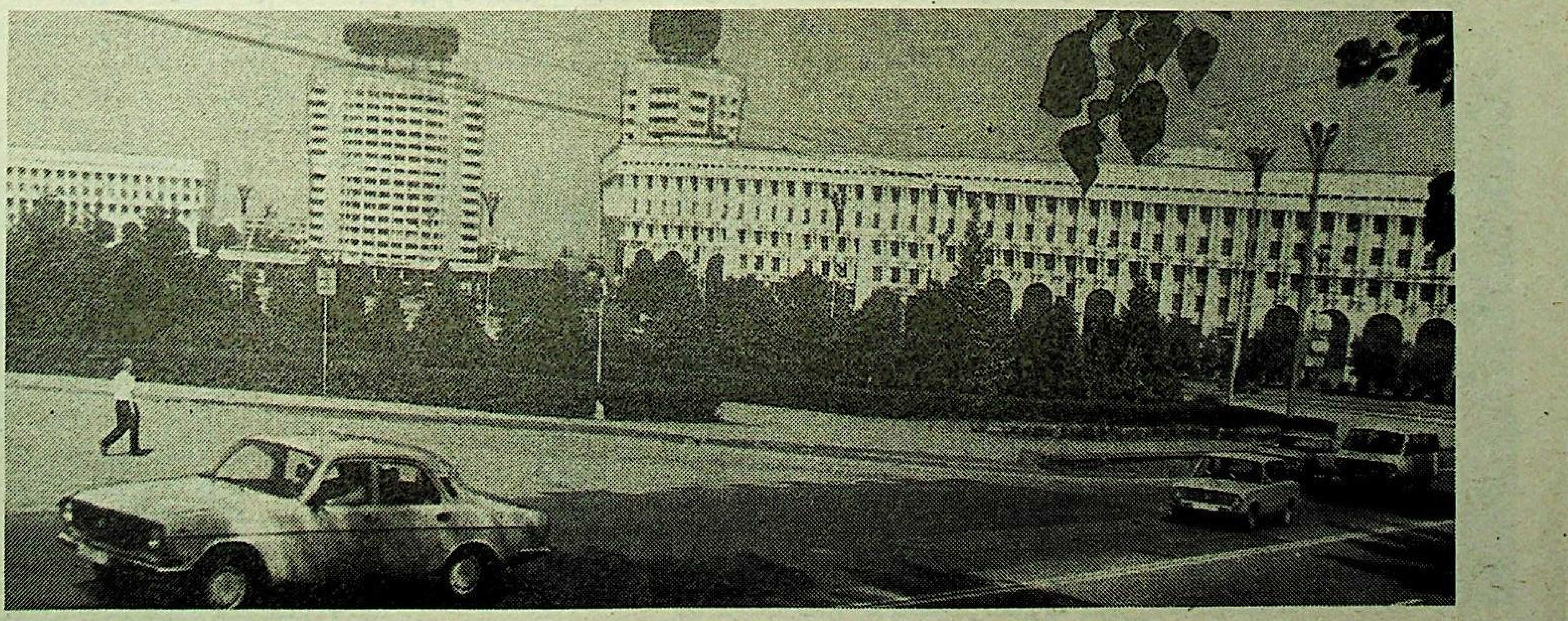

تالانتلىق يازغۇچى ئابدۇخالىق ماخمۇدوۋ 1946-يىلى ئۆزبېكىستاننىڭ تۆرپانيۈزى يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1963-يىلى ئاتا-ئانىسى بىلەن كۆچۈش ئىستىكىدا كوچۇپ چىققان. تاشكەنت دولەت مەدەنىيەت ئىنستىتۇتىدا تەھسىل كورگەن.

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يۇمۇر ۋە ساتىرا ژانرىدا دادىل قەدەم تەۋرەتكەن يازغۇچى ئا. ماخمۇدوۋنىڭ «شۇندىقمۇ بولىدۇ»، «ئۇنىڭغا تەككەن قىز» كىتابلىرى بىلەن بىر قانچە ئومۇمىي توپلاملاردا ھېكايىلىرى يورۇق كورگەن. يازغۇچىنىڭ «ئۇنىڭغا تەككەن قىز» ھەجۋىي پوۋېستى «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان.

ھاياتىمىزدا پات-پات ئۇچراپ تۇرىدىغان سەلبىي ھادىسىلەرنى ئوتكۈر قەلىمى ئارقىلىق كۈلكە ئاستىغا ئېلىپ، ئوقۇغۇچىسىغا تەبەسسۇم بېغىشلاپ كېلىۋاتقان ساتىرىك يازغۇچىنىڭ «ھېساپسىز ھېساپ» ناملىق توپلىمى «ژازۇشى» نەشرىياتىدىن يېقىندا بېسىلىپ چىقتى. ۋە ئەنە بىز گېزىتخانلىرىمىز دىققىتىگە سەمىگور

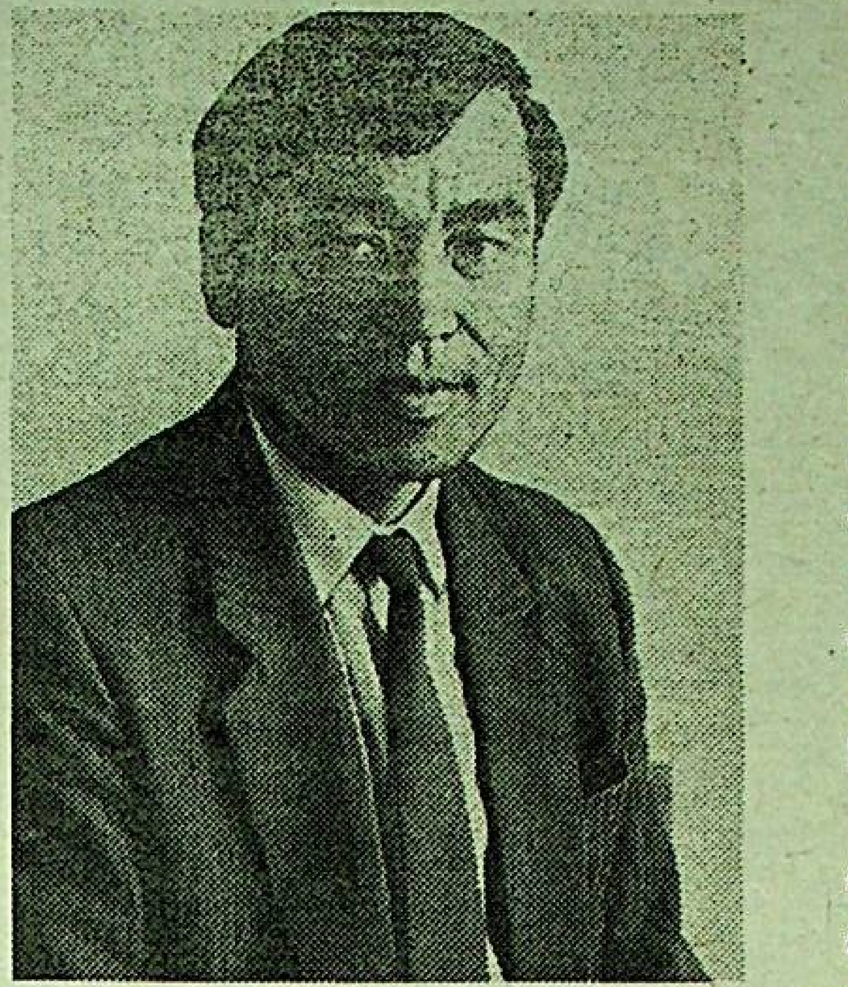

توپلامدىن ئورۇن ئالغان «ئەگەر قولۇمدىن كەلسە» ھەجۋىي ھېكايىسى ۋە بىر قانچە يۇمۇرلىرىنى ھاۋالە قىلدۇق.

ئابدۇخالىق ماخمۇدوۋ

ئەگەر قولۇمدىن كەلسە...

«ئەگەر قولۇمدىن كەلسە، ئادەملەرگە ياخشىلىق قىل» ئاتامنىڭ نەسىھىتى.

يوسۇغا ئاتلاپ ئويگە كىرىشىم بىلەن ئايالىم قولۇمغا تېلېگراممىنى تۇتقۇزۇپ قويدى. ئىش قىلىپ ئېچىلىق بولسۇندە؟ قېنى، ئوقۇپ كورەيلچۇ؟ «گالە سائەت ئون توققۇزدا ئاۋتوبۇس بىلەن يولغا چىقتى. كۈتۈۋال».

گالە، گالە؟ كىم بولدىكىن بۇ؟ بىزنىڭ ئائىلە، ئۇرۇق-تۇققانلارنىڭ ئارىسىدا «گ» بىلەن باشلىنىدىغان ئىسىملىك خوتۇن-قىز يوق. ھازىر بەزى قىزلار ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى ئىسىم قويۇپ ئالىدىغان بولغان. بۇمۇ شۇنداقلارنىڭ جۈملىسىدىنمىكىن؟ تېلېگراممىنى ئەۋەتكەن ئادەمنىڭ ئىسمى،شەرىپىنىڭ يوقلىقىنى قاراڭ؟بۇ، پۇلىنى تولۇق تۆلەپ تېلېگراممىنى يېزىپ بېرىدىغان پوچتىدىكىلەرنىڭ ئىشىدە، ئايلىق؟ گالە! ھە، مەيلى، ئالمۇتا بىلەن تاشكەنتنىڭ ئارىلىقى ئاۋتوبۇستا ئون سەككىز سائەتلىك يول. دېمەك، ئەتە سائەتتىن كېيىن كورىمىز.

— گالەرىڭىز كىم؟— ئايالىمنىڭ ئۆزەم بىلمەيدىغان نەرسىنى بىلگۈسى كېلىپ قالدى.

— كىم بىلىدۇ دەيسەن،— دېدىم خوتۇنغا.— ئىسمى گالە تۇرماق، گالا بولغاندىمۇ مىللىتى ئۇيغۇر، جىنسى ئايال بىرسىدۇ...

سائەت ئون ئىككى يېرىم دېگەندە ئىشخانىدىن چىقىپ كېتىپ بارااتتىم، ئالدىمغا باشلىق چىقىپ قالدى.

— ئىش ۋاقتىدا نەگە ماڭدىڭ؟

— بىر دورا كېرەكتى، شۇنىڭغا...— باشلىقىمىز ئىش ۋاقتىدا ئۇخلىسىمۇ جايىدا ئولتارغانلىقنى ياخشى كورىدىغان ئادەم. شۇنىڭ ئۇچۇن بىرەر قاتتىق گەپ ئاڭلاشتىن ئۆزەمنى ھىمايە قىلىش مەخسىتىدە تاۋاكەل قىلىپ يالغان ئېيتىۋەتتىم.

— سائەت ئىككىدە ئالدىمغا كىر!— باشلىقنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلدى. بىلىمەن. بۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى ئەمەس. شۇنىڭغا قارىماي باشلىق «ئارقاڭغا قايت» دېمىگەچكە «خوپ» دەپ يولۇمنى داۋاملاشتۇردۇم. لېكىن قىلساي سائەت ئىككىدە پېشانىغا يېزىلغىنىنى كورىمەن.

سائەت بىر يېرىم بولدى. ئاۋتوبۇستىن دېرەك يوق. دىسپېتچېردىكىلەرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئاۋتوبۇس چىمكەنتتىن ئوتكەندە بۇزۇلۇپ قاپتۇ. بىر ئاز كېچىكىپ كېلىدەك. نېمە قىلىش كېرەك؟ ئاۋتوۋوكزال بىلەن ئىشخانىمىزنىڭ ئارىلىقى تاكسىدا ئون بەش مىنۇتلۇق يول. دېمەك، يەنە ئون بەش مىنۇت ۋاقتىم بار. شۇ ۋاقىت ئىچىدە كېلەمدۇ، يوقمۇ؟ ھازىر تورت دانە سامسا ئالىمەن. ئەگەر ئۇنىڭ ئىچىدىن سامسىپەز گوش دەپ ئىشلەتكەن ئۇچەي-قېرىن پۇرىمىغان بولسا، كېلىدۇ. بولمىسا يوق. شۇ ئېتىقادتىن كېيىن سامسىنى ئېلىپ بىرىنچىسىنى شۇنداقلا يېرىشىمغا ئاپپاق پىيازلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا قاپ-قارا بىر نەرسە كورۈندى. ئىنساپلىق سامسىپەز كامىدا تورت سامسىغا يەتكۈزىدىغان بۇ گوشنىڭ ماڭا چىقىپ قالغىنىغا ئىشەنگۈم كەلمەي قولۇمغا ئالسام، قارايغان لاتا ئىكەن. بۇ مېنىڭ ئاۋتوبۇس سائەت بىردە كېلىدۇ، دەپ ئالدانغىنىم،دەپ قويدۇم ئىچىمدە. ئىككىنچى سامسىنىڭ ئىچىدىن قوناقتەكبەز چىقتى.گوش ئورنىدا بەز.بۇ بۇزۇلغان ئاۋتوبۇسنىڭ ئورنىغا باشقىسىنىڭ كەلگەنلىكىنىڭ ئىپادىسى.ئۇچىنچىسىنىڭ ئىچىدىن چىۋىن چىقسا بولامدۇ،دەڭ؟بۇنى كورۇپ ھە دېگەندە كوڭلۇم خىرەلەشكەندەك بولدىيۇ،لېكىن سەلدىن كېيىن، چىۋىن ئۇچىدىغان ھاشارەت بولغانلىقتىن ئاۋتوبۇس ئۇچقاندەك كېلىۋېتىپتۇ، دەپ جورىدىمدە، باشقىدىن كوڭلۇم يورۇپ كەتتى. خەيرىيات، تورتىنچىسىدىن تېرىقتەك-تېرىقتەك كېلىدىغان ئىككى دانە ئېمىنگۈر تىلى چىقتى. پۇرىماپتۇ. دېمەك، گالە ھازىر كېلىدۇ.

ئۆزەممۇ پەيغەمبەر بولۇپ قالغانمەنمۇ، دەيمەن؟ ئاخىرقى سامسىنى يەپ بولۇشىمغا ئالمۇتىنىڭ ئاۋتوبۇسى يېتىپ كەلدى. ئاۋتوبۇستىن ئوندەك خوتۇن-قىز چۈشتى. لېكىن تونۇشلار يوق. ئامما ئورتا ياشار بىر ئايال نېمىسى بىلەندۇر تونۇشتەك كورۈلدى.

— سىز گالەمۇ؟— دېدىم ھېلىقى ئايالغا پېتىنمايغىنا.

— ئادەم بىلەن ھايۋاننىڭ پەرقىگە بارمىغان ئوزەڭ كالىسەن؟— سوئال بەرگەن ئايالنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇراتتىم، قارشىمدا تۇرغان ئېگىز بوي، گەۋدىلىك كىشى ياقامغا ئېسىلدى.

— گالە، كالا ئەمەس،— باشقا سوزگە تىلىم كەلمەي قالدى.

— گالە مەن بولىمەن،— گەۋدىلىك كىشى كاچىتمىغا بىرنى سېلىشى مۇمكىن بولغان بىر دەقىقىدە كورۇنۇشى ئوغۇللارغا ئوخشاپ كېتىدىغان، ئەرەنچە كىينگەن قىزنىڭ ئۆزىنى تونۇشتۇرۇشى كوڭلۇمگە ئارا بەردى...

تاكسىغا ئولتىرىش بىلەن بايىقى ۋاقىت ھېساۋىغا ئويگە بېرىپ كېلىشنى قوشمىغىنىمنى بىلدىم. تەللىرىم شۇركىنىپ كەتتى. كاشكى، يېمۇكاپات پۇلۇڭدىن ئايرىلىدىغان بولدۇڭ. بۇنىڭدىن كېيىن ئىش ئىنتىزامىنى بۇزماسلىقىڭ مابادا بۇزىدىغان بولساڭ، ئىشتىن ئوز ئىختىيارىڭ بىلەن كېتىشىڭ خۇسۇسىدا تىل خەت يېزىپ بەر؟باشلىقنىڭ كورسەتمىسى شۇنداق؟...

* * *

ئويگە كەلسەم گالە بالكونغا چىقىپ، ئىشىك تەرەپكە قاراپ يېتىۋاپتۇ. ئايالىم ئادىتى بويىچە، مېھمان كەلگەن بىرىنچى كۈنى قىلىدىغان تامىقى— لەغمەن ئەتكەن ئىكەن. لېكىن مېھمىنىمىز لەغمەن يېمەمدۇ، نە مۇجەزى يوقمۇ گالەخان، گالەگۈل، گالەبۇۋى دەپ يالۋۇرۇشلىرىمىزغا قارىماي، لەغمەننى يېگىنى يوق. بىرەر بۇردا نان بىلەن بىرەر پىيالە چاي ئىچكەندىمۇ مەيلىدى. ئۇمۇ يوق. ھەر يېرىم سائەتتە بىر ئاپقۇر سوغ سۇنى گۈپۇلدىتىپ ئىچىدۇدە، يەنە يېتىپ ئالىدۇ. دەرىس قىلغىنى ئۇمۇمەن كوزگە تاشلانمايدۇ.

— بۇ قىزنىڭ قەنت ئاغرىقى بار ئوخشايدۇ،— دەپ قالدى ئايالىم تەشۋىش بىلەن.

— مەنمۇ شۇ پىكىردە. قولۇمدىن كەلسە ياردەم قىلىمەن...

— ھە... ۋاي، ئاپا...— ئەر— ئايال ئىككىمىزنىڭ دىققىتىنى بالكون تەرەپتىن كەلگەن شۇ ئاۋاز بىلەن تەڭ ئېمىنگدۇر «گۈپ» قىلىشى بولۇۋەتتى. بىر دەقىقە ئۆزەمنى يوقۇتۇپ قويدۇم.

— يەر تەۋرىدى، يەر،— ئايالىمنىڭ تىترەك ئاۋازى ئاڭلاندى. شۇندىلا ئەقلىمنى ژىغىپ ئالدىم.

— يەر تەۋرىگىنى يوق، گالە،— بالكونغا قاراپ ئېتىلدىم. دەرھەقىقەت، گالە بالكوننىڭ ئىچىگە ئارلىق قىلىپمۇ بىردە ئوڭ، بىردە سول تەرەپكە دومىلىغانچە خارتىلداۋاتىدۇ. كوزلىرى ئالىيىپ، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كېتىپتۇ.

— تامىقىغا بىر نەرسە تىقىلىپ قالغان... دۇمبىسىگە ئۇرۇڭ، دۇمبىسىگە،— ئايالىم شۇنداق دېيىشى بىلەن گالەنىڭ ئاغزىغا قولىنى تىقتى. مەن دۇمبىسىگە مۇشلاۋاتىمەن. بۇ ئۇرۇنۇشلىرىمىز بىر دەقىقە داۋام قىلىشىغا گالە كوزلىرىنى ئالايتقانچە لاسسىدە بولۇپ قالدى.

— ۋاي خۇدايىمەي، بۇ نېمە كورگۈلۈك— قىنىراق بولسا كىمنىڭ دېيەردى؟ ئاۋتوۋوكزال شەھەرنىڭ بۇ تەرىپىدە، ئويىمىز ئۇ تەرىپىدە. تا ئويگە بارغىچە ۋاقىت بېكارغا كەتمىسۇن دەپ گالە بىلەن تونۇشۇپمۇ قالدىم.

ئائىلەۋىي شارائىت تۇپەيلىدىن بىر-ئىككى ئايدەك ئويىدە ئىنجانىدا ئولتارغان ۋاۋ-ۋۇۋلەققەملىك شاھابىدىن دېگەن كىشىنىڭ قىزى ئىكەن. ئۇنىنچى سىنىپنى تۈگىتىپ ئوقۇشقا كەپتۇ. تىببىي ئىنستىتۇتقا چۈشكىدەك. ئوقۇسۇن، قولۇمدىن كەلسە ياردەم قىلىمەن...

* * *

— قالداق بالىسەنۇي،ھە؟ خانىسغا كىرمەيلا يولۇم باشلىغىمىز كوزلىرىنى چەكچەيتىپ زەھىرىنى چاچتى.— بايا تىن بۇيان باشلىق «مەمېدوۋنى تاپ» دەپ مېيىمىزنى قېقىپ قولىمىزغا بەردىڭمۇ؟

— بىر سائەت كېچىكتىڭ،— بولۇم باشلىغىمىزنىڭ ئاۋازى گويا شار تولاۋاتقاندەك جاراڭلاپ كەتتى،— ئەندى باشلىقنىڭ سېنى كورىدىغان كوزى يوق. ئەمگەك ئىنتىزامىنى جىددىي رەۋىشتە بۇزغانلىقىڭ ئۇچۇن بۇ كۋارتاللىق مۇزلا؟— ئۇنىڭغا ئارىلاش ھەرىكەت قىلىۋاتقان ئايالىم گالەنىڭ ئاغزىدىن ئۇچ سانتىمېتىردەك توۋارغىنى سۇغۇرۇپ ئالدى.

— ۋاي، ئاپا،— ئېغىر نەپەس ئېلىۋاتقان گالە داتىلىغانچە زىغىنى باشلاۋەتتى،— دو... دوخ... دوختۇر...

«تېز ياردەمنى» چاقىرغىنىمغا ئىككى سائەت بولۇۋاتىدۇ. ئېخچە دېرىكى يوق. ئەندى كەلسە، تىللىماقچى بولۇۋېدىم، ئايالىم كايىپ كەتتى.

— نېمە، دوختۇرلارغا ئوتكۈزۈپ قويغان يېرىڭىز بارمۇ؟ كەلمىسە نېمە قىلالايسىز؟ ھېلىمۇ شۇلارنىڭ بارلىقىغا شۈكۈر قىلىش كېرەك. بۇرۇنقى زامانلار بولسا تېۋىپنى ئىزدەپ تېپىپ كەلگىچە تاڭ ئېتىپ كېتەتتى...

شۇ ئارىدا «تېز ياردەم» كېلىپ قالمىغاندا ئايالىم يەنە قانچىلىك ۋايساتتىكىن،بىلمەيمەن.

— قورقۇنۇچلۇق ھېچ نەرسە يوق،— دېدى دوختۇر گالەنىڭ ئۇ يەر، بۇ يېرىنى تىڭشاپ كورۇپ بىر ئۇكول سالغاندىن كېيىن.— لېكىن بۇ ياققا قورۇلغان تۇزلۇق گوش يېگۈزمەڭلار. ئاش قازىنىنى ئىشتىن چىقىرىپ ئالسىلەر...

شۇندىلا مەن گالەنىڭ يېرىم ئوچۇق تۇرغان چېمودانىغا ئېتىۋار بىلەن نەزەر تاشلىدىم. ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئىككى ئەينەكلىك بانكىدا قورۇلغان گوش تۇراتتى. ئۇلاردىن بىرسىدىكى گوش ئىككى قوشۇقچىلا قاپتۇ. شۇنىڭغا قارىغاندا قالغىنىنى گالە يەۋەتكەن ئوخشايدۇ. چېمودانىنىڭ ئىككىنچى بۆلۈكىدا تورت— بەشتەك پوتۇن، بىر ئۇشتۇلغان توغاش تۇرىدۇ.

— بۇلىرىڭىز نېمىسى؟— ئايالىم چېمودانىدىكىلەرنى ئىشارە قىلغانچە گالەگە باقتى.

— ئويدىكىلەر «ئوزەڭ يېگىن» دەپ بېرىپ بەرگەن نەرسىلەردى...

— ھە،— ئايالىمنىڭ قوشۇمىسى تۈرۈلدى...

* * *

— بۇ جىمغۇرنى يوقىتىڭ!— يېتىشىمىز بىلەن ئايالىمنىڭ ئېيتقىنى شۇ بولدى،— توختىماي سۇ ئىچىشىدە بىر گەپ بار دېدىم...

— ئامان قالغىنىغا شۈكۈر قىل، خوتۇن.

— ۋاي، قوغامىي، مېنى دېسە...

— ئۇنداق دېمە خوتۇن، قولىدىن كەلسە بىرەۋلەرگە ياخشىلىق قىلىش كېرەك.

— شۇ بۈگۈن تاڭ ئېتىشى بىلەن ئۇنى كوزۈمدىن يوقات. بولمىسا ئۆزەم يوقۇلىمەن.— ئايالىمنىڭ ئاچچىقى چېكىدىن چىقىپ كەتتى. ئەكسىچە، مېنى «سەنلىمىگەن» بولاتتى. ئەندى ئۇنىڭغا بىر نەرسىنى چۈشەندۈرۈش ئەمرى مەھەل. شۇندىمۇ ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈشكە ھەرىكەت قىلىپ قاچان ئۇخلاپ قالغىنىمنى بىلمەي قاپتىمەن.

* * *

ئېمىنگدۇر قاتتىق تاراقلىشىدىن ئويغىنىپ كەتتۇق. كىمدۇ ئىشىكنى تاقىلدىتىۋېتىپتۇ. ئاچسام— تالمان كىيىنىپ ئىشىكنى ئاچسام، پوچتالىئون قولۇمغا تېلېگراممىنى تۇتقۇزۇپ قويدى. ئويدىكىلەر سائەت تورتكە تېلېفونغا چاقىرىپتۇ.

— ۋاي، قانداقمۇ قىلارمەن خۇدايىم، سائەت ئون بىر بوپتۇ.

— نېمە؟ ئون بىر؟— ئايالىمنىڭ «ئون بىردىن» كېيىن تەشۋىشكە چۈشۈپ قالدىم. ھەقىقەتەن سائەت ئون بىر بولغان ئىكەن. ژۈرىكىم ئارقىسىغا تارتىپ كەتتى...

(ئاخىرى 10- بەتتە).

(ئاخىرى، بېشى 9- بەتتە).

* * *

ۋەدىگە ۋاپا قىلىپ ئىشتىن ئۆز ئىختىيارىم بىلەن بوشاش ھەققىدە ئەرىزە يېزىپ تاشلاپ قويۇپ، پوچتىغا كەلدىم. شۇ تاپتا كاللامدا ئىشتىن كورە تېلېگراممىنىڭ تەشۋىشى ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى ئېگىلەپ ئالدى. ئېيىدىكىلەر ئىلھايىتى زورۇر ھالەتلەردىلا تېلېگرامما بېرىشى ياكى تېلېفونغا چاقىرىلىدىغان. ئىش قىلىپ ئامانچىلىق بولسۇنلە، ئىش دېگەن تېپىلىدىغان نەرسىغۇ...

خەيرىيات، تېچلىق ئىكەن. تېلېفونغا چاقىرتقان كالەنىڭ ئاتا-ئانىسى بولۇپ چىقتى. ئۇلار ئوزلىرىنىڭ ئىسمىنى يازسا مېنى تېلېفونغا كەلمەيدۇ، دەپ بىزنىڭ ئائىلىنىڭ نامىدىن ئەۋەتىپتۇ.

— قىزىمىزنى كۈتۈپ ئېلىپ جاھان ئىش قىپسىز، ئوكام،— دېدى ئانىسى،— بۇ قىلغان ياخشىلىقىڭىزنى ئىككى دۇنيا ئۇنۇتمايمىز ... كالە يالغۇز قىز ... ئۈنچە-مۇنچە ئەركىلىك قىلسا كوتىرەرسىز، ئوكام؟ يەنە ئاچ-زېرىن قېلىپ كەتمىسۇن ...

— تەشۋىش قىلماڭلار، سىز پىشىرىپ بەرگەن گوش بىلەن توغاچلارنى يەپ، قىزىڭىز ھېچ نەرسە بولغىنى يوق ...

— نېمە، نېمە؟— تېلېفون ئۈزۈلۈپ قالدى.

* * *

ئايالىمنىڭ كالەگە كوزى چۈشىشىلا ئوغىسى قايناپدىغان بولۇپ قالدى. شۇ سەۋەپلىك كالەنى يوقۇتالمىغاندىم، ئىككى كۈندىن كېيىن ئۆزى «يوقالدى».

ئۈچىنچى كۈنى ئىشقا كىرىشىم مۇمكىن بولغان جاينى پىلانلاشتۇرۇپ ياتسام، كالەنىڭ ئانىسى كېلىپ قالسا بولمامدۇ، دەڭ؟ ئېمىشكە دۇر ئۆگىسلى بۇزۇق. مېنىڭ بىلەن سوغلا سالاملىشىپ، قىزىنى باغرىغا باستى. ئارزۇلۇق قىزىنى سېغىنىپ كەتكەندە، تايلىق.

— بۇ كاتەكتەك بىر ئېغىز ئۆينىڭ قەيىرىدىمۇ يېتىۋاتقانسەن، جېنىم قىزىم؟— بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ ئاغزىم ئېچىلىپلا قالدى.

— ھازىر ئۆيدە ئەخمەت ئاكىمىز ئىككىمىزلا قالغان ...

— نېمە؟ بالا-چاقىسى يوقمۇ بۇنىڭ؟

— بارغۇ قىزىغا بەرگەن سوئالغا ئۆزەم جاۋاپ بەردىم،— كىچە بالىلىرىنى ئېلىپ ئانىسىنىڭكىگە كېتىۋىدى.

— ۋاي، شورۇم، چۈشلىرىم بېكارغا بۇزۇلمىغانىكەندە، ۋاي شەرمەندە،— كالەنىڭ ئانىسى ۋاقىراپ-جاقىراپ ئوزىنى ئۆزى كاچاتلاپ، ماڭا باقتى،— دېدىم، بۇ بېشىڭنى يېگۈرنىڭ «قىزىڭىزغا ھېچ نەرسە بولغىنى يوق» دېگىنىدە بىر گەپ بار دەپ ...

— سادىغاڭ كېتەي، ھەدە، ۋاقىرىماي گەپ قىلىڭ؟ خوشنىلاردىن ئۇيات.

— ئۇياتمىش! ۋۇي، رودۇپاينىڭ بالىسى، ئۇياتنى بىلگىنىڭدە سېڭلىڭدەك قىزغا ئۇياتسىزلىق قىلمىغان بولاتتىڭ... چىرايى تاتىرىپ، چاچلىرى چۈگۈلۈپ كېتىپتۇ ...

— ئەۋۇ كۈنى ئاخشىمى...— كالە پاڭگىدە ۋىغلاۋەتتى.

— ئايالىنى ئانىسىنىڭكىگە ئەۋەتىۋېتىپ ... شۇ ئاخشىمى دېگىن؟ سەن ئالتە تازنى ئويۇمگە ئەكىرىپ باققانلىرىمنىڭ سازايى شۇ بولدىمۇ، ھە؟...

بۇ ئايال قايسى قىلغان ياخشىلىقلىرىنى مىننەت قىلىۋاتىدىكەنە؟ توغرى، ئۆيدە ئېجا رىگە ئولتارغانىمىز. لېكىن بىرەر ئاي ئوتمەي، ئۇكام ھويلىدىكى ئۆزۈمدىن بىر ساپنى ئۆزۈپ قويغىنىغا ئۆيدىن چىقىرىۋەتكەن ئېدى. «بۇ ئالتە تاز ئالتە ئاي تۇرسا، مېنىمۇ يەۋېتىدىغان ئوخشايدۇ» دېمىگەنمېدى شۇندا ھەممىگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ.

«ئاتاڭنى ئولتەرگەنگە ئاناڭنى بەر» دېگەنلىرىدەك، شۇ قىلغان خورلۇقلىرىغا ياخشىلىق قىلىپ بىر ئۇيالدۇراي دېسەم، ئەستاخپۇرۇللا؟! قىزى ماچىلدىماي بار گەپنى ئېيتسا بولمامدۇ، دەيمەندە؟ تېلېفوندا ئويلىماي گەپ قىلغان ئۆزەمگە ئاز.

— لاقا-لۇقاڭنى ئال. ھازىر دوختۇرغا بارىمىز.

— ئاپا؟

— ئاغزىڭنى ژۇم، مېيىسنى قۇرۇت يېگەن، قېنى، دوختۇرغا بارايلىچۇ، بىر بالا بولىدىغان بولسا، بىرىڭنى ئولتۈرۈپ، بىرىڭنى تۈرمىدە چىرىتىۋېتىمەن...

ئانا ئۆپكىدەپ ۋىغلاۋاتقان كالەنى ئالدىغا سېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

كالە كېلىپ مۇكاپات، ئىش، ۋاقتىنچە بولسىمۇ خوتۇندىن ئايرىلدىم. ئەندى ئازاتلىقىمدىن ئايرىلسام بولغىنى دەڭا؟...

قۇرۇق توھمەتتىن قۇرۇق چىقسام، ئەگەر قولۇمدىن كەلسە سىز ئادەملەرگە ياخشىلىق قىلمەن. پەقەت تېلېگرامما بەرمەي كېلىۋېرىڭ؟...

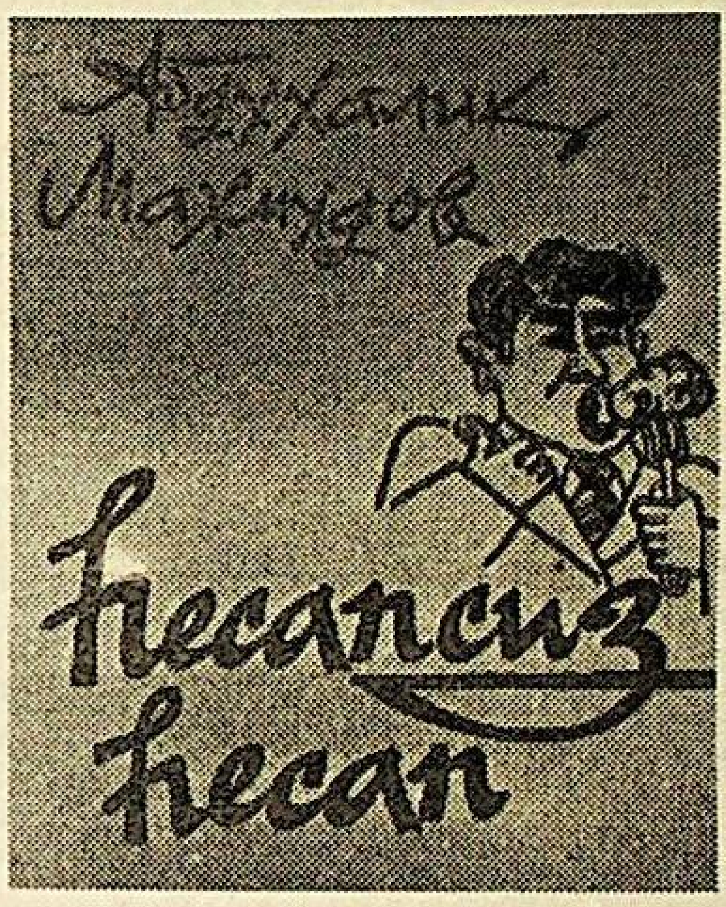

ئېشەكتە، ئېشەك...

تەغدىر تەقازىسى بىلەن خېچىر ئات، كالا، ئېشەك، ئۇشكىلەرگە باش بولۇپ قالدى. ئېشەك شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆزىگە بەگ، ئۆزىگە خان بولۇپ ئالدى. ئۆزىگە نامۇناسىپ ھالدا ھەتتا ئاتنىڭ ئوقۇرىغا باش سوزۇپ باقىدىغان، قوي، ئۇشكىلەرنى دۈشكەللەپ قاقىدىغان بولدى، بۇنى كورگەن ئاتنىڭ سەۋر قاچىسى تولدى.

—ھاي خېچىرباي،— دېدى ئاخىرى جۈرئەت قىلىپ ئات، . ئېشەككە بىر نېمە دەپ قويۇڭ؟ ھە، سىزنى ئۆزىگە قاياش قىلىپ بەكمۇ كېرىلىپ، مەنمەنلىككە بېرىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ دەستىدىن خۇسۇسەن قوي بىچارە ئېزىلىپ كەتتى ...

سوز شۇ يەرگە كەلگەندە خېچىرنىڭ سال-پاڭ قۇلاقلىرى دىڭگىيىپ، بېشى سىلكىنىپ، ئاغزى توقۇزىنچى كالاچتەك ئېچىلىپ كەتتى.

— ھۇي، مەنچۇ ئېشەك ئىككىڭنىڭ جېمەتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر ئىككىڭنى ئوزەمگە يېقىن كورەتتىم. ئۈچىمىز بىرلەشسەك، ئوتنىڭ ئۇچى، سۇنىڭ سۇزگى بىزنىڭ دەتتىم ...

— گۇرۇھۋازلىق قىلساڭ، شۇنىڭغا ئېرىشىشىمىز مۇمكىن،— ئات خېچىرنىڭ گېپىنى بولدى،— لېكىن ئوزگىلەرنى ئازاپلاش ھېساۋىغا بولىدىغان راھەت شەخسەن ماڭا كېرەك ئەمەس.

— ۋۇي، ئەقلى پەس، كىمنىڭ دولىتىدە ژۇ رېۋاتىسەن؟ شۇنداق تۈرۈغلۇق ئېملەرنى دەپ چولۇۋاتىسەن؟ دېمەك، سەن ئېشەك ئىككىمىزنىڭ ئۈستىدىن كۈلۈۋاتىسەن. بىلىپ قوي، شۇ دېگىنىڭگە ئېشەكنى ئوزەمگە ۋاستىچى قىلىپ، ھەممىڭنىڭ تېرىسىنى شىلىپ ئالىمەن ...

ئات خېچىرنىڭ ئېشەككە ئوخشاش تەتۈر لىگىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئارتۇقچە بىر نەرسە دېمىدى. سەۋەۋى دېگىنىنى خېچىر نەزەرگە ئېلمىدى. ئۇندىن قالسا، باشقا چۈشكەننى كوز كورىدۇ. ھە، ئومۇر ئاغامچىسى ئۇزۇن. يە قوي، ياكى قوزا ئولىدۇ. توغرا، كېلەچەكنى ھايات كورسىتىدۇ. لېكىن بۇ كۈندىن ئېتىۋارەن ئات بىلەن خېچىرنىڭ ئالاقىسى بۇزۇلغىنىنى، ئەندىلىكتە ئوزىنىڭ تىلى قۇلغى ئوخشاش ئۇزۇنلىغىنى ھىس قىلغان ئېشەك خوشاللىقتىن ھاڭراۋەتتى. ھاڭرىغاندىمۇ شۇنداق ھاڭرىدىكى، قوي، ئۇشكىلەرنىڭ قۇلىغى پۈتۈپ، كالا، ئاتلار چوچۇپ، دەل-دەرەقلەردىكى قۇشلار ئۇچۇپ كەتتى.

—ئوزەڭنىڭ پەسلىگى،ئاۋازىڭنىڭ سەتلىگىنى قارا،— ئات يەنە ئوزىنى تۇتالمىدى،— ھېچ بولمىغاندا قۇشلارنىڭ ئارامىنى بۇزمىغىن؟

— شۇ دېگىنىڭگە،— دېدى ئېشەك غالىبانە،— بۇ كۈندىن باشلاپ ھەممىڭ ماڭا تەخلىت قىلىشىسەن. ئەكسىچە ئاۋازىڭدىن ئايرىلىسەن...

ئېشەك خېچىرنىڭ قۇۋەتلىشى بىلەن ئوز قارارىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا بېرىلىپ كەتتى. بۇ مەخسەت يولدا قايسى بىرلىرىنى چىشلەپ، قايسى بىرلىرىنى تەپتى. لېكىن ئات كىشنەشتىن، كالا مورەشتىن، قوي، ئۇشكىلەر مەرەشتىن ئېرىغا ئوتمىدى. ئېشەك ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى «دوت» دېدى. بەرى بىر نەتىجە چىقمىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ بىرەرسى ئېشەك بولۇشنى خالىمىدى. ئۇلارنى ئوزەمدەك ھاڭرىتىمەن، تاغۇ-تاشلارغا ئېشەك سوپەتلەرنى يامرىتىمەن، دەپ ئېشەك ئاۋارە. باشقىلارنىڭ سوزىگە قۇلاق سالىدىغان ئېشەك يوق. چۈنكى ئۇ ئېشەكتە، ئېشەك ...

ئىغۋا

ئىغۋاگەر تام خوشنىسىنىڭ قىزىنى ئېلىق-سېلىقسىز تۇرمۇشقا چىقارغىنىنى كورۇپ، مەھەللىدە سوز تارقاتتى:

— بىزنىڭ خوشنا قىزىدىن تويۇپ كېتىۋىدى، شۇنىڭ ئەلىمگە بېكارغىلا بېرىۋەتتى...

ئىككىنچى خوشنىسى قىزىنى ئېلىق-سېلىق بىلەن تۇرمۇشقا چىقارغىنىنىڭ گۇۋاچىسى بولغان ئىغۋاگەر يەنە مەھەللىدە گەپ تارقاتتى:

— بىزنىڭ خوشنا ئون تىيىنغا قىممەت قىزىنى تالاي پۇلغا سېتىۋالدى ...

تويدىن كېيىنكى گەپ

ئىككى مېتىر چىت بىلەن تورت توغاچنى قولتۇقلاپ بېرىپ، ئىككى مېتىر چىت بىلەن ئىككى توغاچنى قولتۇقلاپ يانغان تاماگەر ئايال قېشىدىكى ئايالغا دېدى:

— ئوۋ-ۋاي، شۇمۇ تويمۇ دېسىلە؟!

شۇ تاماگەر ئايال ئىككىنچى تويغا ئۈچ مېتىر شتاپېل ئاپىرىپ، تورت مېتىر شېرىست بىلەن تورت توغاچنى قولتۇقلاپ يېنىۋېتىپ يېنىدىكى ئايالغا دېدى:

— توي دېگەن مۇنداق بولسىدە؟...

ئەقلى كىرگەندىن كېيىن

— ئوغلىڭىز بىر بالىلىق بولغاندىن كېيىن ئايالى بىلەن ئاجرىشىپ كەتكىنى نېمىسى؟

— ئاداتلىق قىلىپ ئالمان-تالمانلا ئويلىنىپ ئالغان ئەمەسمېدى،— دېدى ئاتا. شۇندا قادىر دېدى:

— دېمەك، ئەقلى كىرگەندىن كېيىن ئايالىنى قويۇۋېتىپتۇدە؟..

ئاتا ئىزىدىن

—مەن ئوغۇللىرىمدىن تولىمۇ رازىمەن. —

— دېمەك، سىزنىڭ سىزىغىڭىزدىن چىقمايدىغان بولۇپ ئوسۇپتۇدە؟

— كوڭلۇمدىكىنى تاپتىڭىز. مەن سىزگە ئېيتسام، ھەر ئىككىلا ئوغلۇم ئوزەمگە ئوخشاش ئىككىنچى ئاياللىرى بىلەن تىنىپ-تىنچىپ كېتىشتى ...

ژىراق ئەمەس

— كېيىنكى ۋاقىتلاردا قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭىز بىلەن قىلىقلىرىڭىز بىرىنچى ئېرىمنى ئەسلىتىدىغان بولۇپ قالدى ...

— ئۇنداقتا، مېنىڭ بىلەنمۇ ئاجرىشىدىغان كۈنىڭىز ژىراق ئەمەس ئېكەندە؟...

ھەيران بولىدىغان گەپ

كىچىككىنە مەنسەپكە ئىلىنىپ قالغان نىزام قول ئاستىدىكىلەرنى ژىغىپ دېدى:

— ئەگەر مېنىڭ دېگىنىمنى قىلىشمايدىغان بولساڭ، ھەممىڭنى ھايدايمەن!

بۇنى ئاڭلاپ تۇرغان قادىر كوپچىلىككە تاڭلىتىپ تۇرۇپ دېدى:

— ھايداشنى ياخشى كورگەن ئادەمنىڭ پادىچى بولمىغىنىغا ھەيرانمەن...

رەددىيە

— مەن قوپاللىقنى يامان كورىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭدىن كېيىن تىلىڭنى چاينىماي، ئويلاپ سوزلە؟!

— شۇ قىلىۋاتقان سوزىڭىزنىڭ ئوزى قوپاللىقمۇ؟

— بۇ قوپاللىق ئەمەس، قوپاللىققا بېرىلگەن رەددىيە.

پەرقى يوق

ئۇ ئوزى قىلالمىغان ئىشنى باشقىلارغا راۋا كورمەتتى. قىلغانلارنىڭ ئۈستىدىن ئىغۋا قىلىپ، ئۇنىڭ ئابرويىنى توكۇشكە بار كۈچىنى سەرپلەتتى.

ئەندىلىكتە ھەممە ئۇنى بىلىپ كەتتى. ئەندى ئۇ گەپ قىلامدۇ، يوقمۇ، پەرقى يوق. چۈنكى، ئۇنىڭ ئوزىمۇ، سوزىمۇ ئەل نەزەرىدىن قېلىپ كەتتى.

ھېكمەت دۇردانىلىرىدىن

ئانا —ياراتقۇچى، ئانا ھىمايە قىلغۇچى زات. يەردىكى بارچە گوزەللىكلەر ئايالغا بولغان مۇھەببەت تۈپەيلى بارلىققا كەلگەن.

م. گوركىي.

* * *

ئانا ھەتتا ژۇرىكى سوقۇشتىن توختاۋاتقاندىمۇ پەرزەنتىگە ياخشىلىق قىلىۋېرىدۇ.

ئايال— مۇقەددەس زات، سويگەن ئايالىڭ بولسا، ئۇنىڭدىن ئىككى ھەسسە مۇقەددەستۇر.

ئا. ديوما.

ئاناڭدىن بويۇن تولغىما، ئاشمىسۇن دەردى، شەرەپ تاجى ئېرۇر ئاياغى گەردى.

ئا. جامىي.

* * *

ئاياللارنىڭ ئەڭ گوزىلى نومۇس ۋە ھايا پەردىسىگە ئورالغانلىقىدۇر.

سۇقرات.

* * *

ئانا—بۇ گودەك بالىلار تىلى ۋە دىلىدىكى خۇدانىڭ نامى.

ئۇ. تېككېرېي.

* * *

ئاتا-ئانا خوشاللىغى دۇنيادا ئەڭ چوڭ دولەتتۇر.

مۇھەممەت ھوسەيىن.

* * *

ئانا جىمىكى مەۋجۇداتنىڭ سويەلگەن تېغىدۇر.

ئەزەربەيجان ماقالى.

* * *

ئايالسىز ئوي-ئوتسىز ئوچاق.

تۈرك ماقالى.

* * *

ئاتا-ئاناڭ دۇئاسى-ئوتقا، سۇغا پاتۇرماس،

ئانىنىڭ بىر قولى بوشۇكنى، ئىككىنچى قولى دۇنيانى تەۋرىتىدۇر.

ئانىنىڭ دىلى ئاغرىسا، يەرمۇ تىترەيدۇ.

دۇنيا تار بولغاندىمۇ، ئانا باغرى كەڭ.

دۆلىتىڭ —ئاتا-ئاناڭ.

ئالتۇن، كومۇشنىڭ كونىسى بولماس،

ئاتا-ئاناڭنىڭ باھاسى بولماس.

ئاناڭنى ئالقاندا تۇتساڭ،

سىڭلىڭنى يەلكەڭدە تۇت،

ئازسىز خوتۇن، يالقۇنسىز ئوتۇن.

ئۆزبەك ماقاللىرى.

تەشەككۈرنامە

تاشكەنت شەھىرىدىن:

ئىللاخان تۇرسۇنوۋا	1000سوم
ئۇستۇن باستوۋ	1000سوم
ئابدۇكېرىم ئەلىموۋ	1000سوم
ئايگۈل ئۇمەرجان	2000سوم
كامال ئابدۇراخمانوۋ	500سوم
ئابلىمىت ئۇمەروۋ	300سوم
غوجاخمەت توختىيېۋ	200سوم
مەھەممەت ئۇمەروۋ	150سوم
تۇرسۇن قۇربانوۋ	150سوم
ياسىن ئىمىنوۋ	100سوم
پاتىگۈل ھاپىزوۋا	600سوم
مەھەمەتجان ھەبىبۇللايېۋ	100سوم
ئابلىمىت قۇربانوۋ	100سوم
توختاخۇن نۇراخۇنوۋ	100سوم
ئالىمجان يۇسۇپوۋ	100سوم
تۇرغان نۇراخۇنوۋ	100سوم
نۇرزات ئىبراھىموۋ	100سوم
مەھەممەتجان سوپاخۇنوۋ	100سوم
ئابدۇغۇپۇر مومىنوۋ	100سوم
ئابدۇراخمان توختايېۋ	100سوم
نېغمەت غاپپاروۋ	100سوم
ئىمىنجان كەرىموۋ	100سوم
جومان دولەتبايېۋ	100سوم

جەمئىي 7000سوم.

شۈكرى ئابدۇللا ۋىقغان.

جەمئىي 2000سوم.

ئەئانىسى نۇرزات ئىبراھىم ۋىقغان، تۇرسۇن ھاجى قۇربان تاپشۇردى.

بىر گرۇپپا مەشرەپ ئەھلىدىن:

ئابلىز ئەسىردىنوۋ (ژىگىت بېشى)	300سوم
قۇددۇس	300سوم
ھېبىبۇللام	200سوم
مومىنجان	200سوم
تاش مۇھەممەت	100سوم
تۇرسۇنمۇھەممەت	100سوم
رەخىمجان	100سوم
ماھمۇت كېرىم	100سوم
ئابدۇللايېۋ	100سوم
دەۋلەتبەگ	300سوم

جەمئىي 1800 سوم.

ئابلىز ئەسىردىنوۋ ۋىقغان.

ئابدۇراخمان ئابدۇۋەلىيېۋ	200سوم
قادىرەم پالتىيېۋ	500سوم
ئابدۇرېشىت زۇنۇنوۋ	100سوم

چىرچىق شەھىرىدىن:

ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى–5000سوم

ئىمام ئەپسوۋ ۋىقغان.

گۈلىستان شەھىرىدىن:

تۇرسۇنمۇھەممەت ھوسمان	5000سوم
ئەخمەتجان مەتنىيازوۋ	1000سوم
تۇداخۇن ھەسەنوۋ	1000سوم
ئەخمەت ھەسەنوۋ	1000سوم
ئابدۇللا ئەجىيېۋ	1000سوم
ئەلاخۇن تۇردىيېۋ	1000سوم
ئابدىرېھىم زەيىندىنوۋ	1000سوم
ئابدۇغېنى نۇرھاجىيېۋ	500سوم

جەمئىي 11500سوم.

ئەخمەتجان مەتنىيازوۋ ۋىقغان.

سىز «يېڭى ھاياتقا» يېزىلدىڭىزمۇ؟

ئەسلى ئۇيغۇر يېزىقىدا، مۇقەددەس ئانا تىلىمىزدا چىقىدىغان «يېڭى ھاياتقا» 1993–يىلنىڭ 2–يېرىمىغا مۇشتىرى توپلاش باشلاندى.

موشۇ ئاپرېل ئېيى ئىچىدە ئۆز ئىختىيارىڭىز بىلەن «يېڭى ھاياتقا» ئۆزىڭىز تۇرۇۋاتقان يەردىكى ئالاقە بۆلۈمىگە يولۇقۇپ، مۇشتىرى بولۇۋالسىڭىزلا ھەپتىلىك گېزىتىڭىز قۇتلۇق خانىڭىزغا قەدەم تەشرىپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ قۇتلۇق قەدىمى ئائىلىڭىزگە قۇت–بەخت، سائادەت بېغىشلىغاي! شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ چارەك ئەسىرلىك سادىق دوست، خالىس مەسلىھەتچىڭىز «يېڭى ھاياتقا» بىزنىڭ ئويىڭىزگە بېرىشىمىزنى كۈتمەي، ئوزەڭلار «سويۇزپېچاتقا» بېرىپ يېزىلىشقا ئالدىراڭلار!

«يېڭى ھاياتنىڭ» 2–يېرىم يىللىق باھاسى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پۇخرالىرى ئۈچۈن 410 سوم.

تاشكەنت شەھىرى بويىچە «يېڭى ھايات» 342سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 900سوم، تاشكەنت ۋىلايىتى بويىچە «يېڭى ھايات» 369سوم، «ئۇيغۇر ئاۋازى» 1005سوم.

بىشكېك شەھىرى بويىچە «يېڭى ھايات» 342سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 320سوم. «ئۇيغۇر ئاۋازى» بولسا بىشكېكلىكلەر ئۈچۈن 840سوم، ناھىيەلەر ئۈچۈن 858سوم.

گېزىتنىڭ ئىندېكسى — 65359.

گېزىتىمىزنىڭ جان كويەرلىرى

جوھەربۈۋى ھاسانوۋا:

مۇراجەتنى ئوقۇپ ...

«يېڭى ھاياتنى» كوپتىن بېرى ئوقۇپ كېلىۋاتىمەن. ھازىر ئۇنىڭ كېلىشىنى تەقەززا بولۇپ كۈتىدىغان بولۇپ قالدىم. دېموكراتىك تۈزۈم ئورناشقا باشلاپ، ئاشكارىلىق ئوۋج ئالغاندىن بۇيان «يېڭى ھايات» ئۇنىڭ يوئىلىشىنى دەۋرگە يارىشا ئۆزگەرتىپ، ھاياتىمىزنىڭ ئەينىكى، زامانىمىزنىڭ جارچىسى سۈپىتىدە مەيدانغا دادىلىراق قەدەم بېسىپ كىردى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنىڭ سەھىپىلىرىدە ئاشكارىلىق ھوكۈم سۈرمەكتە. گېزىتخاندىكلەر خەلق بىلەن بار مەسلىھەت ئىش تۇتۇپ، خەلقنىڭ قولىغا نېمە ياقىدىغانلىقىنى، نېمە ياقمايدىغانلىقىنى بىلىۋالدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ گېزىتتا ئورۇن ئالغان ماتېرىياللار گېزىتخانلارنىڭ ژۈرىگىگە يول تېپىپ، ئالقىشقا ئېرىشمەكتە.

كىچىك گېزىتنىڭ چوڭ ئابرويغا ئېگە بولۇشىنىڭ ئاساسىي سەۋەۋى مېنىڭ ئويلىشىمچە خەلقنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىشىنى بىلىشتە بولسا كېرەك. ئاق كوڭۇل خەلق ھەرگىزمۇ ئۆز گېزىتىنىڭ تۇيۇق يولغا كىرىپ قېلىشى ئۈچۈن ھەرگىزمۇ مەسلىھەت بەرمەيدۇ. بەلكى ئۇنىڭ قولىدىن چۈشمەي ئوقۇلۇشى ئۈچۈن خالىسانە پىكرىنى، ياردىمىنى ئايىمايدۇ.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى، بىزسىلەرنىڭ ئوتكەن ژىلى سېنتەبىر ئېيىدا خەلققە قىلغان مۇراجىتىڭلارنى ئوقۇغاندىن كېيىن ياخشى نىيەت بىلەن ئەمەتجان ھاسانوۋ 1000سوم ئەئانە قىلغان بولسىمۇ بىز شۇنىلا بولدى دەپ ژۈرۈپتىمىز. بىراق بېيىل 16–يانۋاردا چىققان «موھتەرەم قېرىنداشلارغا مۇراجەت» دېگەن ماقالىنى ئوقۇپ بەكمۇ تەسىرلەندۇق. باللىرىمغا ئوقۇپ بەرسەم، ئۇلارمۇ گېزىتلىرىمىز بېشىغا چۈشكەن تەشۋىشنى چۈشىنىپ، چىن كوڭلىدىن ئېچىنىشتى ۋە بىز ئۈچۈن تەۋەرۇك گېزىتىمىزنىڭ چىقىۋاتقىنىنى ئوزلىرى ئۈچۈن بەخت دەپ ھېساپلىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن موشۇ سويۇملۇك گېزىتىمىزغا ماددىي ياردەم بېرىشنى قارار قىلدۇق. مەن ئەپەقە پۇلۇمدىن 1000 سوم جوزىغا تاشلىسام، قىزىم ئارزىگۈل 1000 سوم سۇندى. ئۇنى كورۇپ قىزىم ئاسىگۈل 1000 سوم بەردى. كىچىك قىزىم مايىگۈل 500 سوم بەرگەن ئىدى، ئوغلۇم تۇرغانجان 1000 سوم تاشلىدى. بۇ ھالنى كورۇپ تەسىرلەنگەن ئومۇر يولدىشىم خوشاللىقىدىن يەنە 1000 سوم سۇندى. شۇلىداق قىلىپ ئالمۇتا شەھىرى «زارەۋوستوكا» مەھەللىسىدە تۇرۇۋاتقان ھاسانوۋلار ئائىلىسى 5،5مىڭ سوم ئەئانە ۋىغدۇق، ئاز بولسىمۇ بۇ ئىزگۇ ھىممىتىمىزنى كوپكە تاۋا قىلىشىڭلارنى ئوتۇنۇپ سورايمىز.

تاشكەنتتە نەۋروز

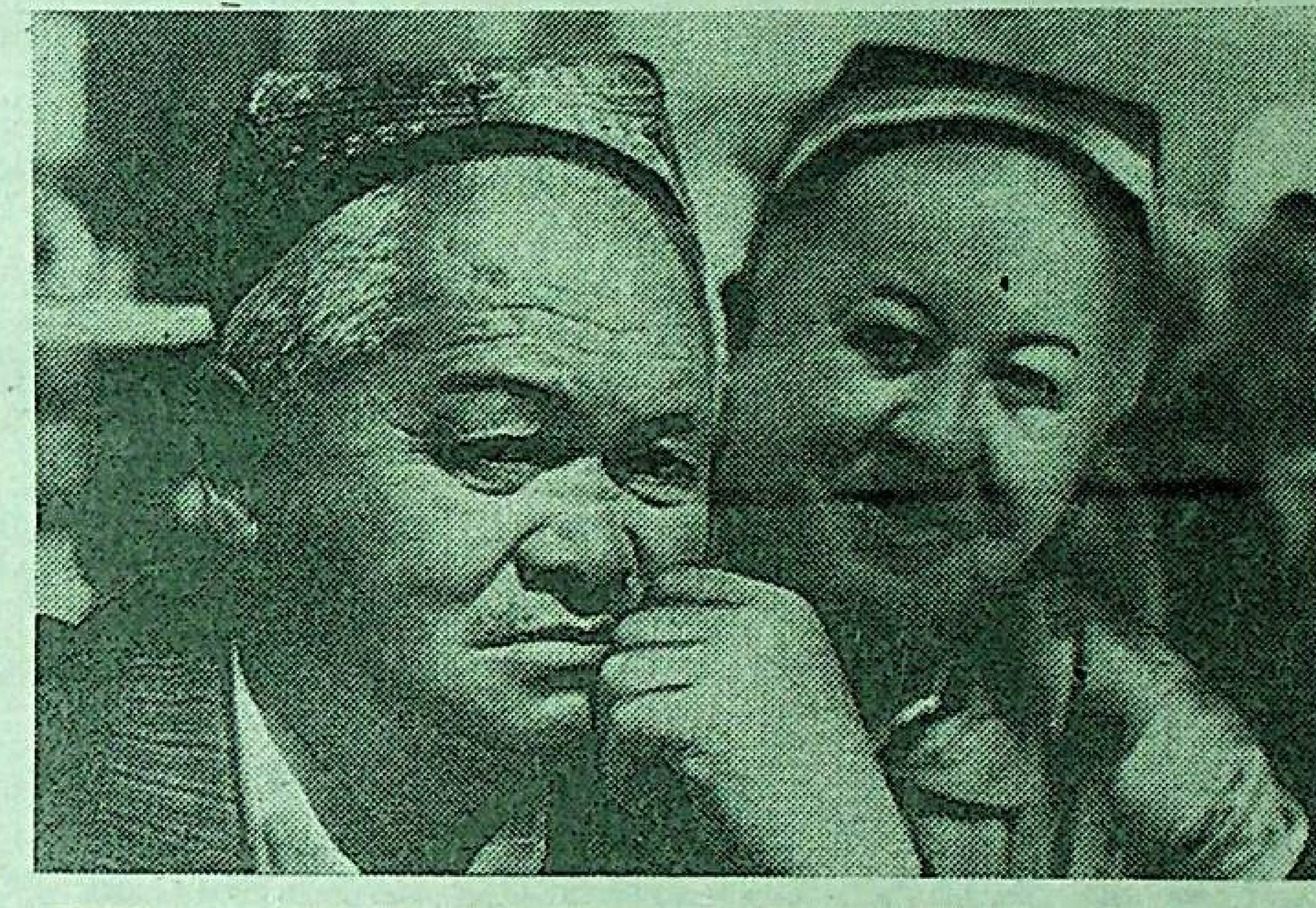

ئالىك سوي چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

تېلېفون ئالاقىسى ئورنىتىلىدۇ

يېقىندا خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى قىزىل سۇ- قىرغىز ئاپتونوم ئوبلۇسىنىڭ رەھبەرلىرى قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتى نارىن ۋىلايىتىلىك ئىشلەپ چىقىرىش تېخنىكىلىق مۇناسىۋەت باشقارمىسى ۋەكىللىرى بىلەن كېلىشىمگە قول قويدى. ئۇ كېلىشىم بويىچە موشۇ يىلنىڭ ياز ئايلىرىدىن باشلاپ نارىن ۋىلايىتى بىلەن ئاتۇش ناھىيەسى ئارىسىدا تېلېفون لىنىيەسىنى ئورنىتىش قۇرۇلۇشىغا ئېلىنىدىغان بولىدۇ.

نارىن ۋىلايىتىنىڭ ئالاقە بولۇمى ھازىردىن باشلاپ تېلېفون باغلىنىش ياساشنىڭ خەلق ئارا قائىدە- تەرتىپلىرىگە بىنائەن ئۇ ئىشنى رەسمىيلەشتۈرۈش، چېگراغىچە بولغان ئارىلىقتا ئاپتوماتىك تېلېفون ستانسىيەسىنى قۇرۇش ئىشلىرىغا كىرىشتى.

ق. مەمەتوۋ.
بىشكېك شەھىرى.

ساخاۋەتلىك ئىش

دىنى ئېتىقات ئەركىنلىكىمىز كەڭ قانات يېيىپ، ياراتقۇچى بىر ئاللاغا ئىشەنچىمىز تىكلەنگەنسىرى، بالىلىرىمىز، ياشلىرىمىزنىمۇ بۇ ئۇلۇق ئىشقا دەۋەت قىلىش كۈچىيىپ، ياخشى نەتىجىلەرنى بەرمەكتە.

ئۇيغۇرلار ئورغۇن ئولتىراقلاشقان يېزىلارنىڭ بىرى ئالغىر ناھىيەسىنىڭ كالىنىن نامىدىكى كولخوزىدا بەش- ئالتە يۈز ئۇيغۇر ئائىلىسى ئىستىقامەت قىلىدۇ. بۇ يۇرتنىڭ موتىۋەرى مەرھۇم توختاخۇن قارى ھاجىم يېتەكچىلىكىدە ئوتكەن يىلى جامائەتنىڭ يار- يۆلەك بولۇشى بىلەن مەسچىت سېلىنىپ، مۇسۇلمانلار ناماز ئوقۇشقا كىرىشكەن ئىدى.

توختاخۇن قارى ھاجىم ۋاپات بولغاندا، مەسچىتنىڭ ئىماملىقىغا ئەھلى جامائەت يەھيا ئەلىيېۋنى تەيىنلىگەن ئىدى.

مانا ھازىر بىر يىلغا يېقىن بولۇپ قالدى ي. ئەلىيېۋ جامائەتنىڭ كوڭلىدىن چىقىدىغان خەيرلىك ئىشلارنى قىلىپ، ھورمەتكە بولۇنمەكتە. ئۇ مەسچىتقا بالىلارنى تەكلىپ قىلىپ دىنى ئوقۇتۇشنى ئېلىپ بارغان ئىدى. دەسلەپكى 15- 20 بالا بۈگۈنكى كۈندە ئاتمىش نەپەردىن ئېشىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئوتتۇزى ئوغۇل، ئوتتۇزى قىز بولۇپ، ھەممىسى دېگىدەك مەكتەپتە پەننى ئوقۇشتا بىلىم ئالىدۇ.

ئاساسىي كوپچىلىكى ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنى تەشكىل قىلىدىغان بۇ بالىلارنىڭ مەكتەپتە ئەتىگەن ئوقۇيدىغانلىرى مەسچىتقا چۈشتىن كېيىن كېلىپ ئوقۇسا، مەكتەپكە چۈشتىن كېيىن بارىدىغانلىرى ئەتىگەندە كېلىپ ئوقۇيدۇ. ي. ئەلىيېۋ ئىككى سىنىپدا بالىلارغا دىنى بىلىم بەرمەكتە.

«بالىلىرىمىزنىڭ ئالدى قۇرئاننى ئوقۇشقا باشلىدى،- دەيدۇ يەھيا ئىمام.- ئۇلارنىڭ ئاتا- ئانىلىرى بۇ ئىشىمىزدىن رازى ۋە مىننەتدار، خۇشاللىقى چەكسىز».

بىز كالىنىن يېزا جامائىتىنىڭ موتىۋەرى، ياش پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئۇستازى يەھيا ئاكا ئەلىيېۋقا ئەينە شۇ خەيرلىك ئىش ئۈچۈن مۇۋاپپەقىيەت تىلەپ، ئاللا يار بولغاي، دەيمىز.

ئۆز مۇخبىرىمىز.
ئالغىر ناھىيەسى.

چەت ئەللىكلەرنىڭ نەزىرىدە

تىبەت يادرو ئەخلەتخانىسىغا ئايلاندى

تىبەتنىڭ تاغ ئېتەكلىرىدە «توققۇزىنچى ئاكادېمىيە» سۈپىتىدە مەلۇم مەخپىي مەھكىمە بار. ئەمەلىيەتتە ئۇ ئاكادېمىيە ئەمەس، بەلكى زاۋود بولۇپ، ئۇنىڭدا خىتايدىكى دەسلەپكى ئاتوم بومبىلىرى ئىشلەنگەن ئىدى.

«توققۇزىنچى ئاكادېمىيە»- تېبەتتىكى بىردىن- بىر يادرو ئوبيېكتى ئەمەس. ئۇ يەردە ئىككى راكېتا- يادرو بازىسى بار، شۇنداقلا قوراللىنى توشۇشقا قابىلىيەتلىك بومبىلىغۇچى ساموليوتلار جايلاشتۇرۇلغان. بازىلارنىڭ ۋە شۇنداقلا «توققۇزىنچى ئاكادېمىيەنىڭ» يار- دەمچى ئوبيېكتلىرىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن يېقىن ئارىلىقتىكى «ئەمگەك بىلەن ئوزگەرتىش لاگېرلىرى» مەھبۇسلىرىنىڭ ئەمگىكىدىن پايدىلىنىلدى.

بۇ مەلۇماتلار ۋاشىنگتوندىكى «تىبەت ئۈچۈن خەلق ئارا كامپانىيە» تەشكىلاتى تەرىپىدىن تارقىتىلغان دوكلاتتا كەلتۈرۈلگەن ئىدى. بۇ تەشكىلات تىبەتتە ئىنسان ھوقۇقلىرىغا رىئايە قىلىنىشىنى كۆزىتىش مەخسىتى بىلەن 80- يىللىرى قۇرۇلغان ئىدى.

پۇتكۇل دۇنيا سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىدىكى يادرو قۇراللىغا ئېگە ھازىرقى مۇستەقىل دولەتلەردىكى تۇراقسىزلىققا تەشۋىشلىنىۋاتقان بىر ۋاقىتتا، خىتاي خەلق ئارا جامائەتچىلىك كوز قارشىنىڭ سىرتىدا قېلىۋالىدۇ. ئەلۋەتتە، خىتاينىڭ يادرو پروگراممىسى ئوز مىقياسى بويىچە ئامېرىكا ياكى كېڭەش ئىتتىپاقى يادرو پروگراممىلىرى بىلەن تەڭ بولالمايدۇ. لېكىن بۇ پروگراممىدا بەلت بولۇۋاتقان خادىملارنىڭ بىخەتەرلىكى، ياكى يادرو چىقىندىلىرىنى ساقلاش ئوخشاش ساھالاردا، خىتاينىڭ ئەھۋالى ياخشى بولماي، بەلكى دەرىجىدىن ۋۇقۇرى ئىككى دولەتتىكىدىن ھەتتا ناچار، دەپ تەكىتلىنىدۇ دوكلاتتا.

تىبەت- بېجىن ئوزىنىڭ يادرو ئوبيېكتلىرىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشكە باشلىغان خىتاي ئەمەس خەلقلەر ياشايدىغان دەسلەپكى رايون بولغان ئىدى. ئۇ تىبەتلىكلەرنىڭ، ئۇيغۇرلارنىڭ، موڭغۇللارنىڭ سالامەتلىكىگە سەلبىي تەسىر يەتكۈزدى. يادرو يېغىنلىرى يېغىپ، دەريالار، كوللەر ۋە ئوتلاقلار رادىئوئاكتىۋ چىقىندىلىرى بىلەن زەھەرلەندى. تېخى ئەندىلا مەلۇم بولۇشقا باشلىغان ۋەزىيەت كورۇنىشى ئەينە شۇنداق، دەپ تەكىتلەيدۇ دوكلادنىڭ مۇئەللىپلىرى.

بۇ يادرو مەركىزىنىڭ نەق ئەينە شۇ تىبەت ئېگىزلىكلىرىگە جايلاشتۇرۇلغانلىقىنى نېمە بىلەن چۈشەندۈرۈش مۇمكىن؟ خىتاي باشقا دولەتلەرگە قارىغاندا، يادرو ئەسرىگە خېلە قىسقا مۇددەتتە قەدەم تاشلىدى. 60- يىللارنىڭ بېشىدا، يەنى مەملىكەتتە قالايمىقانچىلىق ۋە ئاچارچىلىق ھوكۈم سۈرۈۋاتقان دەۋردە ئاتوم بومبىسىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ئۈچۈن بارى- يوقى 32 ئاي تەلەپ قىلىندى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئىنتايىن نۇرغۇن ئەقلىي كۈچلەرنىلا ئەمەس، بەلكى شۇنداقلا ماددىي رېسۇرسلارنىمۇ جەملەش لازىم بولدى. شۇنداقلا ژۇراق، چەت ئولكىدە مۇتەخەسسىسلەرنى ۋە ماتېرىياللارنى جەملەش كېرەك بولدى. سىنىن شەھىرىدىن يۈز كىلومېتر ژىراقلىقتىكى جاي ئەينە شۇ ئوبيېكتئورنى بولۇپ تاللاندى. «توققۇزىنچى ئاكادېمىيە» شۇ يەرگە جايلاشقان.

ئۇنى لىس ج ئى ياكى خىتاينىڭ شۇ دەۋرىدىكى باشقا دۈشمەنلىرى تەرىپىدىن ئېھتىمال بولغان يادرو زەربىسىدىن ساقلاش ئۈچۈن، ئىنشائەتلەرنىڭ بىر قىسمى يەر ئاستىغا جايلاشتۇرۇلدى. لېكىن زاۋود ئىنتايىن كەسكىن ۋەزىيەتتە ۋە ئالدىراشلىق بىلەن مېپلىنغانلىقتىن، يادرو چىقىندىلىرىنى ساقلاش ۋە ياكىلىۋاشتىن ئىشلەش ياخشى يولغا قويۇلمىغان ئىدى. ھە دېگەندە يادرو چىقىندىلىرى ئانچە چوڭقۇر بولمىغان، تاملىرى ھېچ نەرسە بىلەن قاپلانمىغان يەر ئاستى بولمىلىرىدە ساقلاندى.

دوكلادنىڭ مۇئەللىپلىرى «توققۇزىنچى ئاكادېمىيەنىڭ» رادىئو ئاكتىۋ ماددىلارنى قانچىلىك مىقداردا چىقارغانلىقى توغرىلىق مەلۇماتقا ئېگە ئەمەسلىكىنى ئېتىراپ قىلىدۇ. دوكلادتا كەلتۈرۈلگەن فاكتلار ئاۋش مەركىزى رازۋېدكا باشقارمىسىنىڭ مەخپىي لىكتىن قالدۇرۇلغان ھوججەتلىرىدىن، يەرلىك ئاھالىنى تەكشۈرگەن تىبەت دوختۇرىنىڭ گۇۋالىقلىرىدىن، شۇنداقلا «تىبەت ئۈچۈن خەلق ئارا كامپانىيە» تەشكىلاتىنىڭ ئاكتىۋىستلىرى تىبەتلىكلەر بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن سوھبەتلەردىن ژىغىلغان.

تاشكەنت ۋىلايىتى يېڭىلىقلىرى

تويتېپە بەلگۈسى بىلەن

تويتېپە شەھىرىدە ھەر سىمېنىدا ئۈچ مىڭ دانە ئەرلەر كوينىگى ئىشلەپ چىقىرىدىغان قوشما كارخانا ئىشقا چۈشتى.

تۈركىيەنىڭ «بۇرسېل» فىرمىسى بىلەن ھەمكارلىقتا بۇنيات قىلىنغان بۇ قوشما كارخانىدا بىر سىمېنىدا 240 كىشى ئەمگەك قىلىدۇ.

«تويتېپە» بەلگۈسى بىلەن چىقىرىلىۋاتقان مەھسۇلاتلارنىڭ 70 فائىزى (پروتسېنتى) ئوزبەكىستاندا، 30 فائىزى تۈركىيەدە سېتىلىدۇ.

ئالمىلىق «فۇنەيى»

ياپونىيەدە ئىشلەپ چىقىرىلغان تېلېۋىزور ۋە ۋىدېوماگنىتافونلارنىڭ تەرىپىنى سوزلەپ ئولتىرىش ئارتۇقچە، ئەلۋەتتە. شۇڭلاشقىمۇ ئۇنىڭ خېرىدارلىرى نۇرغۇن. ئەندى ئۇلار بۇ ئاياپ بۇيۇملارغا ئېگە بولۇش ئۈچۈن پەقەت ياپونىيەگە كوز تىكىپ ئاۋارە بولمايدۇ... ئوزىمىزدە ئىشلەپ چىقىرىلغىنىدىن سېتىۋالىۋېرىدۇ. ئالمىلىق كان- مېتاللورگىيە كومبىناتىدا «فۇنەي» قوش كاسسېتلىق ۋىدېوماگنىتافونىنىڭ 300 كومپلېكتىن ئىبارەت بىرىنچى توپى ياپون مۇتەخەسسىسلىرى ئىشتىراكىدا تەييارلاندى، دەپ خەۋەر قىلىدۇ «تاشكەنت ھەقىقىتى» گېزىتى.

يېقىندا بۇ يەرگە ياپونىيە فىرمىسىنىڭ ۋەكىللىرى كەلدى. شېرىكلەر شارائىت بىلەن ھەر تەرەپلىمە تونۇشقاندىن كېيىن ئالمىلىققا ئېھتىيات قىسىملىرى بىلەن ۋىدېوتېخنىكا ئۈسكۈنىلىرىدىن كوپلەپ ئەۋەتىپ بېرىشنى قارار قىلدى.

كىچىك تۈگمەنلەر

تاشكەنت ۋىلايىتىدە سائىتىغا 250 كىلوگرامم ئۇن تارتىپ بېرىدىغان كىچىك تۈگمەنلەرنى ئىشلەپ چىقىرىش سىناقتىن ئوتكۈزۈلدى. مەزكۇر تۈگمەنلەر دولەت «يەرلىك سانائەت» كورپوراتسىيەسىگە كىرىدىغان «پروگرېسس» ئىلمىي ئىشلەپ چىقىرىش بىرلەشمىسىدە يارىتىلدى.

ھازىر «پروگرېسستا» مېۋە ۋە كوكتات قۇرىتىدىغان، كولسىرۋالايدىغان، ساپال تاختىچىلار ۋە بېزەك ماتېرىياللار ئىشلەپ چىقىرىدىغان ماشىنا- ئۈسكۈنىلەر ياسالماقتا.

(ئۆز مۇخبىرىمىز)

تەبرىكنامە

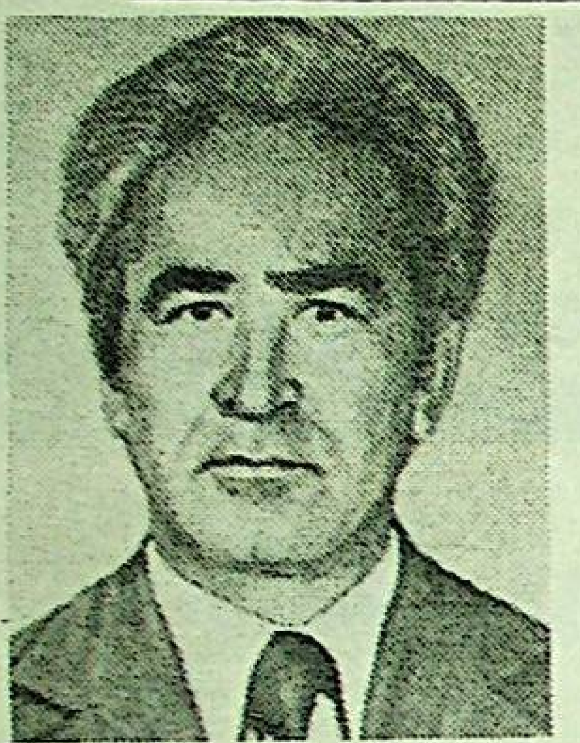

ھېنىپاخۇن باراتوۋقا!
(ئالمۇتا- دروۋبا مەھەللىسى)

بىز- دروۋبا مەھەللىسىنىڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى سىزنىڭ 60- باھارىڭىزنى سەممىمي تەبرىكلەيمىز! سىزنى يۇرتىمىزنىڭ موتىۋەرلىرى بىلەن ياشلىرى چىن قەلبىدىن ھورمەتلەيدۇ. چۈنكى سىز خەلقىڭىز ئۈچۈن ھەر قاچان ھالال ئەمگەك قىلىپ كېلىۋاتقان بىزنىڭ پېشقەدەم مەربىيەتچىمىز، بىز سىزنى قابىلىيەتلىك ئۇستاز سۈپىتىدە تونۇيمىز.

بىزنىڭ پەرزەنتلىرىمىز سىزدەك ئۇستازلاردىن ئالغان تەلىم- تەربىيە بىلەن كېلەچەكتە ۋەتىنى، مىللىتى ئۈچۈن ئىشلەيدىغان ھالال ئادەملەردىن بولۇپ يېتىلىشىگە ئىشەنچىمىز كامىل.

سىزگە ئۇزۇن ئومۇر، ئائىلىڭىزگە بەخت- سائادەت، تۇرمۇشىڭىزغا خاتىرجەملىك تىلەيمىز.

يۇرت موتىۋەرلىرى.

ئېلان

27- ئاپرېل- سېشەنبە كۈنى سائەت 4تە مۇشتىرى توپلاشقا بېغىشلىنىپ ئوتكۈزۈلىدىغان مەمەلىھەت ژىغىنىغا ئالمۇتا شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئوپ- چورىسىدىكى پوسيولكا، يېزا مەھەللىلەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان مەھەللە ۋەكىت باشلىرىنى تەكلىپ قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى.

ئۆختۈرۈش

25- ئاپرېل- يەكشەنبە كۈنى سائەت3دە ئالمۇتا شەھىرىنىڭ «دروۋبا» مەھەللىسى ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىدە بارىن قالىلىق ۋاقەسىنىڭ 3 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىتتىپاق، شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى ۋە ئالمۇتا شەھەرلىك شەرقىي تۈركىستان كومىتېتى بىرلىكتە چوڭ خاتىرە ژىغىنى ئوتكۈزىدۇ. يۇرت جامائەتچىلىكىنىڭ تولۇق قاتنىشىپ بېرىشىنى سورايمىز.

ئالمۇتا شەھەرلىك شەرقىي تۈركىستان كومىتېتى.

سىزغانوۋ نامىدىكى كلىنىكلىق ۋە ئېكسپېرمېنتال خىرۇرگىيە ئىنستىتۇتى كوللېكتىۋى ئىنستىتۇتنىڭ خادىمى گۈلچېھرەم توختىباقىيېۋاغا دادىسى

ئىمەرجان توختىباقىيېۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى، مەركىزىي ھەربىي گوسپىتالى مەمۇرىيىتى گوسپىتال خادىمى گۈلجامال توختىباقىيېۋاغا دادىسى

ئىمەرجان توختىباقىيېۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

مۇھەررىر ئا. قاسىمى

يېڭى ھايات
ئالمۇتا 480044
تىبەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8- قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مىنىستىرلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر ئالىمجان باۋدىنوۋ.

تېلېفونلار: مۇھەررىر- 69-86-33؛ مەسئۇل كاتىپ- 50-86-33؛ سەياسىي- ئىجتىمائىي بولۇم 81-86-33؛ ئەدەبىيات بولۇمى- 27-86-33؛ «زىيارەت» تىجارەت بولۇمى- 06-86-33.

زاكاز (3626) تىراژ 6000

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, регистрационное свидетельство № 486. Выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алма-Ата, 480044 пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60